

ƒ20.00

Uit de Bibliotheek van den Hoog Gel. Heer Quertius

Dits dat hantwerck der ci-
rurgien ende leert alle wonden/ gehoudē gestekē

¶ Gheslaghen ¶ Het si lancx oft ouer dwers ¶ Te cuereren ende te binden. ¶ Alle Zenuen/ Banden/ Aderen/ die doerhouwen ofte doersteken zijn/ te samen hechten/ napen/ binden ende cuereren. ¶ Die sorchlijcke wonden des ghewerven ende iunctueren/ als: der elleboghē en de der knyen/ cuereren ende binden. ¶ Alle bloet der wonden/ der zenuen/ ende der aderen stelpen ende stillen. ¶ Ende hoemen dat bloet verteeren sal van hem die gheuallen heeft/ oft gheslagen is met een kolue/ stock/ oft met een anden bot instrument/ oft dinck dat niet en snijdt noch en steeckt. ¶ Hoemen alle geschooten wonden/ het si met eenen pijl oft bussecloot/ ghefenijnt oft niet/ cuereren/ ghenesen/ ende die selfde instrumenten wttrecken sal/ met instrumenten oft wiecken. ¶ Hoe men die wonden bewaren ende defenderen sal/ datter gheen quade accidenten/ noch toeuallen toe en slaen. ¶ Ende in dit boeck suldy ooc vinden die instrumenten ende manieren die tot desen wercke nootsakelijcken zijn sullen. ¶ Eñ met die Anathomia eenes menschē lichaems/ eñ ooc aller beengeleder des menschen lichtelijc tondkennen

¶ Auctor est Jeronimus bruynswyck te Straesburch gheborē uutte gheslachte vā salernen

¶ Totten beminden Leser.

En Almoghenden god te loove/ Hyre ghebñdijder moed̓ der maghet maria ter eerē. Den menschē teend̓ hulpe eñ ond̓stande. Ter lief dē eñ ten trooste alle den geenē die te leerene begeerē Cirurgia (dat is die hātwerckinghe inder cirurgien) so heb ic gedacht profijtelijc te wesene dit mijn cleyne boecxkē eñ practijcken nz vborgen te houdē. Wāt veel menschē scade ontfaē van den iongen beghinnenden meesters der berbieren eñ cirurgijnē die haer ond̓winden des geens dz si niet gheleert en hebbē/ vandē welcken si beginsel middel of eynde en weten/ noch ooc noyt ghesien en hebbē. Gelijc dat dicwils gheschiet is/ eñ ooc dagelijcx geschiet in cleyne steden/ slootē/ casteelē/ vryhedē/ dorpen die verre vandē grootē steden liggē/ eñ hē behelpen mettē ghenē die de conste noyt gesien noch geoeffent en hebbē/ daer toe noyt gehoort/ noch hē geopenbaert is geweest. Nochtās bestaen si dicwils groote swaer saken die hē geheelijc onbekent eñ vborghen zijn. Niet gedenckende die woorden vandē geleerdē ouders die seggē/ dat den menschen nz wel mogelijc en is tot een goet eynde te brengē tghene dz hi noyt of seer weynich geleert heeft noch noyt gesien. Daerom ghi ionge beginnende meesters eñ knechtē der berbierē eñ cyrurgijnē aensiet eñ ouerleest mit nerstichedē dit cleyne boecxkē/ dat ic Ieronimus bruynswijck te Straesborch gheborē wten ghe slachte vā Salernen/ mz grootē arbeit vergadert eñ bi een ghestelt heb/ denckende op die woordē die die oude wijse geleerdē gesproken hebben/ seggende (vermaledijet si die gene die bekennē can oft yet weet dat dē menscē te trooste oft te hulpe comē mochte/ de dz belet of nz en opēbaert/ mer gebñdijt eñ salich si de hāt des mildē/ wāt hē hier noch ind̓ eewichz nz ghebrekē sal)

¶ Daerō heb ic dit cleyn boecxkē geopēbaert dz ghi eñ eē yegelijc om eenē cleynē redelikē penninc coopē moecht/ om dz ghijt des te lieuer coopē soudet. Wāt dē tijt noch comē mochte/ dz ghi voor datselue thiē werf meer geuē sout eñ ghi dat mocht hebbē.

Ghi ionge beginnēde cirurgijnē doet op v oorē eñ aenmerct mit nerstichz dese corte woordē. Als ghy tot eenē geroepē wort/ eñ v de sake te swaer is of nz heel

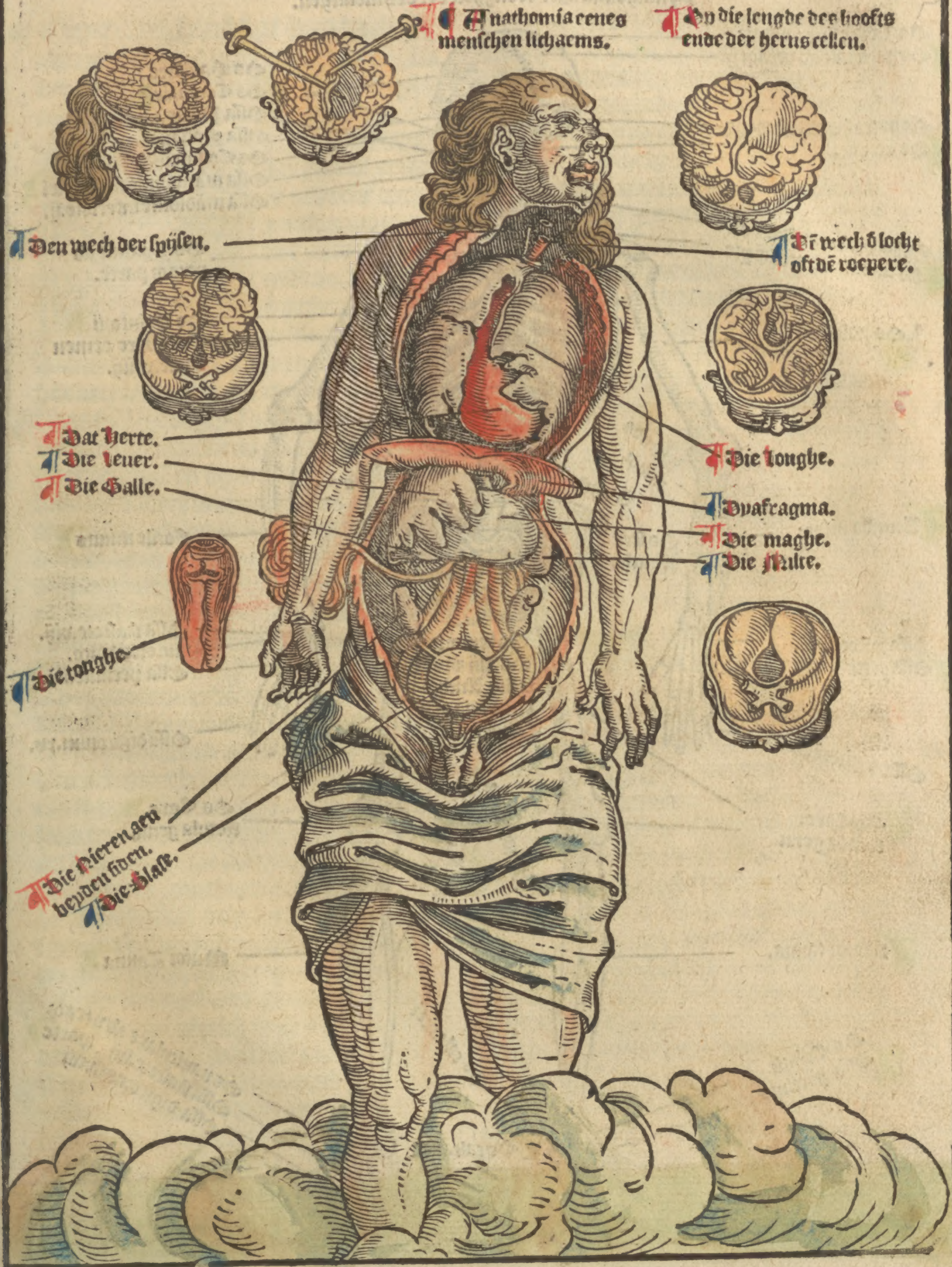
volcomeliken bekent en is/so en schaemt v niet/schict terstont om eenen anderē oft twee goede cirurgijnen/dat si v te hulpen comen eñ haren goeden raet daer toe ge-uen/want v groote eere ende den siecken groot profijt daer af coemt. Ten eersten dat ghi leert het ghene dat ghy te vooren niet oft selden ghesien hebt. Ten tweedē ofter yet van v worde verroekeloost oft v̄ suymt/dat die andere dat verbeeteren eñ rechtuerdighen moghen. Ten derden/dz die ghewonde des te min van v keert. Tē vierden/alst voerspoedelijc ende wel gaet soe zijt ghi der eeren deelachtich/ende oft misualt/so moeten si die boete/ghelijc ghi draghen. Ten vijfsten/ghi wordt van den gheleerden ghepresen/die van v spreeken seggende(hy begeert te leeren ende hy en laet niemande versuymen noch verroec-keloosen)ende also volbrengdy v voorne-men met eeren/dat ghy anders met scan den soudt moeten laten. Daer omme lee-ret oft ymmers daer toe quaeme dat ghy der eeren ende des loons ontbeeren moe-ghet. Oock sien si twee beter ofter eenich ghebreck is/dan een. want een yeghelick wercman niet mercken en can tghene dz hi aen zijn werck versuymt voor dat hi dz selue werck vollenbracht heeft/ ende dan ist somwijls qualijc oft heel onmoghelijc ken te beteren/principalijkē in veel werc-ken der cyrurgijen aenghaenden. Maer principalijcken segge ick allen cirurgijnē als ghi twee oft meer ouer eenen patient gaet/dat ghy voor den siecken gheender-hande tweedracht en maect. Desgelijcke als die een niet teghenwoordich en is dat hem dan die ander niet en blamere noch en diffamere/maer wat si met malcande ren te spreeken hebben dat sal gheschien in de absencie des siecken. Die een sal des anders raet volgen/ende ghy en sult voor malcanderen gheenderhande saecke ver borghen noch verswijghen daer den siec-ken schade oft v schande af comen mocht Ghy sult expeert zijn in den consten/niet alleen in der cyrurgijen/maer oock in an deren natuerlijcken konsten der phyloso phien. Daer omme suldi daer in naerste-lijcken studeren ende lesen/ want thyen-werven ghelesen ende mit naersticheden daer op gedacht/doet dat verstant begrij pen. Ghi en sult gheen dinc om gheltswil le bestaen/dat onmoghelijck is/of nz wel gheschien en mach/op dat ghy geenē qua den naem en verwerft. Ghy en sult v sel-uen niet prijsen noch den anderē niet bla-meren. Den siecken suldy altijt goeden troost gheuen/ende zijnen goeden vryen-den die gherechte waerheyt te kennen ge-uen. Ghy sult oock weten ende aenmerc ken den anathomia/ dat is die verga deringhe ende scheidinghe der le den ende des menschē licha mes/op dat ghi weten moecht ende ken-nē waer ghi den men sche snijden sult dat hem geen dootlijcke scade daer af en come/ ende v eene eewighe schande eñ grote oneere.

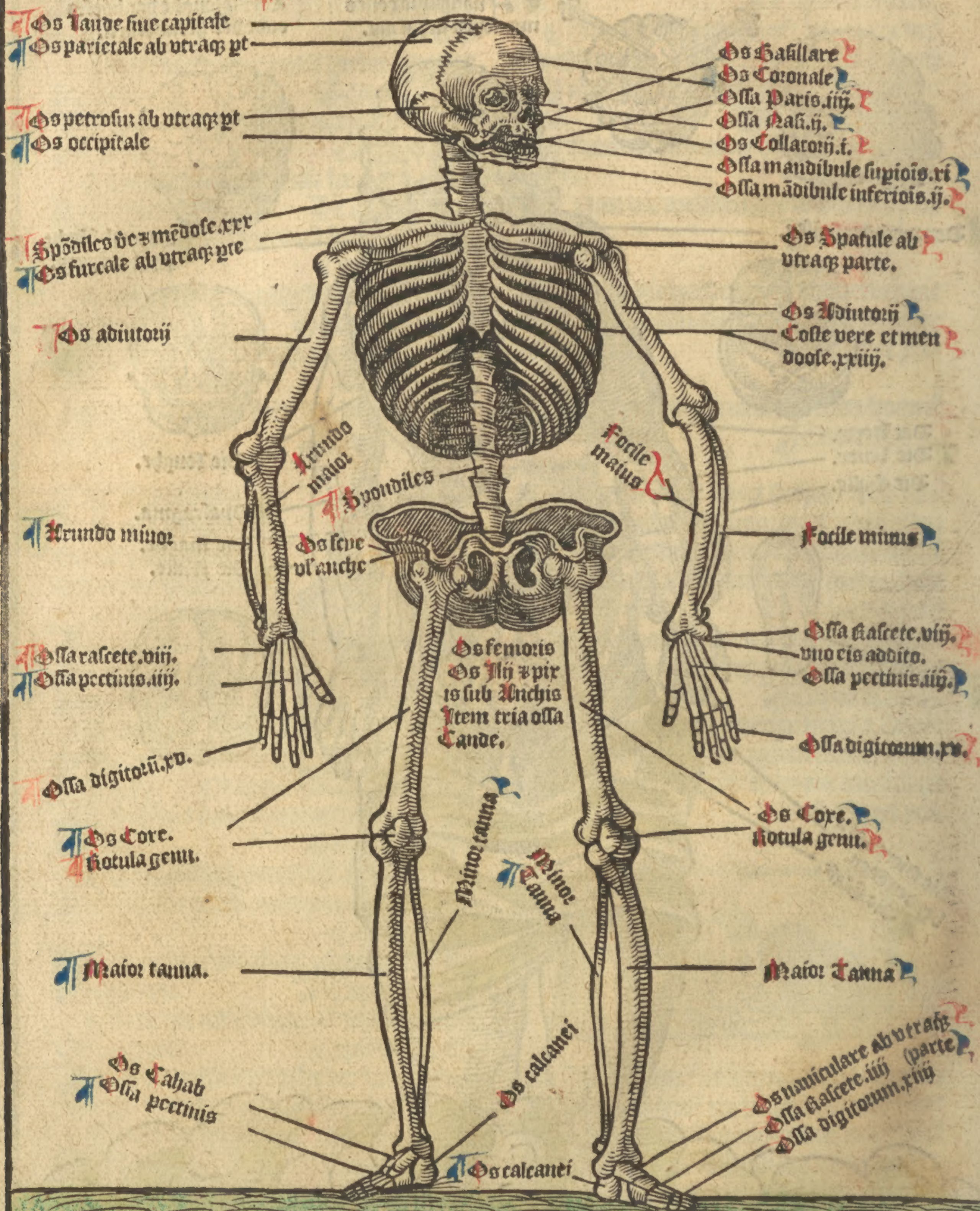

¶ Hier beghint die tafele van desen tegē woordighen boecke.

Na dese capittelen volcht dē anthidotarius/indē welcken wordt geleert hoemē maken sal somighe plaesterē/saluē poederen/olyen/wontdranckē/die elcken cyrurgijn nootelijc eñ behoeflijc zijn.

Anathomia eenes menschen lichaems.
Van die lengde des hoofts ende der herus celleu.
Den wech der spijsen.
Dē wech d locht oft dē roepere.
Dat Herte.
Die Leuer.
Die Galle.
Die longhe.
Dyafragma.
Die maghe.
Die Milte.
Die tonghe.
Die Nieren aen beyden syden.
Die blase.

Anathomia aller beenghelceder des menschen.
Os Laude sive capitale
Os parietale ab utraque parte
Os petrosum ab utraque parte
Os occipitale
Spondiles dorsi et mendose .xxx.
Os furcale ab utraque parte
Os adiutorii
Os Basillare
Os Coronale
Ossa Paris .iiii.
Ossa Nasi .ii.
Os Collatorii .i.
Ossa mandibule superioris .xi.
Ossa mandibule inferioris .ii.
Os Spatule ab utraque parte.
Os Adiutorii
Coste vere et mendoose .xxiiii.
Arundo maior
Spondiles
Focile maius
Arundo minor
Os seve vel anche
Focile minus
Ossa rascete .viii.
Ossa pectinis .iiii.
Ossa rascete .viii.
uno eis addito.
Ossa pectinis .iiii.
Os femoris
Os Ilii et pixis sub Anchis
Item tria ossa Laude.
Ossa digitorum .xv.
Ossa digitorum .xv.
Os Coxe.
Rotula genu.
Minor tanna
Minor Tanna
Os Coxe.
Rotula genu.
Maior tanna.
Maior Tanna
Os Cahab
Ossa pectinis
Os calcanei
Os calcanei
Os naviculare ab utraque parte
Ossa rascete .iiii.
Ossa digitorum .xiiii.

Hieronim⁹ bruynswick Est autor

Hyer beghint dat hantwerck der cyrurgien/eñ is ghetranslateert eñ ouer geset wt den ouerlanschē in onse ghemeyne sprake.

Prologhe.

In dat eerste boeck der pijnlijker ledē is bescreuē dat de meester moet wesen wijs in die kennisse der ledē/de comende zijn in eenie gelike stadt des lichaems. Eñ is dat vā node den medecijnē hoe veel te meer ist vā node dē cyrurgijnē Want die cyrurgijnē die den anathomia nyet en wetē/dolen dicwils in die snijdinghe der zenuē eñ vgaderinghē. Mer dese sullē die nature der particulare leden weten/eñ die stellingen eñ maecselē die de ledē hebben in al dat lychaē/eñ na alle ledē die plagē oft gebrekē daer in kennē/oft eē zenue oft vgaderinge ghequetst is of niet Want elc werckmā oft constenaer moet kennē dat subiectū oft substancie daer hy in begeert te werckē/ofthi moet dolen int werck. Eñ die cyrurgijn is een constenaer des gesontheits in dat menscelijke lichaē daerom moet hi wetē die nature vā dien/ dat is doer dē anathomia Dit wort bewesen bi gelijke/wāt gelijc een blint mēsche int hout werct/soe werct een cyrurgijn int lichaē die de anathomia nz en weet. Eñ de blinde snijdende dz hout/dicwils doolt snijdende te veel oft te luttel/so doolt oock die cyrurgijn die de anathomia nz en weet Eñ hier om zijnd veel quade kokē/spreect Galien⁹/die vleesch wrijuē/afdoē eñ sniden/want si na die articulē niet en snijden Wt desen blijcket claere dat vā node is dē medecijnē/eñ meer den cyrurgijnē/die anathomia te wetē. Daerō heb ic voor mi genomē ten alder eerstē te scrijuē dē anathomia/eñ dat in twee wegē oft manierē Dē eersten wech is int gemeyne vanden leden/huyt/vleesch/aderen eñ gebeente/ int corte/om die vdrietlijchz des lesers te vmijdene. Dē anderē van een yegelijc lidt int bysond/gelijc dz noot is dē anathomia te besiene eñ tondsoeckene/dwelck oock geschien mach bi twee wegē oft manierē Dē eenē doer mijn cort ghescrifte/eñ dē anderē doer dz gesichte vā dese teghēwoordige figuere. Mer die huyt/vleesch/eñ aderē.zc. die doer die figure nz geopenbaert en mogē wordē/wordē gesien int aēscouwē der doder lychamē/doer snijdinge/oft sieden/oft bijtē in ongeblustē oft leuende kalck.zc.

Den anathomia int ghemeyn vandē leden/huyt/vleesch/aderē eñ gebeenten. Dat eerste capit.

Die huyt is eē decsele des geheelen lychaēs/wt zenuē/aderen eñ arterien gheweuē/tot bescuddynge eñ largitie der sinnen ghemaect/eñ si ist weedhāde. Wāt de somige dect die buytenste leden/eñ die heet recht/die huyt. Die and dect die binnēste ledē/eñ heet gerecht eē pannikel oft vel:gelijc zijn die cellē der hersenē eñ pyrocraniū dat de beenderen eñ dat beckeneel dect/dat pānikel der ribbē pleura heet eñ siphac eñ dat pannikel der hertē eñ de pannikelē van anderē leden. Daer na volcht de vetheit/waer af dat.ij.speciē zijn/som vā buyten aen de huyt/dz recht geheetē wort smout:eñ som vā binnen bi dē buyc eñ nierē/dat vet geheetē wort. Daer na comt vleesch/waer af drie specien zijn. Dat eerste is simpel eñ puer vleesch eñ is allec inder roedē eñ tusschen die tanden. Dat and is clierachtich

alsdat vleesch der cullē eñ der borstē. Eñ
dat .iij. is vleesch vol muysen oft musclen
eñ lacertē/eñ dats bicans ouer al dlichaē
daer die beruerte geschiet/gemaect wt ze
nuē eñ bandē met vleesch gheuult eñ mit
een pannikel gedect. Daer na zijn nerui/ze
nuē gheheeten eñ bandē. Alle zenuē nemē
oorspronc vand herssenē eñ van dat rugh
merch nucha dat ond die herssenē is/haer
nature daer af nemēde. ¶ Die bandē oft
ligamentē zijn van die nature der zenuē eñ
nemē alleen oorspronc vā de beenderē/eñ
si zijn tweederhāde. wāt die somige binden
de beenders vā binnē/eñ die somighe bin
dē die heel iuncture vā buten. ¶ Die coor-
dē oft tenantē zijn ooc vand naturē der ze
nuē/aldermeest/wāt gelijc die bandē dat
middel zijn tusschē de zenuē eñ beenen/allso
wassen die coordē tusschē die bandē eñ ze-
nuē/wantsi wassen vā die musclē eñ ont-
fangē vandē zenuē sinlicheit eñ beruerte
daer de ledē mz beruert wordē ¶ Daerna
zijn aderen harē oorspronc hebbēde vā die
leuere/eñ arteriē/vand herten beghinsel
hebbēde. Die adere is eē plaetse des voe-
dende bloets/eñ die arterie is eē plaetse d
leuend gheestē vol bloets. Dese beyde va
datsi vā harē oorspronc beghinsel hebbē/
wordē geclouē eñ in tweē gedeilt/daer af
dz een deel opwaert gaet eñ dand neder-
waert/eñ elc deel wort voort gedeilt in ve
le tackē eñ also gebreypt tot die wterste lee
den des lichaems om die leden te voeden
ende leuendich te makene. ¶ Daer nae
soe zijn die beenderē/int diepste des lichaēs
eñ zijn dat fondamēt eñ ondstandinge der
and ledē/nochtās zijn somige beenderē tot
bewaeringe eñ beschermige van anderē
ledē/gelijc dat beckeneel/die borst/eñ den
rugge. xc. Die beēderen ōs lichaēs zijn in
dē getale. CC. xlviij. sond de cleine morsel
beenverkēs gelijc zant/ossa sisamina gehe
tē/eñ dat been laude daer die tonge in ge-
fondeert is. ¶ De beenderē zijn som merch
achtich eñ som niet/som recht eñ som crom
som groot som cleyn. Eñ si zijn omtrent die
iuncturē grouer dā int middel/wātsi som
in malcanderē gaen/eñ som holichedē ōt
fangē eñ die somige niet. ¶ Vandē been-
derē die wtgangen eñ holichedē hebbē zijn
de somige nagelachtich. gelijc die tanden
¶ Die somige saechachtich/ghelijc dz becke
neel. Die somige knoopachtich an beyde
die eyndē/gelijc die oocxelē eñ die brayen
¶ Die somige holachtich/als hole beenderē
¶ Die somige vā beyts/gelijc die vingeren
Eñ die gheē van beyden en hebbē de wor
dē met cōsolidacie vgadert. Eñ die die rōt
heit eñ holheit hebbē maken de iuncture
daer in dat dislocacie geschiet/eñ indē an-
derē separacie oft escheydinge. ¶ Cartila
go oft craecbeen is vand naturē des beēs
mer tis saeftre/eñ is gemaect om die ghe
brekē des beens te volbrenghen/gelijc in-
die wijnbrauwen/noesgatē/eñ ooren/op dz
die vgaderinge beter geschie mz die been
dere/als in die borst haetse eñ haer eyndē
dat si niet slijten en soudē mz haer beruer
te. ¶ Die naghelē zijn aen die wterste ein
dē der leden gemaect/om vaster alle dinc
te grijpen eñ te houdē. Eñ dat hayr is ge-
maect ō scoonhz eñ purgeringe. ¶ ¶ Die
anathomia d cōpositer eñ gesetter leden.

Als gescreuē is vand ana ¶ Cap. ij.
thomiē der slechter ledēde alle dat
lichaem ghemeyn zijn/so salmen nu scrij
uen vander anathomien der compositen
ende ghemaecter leden. ¶ Eerst salmen
hier beghinnen vanden hoofde ende son
derlinghen vander hersenen eñ van den
pot die die hersenen hout/want het is die
plaetse ende woninghe der redelijker sie-
len. ¶ Omtrent dat beckeneel oft den pot
des hoofdes eñ zijnder leden zijn neghen

dingen te ondsoecken de vā node zijn in elc
lidt/dat zijn:helpinge/posicie oft stellinghe
colligacie oft te samē bindinge/grootheit
figure/substancie/ↄplexie/het getal eñ de
siectē. ¶ Den pot des hoofts is alle dz deel
dat gehaert is/daer die vstandelike oft a-
nimate ledē in zijn/eñ in dz blijct haer hul
pe. ¶ Des pots oft cops disposicie eñ we
sen is in die hoochste plaetse des lichaēs.
¶ De colligacie oft vsaminge is opēbaer
wāt daensicht eñ dē hals zijn vgadert.wāt
die musclē die dat hooft roerē wordē indē
hals geplant/daer halp abbas af sept in
deerste sermoon d eerster particulē. Dat
die musclē die dat hooft roerē tweedhan-
de zijn. Die somige beroerē dat hooft eñ ge
ne and leden meer/eñ die hebbē beginsel
achter die oorē tot datse comē aen die for-
culē oft vorckē/vore. Die and zijn gemeyn
dē hoofde eñ den halse. ¶ Die groothz des
pots is meerd van houdinge dā in ander
dierē/wāt die hersSene in dē mensce meer
der is/nochtās elc na zijn groothz ¶ De for
me daer af is ront gelijc eend haluer wer
celt/ouer beyde sidē wat ingedruct/eñ da
re na hoeuelachtich achter eñ vore.als it
ij.tegni staet. Die redene sept galien9 int
viij.de vtilitate partiū/penultio capit.seg
gende. Van allē figuerē is die onghequet
selicste eñ meest houdende die rontachti-
ge. ¶ Die substācie hier af schijnt te wezē
beendachtich/vleeschachtych/eñ merch-
achtich/eñ die cōplexie cout nae tgetal zijn
der ledē. ¶ Die deelē des pots vandē hoof
de zijn.x.oft.xi.eñ zijn som houdēde eñ wor
dē som gehoudē. ¶ Eerst vā buten is dat
hayr/daer nae die hupt/daer nae muskel
achtich vleesch/daer na eē grof pannikel
of vel/daer na dz beckē oft pot/daer na vā
binnē zijn eerst.ij.vellen bouē een/geheetē
dura mater eñ pia mater/daer na de sub
stācie der hersenē/na die substācie d herse

senē is wedom pia mater/daer na lept dz
wondlic net geheetē rethe mirabile/daer
na dat been dat het fondamēt der hersenē
is/daer de zenuē haer beginsel wt nemen
vā welcken ic hier na seggē sal. ¶ Vā dat
hayr/vā die hupt/eñ van dat musckelach-
tich vleesch is bouē genoech geseit. ¶ Vā
dat pannikel dz galien9 pericraneū heet
dat heel dat beckē bedect/is te wetē dz seer
zenuachtich is/eñ wast vā dura mater/eñ
wort vā haer gebondē met bandē/zenuē/
eñ aderē/die in eñ wt gaē doer die cōmis-
surē des beens. ¶ Hier na vintmē craneū
dats het beckē oft keckeneel/eñ en is nyet
vā eenen beene/mer wt.viij.beenderē aen
malcanderē geordyneert/eñ dat is daerō
oft een gequetst ware in deen beē dat dye
quetsure niet totten anderē comen soude
eñ dese worden vgadert mz saechachtige
cōmissieren/op dat die roecken der herse
nē wt vliegen souden. ¶ Deerste beē des
beckēs is geheeten coronale/duerende vā
dat middel orbitarū tot aen die dwerse cō
missiere des beckēs/eñ hier in zijn gaten d
oogen eñ die wtdraginge der nosen/ghe-
deplt doer een beendachtich toedoen ghe
lijc eenē hanenkam. Nochtās vintmē die
wils dat dit coronael gedeplt wort mettē
cōmissueren int myddel des voerhoofts/
dwers/dwelck mē dit wils in vrouwē vin
det. ¶ Dat and been is vand achter siden
occipitiale genoemt/eñ wort geslotē doer
een commissuere dwers af comēde op de
maniere vā deser cyfferē 7 eñ is hert/on
d doerboort daer de mucha/dats dz merch
in die rugbeenderē doer coemt tot dz eyn
de vandē rugge. ¶ Dat.iij.eñ.iiij.been zijn
int middel vā besiden eñ worden geheetē
parietales/eñ wordē gescheydē doer een
cōmissuere na die lancheit des beckēs eñ
doer die twee geseyde cōmissueren tot aē
die beenderē der ooren/eñ die zijn viercant

¶ Dat.v.eñ.vi.been wordē gheheetē pe-
trosa/dat is steenachtich:om haer herth:
eñ ooc mendosa/wāt die squamose oft scel
achtige vgadert wordē met die vā besidē
daer die gatē der ooren eñ smeringē van
der addiciē der borst in zijn/eñ worden ghe
lept na die lengde des besiderē/vanđ com
missuerē des beens/laude geheetē/tot aēt
middel der slaepbeēderen. ¶ Dat.vij.beē
is dat fondamēt been/gheheetē basillare
oft baxillare/gelijc een wiege/dat vesten-
de eñ houdende is alle dese voorsepde beē
deren opt gehemelt des mōt/eñ aldus zijn
der seuenđhande beenderē inden pot des
hoofts/hoe wel dz somige menē dat seuē-
ste been te wesen dat opperste daer beide
die wangebeenderē inne liggē. ¶ Wt de-
sen blijct dz Galien⁹/Lāfranc⁹/eñ Heric⁹
qualic dē anathomia gesiē hebben/want
si seggē basillare oft fondamētbeen te we
sen onđ dat tongebeē laude/eñ te wesene
een vandē halsbeenderē/eñ seggē ooc die
petrosa op die parietalia te zijn/eñ dat si de
hersene nz en raeckē/eñ dat si vandē prin
cipalē niet en zijn/het welc niet waer en is.
¶ Hier wt blijct datter.vij.principael beē
der zijn die hersene houdēde/al zijnđ noch-
tans anđ clepn beenderē/niet principale
om somige hulpē/als dat been criste/dep-
lēde de draginghe der noesgatē tusschē dz
coronael/eñ dan die beenderē paria gehe
tē/die des aensichts zijn eñ nz des beckens.
Ooc zijnđ cromachtighe eñ colfachtighe
beenderē onder dz been der oorē/daer die
muscle in geplant zijn diet kaecbeē opdoen
Als⁹ teltse halp abbas int.ij.sermoon/int
capit.der beenderē des hoofts/eñ sept dat
daerō dat alle de beenderē des beckēs.xv
zijn. Mer Auicēna dier mer.v.en stelt/mee
net alleē die beenē de rechte saechachtige
cōmissurē hebbē/dier.iij.zijn/ eñ en loechēt
nz squamosas eñ mendosas/eñ int epnde
vā den capit.der beenderē vstont hijt een
luttel. Hier met is genoech vā de anatho-
mia des beckeneels. ¶ Die ledē die van
binnē gehoudē wordē en machmen nz be
wijsen met der oogē/daerō salmē dat bec-
keneel deplen mz eenđ zagen na die ront
heit/eñ alsmē dan dz opperste deel opheft
het eerste datter coemt is: dura mater eñ
pia mater/ twee zenuachtige panniclen/
een vā buten eñ danđ van binnen/inhou
dēde eñ omwindēdē dye heele substācie đ
hersenen. Van dura mater wast doer die
commissuren pericraneū/eñ van pia ma
ter wort ingestort dat voetsel der hersenē
eñ van haer comē aderen eñ arteriē van
binnē doer die gaten der onđster beende
rē. ¶ Daer na volcht onđ haer die substā-
cie der hersenē/eñ is saeft/wit/eñ ront vā
figuerē/als die addiciē af zijn die in haer zijn
¶ Die hersene heeft.iij.ventriculē oft cel-
len na die lancheit/eñ elcken buyc of celle
heft.ij.deelē/eñ in elck deel wort eē duecht
oft cracht ghebesicht. Int eerste deel des
vorstē ventrikels is die gemeyn sin. Int.ij.
deel is die imagineringhe. Int middelste
vētrikel oft celle is mepninge eñ die rede
ne. Int leste vētrikel oft celle is ōthoudi-
ge eñ die memorie. Onđ dese is dat vorste
vētrikel dmeeste/ dat middelste het clepn
ste/eñ dat achterste middelbaer. Eñ daer
zijn gehangē vā die eene totten anderē/op
dz die geestē oft spirit⁹ doer gaen moghē.
Int vorste zijn noch houelachtige toedoeni
gen daer dē sin des rieckēs ingefondeert
wort. Eñ daer af int meeste deel wassen
twee paer zenuē die geleit wordē totten o
ghen/totten oorē/totter tongē/totter ma-
ghen/eñ noch tot anderē leden doer gate
ren oft orgenē met panniclē verwonden.
¶ Si dmiddelste vētrikel merct die plaet
se geheetē lacuna/vermi formis/ācha for
mis/eñ dat vullende clieracħtich vleesch.

Eñ ondͤ dat pannikel dat rethe mirabile/ dat geweuē is alleen vā arteriē die vandͤ herten comē/in dat welcke bi wtſindige) die leuēde geeſten vſtandelike geeſtē woꝛ dē. Ten leſtē ſuldi merckē hoe dꝫ nucha oft dꝫ rugmerch vā dat leſte deel der herſe nē waſt/eñ nꝫ naect: mer gewondē met.ij pāniclen gelijc de herſenē/afcomēde doer de rugknoopē tot aent eñde vandē rugge waer af dat principalikē alle beroerende zenuē ooꝛſpꝛonc nemē. Aldꝰ is dē anatho mia des beckeneels opēbaer/eñ dꝫ mach quetſuerē liden/mer hoe die naerdͤ de her ſenē zijn/ſo ſi ſoꝛchliker ꝛn. Eñ indͤ werchi gen des hoofts ſal die ſnijdinge gaē na dē ganc der hayꝛē/want die muſculen alſoe gaen.

Van die anathomia des aenſichtes en de zijnder leden.

Capittel.iij.

Die deelē des aenſichts zijn/dat vooꝛ hooft/wijnbꝛauwē/oogē/ ooꝛē/ſlapē/wan gen/mont eñ die kaecbeenderē met haer tande. Dat vooꝛhooft en hout mer die huyt eñ muſkelachtich vlees/wāt dꝫ beē dꝫ daer ondͤ is/ is vā dat coronael beē/dat na die opperſte tabule vheuē wort eñ zijn ſpōſichꝫ wort vbꝛept gelijc eē dobbelbeen eñ maect de foꝛme vͤ wijnbꝛauwē. De wijn bꝛauwē zijn ō ſcoonhꝫ eñ ō die ogē gema ket mꝫ hare ō die te beſchermē. De ſnidin ge die hier in geſchiē/moetē gaē na de lāc hꝫ des lichaēs/eñ nꝫ na die froncē/wāt die muſclē die de wijnbꝛauwē roerē alſo gaen. Die ogē zijn inſtrumētē des ſiens eñ zijn in die rōthꝫ de een deel is des beēs coꝛona le eñ bi de beendꝛē des ſlaeps geoꝛdineert welcker beginſel galienꝰ vtelt: alſo. Die optike zenuē moetē doerbooꝛt weſen ō dē ganc der geeſtē/eñ gaen aē beide ſiden/eñ moetē veenicht woꝛdē tuſſchen tbeckē eñ daer geſcepdē tot elcker oogē/vā de plaet ſe daer ſi af waſſen/niet gecrupſt/oft van der rechter ſidē totter ſlincker ſiden haer beroerēde. Die oogē zijn gemaect vā.vij rockē/eñ.iij.humoꝛē oft vochtichedē. Dē eerſtē rock vā.vij.is van buytē eñ heet cō iūctiua alba ꝛ groſſa/die de heel oghe om loopt/wtgenomē dat gene dꝫ van coꝛnea ſchijnt/eñ waſt vā dat pānikel dattet bec kē bedect. Daer na zijndͤ.iij.materialijke de oghe omlopēde/eñ ō haer vanderinge der verwē bi dmiddel vͤ ooghen/woꝛdē ſi pride oft regenbogē geheetē. Eñ daer zijn der.iij.vā die ſide der herſenē/eñ.iij.vā bu ten. Dat eerſte rocſkē waſt vā dura mat/ binnēſte deel daer af heet/ſclirotica/eñ dꝫ buytenſte coꝛnea. Dandͤ rocſkē waſt vā pi a mater/dat binnēſte daer af heet/ſecūdi na/eñ dat buytēſte vuea: eñ heft dꝫ gat des oochappels. Dat.iij.waſt vā de zenue op tico/dat binnēſte deel daer af heet/retina eñ dꝫ buytenſte opt criſtallijn heet/aranea Eñ aldꝰ zijndͤ.vij.diuerſce rockē foꝛmalij kē geſcepden/eñ mer.iij.vſchepdē rocken na die materiael cōtinuacie ende bpheit. Deerſte vochtꝫ vandē.iij.woꝛt geheetē/ criſtallina/eñ is int middel vͤ oogē gheſet vā verwē gelijc criſtal/eñ vā foꝛmē gelijc eenē hagelſteen/waer in dat geſichte pꝛi cipalic gefondeert woꝛt. Daer na ter her ſenē waert is/vitreus humoꝛ/dats eē ghe laeſachtich humooꝛ/houdēde eñ omgrij pende vā achter die criſtalline humoꝛ/de ſe beyde woꝛdē omwondē met een panni kel in die zenue optico. Daer na vooren meeſt is humoꝛ albugineus/dꝫ is witach tich/de begrepen woꝛden tuſſchen dat ge ſepde webbe/ende dat webbe dat welcke van pia mater waſt. Een vierde vocht heit bewijſt Galienus te weſene in dat re gioon des appels die hemelachtich claer is ende heel ſchuymachtich. Ende dit is die compoſicie der ooghen in haer ſeluen

Nochtās heeft die ooge noch beroerende
zenuē die van dat.ij.paer der zenuē comē
eñ.vi.musclē die haer beroerē:aderen/ar
teriē eñ sponsiachtich vleesch dz bi die we
nachtige zenuēde plaetse vult. ¶ Die oge
heeft ooc vp haer cartilaginose oochscelē
met bisonder hayr/die vā bouen sluptende
de mz eenď musclē/eñ opdoende mz diver
se musclē. ¶ Die forme vandē noese heeft
vleeschachtige deelē/beenderachtige dee
len/eñ cartilaginoose deelē. Dat vleesch
achtige deel heeft eē hupt eñ twee musclē
van buiten neuen een. Dat beenďachtich
deel heeft.ij.driehoeckige beenderē/welc
ker hoeckē opten nose coemt/voegēde ha
re ouer die een side doer de lengde des no
sen eñ ouer danď side na die wangē. ¶ Dz
cartilaginoos deel is tweeďhande. Dat
een vā buiten/maect dat wterste deel der
nosen:eñ dat anď deylt van binnē de noes
gaten. ¶ Die twee noesgatē gaen op tot
die beenderē collatorij eñ haer wordē toe
gevoecht additiones mamillares cerebri
dat zij de wterste houelē der hersenē/daer
den ruec oorspronc neemt eñ is. Dese gaē
achter neder tot aent ghehemelte achter
uuula/doer welcke gatē na getrockē wor
den die roockachtige euaporaciē/eñ daer
wort de locht getrockē eñ wte gelaten/eñ
die ouervloedichz der hersenē gesupuert.
¶ Die oorē zij cartilaginoos/op dat been
petrosuz/om te horen ghecordineert/waer
toe dat diverse gatē comen vā dien beene
eñ zenuen vā dat.iiij. paer der zenuē der
hersenē/daer thooren is. Onď dye oorē is
clierachtich vleesch de der hersenē supue
ringhe zij/waer neuen.ij.aderē ghaen de
spermatike of sadelike materie tot de cul
len dragē. ¶ Die slapen/lierē/wangen zij
deelē van besiden des aēsichts eñ houden
in haer musculoos vleesch. Die musculē
dier ledē zij veel. Eerst zijnď.vij.beroeren
de die wangē eñ die opperste lippe. Daer
na zijnď.xij.de dat onďste kaecbeen beroe
rē/die somige dat op doende/ de vanď sidē
der oorē comē:dye anď toesluten/die afco
mē van bouē neuen die slaepbeenďrē. De
musclē quetsinge is seer perikeloos. Ooc
zijnď musclē om te saeftē eñ te knouwē eñ
die comē vanden appelē der wangē. Tot
al dese musclē comen zenuē van dz derde
paer der hersenē zenuen. Ooc zijnď mede
veel aderen/arteriē/eñ meest omtrēt den
slaep/ōtrent die hoeckē der oogē/eñ ōtrēt
beyde die lippē. ¶ Die beenďachtige dee
lē van dese deelē zij vele/ Eerst die beende
rē bouē die wangen. Eñ al en schinender
maer.ij.te wesen vgadert bouen die nose
nochtās zijnď.ix. Eñ daer zijn ooc.ij.been
derē des slaeps die een rontheit makē eñ
een appelachtige wtschijninge bi de lierē
eñ voortbrengē een toedoen des beens pe
trosi/eñ maken auf az:daer die slaep mus
clen bi bewaert wordē. Dat onďste kinne
been heeft in hē eē scepdinge/nz heel open
baer na dat wterste des baerts/mer ghe
maect om de didumacie/eñ heeft rudichz
onď den slaep die dz muskel hout/diemen
heet rubeformes explanatiōes. Die deelē
des monts zij.v.die lippē/daer af ghesept
is/tandē/tonge/vhemelt/eñ uuula:dat is
dlapkē in die keele. ¶ Die tandē zij vā die
nature ď beenderē/al sept galien⁹ int.xvi
de vtilitate/dat si sinnelichept hebbē/mer
dz is wt somige zenuē de van dat.iij.paer
der zenuē tot haer wortelē comē. Die tan
dē zijn indē getale.xxxij.dat zij in elc kaec
been.xvi.twee gheheetē dwales/twee qua
drupli.ij.canini.viij.molares.ij.capsales
eñ hebbē wortelen in de kaecbeēderen ge
uesticht/somige eē wortel/de somige.ij.of
meer. ¶ De tōge is eē saeft eñ vleeschach
tich eñ spōgiachtich deel/wt veel zenuen/
bandē/aderē/eñ arteriē gemaect pricipa-

likē om dē smaec eñ om de sprake geordi-
neert eñ om de spijse indē mont te regerē
¶ Totter tongē comen snakēde zenuē/van
dz.iiij.eñ.vi.paer der zenuē. Die tōge heft
ix.musclē die van die addicie sagittali eñ
vā dat been laude oorspronc nemē. Ond
die tonghe is clier achtich vleesch/daer.ij.
gatē oft monden in zijn/daer dz speecsel wt
coemt/als colomēt oft vochtmakinge vā
der naturē geordineert. Achter die tōge
bi tgehemelt ist kaecvleesch/die knoopen
als amādelen eñ uvula hangēde/geordi-
neert om de locht te nemen eñ de bequaē
te makē. ¶ Al dat bouēste deel des monts
heet dz gehemelt/eñ is ouerdect mz eē pā
nykel dat vā dat vorste deel der magē eñ
merp oft des crops oorspronc neemt. Eñ
dits genoech voor de particulē des aēsich
tes.

¶ Die anathomia des hals eñ rugbeenderē. ¶ Capit.iiij.

In dē hals zijn tweedhande deelē. Die
somige houdēde/dat zijn de dē hals maken
eñ de somige die gehoudē wordē. ¶ Die
houdēde deelē zijn/huyt/vleesch/musclen
bandē/eñ beenders. ¶ De gehoudē deelē
zijn/trachea/dats dē roepere: ysophag⁹ oft
merp/dat is daer die spijse doer gaet/epi-
glotū oft gula/aderē/arterien/eñ een deel
vā nucha oft rugmerch. Vā welcker alrē
anathomie wi seggē sullē bi ordinancien
eñ eerste vā trachea arteria/als van den
principaelstē. ¶ Als dē hals voor gedeylt
is/so coemt daer eerst trachea arteria/ dz
is eenē wech des lochts/vā de longene co
mende totter kelē/den roepere geheeten/
eñ is ghemaect wt veel cartilaginose rin
gē/die vanđ siden vā merp nz heel en zijn
eñ zijn neuē een vgadert eñ gebondē met
een starc saeft pannikel. ¶ Naden roeper
op die spondilē is merp oft ysophag⁹/dat
is dē crop/eñ is eenē wech der spijsen: eñ
is vanđ kelē gaende doer dyafragma tot
aenđ maghē/eñ is ghemaect wt.ij.vlock
achtige rockē. Den binnēsten is vast aen
eē metten velle des monts. Den butenstē
rock is vleeschachtych/eñ is vast met die
pannielē des buycx. ¶ Op dese twee we-
gē vanđ siden des monts is gula oft epy-
glot⁹/dwelc eē cartilaginoos deel is/ghe-
maect om te wesen eē instrumēt der stem
mē eñ eenē sloetel alsmē wat swelcht mit
een toedoeninge die tonghe wijs is/ welc
ke toedoeninge gemaect is wt drie carti-
laginē/daer.ij.musclē in geplant zijn die al
le die deelen beroerē/op eñ neder gaende
eñ anđ beroert te makēde. ¶ Daer na die
dobbel zenuē totter magē eñ totten leden
neđ comende/eñ weder kerende van onđ
opwaert om der stemmē bi eglotū. ¶ Da
re na die grote aderē eñ arterien/geheetē
guidegi oft apoplecti oft subetales/die ge
deylt op gaē bi die vorcke doer de sidē des
hals tot die bouenste deelē/welcker snidi-
ge seer sorchlijc is. ¶ Voorts vā den deelē
die dē hals behouden eñ maken/zijn: huyt
vleesch/musclē/bandē eñ beenderē vandē
ghemeynen beenderen des rughgraets/
spondilē geheetē. Spōdile oft rughgraet
is it middel doerboort daer nucha of rug-
merch doer gaet eñ daer die zenuen in de
side wtghaen met veel addicien op eñ ne
der vā buyten makēde dat rughbeē of de
myddelē die daer af gaē. Dē rugge is dat
gene dz vā achter vandē hoofde tot aendē
eers/wt veel eñ vreēde spondilē achter eē
om dz rughmerch te beschermē geordine
ret. ¶ Indē ghetale zijn đ.xxx.spondilē oft
rughgratē/Seuē indē hals/xij.neuen de
scouderen/vijue neuē die lendenē/eñ nae
dat heilich been.iiij. ¶ De eerste spondilē
zijn seer grof eñ en hebben gheen toedoen
noch gatē van besidē/dan alleen voor/eñ
zijn seer catelaginoes/mer alđmeest die le-
ste de cleyn wordē opde manier des steerts

Doer elc ſpondijl gaet eē paer zenuē van
nucha/eñ een zenue ſond̉ leptſimā die ach
ter vā dat leſte deel waſt. Eñ comēder vā
der herſenē.vij.ſo ſal die ſomme vandē ze
nuē weſen.xxxviij. ¶ In die ſidē der ſpōdi
lē des rughs na die lengde aenhanghē ſo
mige muſculoſe vleeſche deelē ghelijc die
culct zenue die mē lanc heet:eñ een panni
kel gelijc opt beckē/eñ ander grouichedē
die alle de ſpondilē binden. ¶ Inden hals
zijn.vij.ſpondilē/doer welcker ſide gatē ſe
uē paren zenuē gaen van dat deel vā nu-
cha dat daer doer gaet:die ſinlicheit eñ be
roerte dragē totten ſchouderē/tottē armē
eñ tot ſomige ledē des hoofts eñ des hals
¶ Die vleeſche deelē des hals zijn drierhan
de. Die eerſte zijn lanckachtich ceruiles ge-
heetē/bij die ſpondilē gelijc geſept is. Die
muſculoſe ledē zijn daer die zenuē tenan-
tes af waſſen/die dz hooft eñ dē hals bero
ren. Eñ die vleeſce deelē die die ydel plaet
ſen vullē/welcke.xx.zijn na Galienū. ¶ De
gemeyne bandē dat hooft bindende met
dē hals eñ ſpondilen zijn vele. Vander vor
ſter ſidē zijnd̉ twee groue bandē/van ond̉
die oorē comende tot de hals vorckē. Van
achter zijnd̉ ander groter/bindēde de ſpō
dilen des rughs. Eñ in die ſidē comen die
ald̉meeſte totten ſcouderē/alſo dat die tay
muſclē eñ bandē ſtaen rōt om dē hals eñ
thooft/de dē hals om windē/buygē eñ op
heffen/waer ſond̉ het niet moghelic en is
articulacie te maken/na galienū. ¶ Hier
wt ſchijnt dat mē indē hals na die lengde
werckē moet/want alſoe dē rechten ganc
is al zijnd̉ deelen. ¶ Die anatho
mia der ſcouderē/der armen/eñ der groo
ter handen. ¶ Capittel.v.

Aen den hals volcht eenē houelle oft
een vheffinge/op wyens opperſte
ledē die ſcouderē in geplāt wordē. Want
die opperſte ſcepper in die plaetſe d̉ wape
nē heeft den menſche mz hādē eñ reden
beſcermt/gelijc galienꝰ eñ ariſtoteles ſeg
gē/die handē voor die organa/eñ die rede
ne voor de conſtē. Die deelē deſe cōponerē
de zijn/hupt/vleeſch/aderē/arterien/zenuē
muſclē/coorden/bandē/vellekens/cartila
ginē eñ beenders:waer af dat mē al bi or-
dinācien ſeggē ſal/eñ eerſt vand̉ ſcouderē
daer af geſept is hoe de hupt eñ vleeſch is
¶ Die muſclē eñ coorden die die armē be
roerē/neder comēde doer den hals/gaen
doer die ſcouder/eñ om houdēde oft omge
wondē/wordē ſi gheplant in die iuncture
des beens nuule oft adiutorij. Die zenuen
comē vā die nucha des hals. De aderē eñ
arterien wordē van ond̉ opwaert geſchei
dē/al iſt dat mē ſe niet ſeer en ſiet. ¶ Van
dē beenderen is te weten datter twee zijn
Eerſt vā achter dat ſcouder been. Dat an
der/dat vorcke been/vā vore aen die borſt
Dat ſcouderbeen is gelijc eend̉ palē/wāt
het is breet eñ dunne an die ſide des rugs
eñ mz een dunne wtſchininge int middel
Aen die ſide der iuncturē iſt wat lanck eñ
ront gelijc eenē hecht/met drie toedoenin
gē int eynde. Dat eerſte is een hol/datter
hooft vā dat been adiutorij int myddel ōt
fanct. Dat and̉ is bouē crom eñ ſcerp/ge-
lijc eenē bec der crapen oft rauē. Dat der
de is aend̉ ſiden crom/op de maniere van
eenē ancker. ¶ Os furcale of dz vorcbeen
is ront eñ wort geueſticht in eē holheit in
dat opperſte deel der borſt eñ heuet twee
tackē als vorcken. dē eenen gaet totter eē-
der ſchouderē eñ den anderē totter ander
ſcouder/bindende eñ veſtende die.ij.beck
achtige toedoeningē. So dat is eē bewa-
ringe eñ decſele vand̉ heelder iuncturen
der ſcouderē. Eñ heeft drie groote colliga
ciē/comēde vandē hoofde d̉ ſcouderē tottē
ocſelē eñ wort ront ōme bedwōghen met
grote muſclē comēde vand̉ borſt eñ ſchou

derē/opwaert/nedwaert/eñ dwers dz be
roerende. ¶ Dat deel ond die iuncture ō
ocselen wordt ghemaect wt clierachtych
vleesch/waer in die supuerige der herten
bewesen wort. ¶ Dē arm deilt galien? in
iij.grote deelē. Deerste heet die bouē ocsel
Dand den cleynē arm. Tderde is die cleȳ
hāt/eñ heeft ooc die deelē bouē genoemt/
als huyt/vlees.ꝛc. ¶ Die arteriē eñ open
baer aderē diemē inden arm vint/als die
gescheidē oft getact wordē van haer begi
selen/so comē si tot die ond ocselen eñ wor
dē daer gescepdē in.ij.deelē/waer af deen
gaet tot dat opperste des armes/eñ dand
tot dz ondste des arms. Dat deel der aderē
eñ arteriē dat opwaert gaet/wort terstōt
noch gescepdē oft getact:dē eenē tac gaet
bouē achter der scouderē eñ tottē hoofde.
Dē anderē wort nedwaert noch in tweē
getact/daer af den eenē wort gescepdē eñ
gedeylt doer dē arm vā butē in veel plaet
sen eñ dese wort geheetē funis brachij/dat
is dē bast des arms. Dē anderē tac coemt
doer dat opperste deel des arms/eñ wort
geopēbaert in die cromhz oft buyginghe
des elleboges eñ heet cephalica oft de ho-
uet adere. Vā daer coēt si voort totter hāt
daer si geopēbaert wort tusscē den duym
eñ dē vinger daer naest/eñ wort geheetē/
cephalica ocularis. ¶ Dat deel dz gedeylt
was in die ondste ocxel dat tot die ondste
side coēt van ond/wort geopēbaert in die
buyginge des elleboges:eñ wort geheetē
basilica/dats die leuer ader. Vā daer coēt
si nedwaert totter hāt/daer si opēbaer tus
schē dē goutvinger eñ dē cleynē vingher/
eñ wort geheetē saluatella. Vā dese.ij.voer-
seyde aderē/als si zȳ in die buyginge des
elleboges/so wort daer af getact eene ge-
meynē tac/die int middel vā haer beyden
schijnt/eñ is geheetē mediana oft corpora
lis. Eñ also zijn indē arm.iiij.oft.v.grote
aderē ende also veel arteriē/welcker snij-
dinge seer sorchlijc is/om harē grotē loop
vā bloede. Eñ daer zȳ noch meer cleȳder
aderē getact daer de cyrurgȳ niet ō geuē
en derf. ¶ Vā nucha doer die spondilē des
hals afcomē tot elckē arm.iiij.merckelij-
ke zenuē/deen vore/dand achter/de derde
bouē eñ die.iiij.benedē:de welcke heel ge
schepdē oft bi haer seluē gaende doer die
diepte des lichaēs of gemengt mz musclē
coordē/eñ bandē/brenghē sin eñ beruerte
in alle armē. ¶ Mz dese zenuē worden ge
maect met vleesch eñ panniclē.iiij.princi
pale groote zenuē de in dat beē adiutorio
den cleynē arm beruerē/eñ.v.in die hant
die die vingerē beruerē. Welcke zenuach
tige coordē geopēbaert wordē/gelijc ghe-
seyt is:eñ naect op.iij.vingerē na die iūc-
tuere/welcker quetsuere daer grote sorge
makē soude. ¶ Indē armē zijn ooc bandē
de vandē beenders comē/gaende doer de
iuncture eñ houdē die gebondē met brede
coordē/welcker snidinge ooc schadelijc is.
¶ Dat beē vlna ofte adiutoriū geheetē/is
eē groot merchachtich been aē beide den
eynden rōt. Die opperste ronthz die alleē
is/die coemt in de holheit oft busse der hes
pē eñ maect die scoudachtighe iunctuere
Die ondste ronthz is twedhande/int mid
del vsceiden gelijc eē dobbel rat daer coor
dē doergaen daermē mede water put/eñ
vand binnenster sidē heuet eē cleyne emi
nēcie oft wtschijnige/eñ achter eē holheit
daer in ōtfangē wort dat hooft oft ghebec
te toedoē vā focilis maior alsmē den arm
wt rect. Also dz die rōthedē gaē in die hol-
hedē fociliū/eñ wordē weder gewondē in
die vouwinge des arms:eñ makē die iūc
ture des elleboges daer dē cleynē arm be
gint/dz het.ij.gescheidē deel is/int welcke
ij.focil beenderē zȳ gheheeten ossa focilia
dat zȳ dat meeste dz onder tlancste is/om

die voorseyde becachtighe addicie/ē dit
gaet na dē cleynstē vingher/makende vā
buten eē houelheit bultachtich in die ma
niere vā een bollekē of knoop. Eñ dz min
ste focille dat bouē gaet vand vouwē des
elleboges tot aē die hāt na dē duyme/ghe
lijc oft dz daer wat in toedoen wilde eñ in
beyde haer hoofdē zijn puttē by dē ellebo
ge ōtfangende de rōthedē graduales des
beens adiutorij met dat beckachtich addi
tamēt des elleboges/eñ by die handē ont
fangēde de ronthedē der handē beenderē
¶ Dese beenderē zij beyde grof voeghēde
haer bi die iūcture/Ē malder eñ meer vā
een staende int middel/op dat si de muclē
eñ zenuē houden souden. Eñ so wordē ghe-
termineert die.ij.focilia eñ wordē vast aē
die beenderē der hāt gestelt/eñ makē een
iunctuere:in welcke iunctuere.iij.hopē der
beenderē zij/ende die opperste wordē vga
dert met haer rōthedē in die puttē der on-
derste. Jndē eersten hoop zij.iij.beenderē
wāt die addicie van focilis hout bouē die
stat eens beēs. Jndē.ij.hoop zij.iiij.been
derē/eñ daer bouē is een cleyn busse/daer
in geuesticht is dat eerste beē des duyms.
Die beenderē vā beyde dese hoopē zij cort
Jnden.iij.hoop zij.iiij.beenderē langher
dan die eerste. Deerste deel vā die.ij.hopē
heet raseta oft corpus. Dat and pectē oft
methacorpus. ¶ Hier na volgē die vinge
ren. Jn elckē vinger zijn.iij.beenderē/eñ
der vingerē zijn.v.daerom zijnd oock.xv
beenderē der vingerē. Elf inder hant/ij.
indē cleynen arm/een in adiutorio/dat is
dē bouenstē arm bouē den elleboghe. Eñ
aldus zijnd inden heelē arm eñ hant.xxix.
beenderē. Aldus blijct dat getal der voor-
seyder ledē/vandē welckē die snidinge al
lancx geschiē moet gelijc die musclē gaen
¶ Die anathomia der borst ende van ha
ren leden. ¶ Capittel.vi.

In de borst zij somige houdende deelē
eñ somige gehoudē. Die houdēde de
lē zijn.iiij.huyt/musculoos vleesch/de mā
mē eñ beenders. Die ghehoudē deelē zijn
viij.therte/die longe/pannicle/bandē/zee
nuē/aderen/arterien/ysophag' oft meryp
daer die spijse doer gaet. Hoe die huyt eñ
dz vlees der borst is/blijct genoech. ¶ Die
māmekens of borstē zijn gemaect wt mu
clierachtich spongioos vleesch/wt aderē/
arteriē eñ zenuen/eñ daerom hebbē si col
ligancie oft te samē bindinge metter her-
ten/leueren/hersenē eñ and generer ende
ledē. ¶ Die musclē der borst zij.lxxx.oft.xc
De somige van haer zijn gemeen dē hals
die somige der scouderē hespen/die somi-
ghe dē velle gheheeten dyafragma/de so-
mige zij eygen der borst/die sommige der
ribben/eñ somige den
rugge. ¶ Die been
ders der borste zij vier
hande Vand vorster si
den zijnd.vij.die gehee
tē wordē ossa thoracis/
eñ zij seere cartilagino
se/op welcker eerste o-
uere der siden gule ont
fangē wort in een hol-

heit dē voet vā der vorckē oft furcula/hier
voor geseyt. Eñ onder haer bi dē crop der
magē is een cartilaginoos additamēt/cu
sifomū geheetē. Vand achter side na den
rugghe zij.xij.spondilen daer nucha doer
gaet. Daer af dat.xij.paer zenuē wassen
die sin eñ beroerte dragē dē musclē/op die
side. Ouer elcke side zij.xij.ribbē/seuē ghe
rechtige ribbē eñ.v.logēachtige of mēdo
se ribbē/wāt si niet heel en zij gelijc dand.
Om dē anatomia wel te doē vandē leden
de gehoudē wordē/so moet ti de borst snidē
na de sidē eñ wech doē dz vorste deel ō me
diastinū/eñ dā suldi de binnēste deelē sien

Waer af dat eerste is dz herte int middel
der borst/eē luttel declinerēde naer de slic-
ke side/om die plaetse d̄ leuerē eñ ō dz den
arteriē plaetse geuē soude. Die forme des
hertē is gelijc eenē pijnappel wāt die scerp
heit des hertē gaet na de onderste ledē eñ
die breyde dz de wortel is na die opperste
ledē. Die substācie des hertē is hert/bicās
musculachtich/hebbēde in hē.ij.vētrikelē
ouer der rechter sidē eñ ouer der slyncker
sidē/eñ it middel eenē put als galien9 seit
In welcke ūteyzt wordt dat grof voedēde
bloet dz vand̄ leuerē comt/eñ wort subtijl
eñ geestelic gemaect/eñ dā wordet gesō-
dē doer die arteriē tot alle lichaē mer tot
dē principalē ledē meest. Eerst totter her-
senē/eñ daer ōtfanghet eē and̄ nature eñ
wort animalis oft vōstādelic. Eñ totter lee
uerē daert naturael eñ voedēde wort. Eñ
tottē cullen daert generatijf wort. Eñ tot
alle and̄ leden/die bereydēde eñ leuēdych
makēde. Dat herte is eē instrumēt van
alle crachtē des lichaēs eñ eenē volmaec-
tē bant der sielē/eñ hierō zijn daer in.ij.o-
rificiē oft mondē. Doer dz recht orificium
gaet dē tac der opclimend̄ aderē:brengen
de dz bloet vand̄ leuerē opwaert/eñ gaet
vā daer wed̄ nederwaert/eñ een deel dat
die artelike adere heet of vena arterialis
gaet om de lōgene te spijsen. Eñ dand̄ op
gaende wort gedeylt in veel tackē tot bu-
ten aē die wterste ledē ghelijc ghesept is.
Vā dat slincke orificiū gaet die cloppen
de adere/gheheetē vena pulsatilis/waer af
deē deel totter longenē gaet/die gheheeten
wort vena venalis/dragende de vaporen
capinosos totter longenē/eñ inleydende
de lucht om dz herte te vcoelē. Dat ander
deel wort ghetact opwaert eñ ned̄waert
gelijc vandē anderē aderē geseit is. Op
dese orificiē oft mondē zijn.iij.pannielē oft
vellen/opdoende eñ sluytende dē inganc
des bloets eñ der geestē in bequame tidē.
Op dese.ij.orificiē zijn.ij.oorkens/daer
doer de locht in eñ wt gaet vand̄ longenē
der hertē toegeuoecht. Eñ oock wouter in
ōtfangē een cartilaginoos been ō dz hert
te vestē eñ te sterckē. Dat herte wort be
dect mit eē start pannikel/ghehetē pricor
diū/daer die zenuē toe comē gelijc tot and̄
ondste ledē. Dat herte wort gebondē met
ter longenē eñ ondhouden eñ geuesticht
doer mediastinū. Op dat herte om te v̄
coelē vliecht die longhene/wiēs substācie
wit/saeft/eñ spongioos is/daer drie hāde
gesllechte vā vaten oft holhedē in zijn. Dat
eerste is dē tack der artereliker aderē/die
wast (gelijc gesept is) wt dat rechte ventri
kel der hertē. Eñ dē tac die wt dat slincke
vētrikel wast/eñ daer mede oock de tacken
die wt dē roeper die locht brengē om ther
te. Welcke vatē alle de longē doer gedeilt
wordē. De longene heeft.v.lobos oft pen
nē/twee in de slincke side eñ.iij.in de rech
te side. Achter die longene na dat.v.spō
dijl oft knoop/gaet merp eñ eē holle ade-
re gheheetē trachea/opclimmende/eñ dese
ghaen beyde doer dyafragma. Oock gaet
daer doer mater adorti/opclimmēde van
der hertē. Al dese mit trachea arteria ma
kē eenē blockgewilt mz pannielē mz sterc
ke bandē eñ met clierachtich vlees/tot aē
gulā. Daer na zijn in die borst.iij.panni-
clē. Eerst dz pannikel dz vā binnē de ribbē
dect/pleura gheheetē. Daer na is mediasti
nū/eñ deilt dē heelen ouē in de slincke eñ
rechte side. Dat.iij.is diafragma/dz dese
spirituael ledē deylt vā die voedēde leden/
eñ is gemaect wt pleura eñ siphac eñ vā
eē cortachtich pānikel dat tussē die spōdi
len vā die zenuē wast eñ wt vleeschachti-
ge deelē/meest bi die ribben waer wt blij
ket dz musculachtich is wiens werc is om
die locht na te treckē ende om te helpē die

oueruloedich: w: te iaghē/als Galienus sept.

¶ Die anathomie vandē buyck eñ zijnd̄ leden. ¶ Capittel.vij.

HOe wel dat de maghe vandē arabischē dē buyc genoemt wort de noch tās die griecke merp of psophag⁹ noemē eñ wi die mage/niet dē buyc. So sullē wi eerst vand̄ magē/merp geheetē seggē: eñ vandē dermē die haer aenhangē die zijn indē nederstē deelē. ¶ Meri dats dē crop des hals gaende inwendich doer dē hals tot dat hi maect eē ghat doer dyafragma mz die welcke hi vast aē gebondē wort eñ dyafragma ghaet ō dz leste deel der borst daer des magē mōt hē ōbrept. Dat were d̄ magē is/ūteerē: wāt si heeft de leuer aē die rechte side/haer ōwermēde mz die lendenē. Eñ die milte dwers aē die slincke side met harē vette eñ aderē/om die melancolie vā haer te ūdriuene eñ dē appetijt te ōwecken. Bouē haer heeftse dz herte mit dē arteriē/haer leuēdich makende/eñ die hersene/ō te ghewelē/na dz opperste deel der zenuē eenē tack leidende. Oec heeft si vā der rugge sidē die zenuē chyli: eñ adorti neder comēde eñ veel bandē daer si mede aē die spondilē der nierē gebondē wort

¶ Aen dē ondōsten mōt oft wtgāc der magē beginnē die dermē/dier.vi.is. Den eersten is duodenū of dē twaelfstē geheetē/om dat hi.xij.vingherē lanc is. Oft mē heetē portanari⁹/want hi die ondōste poorte der magē is/gelijc merp oft dē crop de opperste. Dē anderen derm is geheetē plion/dz is eenē langē smallē derm/wel.vij.of.viij ellen lanc/eñ wort seer gewondē bi de liessen eñ bi dē rugge. Dē.iij.wort ieiuniū geheetē/wāt hi altijt ydel is/om dz hi der gallen so bi is/eñ om dz tot hē comē veel aderkēs miseraice/eñ vaet dz deel vā colera dz tusschē hē eñ portenariū ghesondē wordt

¶ Dē.iiij.wort geheetē monocul⁹ oft cec⁹ of saccus/dē blinden derm/dē sack/die mooche oft de tweede mage/eñ is ōtrent eē grote palme lanc/eñ heeft eē orificiū te ontfane die heele vuylheit die in die eerste digestie der dermē geschiet. Dē.v.derm/colon genoēt is grof vol holhedē/daer die vuylhedē haer forme ōtfangē. Dē.vi.derm hetet longaō/dat is dē eersderm. ¶ Die leuere is eē plaetse eñ organe der tweed̄ digestien/zenererēde bloet/geset in die rechter side ond̄ die corte ribbē. Si heeft eē forme gelijc een mane/bultachtich na die ribbe eñ hol nae die maghe/met.v.lendenē oft pannekēs/op die manier vā eend̄ hāt/vā bouē die mage omvāgende. Si heeft een cleyn pannikel dz haer dect/gelijc die andere ledē/waer toe eē cleyn zenue coemt om dat geuoelē te brenghē. ¶ Die leuere met haerd̄ pāniclen wort gebondē aē diafragma/met de opperste stercke bandē/mettē rugge/metter magē/mettē dermē/eñ heuet colligācie metter hertē/mettē nieren/mettē cullen eñ mz allē ledē. Haer substācie is root vleeschachtich gelijc geronnen bloet eñ is vol aderē eñ arterien. ¶ Vā de holheit der leuerē coemt een adere die geheetē is de poorte/eñ wort gedeylt in ōtallijcke veel aderkēs de miseraice gheeten wordē/die in de mage eñ in die dermē geplant wordē/die na haer treckē eñ dragē der leuerē die geheele vochtich: chyli die met haer wortelē gedeylt wort doer al de leuere. ¶ Vandē bult der leuerē gaet die ader chylis/die met hare wortelē eñ met die and̄ haer gemoetende treet vand̄ leuerē alle dat bloet dat daer in gegenereeret wort/eñ si wort gedeylt opwaert eñ nedwaert/dragēde dz bloet ō tgeheel lichaē te voeden. Eñ daer wort volbracht de.iij.eñ iiij.digestie. ¶ Vand̄ leuerē ghaen rechte weghē eñ halsen dragēde de oueruloedicheden tot eigen plaetsen die mē noch seggē

sal. ¶ Aen die leuere middē in die holheit
is een blase/geheetē de galle/geordineert
om de colerijke oueruloedichz tōtfangen
Welcke blase heeft .ij. orificiē oft halsen v
ga deer bi eē Dat een orificiū oft mōt gaet
na die middel der leuerē/om die colera te
ōtfangē. Vanď gaet tot indē grōt der ma
ghen/om die dermē te suipuerē eñ die cole
ra daer wt te iaghē. ¶ Die milte is gheor
dineert in de slincke side/diuerslic ōhellen
de die mage. Wiens substācie dicke is spō
siachtich eñ swerter dā die leuer/lancach
tich vā figuren eñ wort gebondē mz haer
pannikel mit .iij. ribbē/na harē rugge eñ
na haer holheit metter maghē eñ liessen
Die milte heeft .ij. gangen. Doer dē enen
ganc trect si die voorseyde ouerulosdichz
vanď leueren/eñ doer vanď sendt si de ter
maghē/om somige hulpē. ¶ Die nierē zijn
geordineert om dz bloet te suipuerē vā die
waterachtige ouerulosdichz/eñ haer der
zijn .ij. De een aē die rechte side der leueren
eñ die anď aen die slincke side/eē weynich
neder dā die ander rechter sidē. Haer sub
stancie is vleeschachtich/hert/eñ ront/in
der formē vā eenē gedructen eye. Si heb
bē in haer/holhedē/daer si in ōtfangē tge
ne datsi na haer treckē. In elck van haer
beyden zijn .ij. halsen. Doer den enē treckē
si waterheit vanď aderē chyli eñ voort vā
der leuerē. Doer den anderē senden si die
waterheit oft die orijne totter blasen. Tot
ter nierē comen aderē/arterien eñ zenuē/
daer haer pannikel af gemaect wort. De
nierē wordē ooc gebonden metten rugge
eñ hebben rughachtich vet rontomme.
¶ Achter die nieren by die spondilen zijn
die lendenen/daersi op ligghē ghelijc een
culcte. ¶ Tusschē die nierē gaen die aderē
chylis eñ adorthi tot die onderste ledē. Vā
welcke aderē seer bi wassen die sadelijcke
vaten/daer mē noch af seggen sal.

¶ Vande anathomie der lancken eñ dier
deelen. Capittel .viij.

Doer de lancken
ōstaet men hier
de onďste deelē des bu
kes vandē scoot tot aē
die dyē eñ gemachte.
Welcke deelē drierhā
de zijn/de somighe hou
dende/die somige gehoudē/ende vanď wt
waerts comēde. De houdēde deelē zijn/mi
rach/siphac/zirbus eñ die beenderē. Die
gehoudē deelē zijn/die blase/die sadelijcke
vatē/de moeď oft matrix indē vrouwē/dē
eersderm/die aderē/de zenuē eñ die arteri
en neďwaerts comēde. De deelē wtwaer
des comēde zijn de .ij. cullē eñ die roede/dat
gemachte/die eersbillen eñ die musclē tot
ter dyen comende. Vandē welckē men al
bi ordinancien segghen sal. ¶ Van
de houdende leden ghelijc mirach/siphac
&c. ist eerst ghenoech ghesept. Maer mē
sal nv segghen vanden beenders.

¶ Inder lancken zijn twee manieren vā
beenderen. Eerste aen de side des rugges
zijn drie oft vier spondilen des heylighes
beens/ende twee ofte drie cartilaginoose
beenders des steertbeens/onder welcker
dat eerste been os sacri is seer groot ende
altoos mindere die hem volghen tot aen
den eers/waer in dat die ghaten daer die
zenuen doer comen niet en zijn in die sidē
ghelijcken in die ander rugghe beenderē
¶ In elcke side is een groot been/
ende dese worden beyde te samen gheuo
ghet mz dat groot spondijl ossis sacris vā
achter/ende van vorebi dat gemacht/ma
kende dat ghemachtbeen/ gheheeten os
pectin9/also dat die beender breet zijn ouer
die side der lēdenē. Int middel vā haer aē
de interste sidē zijn de holhedē of bussen pix
ides in welcke ōtfangē wordē die drayen

oft rollē der dyen beenderē/eñ daer is ter
stont na de deelē des eers/in elc een groot
gat. Tusscē dz middel des hoofts eñ der di
en been eñ der beenderē pupuberis was
vā node te wesen eē groot gat eñ wech da
re die zenuē/musclē/aderē eñ arteriē doer
neđ comen souden/eñ van onder daer do
re op ghaē souden. Noc zijn si nauwe van
der sidē pectinis/haer vogēde smal bi tge
macht. Ende al ist int wesen mer eē been
nochtās heuet .iij. namē/eñ wort vanden
somigē gehoudē .iij. beenders te wesene/
dats dat beē der lendenē/vanđ opperster
siden/dz been des gemachts/vanđ onder-
ster sidē/eñ dat beē femoris in die middel.

¶ Vandē ghehoudē ledē is deerste dat ter
coēt de blase/dat eē receptaculū is als een
sac/daer in dz oueruloedich water oft die
orijne vandē nierē vgadert. Wiēs substā-
cie is pannikeloos/starc ghemaect mz .ij.
panniclē. Haer forme is rōt/haer groothz
ōtrent eē pinte/eñ de plaetse daer af is ter
stont onđ tgemachte. In haer zijn .ij. lange
gangē/comende wt die nierē die porri vi
rides geheetē wordē/coomēde vā besiden
eñ dragen de orijne vandē nierē. Dē hals
der blasen is vleeschachtich/met opdoēde
eñ sluitende musclē/gaende vanđ blasen
geboghē doer dmiddel tot aē die roede in
den mannē. Mer indē vrouwē sonđ buy
gē tot .ij. vingherē in haer scamelhz/daer
die orijne doer wt ghedreuē wort.

¶ Van die sadelijcke vaten. Capitt. ix.

Die sadelijke vatē zijn somige aderen
die oorspronc nemē bi de nierē/van
dē aderen chyli eñ adorthi neđ comede eñ
brengēde dat bloet totten cullē/in mannē
eñ vrouwē/in die welcke om de leste dige
stie dat saet gemaect wort/gheheetē sper-
ma. Sperma is dz saet der mēscheliker na
tuerē. Inden mannē zijn dese vaten van
buten/want haer cullē van buyten zijn/eñ
bliuē inden vrouwē binnē/want haer cul
len binnē zijn/ghelijc mē segghē sal. Waer
wt blijct dat ō den oorspronc deser vatē dz
saet die nature heeft des hertē/der leuerē/
der nierē/eñ om die zenuē de om delectaci
e te makē vanđ hersenē totten cullē comē
heeft de hersene gemeenscap daer mede/
eñ voort dat gemeñ lichaem. Hierō wort
dat saet gesondē van dat geheel lychaem
wt vigoer. Eñ om de vrouwē wille salmē
seggē van die matrix oft moedere. ¶ Die
matrice of moedere is eenē acker der mē
schelijker generaciē eñ organū om te ōtfaē

Wiens wesen eñ posicie is tusschē der bla
sen eñ dē eersdarm. Haer substācie is pan
niculoos wt .ij. rockē ghemaect. Haer for
me is ront. Bouē heeftse .ij. geplaetste oft
gecelde armē mz cullē gelijc die burse der
cullen. Si heeft eenē gemeynē buyc inde
middel. Eñ eenē hals onđ ghepijpt/gelijc
een getromde mās roede. Si heeft eē sple
te vulua geheetē. Een decsel gelijc dz pre-
puciū der roeden/eñ is lanc .viij. oft .ix. vi-
geren/gelijc des mans roede. Eñ al en he
uet si mer .ij. scoten oft holhedē die opēba
re zijn/na dat getal der borstē/nochtās he
uet si die elck in .iij. plaetsen oft cellē gedei
let eñ een in die middel/also dat si .vij. ont-
fangende plaetsen heeft. Si heeft oec col-
ligancie/metter hersenen/metter herten/
metter leuere/eñ met der magē/eñ voort
gebondē aen dē rugghe. Tusschē haer eñ
die borsten zijn aen een geuesticht de melck
achtige eñ bloetachtighe oft menstruale
aderē. Eñ daer om scrijft ypocras datter
vrouwē melck is die broeder vā dat men-
struum/eñ ten mach nz geschiē secundū

Galienum dat de vrouwe haer gewoon
lijke siecte vā dat menstruū heeft eñ melc
gheeft beyde tsamen op eenen seluen tijt

Die gebrekē eñ ziecten die de moeder toe-
comē moghen zijn veelderhande/eñ de sub

stancien om die te genesen menigerhāde
¶ Vnd die moedere is dē rechtē derm die
mē noemt dē eersderm/de voor ghedeylt
is indē anathomie vandē dermē/eñ is eē
ōtfangher der ouervloedichedē vand eer
ster digestiē/wiens substācie oec pannike
loos is. Syñ lancheit is omtrēt eender pal
mē/tot bi die nierē/recht liggēde tot bi de
steertbeenderē. Eñ dat onderste deel daer
af wert geheetē den eers. ¶ Bi dē eersder
me zijn .ij. musclē die dē seluen opdoen eñ
sluytē/eñ daer wordē geappliceert .v. tac
kē der aderē/de emorroydes geheetē wor
dē. Oec heeft hi colligācie met der blasen
eñ daerom lidē si met malcanderē inden
steertē. ¶ Alsmē dan desen eersderm op ge
heuē heeft/so mach men sien die aderē/ar
teriē eñ zenuen de getaet wordē eñ geson
den tot die onderste deelen. ¶ Vandē ledē
wtwaert gaende/eñ eerst vā die houdēde
deelē. Der houdēder deelē zijn also veel als
inden buic/wāt dese deelē daer af wassen
vā mirach/mirach vā siphac/siphac butē
hangēde eñ gaende op dat been pectinis
wiēs beginsel alst wt gaet dyndimus heet
want het dobbel is/eñ dat eynde osseū oft
bursa testiculorū/dats die burse der cullē
¶ Die gehoudē deelen zijn .iij. Eerst die cul
lē dz de principael instrumētē zijn der mē
sceliker generaciē/eñ in haer wort volma
het dat saet haer substācie is wit clierach
tich vleesch. Daer na zijn die sadelijke vatē
vā die bouē gesepde comēde/eñ zijn tweeā
hande. Die somige bringende/eñ de somi
ge wt iagende. De brengende zijn de adere
eñ arterie de vā de adere chyli eñ adorthi
wassen. Die wt iagende zijn die opgaende
biden hals der blasen die dat saet driuē in
dat gat der roedē. Oec isser noch een ghe
woelike adere de tottē cullen neder coemt
¶ Hier om zijnder .iiij. dingē tussen dyndi
mū eñ de borse der cullen. Daer wt blijct
dat na tgemacht in mirach eñ siphac een
gat is daer die .iij. dinghen vā bouen doer
coomen/dat is die adere eñ arterie neder
brenghende eñ die zenue. Ende vā buytē
by den hals der blasen van der wortelen
der roeden/dat vierde: daer doer neder co
met eñ wtgheiaecht wordt dat saet in die
pijpe der roeden. Oock blijct dat/wāneer
dat gat bouē die nature ghebreyt wordet
na die liessen/so moghē de opperste leden
ghelijck zirbus eñ de dermē/wtghaen eñ
neder comen in dyndimo eñ in die borsse
der cullen/daer si maken een rupture oft
eē scoeringe of een her

mia. ¶ Die roede der
mannē is eē ackermā
der mēscelijker naturē
eñ eenē wech der orinē.
Wiēs substācie ghema
ket is wt der hupt/mus
clen/aderen/arteriē/ze
nuē eñ groue banden.
Eñ wort gestelt eñ ge
plāt op dz been pectinus
eñ de bandē comen vā dz been sacris. Die
aderē/arteriē/zenuē/vleesch eñ hupt/wor
dē brocht van de opperste ledē. Inder roe
dē zijn .ij. principael pijpē oft gangē. Dē ee
nē des saets/eñ den anderē der orijnē. Dz
eynde der roedē heet balanū. Dat gat mi
tra/eñ dz vorste worssel oft ouerslaēde vel
is preputium geheetē. Die lancheit van
der roeden is gemeynliken van acht ofte
neghen vingheren/ende moet wesen vā
redelijcker groothept om die bequaemhz
der matricen oft moedere. Hermeneum
is tgene dat in arabische heet peritonium.
dats die plaetse tusschē den eers eñ de roe
de/welck een naynge is de der roedē line
acie volcht. ¶ Inguina oft liessen dz zijn de
emūctoriē oft suueringhe der leuerē/in de
vouwe of plicature der dyen geordineert

Sciates dꝫ zȳ die eerswillē/eñ is grof mus
culoos vleesch/op dat beē femoris geordi-
neert. Eñ ten lestē vandē lanckē oft haet-
sen comē die musclē/coordē/eñ bandē die
de dye eñ de grote scene mettē lanckē bin
den eñ beroerē. ¶ Vā die anatho
mie der scenē oft ð groter voetē ¶ Cap. x.

DEn grotē voet oft dat groot schene
beē duert vanð iūctuerē scie of der
dyen tot dat wterste der articulē. Desen
grotē voet wort ghedeylt in driē. Daer af
dat een deel heet de dye. Dat anð deel die
schene Eñ dꝫ .iij. deel dē cleynē voet. ¶ Dē
grotē voet wort gemaect wter huyt/ade-
rē/arteriē/vleesch/ musclē/zenuē/banden
eñ beenders. Vanð huyt eñ vleesch is vo
uē genoech ghesept. Mer vā die opēbaer
aderē eñ arteriē willē wi nv seggē. ¶ Als
die aderē al tackēde af gecomē zȳ vā hare
beginselē int leste spondijl oft rugbeen/so
worden si ghedeylt in twee deelen/waer
af deē deel gaet totter rechter braȳē of dy
en/eñ vanð totter slincker. Daer worden
si gedeylt in .ij. grote tackē/waer af dē w-
terstē gaet tot dat wterste deel/eñ dē ande
ren tot dat binnēste deel/eñ comē al tackē
de af doer die schenen tottē voeten/eñ ma
kē .iiij. aderē. Deene is die sophene/vā die
binnēste holh; aendē knoesele. Sciatica
vā de butenste Poplitica tusscē den grotē
teen Eñ renalis/tusscē den cleynē teen eñ
den anderē. Welcke aderē wordē gemeē-
lic gelaten oft geflenbothomeert ō bison-
dere passien. Hierō zijn in die schene .iiij. o
pēbaer grote aderē/die dicwils grotē loo
pe vā bloede eñ perikel in bringē Noch zȳ
der veel tackē daer die cyrurgȳ n; om ge-
uen en derf. ¶ Vandē zenuē der voetē seit
Auicēna dat si beginnē vandē zenuen der
handē. Mer si nemē oorspronc vā de leste
spondilē der nierē eñ des beēs sacri/eñ dꝫ
meeste deel daer af ghaet doer dꝫ gat des
beēs femoris: eñ coēt tot die musclē popli-
tis] Vt desen vgaderē musclē eñ coordē de
die iūctuere beroerē eñ nedcomen vā die
lanckē eñ die geapplicert aē dꝫ been der
dyen/wordē gemaect die grote musclē de
bouē op die dyen zȳ/beroerēde dē knie eñ
die scene/eñ musclē op die scene beroeren
dē voet in die holheyt ð voetē/eñ musclen
beroerēde die articulē der voetē/gelijc ge
seit is vandē handē/daer op ōtfangēde eē
ondscheit dat in die werckē der cirurgien
n; veel te achtē en is Nochtās en is niet te
vgeten dat na die forme der musclē de wō
den bi die iūcturen seer sorchlijcken zȳ.
¶ De colligācie oft grote grove bandē co
men doer heel die scene/eñ wordē seer ge-
opēbaert vā ondð neuen die knyē eñ op de
hiele eñ iūcture der articulē. ¶ Dē soel vā
dē voetē is geheel vol bandē. ¶ Vā
die beenðs der groter voetē. Capit. xi

HEt eerste deel dat de dye heet/is een
groot merchbeē alleen/aē beide den
eyndē ront. Die opperste rōtheit de alleē
geheetē is vtebrū ofte rolle/die nedwaert
declineert/wort ōtfanghē in de holh; des
beens der lanckē/eñ is vā buten wat bult
achtich. In dat ondste deel na den knie he
uet .ij. ronthedē die ōtfanghē eñ gedraeyt
wordē in .ij. holhedē/de int eerste focili oft
been der schenē zijn/eñ daer op is eē ront
breet been/dat die knieschiue heet/eñ also
wort volbracht de iūcture der kniē. ¶ Da
re na volcht die schene/eñ daer zȳ .ij. been
derē geheetē focilia Dat meeste vanð vor-
ster sidē dat die vgaderinge der scenē ma
ket/nedcomende vanð kniē tot opē voet
makēde den binnēsten enckel eñ holheyt
Eñ dꝫ anð vanð wterster sidē neder comē
de vā bina ondð den knie daer in gheplant
wort tot aē den voet/voegēde hē na dꝫ an
ð beē facili/eñ makēde dē buytenstē knoe
sel. Eñ het schijnt dꝫ het meeste focil been .ij

holhedē heeft na dē knie/daer die ronthe-
den der dyē ontfanghen wordē/maer si te
samē gheuoecht/maken beyde te samen
een holheit/opter manieren eenď haluer
manē/daer dz eerste beē des voets in ont-
fangē wort. In den voet zijn.iij.acies of ver
gaderinghē der beenderē. In deerste vga
deringe zijn.iij.beenders/tsamē in eē ront-
heit vgadert. Dat eerste is in arabisce ca-
hab geheetē eñ astralag⁹ int griecx/eñ is
vā beyde sidē ront op die maniere vā een
re note eens voetboghen. In de opperste
ronth: wort geuesticht die holheit focilii
eñ daer wordt dē voet beroert. In die anď
ronth: wort geuesticht de holheit vā naui
cularis/na dat volcht dz beē cahab terstōt
opden voet. Dat beē naviculare is gelijc
een schip/ouer beyde sidē wtghehoelt. In
deerste holheyt wort ōtfangē die rōtheyt
des beens cahab/eñ in danď die ronthept
vandē.ij.hoop oft acies der beenderē des
voets. Onď dese.ij.beenders is dz heel beē
na de forme der hielē ghemaect/daer den
heelē voet in geuesticht wort eñ gaet ach-
terwaerts wt/om de bandē de daer in ge
plant zijn. Na dat been naviculare is ter
stont dē.ij.hoop of acies der beenderē des
voets/eñ daer in zijn.iiij.corte beenderē/eñ
dat een daer af heet grandinosū: of groot
te wesen/vā buytē na dat cleyn artikel. De
se beenderē zijn ront nadat beē naviculare
eñ hol na dē.iij.hoop der beenderē. In-
den.iij.hoop zijn.v.beenderē/lanc genoech
correspōderende eñ ōtfangende de articu
len ofte teenen/dier.v.zijn/eñ elc heeft.iij.
beenderē/sonď den grootē dier mer.ij.en
heeft. Hierō zijnder inden cleynē voet/xxvi
beenderē/eñ indē geheelē groten voet oft
schene.xxxviij. Waer wt de cirurgijn merc
kē mach die maniere te ōtledene eñ te bre
kene/eñ voorts die maniere weď in te stel
len. Eñ mach ooc merckē dat tusschē dese
iuncturē die swaerste om te ōtleden of dis
locerē eñ weder in te setten/is vandē cley
nē voet. Eñ die lichste der knieē/eñ die mid
delbare der dyen oft haetsen.

¶ Van die heylinge der cleynď wondē.

NA dat ic Jeronim⁹ bruyns- Ca.xij.
wijck dē anathomia vclaert hebbe
wil ic voorts bi ordinanciē dz hātwerc vā
der cirurgijē vuolgende bescrijuē/eñ indē
alder eerstē vandē wondē die gehouwen
oft geslagē worden alleē doer de huyt tot
op dat vleesch/hoe ghi die bestaē sult te ge
nesen/eñ dz sal geschiē in deser manieren
¶ Dwinct eñ vuecht die lippē der wondē
tsamē mit uwer hāt/eñ legt daer op werc
genet in wit vandē eye/gemengt mz een
weynich gemeyn sout/eñ bindet mz uwer
bindē na dē noottruft. Dat ghewōde lidt
moet rustē eñ stille gehoudē wordē/want
daer met die wonde geheylt wort eñ den
toevloet belet die totter wondē slaē moch
te. Gheē anď heylinge en is vā noode/so
veer als de wonde sonď pijn is eñ de diete
hē wel geschict is. Mer waer daer grote
pijn dat soude een teykē zijn dat het fas in de
diepte geraect of gestotē ware/oft het pā-
nikel/ dats dz dūne vellekē tusschē tvleesch
eñ tgebeente/dattet beē bedect. So mer-
ket die woordē guidon/die spreect. Nem-
mermeer en sal de wonde bestaē worden
te heylē/ten si dat alle toeuallē belet zijn de
dē wondē toecomē mogen/welcke toeual
len alďmeest geschiē inden grotē wondē.

¶ Van die hechtinge der groter wonden
inden vleesche. Capittel.xiij.

ENde als u toe coemt eē grote wonde
de nz alleē en is doer die huyt/maer
ooc doer dz vleesch tot op dbeen/nochtans
sonď toeual. So vuecht der wondē lippen
suyuer eñ reyn tsamē eñ hechtse na haerď
behoortē. Welck hechtinge in diuerse ma
nierē geschiē mach/daer af ic hier scriuen

wil de gemeynste. Is dā de wonde so groot
dat alleen dat binden nȝ genoech en ware/
oft waer die wonde ouer dwers des lidts
so dat de lippē der wondē wijt of breet vā
eē trockē eñ niet tsamē gebondē en moch
ten wordē. So vuecht de lippē oft ouerste
deelē der wondē tsamē/eñ wacht dat geē
derhande ōreynichȝ vā stof/hayr/olye/ of
geen ander dinc daer in en come noch en
valle/daer doer de tsamē heylinghe belet
sonde wordē. Eñ hebt eē driekāte naelde
gelijc die pelsmakers/welcke naelde aēt o
ge sal zijn hol wt gegroeft/so dȝ dē draet die
daer in behoort/hē in de holichȝ ōbergen
mach alsmē die naelde doer treet/op datsi
des te saefter doer gae. Dē draet sal ooc ge
twerent zijn sondē eenige knoopē eñ gewas
set/daer mit die hechtinge geschiē sal. Eñ
die hechtinge geschiet in vijfderhande ma-
nierē. ¶ Tē eerstē die gemeyn hechtinge
als hier behoort/is: dat ghi set dē eerstē ste
ke in die middel der wondē lippe/dē ande
rē in die spacie der .ij. sidē/eñ so gaet voort
inder spaciē/eñ laet tusschē elcke .ij. steekē
eenē dwersen vinger breet spaciē tot datē
steekē ghenoech zijn. Eñ nēmermeer en be
gint eerst aent eynde/op dat die wonde des
te suyuerō worde gehecht/eñ te min gerō
pelt worde. Daerō sullen die steekē altijt
zijn ongelijc/alsser meer dā .ij. steekē behoe
uē. Ooc suldi wetē als die wonde diepe of
ouer dwers is/so moetē die steken dē hech-
tingē ooc diepe geschiē/om .ij. sakē. Tē eer
sten ō datsi des te min open borst. Ten an
derē om datsi des te min etter geeft/oft dȝ
gheē holheyt ondē die hechtinge en come.
¶ Maer is die wonde dē langhē wech soe en
derf die hechtinge nyet diepe geschiē. Eñ
als ghi die .ij. lippē der wondē doersteken
hebt/soe slooft dē draet tweewerf doer eñ
treckē saeftelijc tsamen/dā knooptē. Wāt
en sloofde ghi hē nȝ tweewerf dore/so sou

dē de lippē der wondē wederō open gaen
eer ghi dē besluyt knoop soudt connē ma
kē. Gelijc ic dicwils gesien heb aen somi-
ge ongeleerde cirurgijns als si eē wonde
hechten so en sloofdē si den draet mer eēs
doer eñ gebodē eenē vinger oft dat cleyn-
ste eynde eendē spatelē op dē draet te leggen
eñ eer dē knoop gesloten wort/indē afdoē
der spatelen oft des vingers/ginc de won
de oft hechtynge wederom open/dwelck
niet en geschiet alsmē den draet tweewer
uē doer slooft/al ist datmen nȝ daer op en
leyt. Eñ als de hechtinge ghescniet gelijc
ic geleert heb. So is mijnē raet eñ volcht
na alle geleerde cirurgijns/als Lanfrancus
¶ Guido/Gwilhelmus/Placētinus de salice-
to/dat ghi altijt bi v hebt een poeder ghe-
maect vā wit wierooc twee deelē/draken
bloet eē deel/eyerscalē kalc een derdē deel
¶ Dat ondē malcanderē gepolueriseeret eñ
gemenget met dat witte vā eē ey/eñ daer
op geleyt met werc. Hoe wel dat tot deser
tijt geen gewoente en is gheweest vā wit
vanden eye ende ghemeyn sout. Maer
dit voornoemde poeder is veel beter ende
profijtelijcken. Ende dat is den eersten en
de den gemeynstē sin die wonden te hech
ten. ¶ Den anderen sin oft maniere
is/dat ghy ouer hant naeyt ghelijckē die
pellsmakers/ende dat ghesciet inden ge-
derinte ofte siphac/dat is dat net dat indē
buyck die dermen bi deen dander houdt.
¶ Den derden sin of maniere geschie
det alsoe/datmen een naelde steecket doer
beyde de lippen der wonden/ende laet de
naelde daer in stecken/ende slaet om bey
de de eyndē der naelden dē draet ses oft se
uē werf/eñ laet die naelde metten omwō
den draet daer in stecken/gelijc dat dicwijl
geschiet inden wijden wonden. ¶ Dē
vierden sin ofte maniere is/dat somwijls
een hechtinge geschiet de dat bloet stelpt/

dz is als ghy eẽ ader seer siet bloedẽ/gelijc
die ader aendẽ hals oft eẽ gewonde pulst
ader/dat ghi die ader metter naelden wt
trect eñ daer doer steect/eñ achter de nael
de die ader vast toeknoopt mz dẽ draet de
in die naelde is eñ dã die naelde doertrect
eñ an de adere eẽ stuc draets blijft hangẽ
de/ouer sommige daghẽ purificeert dz ouer
ste deel der aderẽ eñ dẽ draet gaet dan wt.
¶ De.v.manier geschiet int aẽsicht of ter
plaetsen daer mẽ wilt gheẽ litteykẽ en oo
pẽbare. Des gelijcke indẽ teeren menschẽ
die hẽ andſins nz en souden latẽ hechten.
Ooc inden grotẽ wonden die wijt vã een
staen. Eñ dz geschiet aldꝰ. Neemt twee an
te stuckkẽs lijnwaet/eñ bestrijctse met de
se salue gemaeckt vã dragantum/draken
bloet/olibanũ/masticis/sarcocolle elcx eẽ
dragma/moelen stof wter moelẽ.iij.drag
ma/wit vandẽ eye so veel dats genoech si
Dan legt op yegelike side vanď wonden
de stuckkẽs elc eenẽ duym breet van deen
dand. Eñ als de doeckkẽs wel droge zijn/so
driechtsi oft naytse tsamẽ. Eñ aldꝰ is vol
eyndt dit capit. van die hechtinge der sim
pelder wondẽ die geschiet zijn in de huyt of
inden vleesche.

¶ Van den wondẽ der zenuen. Capittel.xiiij.

Men moet alď eerst merckẽ oft die ze
nue gewont is dẽ langen wech oft
ouer dwers/ofte dat alleẽ is een punctuere
Dat is so veel als enẽ steeck mz eenď nael
den/oft met eẽ elsen/oft mit eẽ dorẽ/of mit
eenẽ priem/of desgelijcke. Oft dat de zenu
e ouer dwers heel af gehouwẽ is oft ghe
snedẽ/oft datse doer die lengde gesnedẽ is
Itẽ als die zenue wort gestekẽ/so is de wõ
de gesloten die si heeft. Dã ist noot dat mẽ
de wonde wijt make. Daer na salmẽ roo
seoolie/vã onrijpe boõolye gemaect daer
in doẽ wermer dã hijt wel liden mach/al
so lange tot die wonde ganslijc metter o
lyen gevult wort. Voorts salmẽ op de wõ
de leggẽ termentijn die wel wit eñ reyn ge
wasscẽ is tusschẽ.ij.linnẽ doecken. Eñ die
wõde oft lidt werde gesalft mz de werme
roosolye gemẽget met bolo armeno dz eẽ
weynich dicke is. Daer op salmẽ leggẽ ee
nẽ saeften linnẽ doec/te vorẽ nat gemaect
in goedẽ wermẽ wijn/dan salmẽse soetelic
ỏbinden. Eñ oft die pijne daer met nz en
cesseerde/so doeghet so langhe eñ menich
weruẽ tot dz die pijn heelic cesseert. Eñ al
waert sake dz de pijne daer doer nz so lich
telijc en cesseerde als ghi begeert/en gaet
daerõ nochtans tot geẽ ander cuere/wãt
ghenen beterẽ sin noch wech en is/ gelijc
Lanfrancꝰ eñ meer anď cirurgijnẽ bescri
uẽ. Mer oft de pijn te geduerich ware eñ
langhe bleue/so is goet eñ mijnẽ raet dat
mẽ neme roosolye/boli armeni/opiũ the
baicũ eẽ weynich/dat werm gemaect eñ
gebruyct inď voorseyď manieren. Eñ die
pacient sal hẽ stille houdẽ in rustẽ eñ hem
vã ỏstoornis wachtẽ. Als dã de pijne cesse
ret eñ die wonde wat ettert/so geneest de
met die groẽ wondẽ salue eñ wondẽ drãc/
die ic hier na indẽ antithodario settẽ sal.
¶ Itẽ is die zenue oft ader ontwee gesne
dẽ oft gehouwẽ/So hecht die adere oft ze
nue metter hechtingẽ daer met mẽ de lip
pẽ der wondẽ hechtet/in diẽ ghi die adere
metter wondẽ crijgẽ moecht. Eñ op die a
der eñ wonde suldi leggẽ werm roosolye
vã onrijpe boomolye gemaect daer pier
wormẽ in gesodẽ zijn/eñ hoe mẽ die metter
olyen siedẽ sal dz sal ic leerẽ indẽ antitho
dario. Dat salmẽ doen.ij.oft.iij.dagẽ. Eñ
op den.iiij.dach doet daer op het voornoẽ
de poeder dat ic geleert hebbe int capi.vã
die hechtinge der wondẽ vã wit wierooc/
draken bloet eñ kalc van eyerscalẽ. Mer
het waer seer profijtelikẽ eñ goet dat ghi
daer toe doet gedroochde pyerwormẽ op

dat alsō w̄ eerste ghedroocht sonder beerē.
¶ Mer die drogerie de vā natuerē betaemt
dē wondē der zenuwe ēn der aderē/ also Lā-
francꝰ ēn guido scriuē/desghelijke wort si
oec vā Rogeriꝰ gepresen/is vnguentū de
vermibꝰ/dats salue gemaect vandē pier
wormē. Neemt cleyn centaurea/honstōge
crupt/cōsolida maior/cōsolida media elcx
een hātuol/boomolye eē pōt/pierwormē
een half pōt/wijn andhalf pont. ¶ Stoot al
tsamē ēn laetse ondr malcanderē staē wei
kē. vij. dagen. Daer na saluē daer mz sto
ten/scapen crupt eē pont/swert peck/herst
elcs eē vierēdeel/armoniaci/galbani/ap-
poponati gesmoltē in aziji elcx. v. dragma
¶ Ēn siedt die tot dz den wijn ēn den aziji vteē
ret is/dā zijchtse. Ēn als dat bi na coút is/
so doet daer toe termentijn eē half vierēde
le/wieroec/mastix/sarcocolle elcx. iij. dra-
gma/safferaē. ij. dragma. De ruert onder
malcanderē mz eenr spatelen ēn maeckt
daer af eē salue/wāt si is seer costelijkē in
deser werckinghē. Rogeriꝰ doet oec daer
toe millefoliū. Mer Lanfrancꝰ gebiet eer
ste die wonde vocht te makē. ij. ofte. iij. da
gē met die roosolye ēn pierwormē/als sp
ghezijechtis. ¶ Dese na bescreuē salue sul
di altijt bi v hebbē ēn om die wondē strijc
kē/wāt die alle geleerde meesters gebrui
kē die versche wondē te defencerē ēn te be
schermē. Ēn die salue oft dat defensiuum
wort aldꝰ gemaect. Neemt oleū rosarum
iiij. oncē/boli armeni. ij. onchē/terra sigil
lata/aceti elcx eē ōche/camfer eē dragma
nachtscha/donrbaert elcx eē hātuol. Vā
alle dese maect ondr malcāderen eē subtij
le salue in eenē morselsteē. Want doer die
voorscreuē hechtinghe der zenuē ēn doer
die voornoēde olye/poedr ēn bescerminge
wort dat lidt gansliikē bescermt ēn weder
om gerectificeert. Ghi en sult oec nz te se-
re vreesen noch ōtsien vandr pijnē die co[m]t
vā de puncture oft steec der naeldē. Wāt
die pijne wort vsoet ēn vdreuen met de ro
seolye/als die daer op wort geleyt. iij. ofte
iiij. werf. Mer en cesseert die pijne nz/dat
is een teykē vandē cramp ēn een heele v-
snijdinghe der zenuē. ¶ Nu mochti mi be
rispen ō dat ic hier voor gesprokē heb/dat
die olye is een belettinge vā die heylinge
der wondē/waer ō dat ic hier dā ghebiede
werm roosolye in die wonde te doē ēn da
re op te leggē. Ic āt woorde hier op. Al ist
dat galienꝰ bescrijft dat mē wachtē ēn be
hoedē sal dat indr wondē geen haypr noch
olye en valle noch en come. Daer ō seg ick
dat de roosolie gemaect sal zijn van onripe
boomolie die mer een sap is dā een oolye
ēn van dē pperwormē ontfaet ēn vwerft
si een ꝯglutinatiuū/dats een tsamēlimin
ghe. Ghy en sult oec nēmermeer wonde
bestaen te heylē die pijne en is eerst geces
seert. Wāt ist sake dat ghi bestaet de won
de te genesene ēn te heylē eer dat de pijne
gecesseert wort. So is te beduchtē dat een
aposteme een geswel met eē groote hitte
totter wondē slaen sal/vandē welchē som
wijlē coemt eē vliesinghe des lidts oft die
doot. Ghi sult oec wetē dat die cyrurgijn
niet beter noch profijteliker dē paciēt doē
en mach dan dat hi tgewonde oft gequet
ste lidt bescherme voor geswel ēn hitte/ge
lijc ic voor geseyt heb. ¶ Ist sake dz die wō
de vā die voorseyde olye ēn poedere nz en
geneest ēn haer hechtinghe op loste ēn de
wonde bestonde te ettren/so salmē de wō
de genesen met groen wondē salue/die ic
indē anthidotario settē sal/gestrekē op ee
nē linnē doec ēn op de wonde geleyt sme
gēs ēn tsauonts/ēn int ondrste inder won-
dē dat neerwaerts daelt eē cleyn subtijle
wiecxken dat de zenuwe niet en ruere/op dz
daer af gheen pijn en come/tot dat de wō
de genesen is. ¶ Oft dan des etters ouer-

vloedich veel ware/so maect hē dese salue die de wonde der zenuē suppuert eñ repunghet niet dē etter in dē wondē der zenuen mer ooc in allen vondē/al ist dat den etter in een diepe oft hole wonde is Welcke sal ue aldus ghemaect wort. ¶ Neemt gesegen rooshonich .vi. onchē/subtijl ghebudelt gerstē meel .ij. onchē Dese tempert te samē/dan laet dz sieden met sorghē/want het soude lichtelic vbernen. Eñ als ghijt vandē viere gestelt hebt/so rueret mit een respatelē/eñ doet daer toe wittē termentijn .ij. onchē. Oft en vindi ghenē wittē/soe waschten wit met cout water. Mer voor dat gemeñ water heb ic ghenomē Danickel water/Cleñ weechbree water/sindau water/heidens wōtcruyt water/rooswater/cōsolida minor water/welck ghy van desen waterē crijghē moecht. Eñ als die wonde aflaet te ettren eñ drogē wil/so neemt der voornoemdē saluē .iiij. onchē/wyt wieroot/drakē bloet/mastic/sarcocolle elckes eē dragma. Dese tempert alle onder een eñ legt op die wonde als voor tot dat si ghenesen is. Eñ daer bouen ouer legt altijt werc dat in wermen starcken wijn ghenet is/dat bescher met de wonde voor alle toeuallende pijne/gheswel eñ hitte.

¶ Bisonder als daer in gesoden is cōsolida maior/muysoore mettē geelen bloemkēs eñ bijuoet. ¶ Ist dat die ghemeyn aderen ghequetst worden die men heet vene/ofte arteria/dat zijn die polst aderē/de mogen also seere ghewont wordē dat si nemmer ghenesen en mogen worden met een warachtighe gheneSinge/also somige doctoren segghen. Maer dat geschiet als ouer dwers doerwont worden. Mer werden si den langen wech gheclouen so worden si ghenesen eender waerachtigher genesinge/dwelc genoech oopenbaer is als mē yemande ter aderen laet oft flenbotomeret/eñ die adere bynnē weynich daghen ghenesen wort sonder eenighe droghenie. ¶ Maer die gewonde aderē te heylen ghescheit met dat voorghenoemde poeder dz gemaect wort vā die gedroochde pier wormen/lumbrici gheheeten/in dye wonden ghelept/eñ die voorscreuē roosolye mettē pierwormen ghesooden/met cathapynal werm daer op ghelept. Jck hebbe daer af veel profijts ghehadt eñ ooc ghesien aen ander goede meesters. Hoe wel dat sommighe segghen datmen die wormen te puluer bernen sal/dat nochtans alsō niet en is. Maer men salse droogen in eenē ouē na dat het broot daer wt is tot datmen de lichtelijcken pulueriseeren mach/ want als die heel te puluer verbrant worden vliesen si haer cōglutinatiuum oft te samē liminge/eñ werden meer cicatriserende/dat is huyt makende dan conglutineren de/dwelck der ghequetster zenuwen gheen noot en is. Desgelijcke ghescheit ooc myt die voornoemde salue vandē wormen gelijc Lanfranc⁹ eñ Guido scrijuen.

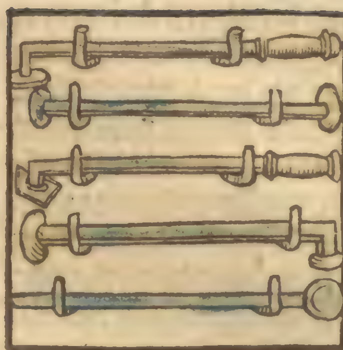
¶ Vā die stelpinge des bloets der ghequetster aderē. ¶ Capit. xv.

Weert sake dz eenige vene capillarib⁹/dz zijn die alder cleynste aderkēs/oft vene maiorū/dz zijn die gemeñ grote bloet aderē gewōt wordē eñ seer bloedēde wordē. So is den cyrurgijn vā node dat hi aen mercke de geschicth: des gewondē/dwesen/de cōplerie/dē ouddom/eñ die cracht der ader. Eñ bisonder die cracht eñ complexie eñ oft dat bloet des lichaems veel is. Soe laet ghenoech bloets daer wt gaen/so verre ghi in tijts daer toe geroepē wort. Meer en quamēdi niet in tijts daer bi/soe dz hi niet dat bloeden machteloes ende flau worde

¶ Hoe merct oft dat bloet coemt wte venis
capillarib⁹/dz zijn de alder cleijnste aderkēs
gelijc den hayre/so is genoecht dz wit vā
den eye int werc nadie hechtinge der wō
dē eñ dat voornoēde poed vā die wierooc
drakē bloet/kalc van eyerschalē/dat hier
voor int capit. vā de hechtinge der wondē
staet/daer op gelept. Wāt dat poed stelpt
bloet eñ cōglutineert die lippē derwondē
tsamē. Als dat bloet coēt vandē groten a
derē/genoemt vena maiorū/so comet tra
gelic wt eñ tis grof/hē neygende tot eend
hande purpure verwe swert/eñ als dz nz
gestelpt en wort/so ist dootlic/wāt dz bloet
is den schat des leuēs/eñ dē gewondē toe
coemt sincopis/dats onmacht/of spasin⁹
dat is dē cramp/dwelc quaet is gelijc aui
cenna dat bescrijft. ¶ Als dat bloet coēt wt
die arterie/dats wt die pols adere/dat be
kent mē allso/wāt dat bloet coemt al sprin
gēde wte/na dat haer die ader opē eñ toe
doet/eñ alsdat nz lichtelic gestelpt en wor
det so bloet die mensce doot/gelijc als ic dz
somwijls gesien heb. Eñ daerō en ist niet
altijt genoech te gebruykē die voorscreuē
bloetstelpinge oft ōbindinge/oft een ghe
meyne bloetstelpinge. Mer si behoeuen
een voorsienighe groter eñ stercker bloet
stelpīge. Eñ dat geschiet in tweedhande
manierē oft formē. Daer om en suldi niet
alleē mercken oft ōstaen dattet bloet der
wondē mach gestelpt wordē mettē droge
rien diemē op de wondē lept. Maer men
sal daer toe hebbē een bisond regimēt. Dz
is den eenen sin oft maniere daer mz den
loop des bloets ghestelpet eñ belet mach
wordē. Eñ dien sin oft maniere ghescchiet
ooc in veelderhande manieren. Somwij
les geschiet dat mit bindinghe der contra
rien deels. Somwijls met wriuen. Som
wijlen mit bloetlaten oft flewbothomerē
¶ Somwijlen met bussen te settene. Som
wijlen geschiet dat metter ymaginacien
dat is dat die mensche gheloouet oft meent
dat hi niet meer en bloet. Den anderē sin
is die maniere ende regiment hoe mē die
wtwendighe drooghene/dat zijn die loca
lia/daer op legghen ende regieren sal/eñ
dat gheschiet oock desgelijcke in veelder
hande manieren. Somwijls met geruch
te dat het bloet coaguleert of stolt eer dat
die drogherie daer op gheleit wort. Som
wijls met droogherien datmen die adere
hecht. Somwijls met droogherie datmē
die adere stelpet. Somwijls met bernen
eñ mit meer ander manieren ghelijc ghi
hooren sult. ¶ ¶ Als ghy een wonde oft
een adere verbonden hebt ende dat bloet
van die voornoemde droogherie niet stel
pen en wilde/so ist nootlijck sulcken loop
te beletten eñ te benemen. Ende dat ghe
schiet somwijls mit binden/ende mit wri
uen dat contrarie deel. Gelijc als de rech
ter hant bloet/datmen den slincken arm
van bouen nederwaert wel wriue/eñ na
den wriuen wel hert binde met eenē wul
len laetbant/op dattet bloet trecke na die
bindinge eñ pijne/daer door den loop des
bloets belet eñ gestelpt wort. Nochtās dz
dē geest van tselue lidt niet heel ōstopt en
worde/gelijc ic dat ōclaren wil in de won
de der iuncturē bi der hant. Des selfs geli
ke wedom van de slincke hāt tot der rech
ter hant/eñ vander rechter siden des hoo
uets tottē slincken voet. Desgelike gesciet
ooc met dat flewbothomerē of laetbussen
te setten. Desgelijke ooc dat dē pacient zijn
ooghē toe ghesloten worden/oft datmen
hē stelle voor een veijnster/met dē oogē wt
waerts siende/so dat hi zijn bloet noch geē
derhande root dinc en aenscouwe. Eñ dz
mē hē altijt segge dat hi niet meer en bloe
det. Oft al waert sake dat hi noch bloede
hoe goet eñ ghesont hē dat ware. Eñ also

wort die natuerlike cracht gesterct eñ dat
bloedē belet doer die cōtrarie ymaginaci
e eñ inbeeldinge. Eñ dat is dē eersten sin
om dē vloet des bloets te stelpē eñ te belet
tene. Dē anderen sin is die maniere eñ re
gieringhe hoemē hē schicken eñ oordine-
rē sal indē localia/ dat is inden wtwendy
gen eñ opleggendē drogherie metter hāt
Eñ dat geschiet in veeldhande manierē.
Galien? in quito terapēti/ Lāfranc? van
melanē eñ Guido cōcluderende eēdracht
lyken/ dat in allē loop des bloets die myt
die voorscreuē saken nz stelpē en wilt/ dat-
men den vinger terstont leggē sal op den
mōt vanđ aderē wonde/ saeftelykē dē vin
gher daer op druckēde tot dz het bloet coa
gulere oft stolle eer dat ghi eenige droghe
rie daer op legt. Danđ is datghy hebben
sult poederē de vā weghen haerđ naturē
bloet stelpē eñ restringeren/ eñ datsi in hē
hebbē een stiptica der aderē/ dat is eē sup-
gende oft toetreckēde cracht der aderē eñ
daer met dat vlees doet wassen. Dat der-
de datmē den mont der aderē hechte eñ v
binde/ ist datmē de crijgē mach/ also ic dat
int capit. vanđ hechtingē geleert heb. Dē
iiij. sin is datmē die ader berne op dat da-
re een estra/ dat is een roue oft toerimpin
ge der aderē worde. Eñ dat geschiet bi. ij.
manierē of wegē. Den eerstē geschiet mz
scerpe drogerie/ gelijc met vitrioel gebrāt
oft ongebrāt/ oft met leuendē kalc. Dē an
derē sin is met eē gloepende ijser oft gout
dwelc behoort ten opēbaren blijkēde ade
rē/ also auicenna sept. Dat het cruiterin
geschiē sal met seer gloepende yser eñ al-
so diepe dattet make eē groue dicke estra
diens af vallinge niet swaer en si. De cau
teria oft ijsers daer met mē bernen sal/ de
staen hier ghefigureert/ eñ mē en behoeft
dier gene meer dā hier ghefigureert staē/
wāt die veelheit der instrumentē maken

diewijls dolin
ghe.
In sodany-
gē ōbrandige
prijst Teodori
c? Arsenicum
sublimatum/
wāttet doet al
le bloet stelpē/
eñ het maeckt
een dicke lange duerende estrā. Dat. v. is
dat ghi dat lidt recht legt eñ ondōset dat nz
nedwaerts en hange/ so verre alst moge-
lijc is. Dat. vi. is/ ist dat het bloedē veele is
geweest/ datghi dz voor dē. ij. oft. iiij. dach
niet af en doet voor dat die adere eē wey-
nich geheylt is. Eñ dat ghy dē bant voor-
sienlijken af doet eñ niet roeckeloos/ op dz
ghy die adere niet wederom op en scuert.
Ist sake dat die drogerie oft den bāt
daer hert aen ghebacken is/ soe legt daer
op een vre oft twee vochte dinghē/ op dat
ghi dē bant sonder eenighe wederspoeric
heit afdoen moecht. Eñ dat geschiet myt
wit vandē eye eñ roosolye onđ malcande
ren geslagē/ oft met grouē wijn eñ een doe
kes kē daer in ghenet. Den. vij. modus/ is
die droogherien diemen daer op leyt om
die selue werckinghe te volbrenghen/ eñ
dat ghi den vinger opten mōt der wondē
legt/ tot dat het bloet eē weynich die gerō
nē is/ dā suldi hebben eē poeder gemaect
van schoon suyuer wit wierooc twee dee-
len/ eñ aloepaticum een deel. Dat poeder
suldi temperē met wit vanden eye/ inder
dickten als honich/ daer inne suldi netten
wit hasen hayr cleyn ghesneden eñ op de
wonde ghelept. Want dese droogherie
van aloe/ wit wieroock ende hasen hayr/
niet alleen dat bloet en stelpt/ maer heylt
ooc die arterie/ gelijc Lanfrancus van me
lanen diewils beuonden heeft/ alsoe hi be-

screyft int capitt. vā die bloetstelpinge der
wondē eñ aderē. Dat een .iiij. iarich kindt
in die hāt hebbēde een brootmes geuallē
was mettē pont vā dz mes in zijn strote do
re de arterie/so quā hi ōuersiens bi dē kin
de dz alree zijn gesichte vloren had/doogen
int hooft vkeert hebbende/tbloet liep wit
wt der aderē/den pols sloech seer flaulijc.
¶ Hi leyde terstōt den vinger op dē mont d
wondē dat daer nz wt comē en mocht/eñ
binnē eenē cleynē tijt worde de cracht we
derom gesterct eñ dē pols bestōt te slane/
eñ dz kint ōtsloot zijn ogen. Doē leyde hi dz
voornoēde poed op de wōde/eñ daer ouer
leyde hy werc genet in wit vandē eye/eñ
geboot dē kinde te gheuē een crum broots
in wat geweict. Des anderē daechs was
dz kint gesterct/nochtās en dede hi dē bāt
nz af voor optē .iiij. dach. Eñ als hi dē bāt
af doen soude was de drogerie so droge eñ
hert and wonden gebackē dz hi de niet af
nemē en conde. Doē leyde hi daer op wit
vandē eye mz een weynich roosoolie ghe
mengt/dwelc hi daer op liet tot des ande-
rē daechs. Eñ als hi des anderen daechs
wed quā was die wonde eñ adere gāslijc
genesen/vandē welckē al tvolck seere ver
wondt was. ¶ En wilde dz bloet der ade-
rē oft der arteriē niet stelpē vand drogeri-
en/mits enige sondlinge toeuallē/so moe
ty werckē metten scerpē oft vberendē ge-
lijc ic voor geleert heb. ¶ Itē een and ghe
meyne stelpinge die seer goet is/wt der le
ringhe vā Auicenna ghenomē. ¶ Neemt
Leuenden kalc/draken bloet/aloes succo-
trini/elcs eeuen veele. Daer af maect een
poeder/eñ inder voorseyder manieren ge
bruycket. ¶ Wilt y hebbē een ander dat
meer droocht eñ restringeert. So neemt
eenē grooten galappel/draken bloet/bo-
li armeni/wierooc/aloepaticū/mastic/elc
eeuē veel. Daer af al tsamen een poedere
ghemaect eñ twierde deel so veel cleyn ge
sneden hasen hayr/eñ ghebruycket inder
voorseyder manieren. ¶ Een an
der poedere dat Rogeri9 eñ Jamerius ge
bruycten/dwelc niet alleē bloet en stelpet
mer ooc daer toe heylet eñ drooghet.
¶ Neemt/Grieckx peck .vi. onchē/boli arme-
ni .iij. onchē/mastic/draken bloet/olibani
elcx een onche/wortelē van consolida ma
ior/roosen/elcx eē half onche. Wt desen di-
gen een subtijl poeder ghemaect eñ inder
voorseyd manieren gebruyct. Hier na in
dē anthidotario sal ic noch somige poede
rē setten die bloet stelpē. ¶ Ick heb mijn da
ge veel sodanigē bloetstelpingē sien ghe-
bruyckē eñ ooc selue ghedaen. Maer des
gelijcke ic noyt ghesien en hebbe noch ge
vonden om bloet te stelpen ende den mōt
der wonden ende der aderen te samen te
treckene met stiptica/als eenen steen die-
men wt spaengien oft wt galisschien brē-
get/niet verre van sint Jacobs wech. So
haest als hi den mont der wonden oft der
aderen raect/trect hi die tsamen eñ stelpt
dat bloet terstont. Mer ic nam oock van-
den seluen steen ghepoedert ende sayden
dat rontsomme den mont vander won-
den/die wijl den steen daer aen hanghen-
de was/eñ daer ouer mijn ghebinde. Eñ
so dick als ic den steen ghebrucken wilde
dede ic dat bloet vanden steen scrauen dat
hi wederom versch worde. Desgelijcke zijn
poedere dat meeste deel onder die voorge
noemde poederen ghedaen/ende allso ge-
bruyct/dat hebbe ic seer profijtelijcken eñ
goet beuonden. Desen steen is wat bleec
wit/somtijts met cleynen roden aderkēs
vanden peelgrems bloetsteen gheheeten
Mer ten is niet den steen iaspis ofte ema
tites. ¶ Eñ als dat bloet inder voorseyder
manieren gestelpt is/so heylet de wonde
ghelijc ic voor ghesept hebbe.

¶ Van den wondē daer doornē splinterē of desgelijke in is. Capit. .xv.

Ofte nu gheē ander gewont en ware/oft datter genē loop des bloedes en ware Mer datter yet tusschē de deelē der wondē ware/als een stuc beēs oft eenē pijl oft eenē doorē of splinterē/eñ die wonde enghe ware. So is noot de wōde wijt te snidē of te makē/eñ dz geschiet in .ij. manierē. Tē eerstē met wieckē gemaect vand wortelē gētiana/oft merch vā vliere/oft vā eē nat stuc sponciē hert gebondē met eē draet op eē yser gedroocht/eñ dā den draet wed af gedaē/hier af wieckē deen cleynd dan dāder gemaect eñ gebruyct tot dz de wonde is so groot als ghi begeert. Dand manier is datmē de wonde met eē scaers opē snijde/oft met eē schere daer toe dienēde/gelikē hier voor gefigureert staet. Mer dat is dē mēsche vreeslic. Daerō is minē raet de voornoēde wieckē te gebrukē. Mer ist sake dz die wieckē nz en holpē eñ de mēsche wt vuaerthedē die snijdinghe nz liden en mochte So moet ghi hē desen slaepdrant geuē/vandē welckē hi ōtslaept eñ die snijdinge nz en gevoelt/eñ dits dē dranc.

¶ Neēt die wortel vā solatrū mortale/semē iusquiami/elcx eē onche/wit oelsaet/swert oelsaet/opiū thebaicū eē dragma/croci orientalis/corticis mādragore/lignū aloes cynamomi/castoriū/elcx eē dragma. Vā desen maect eē seer grof poed. Van desen poed neemt .ij. drag^{a}. eñ siedet met malue seye eñ genet hē teenð reysen. Eñ alse hy also slaept so snijdt die wōde also wijt als dz behoeft/tot datsi wijt genoech is. Dan trect wt tgene datter in is mettē vingerē/oft met tanxkēs. Desgelike busse clotē mz tāgen eñ and instrumentē/gelijc als ghy hier na hoorē sult. Eñ als ghi wilt dat hy wedom wtē slaep ōtspringe/so steecthē in den nose eē sponcie die genet is in azijn oft in sap vā ruyte/of in sap vā venckel/so wordet hi wedom wacker. Sommige gheuē hē opiū alleen sond ands yet daer mit te mēgen/daer voor wacht want mē gemeēlijc daer af wtsinnich wort. ¶ Oft nu de wonde wijt ghemaect ware myttē wieckē oft met de snijdinge/eñ datsi nochtās nz wijt genoech en ware/eñ ghi die nz meer wijt makē en dorste met snijdē/wt vreesen des leuēs of vliesinge des lidts. So doet in de wōde dz instrumēt balista dz hier staet gefigureeret/

daer mit de wōde op dringhende/soe moecht ghi v instrumē te lichtelijckē in de wōde steecken ende daere wt nemen dat gheene datter in is.

¶ Die wttreckinge der/pijlen/busse clooten/oft ands yet dat in des mēschen lichame is. Capittel .xvi.

Die ingheuestichte dynghen wordē wt ghetrockē doer die vindinge des vstants ende sins. Ende den sin te vinden wordt ghecreghē doer die aenmerckinge der natueren van die menichfoldichz der

insteckender dinghen eñ onderschept des houts. Vt dese .ij. gheschiet dat derde/ dz zijn die instrumenten eñ die hantwerckinge des cyrurgijns. ¶ Daerom is mijnen raet dat ghi ondersoect het wesen eñ forme vã tghene dat daer in is ghesteken/ ghescotē of andersins daer in ghecomen is. Want die ingeuestichte dinghē zijn som vã yser/ som van doornē/ som van beenen/ som vã glas/ of andersins. Som zijnse recht/ som crom/ som gehoect/ som driecant/ som rõt/ som mz wederhaeckē/ som mz een holheit daer den schacht des houts in geweest is.

¶ Die somighe steeckē int vleesch/ die somighe steecken int been/ eñ die somighe zijn so diepe inden lychaem datsi nalijcx ouer dander side doere comen. Eñ als ghi van desen wel versekert zijt/ so ist noot dat ghi hebt soommighe instrumenten tot deser werckinghen dienende. Vanden welckē de eerste zijn tangekēs half maenachtich ende inwendich ghetant.

¶ De ander zijn om gedraeyde terebellen gaende in een pijpe/ ghelijc dat hier na in de buytenste zijt ghefigureert der nauolgend figuren/ eñ dz om eē pijlyser wt te nemē als thout daer wt is

¶ Vand zijn tangekens albucasis ghefourmeert ghelijckē den beck een opuaers/ inwendich ghetant. Ghelijc dat hier onder tusschen twee ander instrumenten ghefigureert staet.

¶ Dander zijn tanghekens voore met eē breede rontachtighe holheyt/ om de bussclooten wt te nemene. Ghelijck dat hyer onder op die binnenste side ghefigureert is inder nauolghender figuren.

¶ Dander zijn rechte terebellen/ scherp zijn de vore ghelijc dat ghy in dese figure siet staen ghecontersept/ als dat hout des pijls af gebroken is/ dat ghy in dz hout saecte mo get voorē eñ dz al so wttrecken.

¶ Den sin eñ manier in sulke saken te wercken is. Dat ghi sult mercken die teykenen der ghesontheyt of des steruens/ eer dat ghi bestaet enighe werckinghe metter hant. Ist dat ghy dan siet eenighe teykenē des doots. Soe en suldy dat gescut geensins wt trecken/ dz hy des niet te eer en sterue/ voor dz hi bewaert is mettē heiligē sacrament. ¶ Dat eerste teikē. Alst gescut in die hersen is/ so is die mē sche seer wee int hooft eñ hē loopt eeruich schuym ten monde eñ ter wondē wt. ¶ Dz and/ Alst gescut is int herte/ so gaet swert bloet daer wt. ¶ Dat derde/ Als hi is ghescoten in die longe/ so gaet scuymich bloet daer wt. ¶ Dat .iiij. Als hi geraect is inde mage/ so gaet die spijse daer wt ōuerteert

¶ Dat.v. Is hy gheraect int gedermte/so
gaet den drec daer wt. ¶ Dat.vi. Is hy in
die blase gheraect/soe gaet die orijne daer
wt eñ dat is doodlijc. Aen anderen steden
daert niet doodlijc en is/trecket wt soe ic v
leeren sal/eñ heylet als een ander wonde
¶ Eñ dat ghescut wert in menigherhande
maniere wt getrocken/nochtans dat me
ste deel zijn der weghẽ.iij. ¶ Den eersten
dat wtghetrockẽ wort myt tangen eñ in-
strumentẽ. ¶ Den tweedẽ/dat met crach
te doer geslaghẽ wort dat ter ander siden
wtgaet daert niet in gegaen en is. ¶ Dẽ
iij. alst niet gheern wt en gaet/oft nz heyl
samlijkẽ wt getrockẽ en mach wordẽ om
dat ghy die wonde daer nz wijt makẽ en
moecht met wieckẽ noch met snijdẽ. Soe
laetmen die wonde eenige daghẽ putrifi
ceren so gaet geern wt/nochtans dat mẽ
saestelijckẽ beweghe allesins/eñ datmen
daer op legge enige plaester diet na haer
trecke eñ de ic leeren sal. ¶ Ist sake dat dẽ
pijl gefenijnt is/ofte dat yemãt gescotẽ is
met een busse/so doet ghelijc ic v leerẽ sal.
¶ Meer sulckẽ wttreckinge met plaesteren
mach qualikẽ geschien/sonď wijtmakin-
ge met wieckẽ oft mit snijdinge. Hoe wel
d. m. henric⁹ spreect datmẽ haest wttreckẽ
sal/dat ooc is die meyninge Auicenne Al-
bucasis Rumi. Eñ daer na de wonde hey
len gelijc een anď wonde. Niet meer dan
dat douervloedich bloet dz etter geworde
is/gemundificeert worde. Oft mẽ dã ve-
set toecomẽde pijne/soe ist goet dat mẽ dic
wijls daer in doe heet olye. ¶ Als ghy nu
bestaẽ wylt te werckẽ metter hãt/eñ ghy
die kennisse hebt oft eenẽ pijl is/oft busse-
cloot/of anďs wat is/eñ is tghescut in tho
uet sonď eenige quade toeual/so treet den
pijl behendelikẽ wt met der pijl tãgen ge
lijc die hier voor gefigureert staẽ. ¶ Wort
yemant gescotẽ in sinẽ erm oft beẽ/eñ dat
thout wten yser is. So snijt ouer dan ď side
daer teghẽ/eñ trecket dz yser daer wt. ¶ Is
hi geschoten int lijf eñ thout wte is/so sal-
men dz yser soeckẽ met eenď tangẽ oft mz
een smal ousueck yser waer dat is/dã treec-
ket behendelick wt met een tanghe. ¶ Is
die wonde te enghe/so maect die wijt inď
voorseyder manieren met wiecken of mz
snijden/int oopenbaer oft inden slaep/eñ
trectẽ met v instrument wt. Oft en mach
dat niet gheschien/so legghet daer op een
plaester eñ gheeft hem dranck also ic hier
na leeren sal/niet alleen in dyt capit. mer
ooc indẽ anthidotario. De pacient sal ooc
tegen die wonde liggen so hi meest mach
op dz hem dẽ dranc des te bat wtdrijue eñ
die plaester na haer treckẽ mach. Eñ als
ghi hem ghewaer wordt/so trecket en wte
¶ Nemmermeer en salmen thout wt den
yser trecken als yemant met eenẽ pijl in-
den lijue gescoten wort/waer dat si. Wãt
steect den pijl diepe eñ trect ghi thout wt
so verliest men dat ijser eñ men en can dz
yser nz vinden/so gheschiet hem als dẽ co
ninc Mathijs vã hongerien. Die werdt
mz eenẽ pijl gescoten in zijnẽ arm/eñ dat
hout quaz daer wt datmẽ dat ijser nz vin
dẽ en conde. Doẽ geloofde hy/so wie hẽ dz
yser sonď scade wt doẽ conde/diẽ soude hy
groot goet genẽ. Doẽ quã tot hẽ hans vã
dockẽborch/die ouerbant hẽ die wonde daer
hi in gescotẽ was/dat eenige dagen genẽ
etter daer wt en mocht/eñ leyde op waer
des bouẽ de wonde een coelinge oft desen
siuñ/gemaect vã Bolo armeno/azij/cam
fer/een weynich roosolye eñ wit vanden
eye/dat dier beide genoech si/gemaect in
der dictẽ als honich/om dat dẽ arm nz ont
fengẽ en soude vã den gebinde. Daer ver
saemde dẽ ettere om dat yser eñ wort een
bultighe rootheit. Daer taste hy dat yser
recht voor aen dat scherpe vandẽ bult eñ

sneet daer tuypnie doer die hupt/daer vloe
de dat yser vore eñ hi nam dz wt sonð eni-
ge tange. Doẽ sloech hẽ die coninc ridder
eñ maecten graue/also hi mi selue gesept
heeft. Hier op suldi denckẽ als ghi dz yser
nz vynden en cont/of alst in steedẽ is daer
ghi niet snidẽ en moecht/als in armen of
beenẽ. ¶ Is dat hout wt ghegaen eñ blij-
uet dz yser daer in Steect daer in eẽ instru
men gheheetẽ een terebelle in een pijpe/
eñ scroeuet op eñ trecket wt/Of en mach
dat niet wesen so maect die wõde wijt mz
wiecken of mz snijdẽ eñ trecket wt/so dat
ghi die valista eerst in steeckt/daer na die
terebelle/op dz si te saefter in ghae. ¶ Oft
dã met den treckẽ niet lichtelijckẽ en wilt
wtgaen als ghi bestaet te treckẽ/so soeckt
dz metter pijltangẽ/eñ als ghi dã metder
tangẽ dat yser ghegrepẽ hebt eñ dat niet
volgen en wil/gelijc eenẽ geschiede inden
bourgoenschẽ strijt voor bloumõt/die ge-
scoten wort mz eenẽ pijl/dat yser bleef hẽ
indẽ lijue eñ thout ghinc daer wt. Tottẽ
welckẽ beroepen wordt menich meester
om dz yser wt te treckẽ/mer tẽ wilde niet
volgẽ. Doen wort hans meyer een cirur-
gijn van Straesborch daer toe geroepen.
Die welcke als hi hadde ghesien sulcken
dwalinge/nã hi die tanghe in zijn hant eñ
merrte dat dijser wederhaeckẽ had. Doẽ
draeyde hy dz yser metter tanghẽ omme
dat die geschictheit der wederhaeckẽ ghe
keert wort alsoot daer in was ghegaẽ/eñ
terstont ginc dat yser wt. Midts dẽ welc-
ken hi grotelijc gepresen wort Nochtans
en wist niemãt hoe hi dat gedaen hadde.
¶ Ist sake dat nz mogelic en is also te doẽ
inder seluer stat mz den wttreckẽ/eñ dz bi
na ouer dander side doer ghegaen is. Ist
dz in een beẽ steect eñ dat hout nz daer wt
en is/So slaghet heel doer eñ trecket der
ander siden wt. Mer is thout daer wt/so

slaet dat yser mz een anð hout gelijc eenẽ
pijl daer doer. Desgelike als dz inder diep
tẽ des lichaẽs is. Mer dats heel sorchlijck
¶ Daerõ merct of dat yser also diep in dz ho
le des lichaẽs ghesonckẽ ware dat mẽ dat
geensins in eeniger hãde manierẽ wttre
kẽ mocht/met pijltange noch mz plaeste-
rẽ/met wieckẽ noch mz snijdẽ/daert in ge
gaẽ ware noch ter anð siden/wt wreesen/
so laet dz yser steckẽ tot dat die nature wt
drijft eñ dz openbaert. Want albucasis be-
scrijft vã menigen dien pijlyser eñ busse-
clootẽ indẽ lijue bleuẽ eñ langẽ tijt gedra
gen hebbẽ/sonð scade daer af tontfane. Jt-
tẽ ic heb te Wertzẽborch gesien eenẽ cleer
maker diẽ een naelde indẽ rugge gegaen
was de hi daer in meer dã .xx. iarẽ droech
eer si hẽ wtgesnedẽ wort. ¶ Vã den droge-
riẽ die wttreckẽ doornẽ/splinterẽ/glas/be
nẽ/of been stucxkẽs/vant Guido eẽ eygẽ
drogerie/genomẽ vã auicenna/eñ wordt
also gemaect/dz ghi neẽt also hier na staet
¶ Eñ welcker stuckẽ die ghi nz en kint/hier
in desen boec staende/die vindi al inð apo
tekẽ. Neemt terwe meel/honich/õreynic
heit wt dẽ bievatẽ elcx eẽ pont/vogel lijm
viij. oncen/armoniacũ .iiij. oncẽ/booolye.
viij. oncẽ. Daer af maect eẽ salue/eñ ghe
bruyct die gelijc ic voor gesept heb. ¶ Oft
maect dese nauolghende salue de na haer
treect alðhande yser dz indẽ lichaẽ des mẽ
schen steect. ¶ Neemt apostematũ nicolai
iiij. oncẽ/magneetsteẽ diemen brinct van
orientẽ .ij. oncen/geelẽ oochsteẽ/polipodi-
um/diptamni albi elcx eẽ half once/hasen-
smout .ij. oncẽ/olye vã kempsaet eẽ onche
termẽtijn eẽ half once. Vã desen maect eẽ
plaester eñ legt daer op. ¶ Itẽ Rogerius
scrijft dat hi beuondẽ heeft alsmẽ stoot de
wortel vã riet mz honich eñ op die wonde
geleyt/dz treect sonð eenighe pijn wt/been/
steen eñ ghelas. ¶ Is die wonde te enghe

maect die wijt m; wieckẽ of met snijdẽ so
ic voor geleert heb. Oft en mach dz nz ge-
schien/so maturieert mz maturatiuũ dat
etter werde. So vloept mettẽ etter wt/eñ
mũdificeert dan die wonde. Jst noot so in
carnificeert eñ sigilleert/also ick voor ghe
sept heb. ¶ Itẽ hier wil ic v scriuẽ een wõ-
derlike mixture m; veel duechdẽ/want si
suycht eñ trect wt de rotte beenẽ doornen
eñ des gelike. Neemt kernẽ van dattelbo
me/surach rubei/sal armoniacũ/lãge hol
wortel/radicis cucumeris asinini/termẽ-
tĳ elcx.v.dragma/swert peper/wit peper
armoniaci/amoni/pilobalsami/turis mas
culi/colofonie/eghelhoofdẽ/moerboõ sap
elcx.ĳ.dragma eñ eẽ half/ was.iiĳ.drag.
droesez vã witte leliẽ olpe dats genoech si
¶ Vã desen eẽ salue gemaect eñ daer op ghe
lept. Mer tis seer goet dat mẽ eerst op die
wonde sette eẽ ventose/of die suyge.

¶ Vã die ghescoten wonde met eenẽ ghe
fenijnden pijl. ¶ Capit.xvij.

Is een mensce ge
scoten met eenen
gefenijnden pijl of mz
een ander instrument
eñ ghi hẽ dien wt ghe-
daen hebt inder mani
erẽ also hier voore ghe
screuen staet. Vã welc
kẽ gefenijnden gescut
dye mensche dicwijls

groot hinder ontfaet/dat somwils van dz
een lidt ten anderen coemt alsmen dat in
tijts niet en voorsiet. Want ic Jeronimus
bruynswijc te Straesborch geboren heb-
be ghesien eenen die ghebeten wort in zij
nen duym van eenen de hi vanghen wil
de/die des nachtes wat gheeten hadde/in
meyningen dien dach pijlen of ander wa
pen te fenijnen. Eñ als hy hem vanghen
wilde/werp hy hem onder hem eñ druck
te hem zijn hooft teghen eenen muer. Al-
soe quam hem den duym inden mont eñ
beet daer in/dien hy niet en wilde ghaen
laten voor hem den mont vol bloets was
dat hy meende te versticken. ¶ Doen dede
hy den mont op eñ lieten gaen/totten lie-
den segghende laet hẽ gaen hi heues ghe
noech/hy sal cuymedleuen ontdraghen.
¶ Dwelc also ghebuerde/want den duyme
putrificeerde datmen hem af snijdẽ most
¶ Daer na de hant/daer na den arm/de ooc
af wort ghesneden/eñ den gheheelen lich
aem swal ghelijc een watersuchtich men
sche/so dat hi seer commerlijck dleuen be
houden mocht. ¶ Daerom moet y naerste Nota
lijc gade slaen dat ghi hem ten eersten ge
uet tyriaca magna een dragma/met wijn
ghemengt/daer inghesoden is tormentil
le/diptan/meester wortel/eñ ruyt water/
so veele als des wijns elcx een once. Eñ dz
suldy hem geuen alle.xxiiij.uren. ¶ In die
wonde daer den pijl wtghetrocken is sul
dy ghieten werm violettẽ olpe ghemaect
van lijnsaetolpe/eñ in die wonde steeken
eẽ wyecke in die self olpe ghenet/so treckt
dz fenijn daer wt. Doet ooc vander olpen
in die salue oft daer met ghy hem heplen
wilt/dz ghi hem op legt/so geneest die mẽ
sche. Desgelijke doet ooc den genen de ge-
schoten is met een busse want dat treckt
die fenijnheyt des brants wt. het doet ooc
die wonde schoõ dragen eñ bringt die tot
een ghenesinge. Oft maeckt hẽ deesolpe
¶ Neemt lijnsaetolpe een pont/camfer eẽ
once. Dat onder deen dandẽ ghetempert
eñ daer af telcken een luttel gewermt eñ
daer in een wiecke ghenet eñ in die wõde
ghesteken eñ ghegoton/eñ daer ouer een
groen wondẽ plaester ghelept/so geneest

¶ Vanden wonden ghescooten myt een
busse de den brandt des poeders ghefenij
nicht heeft. ¶ Capit.xviij.

Als yemant mz
eend' bussen ge
scoten is/eñ den cloot
daer wt is/eñ yet van
die fenijnheit oft van
dē brant des poeders
in die wonde gebleuē
is/het si in eenen erm
been/oft waer dat is.
So steect een harē zeel door die wonde eñ
treect dz ouer en weer aē alle cantē/soe doe
di die fenijnheit des poed's wter wonden
Wilt dan de wonde nz etterē/so moechdi
daer in maken een wiecke vā spec/te vorē
gesalft met weynich oorsmeer/dat treckt
het fenijn daer wt eñ ooc wten wondē der
fenijnd' pijlen/eñ doet die etterē. Dan ghe
neest die mz goede salf/oft neemt roosolie
ij. pont/termentijn/eē half once/camfer ge
poluert/eē dragma. Ond' deen dand' ghe-
mengt eñ daer af telckē een weynich ghe
wermt eñ mz wieckē oft kerpie in gelept
so trecket tfenijn daer wt. Mer mē sal hē al
tijt gheuē tyriace electe eē drag^a. myt wijn
daer castoriū in is gesodē. Mer oft ghy
waert in eē wilt velt daer ghy nz wel crij
gē en conde eenigerhāde drogerie/so neēt
gheytē melc oft coeyē melc/ dat waer het
beste/eñ daer mz wascht die wōde. Als
yemāt gescotē is mz eend' bussen eñ dē clo
te noch indē lijue steect. So maect dz gat
wijt mz wieckē oft mz snijdē/gelijc ic voor
geleert heb vandē pijle/so verre ast moge
lijc is. Dā suldi hebbē een cloot tange/ge-
lijc hier voor int.xvi.cap.gefigureert staet
daer mz grijpt dē cloot eñ treckē wt. Ist
sake dz ghi die wonde nz wijt makē noch
snijdē en cont/so neemt dz ynstrumē
te balista geheetē/dz hier voor int.xv.cap.
gefigureert staet/steect dz in de wonde tot
op dē cloot/dā dructen achter toe soe druct
hi vore die wōde vā een/om die cloottāge
daer in te stekē/den cloot daer wt te nemē
Ist sake dat ghi dē cloot nz vindē en mo
get/so doet also heer Jan van dockēborch
dē coninc vā hongeriē dede/gelijc hier na
gescreuē staet. Item ic heb gehoort vā ee-
nē waerachtigē man/dat hans ulrich vā
badē beroepē wort tot eenē de met eender
bussen gescoten was/eñ dē cloot in hē stac
mer niemāt en wiste waer hy was/dā dz
hi daer af een pijn hadde indē lijue. Doen
geboot hē hans ulrich vā baden dz hi met
tē crijch eenē voetboge spannē soude. Eñ
als hi diē bestont te spannē/van die druc-
kinghe eñ vandē adem/wort dē cloot ghe
drongē in die wterste huyt des buycx/dat
menich mēsche sach/eñ hi taste dz dē cloot
daer was. Terstōt greep hi hē eñ sneet op
dē cloot eñ nam diē wt sond' eenige tange
hoe wel dz te vorē veel meesters daer aen
geweest haddē.

Van die gefrotteerde wonden. Capit.xix.

Vandē wondē de geschiē mz een frot
teringe der huyt/vleesch/aderē/zee
nuē eñ der beenderē/hoe wel dz die beenē
seldē wordengefrotteert. Het wort eer ge
splintert eñ geschuert of heel ontwee. De
se wondē worden eñ geschiē door der frot
teringen cracht vandē val eñ ontmoetin
ge so een ontmoet int loopē dz hi dē ande-
rē stoot/onuersienlic of voorsienlickē. Des
gelijke mz eenigerhāde dinc dz niet scerp
en is noch ooc nz en snijt noch nz en steect
Ghelijc eenē steen/stoc of kolue/of dat ye
māt van hoge valt/of ontmoetynge tegē
dē muer/of desgelijcke/hoe die gheschien.
Daerō hebben dese wondē ond'schept tus
schē die wondē die geschiē mz een sweert
deghē/of ander scerpe wapenē die snijdē
oft stekē. Ooc moet daer wesen eē and' cu
re. Want die voornoēde wondē behoeuen
als si versch zijn (so ic voore geleert heb) een
cōglutinatiuū te samē lijminge/mādifica

tiuũ: te supuere/ist dats noot is. Daer m; cõsolidatiuũ/te heylẽ. Wãt ten wort nem mermeer goet cõsolidatiuũ/sonđ mundificatiuũ daer by. Mer in desen wondẽ en is niet genuechlic sodanigẽ cuere te doen inder frotteringẽ/want inđ frotteringen wort d; vleesch gefrotteert eñ die corpora der aderẽ/arteriẽ eñ zenuẽ/mer selden geschiet d; den gebeentẽ/wãt weđspannich is eñ ten mach ooc n; wel geschiẽ. Maer vã wtwendigẽ dingẽ geschiet dicwils eñ wort beuondẽ een frotteringe tusschen d; been eñ d; slaende instrumẽt/of daer wordet eẽ wonde. Somwijls geschiet ooc een frotterynge sonđ wonde des vleeschs/eñ d; geschiet ooc in menigerhãde manierẽ somwijls indẽ vleesche/somwijls indẽ zenuẽ/somwijls indie binnenste edele ledẽ.

¶ Vandẽ welcken yc hier n; segghẽ en wil/ mer alleẽ vandẽ genen de geschiẽ m; een v̉wondinghe of quetsuere. ¶ Itẽ als u nu voer coẽt een sodanigẽ openinge of wonde des vleeschs/eñ ghi die bestaẽ wilt met de consolidatiua/so moet y anmerckẽ des menschẽ cõplexie/weecheit/outh; of ionc heit/magerh;/volh; des bloets of vochth;

¶ Wãt is de mensce sterc vol bloets of vochtichedẽ/so moet y fleubothomerẽ d; cõtrarie deel/daer doer af getrockẽ wort dẽ toe uloet eẽ aposteme te wordẽ/d; daer is een putrificacie des lidts. Mer is die cõplexie weec/out eñ weinich bloets/soe is sodanigẽ fleubothomie geẽ noot te doen. Maer d; lidt te bescermẽ voor sodanigẽ toeuloet Eñ d; gesciet m; werm roosolye õ de wõde dicwijls gestrekẽ eñ daer op ghestropt ghepoluerisseerde mirtille besiẽ. ¶ Of nu de wõde wat bestaen ware te putrificerẽ eñ etter te geuẽ. So is d; noot te supuerẽ m; eyer dodrẽ eñ roosolye onđ deen danđ geslagẽ eñ op carpie in de wõde geleit/eñ daer ouer eẽ mũdificatiuũ vã rooshonich gerstẽ meel/eñ eẽ weynich wittẽ geslagẽ termentỹ/eñ d; alsso lãge gedaen tot d; de putrificacie/den etter eñ die frotteringhe vleesch wort. Daer na doet weđom vlees genererẽ so verre alst noot is. Mer is dat gefrotteert lidt vol zenuẽ/als die voetẽ of handẽ/so en legt n; daer in voornoẽde eyerdoder noch d; mũdificatiuũ vã gersten meel. Alleenlijkẽ strijct õ die wõde eñ om d; lidt werm roosolye eñ daer op stroyt d; mirtillen poeđ voorscreuẽ. Eñ legt op de wonde termentỹ tusschẽ .ij. doeckẽ wit ghewasschẽ. Als dan die pijne eñ den toe uloet ghecesseert is/eñ dat geswel bestaet te sincken. dan sult ghy ghebruycken dat voornoemde mũdificatiuum rooshonich eñ ghersten meel/dat ghescreuen staet in dat capittel van den wonden der zenuen

¶ Eñ dese cuere is seere dicwijls gheexperimenteert gheweest van Lanfranco ende Galieno.

¶ Vanden wondẽ inden ghebeente. ¶ Cap. xx.

Hoe wel dat (na Galienum in sexto) alle oplossinghe des heelen gebeentes/met verwondinghe of sonder verwõdinghe/na der griecscher tonghen bruec ghenoemt worden Nochtans volch ic na die latijnsche tonghe. Soe wanneer dat ghebeente ghebroken is sonder verwondinghe des vleeschs/dat is eenen bruecke te noemen. Maer als dat vleesch mit den beene ghewont is ende daer toe ghebrooken/ dat is een wonde te noemen m; den bruecke. Ende sulcken wonde gheschiet in tweederhande manieren. ¶ Ten eersten d; het vleesch m; dat been m; eender scherpe wapene ghewont wort. Oock in menigherhande manyeren/somwijls d; dbeen/dwers: heel af ghesslagen/somwijl eẽ deel doerslaegẽ somwijls een stuc daer af geslagen. ¶ Vanđ forme of manier is d; het vleesch vandẽ beene gewont wort.

¶ Somwijls datmē geslagē wort mz eenē
knodsen oft met eenē stock dattet vleesch
ēn tgebeente ghewoꝛselt oft gebrisselt woꝛt
¶ Somwijls datmē valt vā een hoochde/of
geworpē wort met eenē scerpē stec/of mit
een andꝛ instrumēte/vandē welcken nz al
leē die hupt/mer ooc dat vleesch ēn zenuē
gemoꝛselt ēn gequetst woꝛdē/daer mit dz
been gewōt woꝛt. Dat nochtās seldē ghe-
schiet/hoe wel dz somwijls eē been gescue
ret/gespletē/of gesplintert woꝛt/somwils
in grote stuckē/somwijls in cleȳ stuckskēs
¶ Alle dese pūctē ēn articulē moet de cirur
gijn ouerdenckē/eer dz hi eenighe cuere be
stae te doene. ¶ Ten eerstē als v toecomt
een lidt indē welckē een beē gebrokē is ēn
de hupt noch dat vleesch nz gewont noch
gefrotceert. So volcht na gelijc ic v leerē
sal int capit. vandē brueck des beēs/sondꝛ
quetsinge des vleeschs. ¶ Als v iemāt toe
coemt de gewont is doer hupt/vleesch ēn
been/ēn dat geschiet is mz eē scherp mes/
sweert/deghē/oft andꝛ instrumēt des gelij
ke. So suldi met naersticheit merckē of dat
beē eē deel of heel doerhouwē is/dē langē
wech of ouer dwers/oft dat daer yet van
dē beene af ghehouwē is/oft dz noch eens
deels aē die butenste hupt hāgende is/oft
datter splinterkēs zijn/oft dz een beē is dat
dē mensche nootelic is/ghelijc zijn die arm
pijpē/beenpijpē oft beckeneel/oft dat bee
nē zijn die dē mensche nz so seer nootlijkē
en zijn/gelijc zijn die ribbē/die knieschiuen
ēn desgelijke. ¶ Ten eerstē/Is eē deel des
beens af gehouwē mit eē scherp sweert/
ēn dat het pānikel daer met vandē beene
gehouwē is/so is dz vleesch swaerlic daer
aen te doē wassen. Daerō moet mē dz beē
scauen met eenigē instrumēte/daer doer
dā dat vleesch wedꝛom op dat beē wassen
mach/ēn die wassinghe geschiet mit vn-
guento aureo/scdm Mesue. Daer na sul
di daer op leggē een mūdificatiuū ēn con
solidatiuū/dats eē groen wondē salue ge-
lijc inden anthidotario staet/de af neemt
dē ouervloedigē ettere mz die heylinghe
alst vooꝛ mit vleesch geuult is. ¶ Sijn der
eenige cleyne splinterkēs oft stuckskēs vā
dat beē/so ist noot dz ghi die stuckskēs hues
schelikē ēn subtijlikē wtneēt met v instru
mēt/ēn dan de heylē/gelijc ic vooꝛ geleert
heb. Desgelijke oft eenige cleȳ stuckskens
wt steekē/die suldy af snijden mz uwer sa-
gen. Desgelijkē als eenich dunen stucxken
des beēs aent vleesch hangt/vā nootswe-
gē moet ghi dat lossen vandē vleesche ēn
die hupt weder tsamē hechtē/ēn dan bin-
den gelijc als een andꝛ wonde. Mer beho
ret dz aē een pijp of iuncture/so ist noot dz
wedꝛ in zijn stadt te druckē ēn te schickē met
v hant/ēn daer ouer v ghebinde/gelijc yc
seggē sal int capit. van dē bruer des beens
¶ Nochtās also dz het gebinde hebbe eē gat
tegen die wonde so datghi die wonde alle
daghe vꝛmaken moecht sondꝛ den bāt af te
nemē. Sulcke wondē sullen genesen woꝛ
dē gelijc eē andꝛ wonde/nochtās wat mer
mūdificatiuū/op dat den etter des te min
dbeen putrificere of af losse. Daerō moet
ghi des te meer defensiuū op waers bouē
tgebreē om de iuncture leggē/dz der iūctu
rē des te min toe vloede eenige ouervloe-
dicheit des bloets oft der vochticheit die daer
mocht materierē oft etter werdē daer do-
re dat been des te lichtelijker putrificeren
soude ēn aflossen. De paciēt moet ooc heb
bē eē goet regimēt/met etē/met drinckē/
ēn ten stoel te gaen/wāt de seere beletten
de generacie eenꝛ apostemē hoe wel dat
¶ Rasis sept int. vij. boec zijnꝛ cyrurgijē/dz
mē den beēbrueckigē geuen sal grote ster
ke spijse die grof ouervloedich bloet gene
rere/dz des te eer een vꝛwassinge des beēs
geschie. Mer dat is als die hupt dz vleesch

niet gewont en is/dz gebeente vanđ locht niet geraect zijnde. Daerō suldi nerstich zijn sodanygen wondē des gebeēts terstōt weđ te schicken/te hechtē/te vđrijuen den vloet eenđ apostemē/te binden so yc voor geseyt heb/eñ die wonde sal genesen wordē sonđ opbindinge des gebints der brueken. Mer als sulckē quetsuere geschiet in eenich sodanigen gebeente dz nootelic of behoeflijkē is/dat en suldi nēmermeer in eeniger manierē wtnemē/hoe veel stuckxkēs behouden eñ schyckē mocht/tē waer dz den langē wech ware eñ nz dwers/dat den lichaē dragen of regierē soude.

¶ Van een diepe eñ vborghen wonde.

Die diepe eñ vborgen wō Cap.xxi den wordē dicwijls genesen mz drākē vā binnē/sonđ hechten eñ bindē. Mer waer dz niet en geschiet/so gebiet galienus in tercio tegni/dē toevloet eñ die weđspoedichz te verdriuē/eñ met bequamer figuerē die te genesen. Door die bequame figure vstaet auicenna/dz den mōt der wondē zijn sal altijt benedē/eñ dat diepe of hole bouē/dat die ouerulo edichz der vochtichz ofte des etters/daer wel wtgaen mach. Vander figuerē eñ geschicthz spreect galienus in.ij.ad glauconē. Wāneer hy genas een diepe wonde/als eenē steec/eñ dz den mōt der wondē was indē knye/eñ den steecke neerwaerts ginc na die schene/so hiet hy op heffen dz scheenbeē/eñ leyde dz hooger dā den knye/op dz die wonde des te eer genesen soude eñ te min vandē etter ghevult wordē. Desgelijc machmē ooc doen mettē arm. Mer en machmē geē gescictheit doē dzhē den etter wt worpe/noch de wonde wel reynigē mz eenich lauement daer in te spoeytē/gelijc dat daer toebehoret/so werct na dē woordē galieni die seyt in fine tercij terapētis. Als die wonde heuet een diepe holheit eñ vborgen/so moet ghi merckē of die wonde wel mach gereinicht wordē of niet. Isse te reinighē so reinichtse met dē lauemēte eñ wtdruckinge des etters mz eenđ goeder bindē ende plumaciē dat begin eñ aendē gront eñ in des steecs of der wondē/eñ sal wordē ghebondē lanc so slapper oft losser/op dz ghy den etter nyet achterwaerts en bindet/maer dz den mōt der wondē vrij los blijue daer doer dē wtuloet geschien sal. Mer en mach dz met den binden niet geschien/soe moet ghi bedenckē eenen anderē wtuloet ende wech te soeckē eñ te makē/eñ dat geschiet in tweedhande manierē. ¶ Ten eersten dat ghi beghint aē den mont der wonden eñ snijt open die gheheele holheit tot den gront der wondē/mach dat geschien sonder scade van eenige adere/zenue of lacerte. ¶ Dander manier is/als dese snidinge niet geschiē en mach/So snijt dz onderste deel:dat is/dz ghy in die wonde steect een versueck yser oft een wassen keers tot op den gront. So snijt dan dat einde der wonden eñ maect daer een gat dz den etter eñ ooc den vloet ter seluer stat wtgereinicht wordē mach. Eñ bint de wonde/gelijc vore gheseyt is/tot elckē mont der wonden lanc so losser/op datsi ghereynicht worde of welc deel dz neerst is daer doer dē vloet bequamelicst wtuloedē mach/so bindt dz contrarie deel. Mer Brun9 gebruyct aen beyde dē eyndē wieckē. Maer guido niet meer dā een/opdz de paciēt des te minder pijne hebbē soude. Eñ daer om een desensiuū/daer op een mundificatiuū/eñ daer na eē consolidatiuū/eñ daer na heylen gelijc een anđ wonde. ¶ Oft nv die wonde veel gangē hadde eñ ghy die nz bekennē en condes. So moet ghy die wonde wasschē met dat na bescreuen lauement/dat wat scherp is eñ gemengt mz eenđ mundificeringen/in die wonde ghespuyt eēs.iij.oft

iiij.werf. Dā salmē die wonde droghē eñ
bijndē in die voorseyde maniere/vanden
gront tot den mont der wondē/eñ den et-
tere eñ die vochticheyt sal wtghetrocken
worden met een spuyte. Maer mē en sal
gheensins bestaen metter hant den etter
tot den mont der wondē wt te driuē. Wāt
ghi sout meenē den etter ter wondē wt te
drijuen/mer ghi druct andˀ bloet dat oock
etter wordt/daer met die heylinghe belet
wordt/eñ dat in een putrificacie eñ beder
uinghe des lidts comt. Ghelijc yc in eenˀ
loofl ijker stadt ghesien hebbe van eenen
berbier die der conste ongheoeffent was
dien toequā een wonde inden arm die ge
apostemeert wordt datsi veele etters gaf/
doē beston thi dē etter alle dage wt te druc
ken/eñ myt den drucken druete andˀ bloet
dat telcken etter wort/so lange tot nalijcx
dat heel lidt vˀderf/dz inden eerstē met clei
nen arbeyt vˀgaen waer/gelijc ic hē dede.
Die eerste manier soude geweest hebben
datsi hē opwaers bouē die wonde een de
fensiuū geleyt haddē om dē arm/eñ daer
met den arm bescherint. Ten anderē/dat
si hē hadden gegeuē een goet regimēt/vā
eeten eñ drinckē/vanden welckē die voch
ticheyt gheminderi wort. Ten derden/dz
si ghaten hadden gemaect aen dat neder
ste deel der apostemen/eñ hadden wtghe
trocken den ettere met eenˀ spoeyten eñ
lauement/dats een wasschinghe daer in
ghespoeyt/daer met de wonde ghereyni
get wordt/eñ met eenˀ rolbinden dē arm
ghebondē dat nochtans gheē hytte daer
toe comen en mach. In sulcker manierē
ic hem ooc dede eñ eenighe ghaten inden
voorseyder manieren ic hem maecte/den
etter met eenˀ spoeytē ic wt track/die an
der gaten ic hem stopte. Een mundificati
uum ic daer in spoeyte. Met eenre goede
druckinghe bant ic de. Ic gaf hem eē goet
regiment/van eeten/vā drincken/eñ stoel
ganc. Dē toeuloet bouen vˀdreuen/dz lidt
ic bescherinde/daer doer hi genesen wort
mer en had yc gedaen men soude dē arm

hebbē moetē afsnijdē.
Daerō heb ick dit hier
ghescreuē dz ghy v we
ten soudt in sodanigen
wonden teschicken op
dz die mensche niet be-
doruen en worde/noch
ooc gheen lidt en vˀliese/vanden welckē v
groote schande comē soude. Daerom we
set sorchfoldich in deser wonden. Eñ dz la
uement/dwelc is een mūdificeringe/wor
det gemaect gelijc hier onder staet/eñ het
heylt alle hoole wondē/want dz suyuert/
het maect vleesch/eñ het heylt daer myt.
Eñ oft yemant heel doer den lichaē ware
ghescotē of ghesteckē/dat die wonde fistele
rē wilde/so spoeyt daer in tselue lauemēt
lau/so trecket hē alle etter wt/eñ dz doet .ij.
of driewerf des daechs/daer nae dz de siec
ke lijden mach/tot dz dwater reñ wtcome
Dit is dlauemēt. Neēt rooshonich ge
colecrt.vi.oncē/roy roosbladerē/ camille
bloemē elcx.iij.oncē/mastic eē onche/wie
root eē half ōce/mirre eē drag. fenugriec
eē drag. preos eē once/franschē wijn of ge
sodē elsater wijn/welckē ghi hebbē mocht
ij.pōt/water vā groot eñ cleyn weechbre
water vā die rode bloemē de int corē staē/
water vā caprifoliū/water vā peruinca a
grestis/water vā eycken loof elcx eē pont
Wildi hebben dat meer dē etter druckē de
worde/Neemt/alluū een onche/balausti/
pessidie/nucis cypressi/orobi al grof gesto
tē elcx een drag. Wildi dz vleesch doe was
sen doet daer in sarcocolle eē once. Is die
wonde hittich/so doet daer toe cāfer andˀ-
half drag. Dat drogende wert aldꝰ ghe-
maect. Neemt consolida maior.viij.oncē/

hapestrang.iiij.oncē/alluyn.ij.oncē/sine
water ghedistilleert per filtrū/andhalue
mate dz derdē deel in gesodē/ Dat water
gewerint/de binde daer in genet/dat lidt
daer met ōbondē gelijc voor staet. Of wil
di eē stercker mūdificatiuū makē dz meer
afwasschēde is en̄ den etter doet cesseren.
Neemt vnguentū egipciacō.ij.oncē/aluij
een once/wit wierooc eē half once/mirre
eē dragma/roodē wij.ij.pont. Dat laet eē
goedē wal sieden/en̄ spoept dz in een hole
seerichz als ghi wilt/wāt ic heb daer nyt
grote dingen gedaē. Dan geheylt mz die
groene wondē plaester die mundificeert
en̄ attraheert. ¶ Vandē won-
dē der fenijnder dierē oft beestē gebeeten
het si vā eenē ōwoeden hont/slāghe/scor
pioon/of der ghelijcke. ¶ Cap.xxij.

Wildi dē bete der fenijnd dieren be
staē te ghenesen/so dunct mi goet
te volghen auicēna/rasis/rabbi/moyses/
en̄ henric?. Wāt si volcomelijc gesproken
hebbē van alle fenij/en̄ die cuere is meer
geneghē totten medecij dā tottē cyrurgij
diē alleen betaēt die gebetē wonde vandē
nz gefenijndē dierē/en̄ mogē doer dz hant
werc des cirurgijs genesen wordē. Noch-
tās zijn sulcke gebetē wondē gedeylt in.ij
weghē. Dē eenē geschiet vā een fenijnich
dier/en̄ den anderē vā dieren die nz fenij-
nich en zijn/ghelijc de bete vā een mensche
die nz bestaen en heeft pijlē of eenich and
wapenē te fenijnē/dē bete van eenē hont/
verckē/peert/catte/of des gelijcke. Maer
dye fenijnde zijn/vā eenē ōwoeden hont/ech
disse/scorpioon/padde/spinne/en̄ des gelij
ke. En̄ die cuerē van dien zijn ōscheyden in
somighe condiciē (dat is indē regimente)
mer in die buytenste cueringe zijn si nz seer
ōscheyden. ¶ In dē bete der fenijnd dierē
zijn.ij.wegen te cuerē. Den eenē dat dye
medecij aftreck en̄ keere de gefenijnde ma
terie/en̄ dat lychaē bescerme voor toeual
die schadē mochte den leuē en̄ dat nemen
Dē anderē sin is/dz vā buyten doer dē cy-
rurgij dat fenijn sal wordē af getogē/ghe
reynicht/geuleescht/geheylt/dat si noch-
tans eenē tijt opē blijue eer si bestaē wor-
de te heylē. ¶ Die teykenē der fenijnd die
ren bete/moechdy bekennen doer pijne/
scherphz en̄ hitte der wondē en̄ doer anxt
die die paciēt geuoelt indē lijue. Daerō so
moechdi wel merckē datsi scadelic is/wāt
vā naturē begeeret fenij dz herte te beder
uene. En̄ nz alleē en wort dat bekent bi de
se teykenē/maer ooc bi tdier dz die wonde
gebetē heeft. En̄ tot sulckē bete der fenijnd
dierē moet mē seer sorchfoldich zijn. Want
al ist dicwijls dz die mensche int beginsel
sodanigē teykenē niet en geuoelt (ghelijc
gordonea set) ouer eē maent ouer eē iaer/
ia ouer.vij.iaren opēbaren de. Ic heb self
met mijnē oogē gesien/dz eē kint gebeten
wort vā eenē ōwoedē hont/de wōde wort
genesen/en̄ ouer eē heel iaer beslōt de wō
de root te wordē/dz kint te woedē en̄ daer
na sterft ¶ Als v nu yemāt toecomt de ge
beten is (gelijc ic geseyt heb) vā een nz ge-
fenijt dier en̄ ooc de teykenē nz en opēbae
ren So en behoefdi andēs geen cuere dan
der gemeynē wondē/na haer groothe yt
cleynhz/diepte/holheit/of nauheit. ¶ Die
cueringe vā alle fenijnde dierē bete set gali
en? in tcio terapētis/doer dese woorden.
Alst geschiet datter pijn coemt vā eenē stee
ke oft bete eēs diers. So is die meyninge
die pijn af te treckē en̄ tfenij dz die pijn brē-
ghet. En̄ geschiet met alle dinghen de hit
te brenghen en̄ snel na haer trecken/ghe-
lijc ventosen of hoornē/daer mz die somy
ghe wercken/of met dz bernen des ysers/
of ander die den cauterium ghelijc zijn de
brant maken/en̄ dese lossen de substancie
heel. Oft daer op ghelegt heete droghe

rie die fenijn na na haer trect. Daerō ghe
biet Lanfranc⁹ ēn ooc de andˀ cyrurgijns
daer op te settē een ventose/dz fenijnt bloet
wt te treckē Of dat self quaet bloet sal ver
bernt ēn gecauteriseert wordē mettē glo-
yendē yser voorsept. Dat somige slechte
lieden in gewoontē hebben te bernē met dē
sluetel haerˀ prochykerckē sulcken wōde
te bernē tot den gront der wondē haer lie
dē onbekent is waerom dat gheschiet/of
cracht heeft. Oft dz si ooc daer op leggē eē
simpel cōpositū: dat fenijn nae hē trect/als
looc ēn aiuyn gestotē mit boter/gelijc tge
meȳ volc veel doet sondˀ den cirurgijn/also
guido sept. Desgelike pluckē die somighe
eē leuende hoen bidē eers ēn settē dz leuē-
de mz dē eers op de wonde daer thoē ster-
uet vā dz aengetoghē fenijn. Ēn meer andˀ
die alle geē noot en zijn hier te vtellē ¶ Die
wonde sal opē ghehoudē worden tē min-
stē .xl. dagen. Mer die inwēdige remediē
behoorē meer dē medicijn dan dē cirurgijn
¶ Ghy sult wetē/om dz fenijn de bloet af te
treckē en suldy nēmermeer indē beginsel
fleubothomerē/opdz het fenijn niet gesprei
det en worde door alle die ledē. Mē en sal
hē ooc geenrehande dingē gheuē die stoel-
ganc makē/op dz het fenijn nyet en worde
in getrockē. Mer mē sal setten de ventose
voorsept de sterck na haer trect die ghifte
des fenijns door dbloet. Mer na dē derdē
dach en ist nz quaet mer goet te fleubotho
merē ooc te purgeren die melācolie myt
lichtuerdighe medicijnē. Gelijc de kokin
ge epithimi met geytemelc/ēn werde ge
spijst mz een vetmakēde spijse. Hē sal ooc
toegeneycht wordē vrede indē gemoede.
¶ Sijn voetē dicwils gewasschen in eē koki-
ge van water/daer in gesodē is thooft ēn
die die voetē van eenē hamel. ¶ Ist dz ghi
dē mensche nyet wel behoudē en moecht
met dē simpelen droogeriē/So sal hē ghe

maect wordē cōposita van Tiriā/assa dul-
cis/bolus armenic⁹/terra sigillata/absin
thiū/nigella/gēciana/tsamē gemenget ēn
dat genut. Oft ghenomē assī hē van creef
tē gedroocht in eē backoouē .iiij. deelē wie
rooc .ij. deelē onder deen danˀ gepoluert/
ēn alle dage ghenut .ij. dragma mz wijn da
re in gesodē is biuergeyl ēn rupte of asschē
van creeftē .vi. deelē/gentiane .iij. deel/ter
ra sigillata eē deel/genut als voore. ¶ Ist
ghi indē beginsel ēn noot niet tot hē comē
en waert/ēn den mēsche bestaen te comē
quade toeuallē met der melancoliē/dz hy
heft quade manierē ēn geuaertē/mz swa
rē dromen/truerē/toornichz/murmurerē
dwelc bewijst vˀder fenis ēn schadelicheit
der natuerē/dz hi antwoort andˀs dan mē
hē vraecht/dz hi dlicht vliet ēn al dz vocht
is/dat zijn die teykenē der melancoliē/dats
quaet Nochtās salmen hē geuen dese me
dicijne vandē cantarides/die wt drijuē de
is doer die orijne dz melancoliose bloet/al
so verre alst mogelijc is/ēn wort aldˀ ghe
maect ¶ Neemt cantarides die groot ēn
oudt zijn/dat hooft/voetē ēn vetheit wech
gedaen een half once/vitsen ghesimpuert/
safferaen/spica nardi/groffel naghelē/ca
neel/peper elcx eē dragma. Al tsamen ge
poluericeert/ghemengt met rupt water/
ēn daer af trocyscē ghemaect/vanden tro
cyschen salmen hem gheuen telcken .vij.
gersten koornē swaer also langhe tot dat
hi bloet pist/dan wort hy ghesont/ēn nae
die .xl. daghen sal de wonde eerst gheheylt

wordē ¶ Desgelijke
als de wonde gebeeten
is vā een slange of van
een andˀ fenijnich dier.
So suldi die wōde wijt
macken ēn daer op set
ten ventoosen om die ghift des bloets wt
te trecken. Tis ooc goet dz die plaetse ghe-

stoten wort met heet yser/also lanfranc9 dicwils geexperimenteert heeft/want dat en laet daer geen geswel noch aposteme comen. Maer nemmermeer en bestaet die wonde te cureren voor dat fenijn verdreuen is/daerom laetse eenige daghen open bliuen. ¶ Een expeert poeder tot den bete van eenen uwoeden hont of wolf. Bernt in eenen scerf creeften die eyeren hebben te poluer en wrijft dat seer cleyne/en vander poeder doet alle dage.ij.werf in die wonde/so geneest si/nochtans hout die wonde so lange als ghi cont open/ghelijc voor staet.

¶ Hoe men die voor genoemde wonden heylen sal. ¶ Capit.xxiij.

Als die wonde vandert is van de nature der wonden/dat is als si etter geeft/soe sal men si supueren/daer na vleesch doen wassen en daer na die huyt.

¶ Die supueringe geschiet in.ij.manieren Deerste manier is/dat si wort gewiect of carpie daer in geleyt/dat den etter daer in trecke of dat si de wonde open houde dat den etter wtvloepen mach. Dander maniere geschiet mit lauementen/dats een wasschinge/of mit mundificatiuen de supueren en afnemen den etter en die putrifactien. ¶ De tenten of wieken worden ghebruyct om sesterhande saken. Ten eersten inde enghe wonden die wy begeeren wijt te maken en supuer of yet vanden gront daer wt te trecken/gelijc als de steken en hole wonden den etter te verdriuen die inden gront vergadert is. Ten.ij.in die hole wonden daer wi begeeren vlees te maken/want nemermeere en wil in eenige wonde vleesch wassen also lange als daer etter in is/mer dat begeert altijt te putrificeren. Ten.iij.inden wonden die vander locht vandert zijn/of van haer eigen nature vandert en tot een putrifactie gecomen is/die daer mit te supueren. Ten.iiij.tot ten wonden daer deen in dander gaet/dat die eene doer dander gesupuert worde. Ten.v. in die sweeringe/de open te houden tot dat de nature gesuuert is. Ten.vi.in die onmeten de wonden dat sy dat water in hem vatten dat vlees ongaens wtworpt. Ten.vij.indie wonden bi die beenen te wercken/op dat den ettere of de ontloste wighaen souden. Daerom suldi weten dat de tenten en wiecken diuersch gemaket worden na tgebruycken. Want die men bruket die wonden te supueren/worden gemaect van reyne scauelingen van oudt wit linwaet Somige worden gemaect die lippen der wonden open te houden/en die worden gemaect van goet supuer wert of van stucxkens lijnwaet of boomwolle als Rasis dede/of van een pijpken van siluer of van tin/gelijc in de noesgaten om die locht te nemen/of in de enge wonden gedaen/dat den ettere seluer wt gae en niet daer in gehouden en worde of hem het gat toe slote. Somige worden gemaect om de enghe wonde en steeck wijt te maken/en dye worden ghemaect vander wortelen gancia na of van een sponcie ghelijc ic geseit hebbe int vijfthienste cap. Die wiecken en de carpie worden somwijls droghe in de wonden ghedaen/somwijls ghenet of gesalft in unguenten/na dat den cyrurgijn goet dunct. ¶ Als dan die wonde also ghesupuert is vanden etter/ist dat si dan hol is/so ist noot dat ghi daer op legt een treckende plaester die vleesch maect en heylt/gelijc die groen wonden plaester die ic in den anthidotario setten sal. En dat so verre alsser die vleeschmakinge behoeft/dat selden is in diepe wonde. ¶ Is die wonde vandert van haer wondelike geschicht dat si veel etters heuet ghegheuen oft gheeft/dat si hare gekeert heeft in een vlcus/dat is in een

onde seerichz of sweeringē. Als ghy haer
dā ghemundificeert hebt/so ist somwijls
noot vleesch te doē wassen. Want dat heet
een wōde cōposita of vlcus/eñ de behoeft
altijt eē mūdificatyuū/incarnatiuū/daer
toe cōsolidatiuū. Mer eē slechte gehouwē
wonde ōuerwandelt der locht/blijuende
in haer wōdelijcke cōplexie/en behoeft nz
meer dā cōglutinatiuū/dat istsamē lijmē
eñ heylē. Den sin eñ die manier te wer
ken omdat vleesch te doē wassen indē wō
den/na die stelpinge des bloets eñ vseker-
heyt der sweeringē/eñ gemūdificeert vā
den ouernloedigē etter mz eē mūdificerin
ge gelijc hier na staet int capi. vandē mū-
dificatiuē. So fermenteert die wonde mz
wermen rodē wijn/daer na legt daer in eñ
op die drogerie de vleesch doet wassen/ge-
lijck ic ooc hier na leerē sal. Mer die hoole
wondē of wondē in die zenuē/die suldi cu-
rerē eñ heylen gelijc dz elc in zijn capi. gele-
ret is. Als dā die wonde vol vleeschs is/
so maecht eē huyt daer op wassen. Eñ die
huyt makē suldi vindē int capi. vā den cō-
solidatiuē/dz zijn de droogē/heylē/huytma
ken eñ besluyten. Eñ sulckē besluytingē
zijn aldmeest eenige droogēde poederen/
gelijc ic dz ooc seggē sal indē anthidotario

Vā die nieuwe cuere eñ heylinghe der
verscer wondē mz dē ballsem. Cap. xxiiij

Van die heylinge
der vscher won-
dē met der ballseme cō-
stelijkē gemaect/gelijc
mē de bruyct indē duit
schē landē ind stadt vā
straesborch eē nieu cu-
re der vscer wondē mz
ballsem artificiael/ghe
wermt in die wōde ge-
druypt eñ gehecht/eñ al
dage tweewerf vbondē/vandē welckē yc
grote heylinge gesien heb. Oft die cure
des ballsems nz helpē eñ wilde na des cy-
rurgijns begeerte (wāt hi gedwaelt heeft)
om sodanigē dwalinghe te belettē/opdat
tvier tot dē viere nz gedaē worde/noch dz
water tot dē watere/daer doer de geheele
nature vdoruē wort. Daerō suldi wetē de
cracht eñ nature eēs yeghelijcx heylende
dincs. Wāt tgene dz in deē lant haest hey
let/dz heylt in dand lant lancsaē. In deen
lidt wel/in dand nz/dz suldi al wel ouerdē
ken. Wāt indē landen vā italiē/ghelijc te
Roemē/florencē/heylen alle wonden des
hoofts nz geerne/noch ooc aendē heelē lij
ue indē ledē die luttel bloets of vochtychz
hebbē/want als die heete drogherie daer
toe wort gedaē so vteert si dz bloet eñ ver-
droocht dz subtijlic/daer doer tsamē lijmī
gebelet wort. Wāt yegelike tsamē limin-
ge aldlieft of gerust geschiet. als een heet
droogerie op eē cout bloet ghelept wordt.
Wāt daer de heete drogerie wtdroocht de
ouerulo edige vochtichz des grouē slijmi
gē bloets/so dz lanc so tayer wort/vanden
welckē die tsamenlijminghe vmeerdert
wort. Daerō suldy merckē dz in ouerlant
gelijc in/ellsatē/swauen/beyerē/francken
dē rijnstroom tot colē/alle menscē hebbē
ouerulo edich slijmich bloet/wtgenomen
die colerici zijn. Als dā die slijmige vochtic-
hz vteert wort/soe meerdt haer die tsamē
lijminghe. Daerō ist in diē landē heel mo
gelic te curerē mz drogeriē die heet eñ dro
ge zijn. Mer cōtrarie indē heetē landē. Eñ
hoe die landē coud eñ vochter zijn/so de dro
geriē heeter eñ droger zijn sullē. Daerō hei
lē alle wondē indē heeten landē in de cou
de menschē/als flegmatike/lieuer dan in
den heetē liedē. Desgelijke indē coudē lan
dē eñ lieden heylē alle wondē mz drogeri
en die heet eñ droge zijn lieuer dā inden he
ten landē/of ooc indē drogē leden/dats in

den beenē. En sulcken werckinge des bal
sems geschiet also. Inde eerstē seer heet/
daer na werm/daer na lau. Alle dese pū
ten eñ articulen suldi met naerstichz aen
merckē/op dz ghi moecht werckē mz den
balsem eere eñ prijs te v̄weruen. ¶ Als
v yemant toecoēt die gewont is/is de wō
de int vleesch eñ in eē cout lant/gelijc in el
saten/westerijc/rijnstroō/franckē/hessen/
dueringē/beyerē/oostrijc/switsen/swauē
Ist dā een gemeyñ cleyñ wonde/so vaecht dz
bloet vand' wondē mz een droge sponcie/
mer nēmermeer met water/eñ maect de
balsez heet/dā net daer in boomwolle eñ
legt die opde wōde werm. Is dz lichaē see
re vocht eñ vet/so veel maect dē balsem te
heeter/so v̄teert si die ouervloedige vocht
heit/eñ mz haer droge heete ꝯplexie drijft
si die vochtichept achterwaerts/alsoe die
vochtichz mit dz cauteriū achterwaert ge
dreuē wort. ¶ Bij de lippē der wondē ver
re vā een gescheydē so datsi hechtēs beho
uet/so droocht die wonde mz een drooghe
sponcie eñ drupt daer in balsem op dz hee
teste/daer na de complexie is/eñ hecht de
wonde/nochtās dat die lippē.ij.stro breet
vandē anderē staen. Wāt die balsez heeft
dē aert attractiuū/conglutinatiuū/siccati
uū/dat si in eenē nacht de wonde tsamen
heylt/nochtans en wort si ond' nz geheylt
Mer als ghi die lippē der wondē niet na
bi tsamē en hecht/so blijuē si eēs deels vā
een gescheydē. Alsmē dā de balsem inder
voorseyd' manierē daer op leyt/soe mach
die doer dz vleesch die and's doer die huyt
dringē moste. Wāt also de lippē der wōden
na by deen dand' gehecht wordē/terstont
geschiet die tsamē lijminge/om dz de wō-
de gebloet heeft/daer doer dye vochtheyt
belet wort/mer alsoe haest als die natuer
like vochtichz wed' comt/so gaet die wonde
wed'om opē. Daerō een wōde de hechtēs

behoeft eñ mz die balsez ghenesen sal wor
dē/behoeft eē ander hechtinge vā die met
wit vandē eye verbondē wordē. Wāt die
met dē wit vandē eye v̄bondē is/gaet die
wonde lanc soe meer vā een. Daerō sullē
si navolgē die leeringe Lāfranci eñ allen
anderē philosophē/eñ leggē op die hechti
ge poed' die te beschermē eñ tsamē te hou
dē die lippē der wondē dat waer eenē sin
eñ maniere te heylē eñ tsamē te lijmē mz
coude eñ droge/ghelijc de balsez met hitte
eñ droochte die lippē der wondē tsamē cō
glutineert/alsoe doet dat poed' met coude
eñ droge. Daerō is dz poed' goet in wondē
in die heete landē/in heete droge cōplexiē
dē heeten drogē menschē. Wāt als ghi de
mz dē balsem bint/so v̄berndi dat beē dat
het swert wordt/eñ tis swaer in eene soda
nigē wonde vleesch doē wassen. Daerom
alle die wondē de in beenachtige stedē zijn
de en behoeuē nz sodanigē hitte eñ drooch
te/daerō maect dē balsez wel werm/noch
tās niet heet. Ghi moecht de ooc wel som
wijls cout daer op leggē op dat gebeente
dat die wonde niet te drooge v̄brant noch
swert en worde. ¶ Alsmen dien
balseme ghebruycket tot den wonden in
lidtachtighe steden/daer moecht ghi die
wel heet maecken twee ofte drie daghen
telcken als ghy die wonde verbindet/op
dat ghy die vochtichept resolueeret doer
die hitte des viers ende doer die droochte
des balsems/ende beschermet die wonde
met defensiuū/opdat gheen geswel noch
apostemie tot der wonden en sla. Eñ als
ghi dan seker zijt dat tot der wonden geē
apostemie slaen sal/legt dien balsem daer
op/eñ op de balsem legt eenen linnē doec
ghenet in wijn daer inne ghesoden is dat
crupt geheeten muysoore/eñ roomsce be
te/want van dien wijn wort dat lidt ghe-
sont ende die ouervloedige materie gere-

sohreert/daer doer dlidt te rasscher wordt
¶ Jndē heeten landē eñ droge liedē en be
hoefdi de ballsem nz meer dā.ij.werf heet
daer op te leggē/wāt die selue hebbē so he
tē bloet/dz vā die hitte eñ droochte des bal
sems dz bloet vdroocht/eñ doer sodanygē
ouervloedigē droochte haer slimige voch
ticheit vloren wordē/daer doer die tsamē-
liminge nz wel geschiē en mach.¶ Als ie
mande een stuc vandē hoofde gehouwen
is dathet beckeneel bloot is ōtreit eē cleij
hant/so en suldi nēmermeer die balsē al-
leen sond toedoen daer op leggē. Mer gy
moecht wel nemē termentij een once/bal
sem/roosolye elcx eē half onche/ond deen
vand gewermt/eñ met boom wolle opde
wonde gelept. Mer tis seer goet datmen
ouer die boom wolle legge eē groen won
dē plaester. Dit suldy doen in alle beēscro
tige wondē/of daer ghi begeert dz die ghe
wonde ledē des te macker wordē. Dees
plaester eñ ballsem artificiael suldy vindē
bescreuē hier na indē anthidotario¶ Als
ghi die wonde tsamē geuoecht hebt ende
die deelē gehecht die van deē vand stondē
eñ dz lidt sond pijne ghehandelt/also veel
alst mogelijc is/also ic hier na eñ voor be-
scrijuē wil/so betaēt der besluptinghē die
heylinge te volbrengē/also ic voor gescre
uē heb. ¶ Vandē sin eñ eygenscap te bin
dē/daer af is te wetē dat na auicēna de bi
dinge der verscher wondē in drierhande
formen of manierē geschiet/Eē die vlees
maect/een die wtdrijft/eñ een de behoudt
¶ Dat vleesch makende gebynde/is:een
binde in tween geclouē. Eñ dat hoort der
bindē op die ader tegēs die wonde gelept
opdie ghewonde stat/eñ bindē dat eynde
tegē dz bouenste des lidts/dz is vand won
den:eñ dz and tegen dat ondste/eñ dan bi
der beyde de eyndē achterwaert tot opde
gewonde plaetse. Dē tijt die binde af te bi
den is/alst die siecke of dē tijt nz meer lijdē
en mach. Mit desen sin der bindingē wor
dē de lippē der wondē tsamē gebondē eñ
het geswel wort belet.¶ De herte bindin
ge die wtdrijft/betaemt den holē eñ diepe
wondē de geulcereert zijn dē etter wt te dri
uē/eñ dat gheen and materie en come in
die stadt. Eñ dz geschiet mz een binde dye
aē deen einde geslipt is. Begint aen dz ne
derste deel des lidts te binden eñ daer and
hertst. Daer na voorts gaende tot dz ouer
ste deel. Dat is/als yemāt gewont is aē dz
been/so begint aē die wonde eñ de bouen
haer tegē den knye/dat is na dē buyc/als
dat is aē die slincke side/so ist tegēs de mil
te/vā dier spruyt alle ōsuiuer bloet. Jst aē
die rechte side/so ist tegē de leuer/daer wt
spruyt alle vochtich der leden/eñ dz noemt
galienꝰ dz tegen deel. Mer als guido aen
den knye quā/liet hi dē knye doer die slop
gaen dz dē knye onbedwongē buygē sou
de. ¶ Den bant die de droogherie houdt
betaemt dē leden daer geē bindinge noch
bedwāc geschiē en mach/gelijc aē thooft
aendē hals/aendē buyck/aē alle sweerin
gen eñ dislocacien/dz geschiet mz een bin
de mz eenē eynde/of met een die veel eyn
den heeft/eñ beghint altijt op die zeerighe
plaetsen eñ bindē ouer beyde sidē. Dē sin
of manier desen bāt af te bindē is/datmē
dē bant afdoen sal sond eenige pijne/daer
om als hi vast houdt salmē nat makē myt
wijn tot dat hi aflost. ¶ Galienꝰ wilt eñ
tis ooc die gewoonte dz die bindē sullē ge
maect wordē van goede oude linnen doec
ken de saeft/effen eñ suyuer zijn/breet ende
lanc/na die nature des lidts. Te wetē. De
die schouderē bindē sullen/de sullē.vi.vin
gheren breet zijn. Die de dyen of dz ouerste
deel des beens binden/die sullen.v.vinge
ren breet zijn. Die dē arm bindē/sullē.iij.vin
geren breet zijn. Die eenē vinger bindē/sul

len eenē vinger breet zÿ. En die lengde ō
bindē sal zÿ na die behoefte der omwindi
ghē des lidts/eñ ō die behofte der omwin
dingē is oorberlic het ōstant vandē cirur-
gÿ. ¶ Die forme eñ natuere der doecxkēs
oft plumaciolē is profitelic totter tsamen
druckingē der op geloster deelē/te sterckē
die natuerlike hette des ghescheydē lidts
eñ wech te nemen diē swaricheit der hant.
¶ Daerō is hier vā dien te sprekē. En men
maectse vā werc/of vā hēnip/of van vlas
dat wel gehekelt eñ gesuyuert is/ooc wor
dē si dicwÿls vā wolle gemaect. Maer so
mige/als nu tertÿt/nemē daer voor saefte
tweeuoldige oude linnē doecxkēs/oft een
sponcie die daer toe gevoecht is/dier wor
dē.ÿ.of.iÿ.gelept/na dz den cyrurgÿ goet
dūct Somwÿl wordē de droge daer op ge
leit/somwils mz wit vandē eye nat gema
ket/zōwils met wÿ/zōwÿls mz occicrata/
somwÿls mz eenige olie of andō vochtichz
nadē noottruft eñ schickige. eñ zÿ drierhā
de vā faetsoē. Deen zÿ driecātich/die prÿst
auicēna seer ō dat vlees te doē wassen/aē
elcke side ō lippen vandō wondē geleit/tot
op die wōde/haer daer met te samē te voe
gē. Dandō zÿ ront/die werdē op de andō ge
leit/ō te behouden die natuerlike hitte eñ
wermte. Die.iÿ.zÿ viercāt/die werdē ghe
leit ō te belettē de quetsinge vandē brāt/of
si dz seerich lidt druckē wildē gelÿc dicwil
geschiet indē bruec ō beenē of der armē.

¶ Vā dz regymēt des
gewondē mensce hoe
hi hem houden sal.
¶ Capit.xxv.

Angaende tre-
gimēt des ghe-
wōdē mēscē hoe hi hē
houdē sal in eeten/in
drinckē/i slapē/in wa
ken.ɀc. wil ic navolgē die leere vā Rasis

auicēna/galien⁹/lanfranc⁹/guido eñ den
anderē die seggē dz indē beghinsel goet is
dat die mēsche wÿ derue die gewōt is int
hooft/oft in eē deel daer veel zenuē of veel
bloets is. Wāt ten is ghee dinc dz so haest
penitreert eñ ooc die hersene als die wÿn
wāt terstont vā zÿnō subtÿlheit wegē doer
gaet hi snellÿkē in die zenuē eñ ghaet ooc
snellikē int hooft eñ brengt mz hē vapoor
eñ vloet/wāt zōwils is hi dē gesondē scha
delÿc. Daerō indē wondē des hoofts eñ ō
zenuē salmē ten eerstē alle wÿn ōbieden.
¶ En den heetē eñ vochtē/eñ die veel bloets
hebbē eñ de vollÿuich zÿ/tot dē eynde der
cuerē. Maer dē coudē salmē na.iÿ.of.iiÿ.
dagen wÿ geuē die getēpert is/also verre
als ghi des lidts ōseekert zÿt dz daer geen
aposteme noch geswel en come Mer sinē
dranc sal zÿ ghersten water/oft water daer
eē cruym broots mz gesodē is/of cout wa-
ter/bisondō indē somer eñ dē mensce noch-
tās die des wat gewoon is/of met dē tien-
stē deel des wÿns vandē granaetappels/
of met dē.vi.deel veriups. Ic seg ooc de he
te eñ droge is vā cōplexien/diē en betaemt
gheē vleesch/noch melc/noch eyerē/noch
geen spÿse die haer haest ōwandelt/hi sal
hē sondōlinge latē genoeghē mz gerstē wa
ter/hauerē brÿ/eñ melc vā amandelē/wt
genomē inden wondē des hoofts/daer lā
franc⁹ niet en heet geuē dan amandelen/
noch gheē andō vrucht die wintachtich oft
vaporeus is/ghelÿc haselnotē oft andō no-
ten die hebben eē opblasende nature die
vaporeus is eñ den hoofde schadelÿc. Hy
mach oock eeten lattuwe eñ eene cruym
broots in water ghewevect daer suyckere
in is ghesmoltē. Mer is hi cranc dz hi son
der vleesch mz zÿn en mach/soe salmen hē
geuen cleyn ionge hoenderē/cleyn voge-
lē/ionghe gheytkēs/ionc calf vleesch met
veriups of mz wÿn van granaetappels.

Eñ dit regimēt sal hi hebbē tot dat hi ŏsee
kert is der apostemē/eñ dz is als die pijne
cesseert eñ tgeswel des lidts/eñ dz de won
de bestaet natuerlikē etter te geuē/oft dat
de wonde heel tsamē geheplt wort totder
huypt wassinghē/eñ hi moet hē van vrou-
wē wachtē. Eñ als hi seker is gelijc ic ghe
sept heb/so sal dā zijn etē eñ drinckē lanc-
samelikē gesterct wordē tot in zijn oude ge-
woente. Dā sal hi gebruikē goedē wijn/goet
vleesch vā hinnē/capuynē/hamelē vlees/
eñ al tgene dat goet bloet maect eñ die na
ture weŏbrengt. Is die siecke crāc vā ɔ
plexiē eñ van natuerē heeft eē crācke ma
ge/so soudt noot zijn hē van eerst te gheuē
vleesch wel berept mz goede wortelē ofte
specerijē/nochtās en sal des nz veel zijn/niet
meer dā eē caneelscorsse/geyngber of des
gelijc. Nochtā salmē hē int beginsel geuē
porasarcā die goet vā crecke is/eñ na .iij.
dagē wijn. Is de wonde mz een brueck
des beens sondŏ wonde. So salmē hē ghe-
uē goede spijsen/die oec makē goede sterc
te weŏbrenginge des beēs/gelijc zijn spelt
pappe vā meel wel gesoden/die buytēste
leden vā twee/als voetē/hoofdē/ooren. zē
eñ andŏ dinghē daer door die ligamenten
gesterct moghen worden. Hierom is den
cirurgijn noot te kennē de cōplexie/de sterc
heyt/die oudtheyt des menschē/de gewoon
te des landts eñ oec dē tijt des iaers.

Vā die accidentē of toeuallē die gemeyn
lic dē wondē toecomē. Capit. xxvi.

DEn toeual ŏ wō-
den wort ghebe-
tert eñ ŏdreuen na die
nature eñ gelegentheyt
der toeuallingē. Eñ de
toeuallē die gemeynlijc
comē tot den wonden
zijn/pijne/gheswel/quade complexie/ioec
te/paralisis/den crampe/febres/flauheit/
eñ veranderinge der wondē. Dē eerstē
suldy wetē dat nēmermeer wonde en sal
gecureert wordē/den toeual en is eerst ŏ
dreuen. Wāt den toeual verwint de oorsa
ke eñ berooft die oordene des ghenesens.
Want die pijne is een sake die materie te
treckene tot die ghequetste plaetse te ma-
kene een apostēme/dz is een gheswel mit
eenderhande roodtheyt. Eñ voor alle dinc is de
pijne te ŏdrijuen. Die welcke gemeynlic ŏ-
dreuē wort met fomenterē dz lidt mz wer
me olye/eñ dedy daer toe dz wit vandē ey
e/twaer des te beter. Oft isser gheen groo
te hette/so doet totter olyē eperdodŏ/dz sup
uert oec de wonde eñ en laetse nz onsuuer
wordē. Eñ als de pijn groot is. so ist noot dz
mē daer toe doet eē luttel opium of vā die
scorsse mandragora/also gwilhelm9 raet.
Mer die .iiij. meesters prijsen daer toe die
wortel vā nachtsca ghestotē mz verckens
smeer. Mer theodoric9 prijst seer eē plae-
ster gemaect vandē bladerē vā cleyn mal-
ue gekoect eñ ghestotē mz cleyn zemelē eñ
doet daer toe eē weinich roosolie/dz waer
beter. Of eē plaester gemaect vā eē witte
cruym broots eenē nacht in melc geweyc
ket/dā gestoten eñ daer toe gedaē roosolye
eperdoder eñ slijm van psilliensaet/eñ ist
noot so doetmen daer toe een weynich oo
pium. Mer ic heb in sulcken toeuallē ghe
bruyct in plaesterwijs eē kokinge/vā ma
lubladeren/vlierbladeren/eñ vā colmar-
cruyt in water gesooden/cleyn gherapt eñ
ghestooten/eñ dan daer toe roosbladeren
ende roosolye dat derdendeel so vele ende
werm ghemaect/op eenen doec gestrekē
ende alsoe werm op die wonde ghelept.
Mer in groote pijne dede ick daer toe die
bladeren van bilsencruyt/ghesooden als
voor/ende eē weynich bladeren vā nacht
scha die een heymelijcke verborgē cracht
heeft/want si repercuteert eñ resolueert.

Mer indē winter nā ic drooch haperstrāg
wortel gepoluerisceert/lijnsaet koec ghepol
uerisceert/malue bladerē ghepoluerisceert
m̄z eē weynich roosolye ghekoect/of met
oudē verckē smeer. Mer dz smeer en is n̄z
so goet/wāt het is meer ghenegē te matu
rerē dā te resoluerē. Ghi mocht ooc wagē
m̄z dē anderē doctorē/waerō ic mer neme
dē koecke dā lijnsaet/dz nochtās alle doc
torē prijsen om die pijn te cesserē. Dat doē
ic daerō/want ic meer begeer te resoluerē
dā te materierē. Daerō heb ic ooc dicwijl
daer toe gedaen eē weynich waltwortele
gepoluert/dz lidt te drogē. Mer wort daer
eē apostemē geborē dz ghi n̄z en hebt cōnē
verdrijuen of resoluerē/de werde gematu
reert/opgedaē/gesuyuert/gheuleescht eñ
gheheylt/gelijc hier na geleert sal wordē it
capit. vandē maturatiuē/mūdificatiuen/
eñ cōsolidatiuē. Isser eē quade cōplexie
of discrasie die heet is/dwelc bekēt wordt
doer die roothept eñ bladkens die om die
plaetse comē. So maect de stat cout/mer
n̄z met iusquiami of mādragora. Want si
en vcoelen n̄z/mer si benemē die sinlicheit
dz is tgeuoelē. Daerom salmē die gebruy
kē alleen in pijne. Mer hier moet mē heb
bē die manierlijc coelē eñ droogē/als roo
sen/weechbree/vnguentū album secūduz
Rasis m̄z camfer eñ andd defensiuē die dat
lidt bescherme/gelijc ic v leerē sal indē an
thidotario. Isse cout/dwelc mē bekent
doer die saestheit eñ ōtverwinge d plaet
sen de bleecverwich is. So salmē de plaet
se werm makē met wijn daer inne ghesoo
den is mupsoorcrupt/camillen bloemen/
wilde claueren/rooden bynoet/of m̄z vn
guentū basilicon of fuscū. Is die discra
sie droogе of vochtich/so salmē de beteren
met haer cōtrariē. Comē die febres da
re toe/so salmē daer toe halē den medicijn/
want dz meer behoort tē medicijn dā den ci
rurgijn/desgelike vandē cramp eñ vander
flauheit of onmacht. Mer die wijle eer de
medicijnmeester ghehaelt ware soude die
mēsche doot wesen. Daerom ist noot een
weynich vā die ōmacht te scrijuē/wāt het
is eenē wech totter doot/eñ si wort vandē
sommigē gheheetē die clein doot. Daerō sal
mē mpt geheelō macht dē sieckē bewegē
eñ vtroosten/dz de ōmacht n̄z en come/eñ
dat mē die menichte vandē volcke wt der
camerē iaeghe op dat si die camer n̄z heet
en makē noch dē sieckē en veruarē. Ende
het is eē wijsh̄z wāneer hē die flauheit aē
coemt dat mē den paciēt gheue eē cruym
vā witbroot gedoopt in wijn m̄z roosewate
re/eñ dat hi wat drincke vandē wijn/want
gelijc galienus sept/dē wijn die vā naturē
wat heet is eñ die tot weddbringinghe eñ
confortacie gaet/die salmē geuē den genē
die sincopiseren oft in ōmacht zijn/eñ men
salse sterckelikē besprengē int aēsicht mit
rooswater of cout water/eñ en heeft men
geen rooswater/so salmē die buiterste le
dē strijcken eñ treckē den nose eñ die oorē
eñ mē sal hē met sinē naem luyde toe roe
pen eñ geuen hē kinnebac slagē/eñ noch
andd salmen doē de de medicijnmeesters ge
bieden. Wort die wonde stinckende eñ
onsuyuer. So neemt soethout ghepolue
riseert eñ setsebeendere/elcx eē onche/die
siedt in eē halue mate wijns/daer toe doe
get een dragma vitrioel/eñ wascht daer
met die seericheit/want het helpt het si in
versche of oude wondē. Een andere tot
den seluē. Siedt honich eñ water tsamen
daer mede wascht ope wonde/daer nae
neemt vnguentum apostolorū/of vnguē
tum egypciacum/die is stercker eñ si suy
uert seer wel. Alsser sieren om die
wonde comen. So maect een salue van
griecxpeck eñ van boomoolye daer mpt
strijct die wonde. Teghē dat bijten

der sieren die om die wondẽ zijn. Doot een
weynich quicsiluer in vernis/dã menget
daer mz lootwit/daer af maect eẽ salue eñ
dat strijct om die wonde. ¶ Als eẽ wonde
omghaẽs eet/ Doe stoot zauelboõ eñ rop
quoplẽ tsamẽ eñ menget die mz azijn/dan
druct dat sap wt eñ menget daer mz gesto
tẽ lootwit/daer met salft de wõde õgaens
¶ Oft ghi een wonde wedom op mosten
snijdẽ eñ datter grote pijne is. So doet in
een pãne pierwormẽ/daer op ghiet rooso
lye eñ latet saeftelijc wermẽ daer na cole
ret/dan doet daer in edel rode rosen/bonẽ
meel/hersse/al wel gepoluert/ so vele dat
dit genoech worde gelijc een salue/eñ als
ghi dat ghebruyckẽ wilt maket werm eñ
legget op die wonde/so cesseert die pijne.
¶ Comẽ wormen in die wonde. So siedt
in wijn/alsene/santorie/persiclauerẽ eñ sin
te Jacobs cruyt/daer op gelept dz helpet.

¶ Vandẽ wonden des hoofts
Capit. xxviij.

Dat hooft wort
somwijls ghe
wont mit snijdinghe
eñ somtijts mz stotin
ge eñ cõtusie/ eñ dese
zijn beyde somwijls zõ
der wonde eñ brekin
ge des beckeneels/eñ
somwils mz brekinge daer af. Eñ de met
der brekingẽ is/de somige daer af is doer
gaende/eñ die andͤ niet/eñ beyde dese zijn
som cleyn eñ som groot/eñ daer mede zijn
die somige suyuer/eñ die somige met acci
dentẽ eñ toeuallẽ vã pijne eñ apostemaci
e eñ quetsinge der panniclẽ. Dit zijn die ge
meñ diuisien van die wonden des hoofts
¶ Die bisondͤe eñ speciale zijn dese. De wõ
den metter snidinge des beckeneels doer
gaende/die somighe zijn sondͤ vliesinge der
substanciẽ/eñ die somige mz vliesinge da-
re af/eñ vã beyde dese zijn die somige effen
eñ de somige scerp eñ schelachtich/eñ ooc
vã dese beyde zijn die somighe int opperste
des hoofts eñ die somige in die side. ¶ Vã
die wonde mit brekinghe des beckeneels
doergaẽde is somige wonde cleyn so dat sy
geen druckinge noch stekinge op die her-
ne en maect/eñ die somige so groot dat sy
druckinge eñ pijne maect in die hersenen
Dit zijn de rechte differenciẽ vandẽ wondẽ
des hoofts daer die genesende indicacien
af genomẽ wordẽ wt de woordẽ pauli wt
zijn .vi. boec. Eñ galienꝰ en heeft geẽ menci
e gemaec dã van die wonde daer groot õ
schil is/dats vã die groote slechte fracture
eñ vã die wonde die int opperste van den
hoofde geualt eñ in die side eñ vã die doer
gaende eñ nz doergaende/mer vã die clei
ne brekinge en heeft hi nz geuraecht. Eñ
albucasis bouẽ al dese wondẽ doeter noch
toe een die de lẽmele des beens gaen doet
tot die binnenste deelẽ eñ dz in die plaetse
een holhz wort gelijc gebuert in de ketelẽ
alsmẽ daer op slaet dwelc meest so gebue
ret in die hoofdẽ der kinderẽ. Eñ vele wil
len seggẽ wt dat woort auicẽne in qrto/dz
daer noch een is die geen fracture en is ĩt
deel datter geslagẽ is/mer int deel datter
cõtrarie eñ opposijt is. ¶ Auicẽna en schijn
net nz geuraecht te hebbẽ andͤs dan van-
dẽ wonden des vleeschs met snijdinge eñ
cõtusie/eñ vã die fracture mz snijdinge eñ
cõtusie met die wondinge des vleeschs eñ
daer sondere. Die sakẽ der wondẽ des ho-
uedes zijn gelijc vã anderẽ leden die geseyt
zijn. ¶ Die teykenẽ vã die fracture of scorin
ge des beckeneels wordẽ vã veel genomẽ
Eerst wordẽ si genomẽ vã die merckinge
der bekendͤ sake/gelijc: wãt hy vã hoghe
geuallẽ is/of dz hi geslagen is mit eẽ starc
dinc. Ten tweedẽ van die merckinge der
grootheyt der quetsuerẽ/oft eẽ groote wõde

oft cōtusie is. ¶ Tē.iij.van die qualitept der plaetsen/wāt hi pijne lijdt eñ lept dicwijl die hant tot der plaetsen/eñ metdē vingeren eñ proeuē wort vnomē die ouenhept der hupt eñ die scepdinge vandē vene eñ als hi blaest of den adē in houdt so schijnt daer eē vochtħ te comē doer de snijdinge ¶ Ten.iiij.vandē toeuallē de in dier vren comē/als popelsie/valinge/eñ drapinge in thooft/heeschħ der stemmē eñ ouergeuinge.ꝛc. ¶ Ten.v.van die merckinge des ghelupts/wāt het hees lupt als zijn hooft mz eē roede geslagē wort. ¶ Ten.vi.vā de merckinge ď criselingē der tandē/alsmē mettē vinger optē draet crast die de pacient tusschē zijn tandē hout/eñ als de paciēt nz ontwee biten en cā dē knoop vā een roggēstro of eenich hert dinc. ¶ Ten.vij.vā die merckinge vā incte eñ vā een smeeringhe vā mastic op die snijdinge/als daer swerticheit blijuet in die snijdinge eñ droocheit indie smeringe op die plaetse der snijdingen/eñ dit is een seker tepkē. ¶ Die tepkenē van die snijdinge der panniclē wordē ooc vā veel genomē. Eerst vā die pijne/wāt daer terstont vandē beginsele na volcht omdrapinge des hoofts eñ vallinge dz is vertigo/ eñ scotomia eñ dier gelijke. ¶ Ten.ij.vā die verwe des aensichts eñ der oogē/want dz aēsicht root is eñ crijcht pupstē/eñ die oogen schijnē root eñ wordē dupster. ¶ Tē.iij. vandē wtgaendē dingē/wāt dat bloet wt gaet doer die noesgatē/doer de oorē/eñ dore dē mont. ¶ Ten.iiij.vā de quetsinghe der cracht/wāt hi met grote swaerħ beroert wort/eñ de sprake wort vstoort eñ genaut eñ hi is vslagē eñ dom/hi beeft met ď cortsen eñ hi slaept qualic eñ hi en begeert nz/ hi waecht eñ ouergeeft/hi sweet qualic eñ maect zijn water qualic. ¶ Die tepkenē vā die snijdinge der hersenē wordē ooc vā vele genomē. Eerst vā die wtgaēde dingen wāt daer wt gaet groue clontachtige substācie eñ merchachtige/mer nz etterachtige. ¶ Tē.ij.vā die quetsinge der crachtē wāt dz vstant eñ die redene wort vloren als de wōde in dz vorste deel des hoofts is/eñ de memorie als si is int achterste deel des hoofts. Eñ met dese geseyde quade toevallē is daer ooc vscrictheit eñ grote sorcheit.

¶ De tekenē vanď toecomenď apostemē wordē ooc vā vele genomē. Eerst vā die swellinge wāt panniclē opgeblasen wordē ende schijnē butē die wonde eñ zijn root eñ en wordē nz beroert. ¶ Ten.ij.vandē oogē/wāt si root zijn eñ opgeblasen eñ schijnē wt dē hoofde te gaē.

¶ Ten.iij.vā die hitte/wāt si cortsen eñ onberoertē hebbē. ¶ Tē.iiij.vā die crachtē/wāt si vandert wordē eñ spasmisieren eñ hebbē den cramp/cortsen eñ grote raserię. Die tepkenē dz die materie descēdeert eñ nedcomt vā binnē quetst eñ beswaert die panniclē eñ die hersenen zijn die voorseyde tekenē der snijdinge der pāniclen die allensk ē comē na ď beginsel.

¶ De iudiciē. ¶ Die brekinge cranei of des beckeneels is seer sorchlic. Eñ de snijdige der hersenē eñ die corrupcie haerder panniclen eñ quetsinghe is dootlijken/na hypocratem/ten ware datse waren seer cleine. Eñ daer omme zijn die quade accidenten ofte quade toeuallen/ghelijct scherpe cortsen/beuinghe/crampinghe/flauhept afsnijdinge der vops/wtghāc der ogē/eñ haer dupsterħ eñ roothept eñ looschept der ooghē/vreeselijc ende dootlijcken/sonderlinghe als si blijuen eñ niet en vgaen ¶ Voorts sept Auicenna in tercio/van de wonde ende snijdinghe des hoofts/dat in

die wondẽ de comẽ tot dẽ pãnikel der her
senẽ/slapheit in die eẽ side der wondẽ ghe
buert eñ crãpinge in de anđ side. Eñ daer
om wyl gwilhelm⁹ vã saliceto seggẽ/dat
wãneer die wonde in de rechte side gescie
det/so is die slincke side ghichtachtich/ eñ
in contrariẽ wãneer de wonde in de slinc
ke side geschiet/so is die rechte side ghicht
achtich/wãt die zenuẽ de tot der rechter si
dẽ comen nemẽ harẽ oorspronc in de slinc
ke side/ende die tot die slincke side comen/
die nemen haeren oorspronc aen die rech
te side. Merct of de littre dz sept eñ beraet
vđaer op in.ij. de egritudie z sinthomate
¶ In die fracture des hoofts wordẽ die pe
riculẽ eñ toevallẽ ghewacht tot honđt da
gẽ toe/na rogeriũ/eñ na de anđ meesters
eñ iudiceerđs tot.xlvi.dagen/wãt dz dẽ le
sten termÿ is vandẽ scerpen siectẽ. Eñ na
die.iiij.meesters tot.xv.dagen/wãt dz der
scerper siectẽ ghemeynẽ lesten termÿ is.
¶ Eñ voort die swertheyt van dz pãnikel
dura mater geheetẽ/die nz ghesuyuert en
wordt mz honich/beteykent die doot sept
paul⁹. Eñ die fracture des beckeneels oft
cranei in die volle mane/is te besorghẽ eñ
in twijuel of die paciẽt der doot ontcomẽ
sal so rogeri⁹ sept. ¶ Voort in die cõsolida
cie des beckeneels/so is de opẽbaringe vã
roodẽ vleesche goet. ¶ Voorts in die won
de des hoofts/so is cleÿ geswel eñ goede di
gestie des etters goet. Mer groot geswel
eñ sonđlinge als dz vgaet haestelick sonđ
redelijke sakẽ/dats quaet. ¶ Itẽ in die bre
kinge des backeneels wachtmẽ een por⁹
oft eenẽ gomachtygẽ rinck die dubbel eñ
enge is tot.xxxv.daghẽ. ¶ Aengaende de
maniere te curerẽ/is te weten/dz doer die
menichte der discorderenđ meesterẽ in de
ser cuerẽ de curacie bewijst dz vonnis der
curaciẽ swaer te wesen. Want galienus/
paul⁹/hali abbas/iameri⁹/auicẽna/albu

casis/rogeri⁹/brunus eñ gwilhelmus vã
saliceto.schijnẽ vschepdelic voort te gaen
in alle fracturẽ des hoofts/om deckẽ de eñ
trapanerende eñ snijdẽde eñ in die been
ders met dẽ yseren instrumẽten wt doen
de/sonderende haer gelijc si seggẽ op dz ge
meÿ woort/dz vã node is te õtdeckene eñ
te snijdene dz beẽ/op dat de vuyle materi
e die binnẽ dz beckeneel oft cranium vga
dert wort/bequamelikẽ mach gesuyuert

wordẽ ende gedroocht.
¶ Die anđ/gelijc meest
ter Anselm⁹ vã Gene
uẽ eñ sommige vã padua
eñ bycans alle walen
eñ engelsche meesters
procederẽ incarnerẽde eñ consolideren de
mit harẽ plaesterẽ eñ dräncken eñ goedẽ
wÿ eñ bindinge/sonderẽde haer op dz ge
meÿ woort/mach mẽ den etter wtdriuen
sonđ wtdrijuinge der beenđs mz medicij
nẽ of drogeriẽ/dat is dz beste dat mẽ doen
mach/sonđlinge/wãt na sodanigẽ mani
ere gheẽ etter gegenereert en wort/gelijc
na die maniere vandẽ anderẽ/wãttet hier
vboden wort/eñ wort daer etter ghegene
reert/so wordet hier mz bequamelic gesu
uert eñ gedroocht. ¶ Eñ vele/ghelijc theo
doric⁹/henric⁹/eñ lanfrancus die alđ best
sept/willẽ houden dẽ middelẽ wech/maer
vschepdelic. Want theodoric⁹ incarneert
versch mz drancke eñ wÿ mz werck daer
op doende/henric⁹ sonđ dranc mz ÿ pla
sterẽ. Eñ beide trapanerẽ eñ opheffen sy
die oude fractueren als daer.iiij.oft.v.da
ghen geleden zÿ ghelijc die ouders deden
Eñ Lanfrancus procedeert in allen won
dẽ incarnerende met wieckẽ die hi doopt
in.ij.deelen roosolye eñ een deel honichs/
eñ doet daer op een mundificatijf vã ger
stẽ meel eñ honich/of vã herse eñ was mz
capitael poeđ/wtgenomẽ twee accidentẽ

in die welcke hi voordt gaet ruginerende
openende/trapanerēde eñ de beenēs lich
tende. Dat eerste is/als eē been dringt oft
druct. Dat. ij. is alst steect eñ pongeert. Eñ
dese sonderē haer mz. ij. weghen/daer toe
doende: dat in die werckinghe der instru-
mentē volghē moghen veel periculē om
de alteracie die de locht doet eñ apostema
cie die die beyde procureert. ¶ Eñ Guido
siende dese cōcordanciē tusschē die meeste
rē/was daer af tachtere als hi ionck was
Mer als hi gemerct heeft die operaciē eñ
accusaciē/heeft hi suspect gehadt die gene
die nyeuwe discorderēde experienciē von
dē. Want dat mē wt dz woort vā. ij. oft. iij.
die geheele sentēcie der goedē achter liete/
dz waer quaet. Wāt het is ōrechtuerdich
dē eenē voor den anderē geloouē sond be-
wijsinge/eñ tis sekerd na te volgē dē voor
geuonden dā den nieuwē experimenten.
Want in die experiencie der medicijnē in
die menschelike lichamē/sorge eñ perikel
is der sielē/eñ in de perikelen eñ twijfelin
ghē salmen dē ghemeynstē eñ probabel-
stē wech houden. Eñ Galienus spreect in
sexto terapentis/dz vanden wondē de int
hooft geschien/is een heel boec gescreuen
vā Hyppocras en gaet ooc mz vandē wech
albucasis/hali abbatis/pauli eñ auicēne
Wāt de goede guido heeftse geexponeert
eñ eendrachtelic gemaect/wāt waer gro-
te scade af coemt/ daer af is noot lange te
scriuē/want ind cueringe behoofr mē een
yegelic onderschept. Daerō wil ic bescrij-
uen. ix. leeringē die tot sulckē cueringe see
re profitelijc zijn/also ons die goede guido
die in zijnd cyrurgien bescrijft. ¶ Die eer
ste leere doer dē wech merckelic is/dat de
wonde des hoofts meest mz die brekinge
des beens/veel sonderhedē eñ ondscheidē
heeft vā die wonde der and leden/om die
bysheit eñ edelheyt van dz herselijc merch
eñ oock om zijn sperijke eñ rontachtighe
forme en machse mz vgadert wordē noch
bewaert mz bindingē/gelijc die wont en
vā anderē leden. ¶ Die. ij. leeringe is/dat
die wondē des hoofts/sondlinge de groot
eñ merckelijc zijn/vā node is te houden die
gemeyn intenciē van die latinge eñ pur-
gacie indē buyc/te minsten dat hi eens da
ges hebbe camergāc/bi hem seluē of mit
eenige suppositoriē/of met eenige clisteri-
e/oft met yet dz vlaeftende is. Dat die wt-
treckynge der ingeuester dinghē geschie
doer dē wech die minst pijnlijc is. Dat dē
loop des bloets gestelpt worde/eñ de bete
ringe der quader toeuallē eñ de bewarin
ge/gelijc geseyt is eñ noch geseyt sal wor-
dē. ¶ Die. iij. leeringe is/dat mē in die wō
den des hoofts/voor al wech doen sal dat
hayr eñ scherent/thooft vochtich makēde
mz water eñ olye/ghelijc gwilhelmus seyt
Also wachtende dz noch hayr/noch wate
re/noch olye/in de wondē en comē/wāt si
die consolidacie belettē souden. Ende dat
inden beghinsele die materie ende die pij
ne bedwonghen ende gheminder wordē
in die wonde doende wit vanden eye. En
na dz beginsel die and doende/gelijc men
in haer plaetsen seggē sal/ō te suppuerē eñ
te īcarnerē. De ōlopen eñ de cantē salmē
altijt besmerē mz salue vā bolus of mz olye
vā rosen/dz de pijn eñ quade manierē vgaē
mogē/eñ dz de apostemacie vbodē worde
¶ Dye. iiij. leeringe is/dat mē wachte die
wonde vā coude/want gelijc ghi dicwils
van hyppocrates gehoort hebt/de coude is
seer quaet dē zenuen/beenderē/merchdē/
ende ooc so stoot eñ verandert die locht de
principale leden. ¶ Ende daer om in e rade
gwilhelmus/dat mē inden winter al ... mē
se bereyt/daer bi doe ontfuncte coolen eñ
dat mē daer kerslicht bi heb/met gesloten
veynsterē/ eñ dat mē na de bindinge thooft

decke mꝫ eẽ mutse of huyue vã een rams
vel. ¶ Die .v. leeringe is/ist datsi etter heb
ben in haer/datmẽse vnieuwe of vmake
indẽ witer des daechs eẽs/eñ des somers
tweewerf. Eñ dꝫ die vnieuwinge eñ sup-
neringe met boõwolle scrapsele eñ saefte
doeckẽ saeftelijc eñ onpijnlic geschie. ¶ De
vi. leeringe is/dꝫ mẽ op die wieckẽ doe een
stuck vã eend saefter sponciẽ/dꝫ daer doer
gesoghẽ eñ ontfangẽ worde dẽ etter opdꝫ
hi op die hersene nꝫ neder en come. ¶ Die
vij. leringe is/dat mẽ daer toe bequaẽ ma
ke eẽ bindinge/gelijc als wy die wõde in-
carnerẽ willen/so salmẽ een ligature ma
kẽ van .ij. hoofdẽ de tẽ minsten half incar
nerende is. Eñ dese wort datmẽ een bẽdel
hebbe/langer dã eenen arm eñ .iiij. vinge
rẽ breet/eñ datmẽ dien gheheel winde be
haluẽ .ij. palmen/daermẽ mede beginne
na die lancheit des voerhoofts/treckende
die na die contrarie oore vand wondẽ/eñ
dꝫ ander deel na die oore vand wondẽ/die
oore nochtãs nyet deckende/eñ leydende
dꝫ tot aẽ dat and hooft vandẽ bendele/eñ
daer salmẽ bi de oore stijf omwindẽ eñ lei
den thoot vandẽ palmẽ nedwaert eñ we
dom gelijc eerst/daer mede ront om win
dende eñ wedom leydẽde opt hooft/eñ dꝫ
sal so dicwijls geschiẽ tot dꝫ alle dat hooft
wel gedect eñ wel ghebondẽ is. Daer na
bindẽ die vã bononiẽ die .ij. hoofdẽ onder
die kinne. Eñ die vã parijs napense indẽ
middel vandẽ voorhoofde. Eñ willẽ wi al
leen houdẽ die medicijnẽ of drogheriẽ/soe
soudẽ wi een bindinge vã veel hoofdẽ ma
kẽ/de int hooft op dese maniere wort. Mẽ
sal hebbẽ een groot stuc lynnẽ doecx/drie
palmẽ lanc/eñ .ij. palmẽ breet/eñ snijden
dat in elcke side na de breyde vã .iij. vinge
ren/tot datter mer een palme int middel
en blijue. Eñ dan dꝫ eene van de hoofden
met den anderẽ stringerende na dẽ õme-
gane des hoofts sal mẽ achter binden/eñ
dꝫ and mꝫ dẽ anderẽ gaende doer dẽ hals/
sal mẽ aen de vorste side bindẽ ond de kin
ne. ¶ De .viij. leeringe is/dat mẽ tot eend
cautelẽ/oft daer eenighe scelle des beens
gebleuẽ ware/met wijne seere wasscẽ sal
eñ en is daer geẽ cortse geeft hẽ dꝫ capita-
le poeder vã Pimpinella/betonica/gario
filata/valeriana/osi hũda eñ vã pilosella
allso vele als vã alle die and. ¶ Die .ix.
leeringe is/dꝫ de gewonde geset worde eñ
ligge int beginsel op de side daer hi minst
wort beswaert/eñ daer na als die wonde
etter maect/op die gewonde plaetse/dꝫ dẽ
etter beter wt gedreuẽ worde. Dese voorꝭ
zijn die .ix. leeringhẽ aengaẽde den wondẽ
die int hooft geschiẽ moghẽ. ¶ Itẽ die
medicinẽ van de wondẽ des hoofts int be
ginsel tot datsi vrij zijn vã apostemaciẽ sel-
len wesen mitigatijf eñ vsaeftende/gelijc
die menginghe is vã .iij. deelẽ olye vã ro-
sen ende eẽ deel honichs/nochtãs deder de
oude man (in sexto terapẽtice) toe oximel.
Mer en isser geen pijn so salt vkeert wesen
om beter te supuerẽ/drie deelẽ honichs eñ
eẽ deel olye vã rosen. ¶ Nae dꝫ die wonde
vsekert is vã apostemaciẽ/so moet die me
dicine of drogerie wesen vdrogende/sond
bitinge/gelijc dꝫ hooft poed dat nae galie
nũ gemaect wort vã Ireos/plirica/orobi
farina/mãna q̃ est thus minutũ/aristolo-
gia/corticibꝰ radicis papaueris. Meester
Brunꝰ doet hier toe/mirrã/sarcocollã eñ
sanguinem draconis. Lanfrancꝰ eñ gwil
helmꝰ mirtillos eñ nuces cypressi.

¶ Vã die wonde des hoofts die snijdinge
geschiet sond brekinge des backeneels.

In die wonde slecht ¶ Capi. xxviij.
is sond verliesinge der substanciẽ/so sal
men si napen eñ binden/cicerense eñ in-
carnerense gelijc and wondẽ. Eñ isse mit
vliesinge der substancie/so salmẽ vleesch

regenererē eñ cicatriseren de huyt nz ha
re wieckē/eygē poederen/saluen eñ plae-
sterē/eñ tracterense ghelijc andͤ wondē.
¶ Dat die napinge proffijtelic is/nz allene
in alsulcke slechte wondē des hoofts/mer
ooc in veel andͤ die groot zijn/wāt dz is pro-
fijtelikē veel wondē des hoofts dz die ghe-
scheidē deelē aen eē gebrocht also doet bli
uen eñ ōbiet daer mede die alteracie van
der locht die seer scadelijc is/eñ dat wordt
bewesen in tercio tegni ꝛ terapēt ꝫ per to-
tū. Eñ dat was die meyninge auicēne in
quarto. Ist een cleyn wonde daer nz en is
dā een cleyne snijdinge des becē s/eñ noch
tans nz doer en gaet/die sal ghehecht wer
dē eñ gesuuert als voor. Eñ dz stercker is
seyt hy/alsser brekinge is des beckeneels
Eñ hi seyt merckelikē/ist vā node. Want
is sulckē snijdinge oft wonde int opperste
des hoofts/so en salmen die nz napē/mer
in die sidē wortse wel genapt. Eñ sulcken
napinge toelaet gwilhelmus vā saliceto
Lāfrancꝰ eñ henricꝰ toelaetse om dz theo-
doricꝰ die ooc toegelatē had/die tegen aui
cennā dicwijls geloechēt haddē te samen
vā die roosolye in die wonde des hoofts te
ghietē om die pijne te ōdrijuen als de wō
de comt tot dz zenuachtich velleke dat het
beckeneel dedect. Eñ om los te makē dye
aenhāgende beenꝺs/dat mēse te lichtelij-
ker wt treckē mach. Eñ om te benemē de
scherphz als wi die binnenste pāniclē sup
ueren willē met honich. ¶ Noch haer re-
dene en dooch nz vā die napinge/wāt die
incarnerēde lygature int hooft is seer de-
fectijf gelijc men seggē sal. Noch ooc van
die oolye vā roosen/wāt al besmet dat vet
en smeerachtich is die slechte wondē/niet
te min die wondē die mz pijnē zijn eñ andͤ
quade disposicien die rechtuerdicht eñ be-
tert die olye. Eñ Galienꝰ gebiet altoos te
meesterē van die contrarie bewijsinge.

¶ Van de wonde des hoofts doer snijdin-
ge mz de brekinge des beckeneels die niet
doer en gaet. Capit. xxix.

Dese wonde is groot oft cleyne/is sy
cleyne so heetensi veele rimulā/ eñ
wort gecureert gelijc die voorgaende wō
de sondͤ die brekinge des beckeneels. Wāt
in alsulckē wonde luttel etters gegenere-
ret wort eñ om die grouichz en mach niet
nedͤ comē in die cleyne snijdinge. ¶ Eñ is
die wonde groot/so issi in die sidē des hoof
des of it opperste op dē cop. Die in die sidē
is wort ooc metter seluer cuerē gecureert
gelijc die eerste slechte wonde/andͤs dā dz
int neerste deel eē tente oft wyecke gedaē
moet wordē/oft eenige materie gehoudē
worde in die clieuinge/dat mē die daer do
resuyueren mochte. Eñ isse int opperste
deel/so en salmense nz napē/mer besigen
die cuere galieni in sexto terapē. seggēde.
De slechte brekinge comende tot dat mid
del vandē. ij. tabulē cranei/behoeuē de ge
seyde scersen geheetē nauwe ruginē/eñ si
moetē veel wesen in die menichte/mer nz
gelijc in die groothz op dz het werc ten les
ten nz achter en bliue. Daer na als mē dat
been vandē paciēt ontdect heeft/soe moet
mē eerst besigē dat sceers of rugyn dz breet
ste is/eñ daer na dz enger is/eñ ten lestē dz
aldͤ engste is/eñ dit sal mē doē also altijt it
middel vā die. ij. tabulē. Eñ ist dz die pijne
andͤs nz en begeert/so sal mē si haestelic cu
reren mz droge drogherijē tottē eynde toe
¶ Waerom dat dese wonde nz genapt en
wort/is: want alsse int middel vā dē hoof
de is/so en machse nz bi haer seluē ghesuy
uert wordē/eñ ten ware dz het etter ergēs
in gesogen worde eñ mz wieckē eñ ander
hulpē gedroocht worde/so mocht daer ee-
nige materie gehoudē wordē int myddel
der tabulē eñ daer verunylē eñ vuylheyt
in die beenders genererē. ¶ Van

een wonde doer snijdinge geschiet mz die
brekinge cranei sond verliesinge der substā
cië tot dz binnenste ouerdecsel of superfici
e doergaende. Capit. xxx.

Als sulckē wōde heeft somwijls squir
len oft scherpheidē eñ somwijls nz/
so datsi effen is eñ gelijc. Heeftse squirlen
die stekē eñ quetsen mogē dat pānikel du
ra mater/die moetē gheeffent wordē. Als
die scerphedē geeffent zijn met eē lenticula
re eñ and instrumēten/so wortsi opde ma
nier gecureert eñ geheylt gelijc dz terstōt
hier voor geseyt is. Eñ dat is dat galien9
voort seyde. In die wondē de tot dz panni
kel comē/als daer alleen in is eē rupture
oft snijdinghe sond verliesinge/so salmē die
voorß rasorē oft sceersen besigē/eñ dat als
die wondē in bregmate zijn/dats in dat op
perste deel des hoofts/eñ tottē wondē die
in die sidē zijn en begeerde hi geē instrumē
ten/anders dā dat men se napē soude eñ mit
wieckē supueren/eñ dat vertrect eñ bewijst
hi int eynde vā dat self capit. mit. ij. exēpelē
Seggēde/dat hi gesien heeft dz been breg
matis gebrokē eñ dat daer ond is dz been
timporalis geheetē/dats dat slaep beē/wa
re die schelachtige inmissien zijn/een seere
grote clievinge hebbē/de welcke wi nz ge
heel rakende/mer alleē afsnijdende vā dz
been bregmatis/soe cureerdē wi diē men
sche dz hy menich iaer daer na leefde. Eñ
haddē wi dat stuc vā dz been bregmatz ge
latē/so soude terstont veruult hebbē dz pā
nikel of minrinx oft mininga eer de frac
ture vaste oft geporosareert soude hebbē
geweest. Eñ galien9 geeft die redene van
beyde die curē/wāt waer daer vā binnē
gheē lopende vuylheit of quacthz/soe wa
ret nodeloos eñ te vergheefs dat been af te
snijdē wāt inden slaep vā den hoofde geē
vuylheit neder en comt. Eñ comt daer eeni
ge neder/so ist in eē bequaē plaetse om ge
supuert te wordē/eñ daer om en was dat
daer nz vā node mz instrumentē af te snij-
dē. Eñ int and exempel dede hy op dye
selue maniere/wāt hi vreesde dz hi die her
sene beroerē soude om de herthz des slaep
beens/eñ also sorgēde maecte hi gheē gat
meynēde dat die hersene daer doer wtco
mē soude/eñ ooc want doer die siden veel
explanaciē der edelre zenuē wtgaen.

Van die wonde met contusie/eñ cleyne
brekinghe des beens. Capit. xxxi.

Syn in die fracture
of brekinge squirlē
oft scerphedē die stekē/
so salmē die effenē mit
dz lēticulaer eñ and in-
strumētē/daer na inde
vernieuwinghe oft verma
kinghe salmē daer op
doē saefte side genet in
honich eñ olye vā rozē

die doeckē steect mettē
steert vand proeuē tusschē dura mater eñ
dz been vā dz beckeneel eē weynich in/op
dz si beschermē soudē dz doer die beroerte
de pāniclē nz gequetst en wordē vā dē beē
eñ doē daer op saefte wieckē inde self mix
ture of mēginge eē weinich nat gemaect
eñ daer op geleit eē stuc linnē doecx ooc it
selue nat gemaect/op dz verbiede dz dē etter
nz weder en come. Eñ noch daer op in die
wōde des vlees salmē doē and droge lichi
niē oft scraepsel vā doecken/of eē stuc van
eender sponcien/daer dē etter in drincken
mach. Eñ daer op eē capitael doergaēde
plaester dz dē etter daer nz in en sluite. Eñ
tē lesten wert genet in heetē wijn eñ wtge-
douwē/eñ dā noch wert dz drooge is/dan
bint dat saeftelijc/dz die bindinghe houde
ende niet en beducke gheensins noch en
frotcere. Eñ als si wel gesupuert is/so
salmen den eerstē doec af doen ende deen

daer op dz capitael oft hooft poeđ/ eñ blij-
uē dz doende ō de wonde vleesch te doē was
sen. Eñ ten laetstē als si gheincarneert is/
so salmēse sluytē eñ cōsoliderē mz cicatri-
serendē poeđ. Eñ in dese werckinge prijst
guido henricū genoech. ¶ Vā die
wonde met cōtusie sonđ brekinge des bec

D En raet vā (keneels. ¶ Ca.xxxij.
auicenna is datmē die materie re
percutierē sal int beginsel mz gemeyne v̄
makinge vā dat wit vā eyerē/ eñ wilt ghi
doeter toe olye vā roosen/ wātsi v̄saeft eñ
dz is goet. Daer na salmē de materie resol
uerē mz ghesoutē wijn eñ honich. Eñ wort
daer etter soe salmēse maturerē eñ openē
gelijc anđ exituerē ¶ Vā de wōde
des hoofts mz cōtusie oft stotinge eñ cley-
ne brekinge des beckeneels. ¶ Cap.xxxiij

D En raet vā galien9 is/ Als de fractu
re cleyne is dz mense cuerere gelijc
die gesepde cōtusie/ wāt galien9 geen mē-
cie en maecte vā haer ondścheyt die hi al-
leene hiet die plaetse eñ stoel vā die slaen-
de instrumentē/ eñ swigende vā die cura-
cie so woude hi affirmierē datsi gecureert
soude wordē gelijc die anđ. ¶ Die geheele
curacie staet daer in/ datsi alsoe geresolue
ret worde/ datsi ymmers geen merckelic et
ter en make. ¶ Eñ auicēna in ꝫ.iij.canō
vandē hooftsweer die vā slaginge coēt eñ
zijn regimēt dien die beroeringe der herse-
nē comt/ seyt dz vā noode is dat v geheele
meeninge eñ intēcie in dit geual si datmē
de pijne v̄drijue alsoe seere alsmē mach eñ
v̄lange die materie vā die gequetste plaet
se op datsi nz en apostemere. Eñ dat mz e
uacuacie eñ natreckinge totter cōtrarien
sidē met latinge eñ scerpe clisterīē eñ met
dē pillen cochijs. ¶ Oec salmē die plaetse
int beginsel beplaesterē mz dat gene dat
v̄sterct eñ cōforteert gelijc de plaesterē zijn
diemē maect wt dz water van mirten eñ
wilghē met caerdē die virge pastoris hee
tē/ of wt die olyē vā mirtē/ van leliē/ eñ vā
roosen/ eñ wt dat poeđ rosarū/ balaustiaz/
cypressi/ calami aromatici/ lentiū/ camo-
mille/ mellilote/ boli armeni/ aluminis/
mirre/ olibani atqz citoniis/ mz wijn gemē
get. Eñ gheuen indē dranc oxicrados mit
water eñ honich/ wantsi daer mede v̄lost
wordē gelijc hi seyt. ¶ Eñ als om de slagi
ge bloet wt der hersenē comt/ so moet mē
dē pacient te drinckē geuē de hersenē van
gebradē hinnē mz water vā granatē/ Eñ
theodoric9 maect daer toe eē plaester/ cuz
baccis lauri/ cymino/ aniso/ sale/ mastice/
thure atqz cribatura furfuris met wijn ge
koect/ die welcke guido int eyńde genoeget
¶ Eñ men mach in dese fracture bequame
dranckē geuē/ want die nature doer haer
seluē of met cleyńder hulpē/ geholpē mach
wordē. ¶ Vā die stootinge of con-
tusie met een grote fracture oft brekinge

I des beckeneels. ¶ Capit.xxxiiij.
s die fracture groot/ so ist vā noode
te gaen tot die cyrurgie eñ tot de v̄breydi
ge der fracturē/ twelc probeert Galien9
in sexto/ eñ auicenna in q̄rto doer .iij. rede
nē. ¶ Dat moet geschien doer openinge
dz nz geschiē en mach doer bindinge/ mer
de v̄bredinge der apostemē eñ nedercomi
ge der materiē/ dwelc die principael mey
ninge is in alle gecōquasseerde fracturen
en mach niet gheschiē int hooft doer bin-
dinge/ wāttet onbequaē soude wesen om
die forme des hoofts/ gelijc daer bewesen
wort. ¶ Voort isser in dz minst schijnt te we
sen/ so isser oec in dz meest schijnt in te wezē
mer minst schijnt dat in die armē eñ in die
anđ beenđs van noode is te openē eñ die
vuylhedē wt te treckē dan int hooft/ daer
om ist int hooft nootsakeliker om die her
sene. Voort waer eenige excusacie/ dat sou
de zijn doer die drogerīē/ mer die en dooghē

nꝛ sonď bindinge/gelijc hi sept eñ dat is eē
merckelic woort. Daerō ist vā nodein gro
te cōtusien eñ stotingē te ōtnaectene eñ te
ŭbreydene eenich deel der fracturē/op dꝛ
mē af droogē mach eñ lichtē de vuylhedē
vandē panniclē. Daerō spreect guido dat
mē nꝛ achtē en sal die woordē vandē genen
die theodoric⁹ opinie houdē/eñ die opinie
vā den zeneuopsers die haer beroemē nꝛ
haer dranckē sonď cyrurgijē eñ lichtinge
der beenderē te cuererē/eñ al ist mogelijc
vā die cleyne cōtusien/nochtās en ist also
nꝛ vā die groote. Eñ daerō ist van node te
gaen totter cirurgijē der fracturē des bec
kenee's de galien⁹ mꝛ corte woordē in .vi
terapētice also stelt. Ist dat die wonde nꝛ
grote cōquassacie oft cōtusie is. So moet
mē af snidē datter gecōquasseert is/of mꝛ
terebellē of mꝛ boren indē ōmeganc eerst
boren/eñ besigē dan daer na alsoe die snij
messen of tortellē vandē beginsele. Maer
wāt cleyne sermonē in die practijken zꝛ ge
noech en zijn/so stelter guido .ij. cōmenterē
de de corte woordē galieni. Erst set hi .viij
leeringē seer nootsakelikē tot deser werc
kingē/daer nae stelt hi dat werc eñ opera
cie geconcordeert doer galienū/hali abba
tē/paulū eñ auicēnaꝛ. ¶ Deerste leeringe
is/dat mē niet en sal werckē in welckē die
cracht crāc is/wāt na galienū/daer gebre
kē zij en sal mē niet arbeydē. ¶ Die .ij. lee
ringe is/dat mē voor al segghē eñ proteste
rē vā dat perikel/op dꝛ de mensche scouwe
die woordē der sotter liedē. ¶ Die .iij. leeri
ge is/dꝛ hi in die werckinge die cōmissurē
wachte na dat hi mach/wāt men dā soude
weesen vā die vallinge eñ quetsinge dure
matris/gelijc indē anathomia geseyt is.
¶ De .iiij. leeringe is/dat mē wachte van
de volle mane. Wāt die hersene dā vmeer
dert wordt eñ comt vast aen dꝛ beckeneel
¶ Die .v. is/dat die ŭbreydinge meest ge

schie in die neerste plaetse/wāt de bequaē
is om wt te supuerē. ¶ Die .vi. dat hi inde
ŭbreydinge nꝛ en volghe dat eynde der cue
ringē wāt het genoech is na galienū also
veele vandē beene af te doē/dꝛ dē etter wt
ghesupuert mach wordē. ¶ Die .vij. is/ist
dꝛ het been weď staet dat mē wt trecken
wil/so sal mē daer in stortē olye vā roosen
op dꝛ also gelost worde eñ dā sonď pijn wt
getrockē worde. ¶ Die .viij. leeringe is dꝛ
ghi v haest also seer als ghi moecht nut dꝛ
werc/meest in die druckinge eñ steekinge
der panniclē/want hyer na terstōt volgē
apostemaciē eñ quade toevallē/ noch nie
neďcomē der materiē en ŭwacht nꝛ dē .viij
dach indē somer/noch dē .iiij. indē winter
wāt men daer na sorghē mochte dꝛ alsulc
kē impressie in de panniclē geschiet soude
wesen dꝛ de werckinge nꝛ doghē en soude
¶ Daer na vinde ic de
se werckinge gecōcor
deert doer Auicēna in
quarto seggēde/dꝛ mē
eerst dꝛ gewont hooft
sceerē moet/eñ dꝛ men
daer in make .ij. snijdi
gē clieuēde haer cruys
wijs of na dese ciffere

7 gelijc Lāfranc⁹ sept
eñ die eē daer af moet
wesen die clieuinge der quetsurē/daer na
moet mē de hoeckē wat villē/eñ ōtdecken
dꝛ heel gecōquasseert beē daer die holinge
in geschiē moet. Eñ ist datter af comt loo
pinge des bloets/so moet mē de wōde vul
lē met doeckē de in water eñ azijn of in wit
vandē eye genet zijn/eñ en comt die lopin
ge nꝛ/ so sal mē se vullē mꝛ dueninne droghe
doe kē/eñ daerna sal mē daer op doē pluc
sel vā doeckē in wijn eñ olye ghenet/doē da
re op eē bindinge gelijct behoort. ¶ Isser
geē quaet accidēt toegecomē/so sal mē be

ginnẽ te holen dz gebrokẽ been/mer doet eerst den sieckẽ sitten also dz behoort/daer na stopt zĳ oren mit wolle of cathoẽ op dz hi niet en worde gequetst vā die vops der slagẽ/eñ ontbint dẽ bant der wondẽ ende doet dẽ doec daer wt/dā droocht die wõde

¶ Daerna gebiet.ij.knapẽ datsi houdẽ mit saefte doeckẽ die gewilde hoeckẽ/eñ is dat been dā cranc eñ dz luttel hout/so scheidet mz snĳmessen eñ metdẽ lẽticulaer. ¶ Eñ is dz van node mettẽ hamer te smĳtẽ dat sul di lichtelĳkẽ doẽ. ¶ Eñ is dz been sterc/so sul di daer doer boorẽ veel gatẽ metter trapa ne bi eẽ na dz ghi vandẽ beene wtdoẽ wil let/eñ schepdẽt tot dz ander/tot dat dz beẽ geschepdẽ is/dā salment mz eẽ eleuatorie of mz eenẽ opheffer oplichtẽ/eñ mittẽ vin gerẽ oft met cleyne tangekẽs wt trecken

¶ Daer na salmẽ alle scerphedẽ effenẽ ende gelĳkẽ. ¶ Eñ curerẽ de wonde des vleeschs eñ die wonde des beẽs gelĳc geseyt is vā die fractuere mz die vliesinghe des beens

¶ Vã de beteringe der accidẽten eñ qua dẽ toeuallen. ¶ Capit.xxxv.

Ende waert datter een aposteme toe quame/dwelc meest coẽt om die druckin ge des beẽs/der wieckẽ der bandẽ/of doer coude/of doer quaet regiment/dā salmen haestẽ tot die oplichtinge eñ schepdinghe der sakẽ eñ treckẽ die materie daer af mz laten eñ met anđ purgaciẽ/eñ v̄saeftẽ die plaetse mz heete olye vā rosen oft mz heet water daer in ghesodẽ is/hoochmalue/fe nugriec/lĳnsaet/camille eñ dier ghelĳke of mz een plaester van papplẽ oft malue. ¶ Eñ comt in die pānīclẽ swerthz wt die na ture der medicĳnẽ oft drogeriẽ/so salmen se af droogẽ eñ supuerẽse mz honich eñ o lie van rosen. ¶ Mer comt daer swerthz wt haer seluẽ/eñ dat de swerthz coẽt tottẽ oo gẽ met meer anđ quade teykenẽ/so en sal mẽ nz betrouwẽ vā die salicheit des sieckẽ Want die swerthz beteykẽt/nae dz paulus seyt/die destructie eñ bederuinge der na tuerliker hittẽ.

¶ Vā de inbuyginge des hoofts gelĳc eenẽ keetel in geboghẽ wort als hi valt of geworpẽ wort. ¶ Cap. (xxxvi.

Oft v ye inātoequaẽ dz die geslagẽ ware mz eenđ koluẽ oft mz eenẽ steen oft vā hoge geuallẽ/dz hẽ dbeckeneel gebrokẽ is/dwelc ghy bekennẽ moecht bi die voorghe leerde teikenẽ/eñ noch tās de huyt eñ dz vlees

heel is. ¶ So snĳt hẽ die huyt driecātich op/ also dat ghi dẽ bruec mocht sien/dā maect witte linnẽ doeckẽ nat in roosolye gemẽ get mz eyer doder. ¶ Eñ ist noot dat bloet te stelpẽ/so doet tot de voornoẽde olye/dit na volgẽde poeđ. ¶ Recipe/mumie eẽ half õche/ boli armeni/aluminis succarini/elcx een drag. daer af maect eẽ poeđ. ¶ En wilt van dz poeđ niet lichtelic stelpẽ/so set hẽ eẽ lose vẽtose op dẽ nec/dz stelpt ooc bloet/dā bin det hẽ. ¶ Eñ als gy hẽ danđ reise v̄bindẽ wil let/so aẽmerct die nature des mẽschẽ eñ đ wõdẽ/of hi sterc of crāc is/of dẽ bruec rech te/crõ/gehoect/of rõt is. ¶ So stopt hẽ de oo rẽ dz hi tgeluyt nz en hore/eñ lost hẽ dz ge brokẽ beẽ wt. ¶ Mer wacht v altĳt voordẽ naet de int beckeneel is/eñ voor dpānikel dz onđ dbeckeneel leit ¶ Js dbeckeneel in geduuct sonđ vā eẽ te sceidẽ/so trect dinge bogẽ deel wt mz v istrumẽt daert gescedẽ is. ¶ En wilt nz lichtlic wt comẽ/so weict de plaetse mz roosolie also dz sonđ pĳn wt gae ¶ Js dz eẽ deel in ghesetẽ onđ danđ deel sbec keneels/so weicket ooc mz roosolie eñ hef fet dā wt mz eẽ vandẽ istrumẽtẽ de na dit cap. staẽ. ¶ Mer aldmeest aẽmerct des siec kẽ teerhz oft sterchept/oft eẽ kint is of dat

eē out mēsche is. Wat ghi dā werckē wilt
op eē tijt aen enē volcomē mensce/dz doet
aē een cranc mensche in .ij. oft .iij. dagē/eñ
wasscet alle dage mz roosolie gemēgt mz
rooshonich eñ mz bolo armeno. ¶ Is den
slach aē die plaetse daer dz hooft eñ becke
neel aē deen dand gebondē is/so is die wō
de sorchlic om de snijdē. Wāt in dier plaet
sen zijn die zenuē die die hersene eñ dbecke-
neel tsamē bindē daer af die wonde geer-
ne vandert wort met pijne/dz gheerne ge
schiet doer beswaernis der hersenē/dz dā
eē sake is der doot. Die wonde aē sulcken
plaetse is quaet te ondwindē om genesen
¶ Daerō en ondwint v nz lichtelikē die beē
wt te nemē/bisond met die weyckinge al
so ic hier voor ghesept heb. Als ghi dā dat
been wtgenomē hebt/so legt daer op doe-
cken nat gemaect in roosolye ghemengt
met rooshonich/na dz die wonde groot of
cleijn is/dē eenē doet op den anderē tot dat
die wonde vol is. Daer na legt op die wō
de boōwolle/dats cathoen/nat ghemaect
mz die voornoēde roosolie eñ eē weynich
boli armeni/eñ wel gesalft daer mz/daer
op gebondē v binde/eñ daer ouer geset eē
huyf van scapen leer/wāt nz beters en is
¶ Oft helpt hē aldꝰ. Als ghi hē dz hayr af
gescoorē hebt/so salft hē dz hooft met wer
me roosolye/eñ des anderē daechs snijdt
hē die huyt opē/eñ vult die wōde mz doec
kē die genet mz roosolye/gemengt mz ey
erdoderē/eē weynich werm gemaect/dat
alsoe lange gedaē tot dz hē tgebrokē been
heel schept/nochtās altijt dz hooft gesalft
mz defensiuū tot dat geheelic genezē wort
¶ Eñ slaet gade dat hi sinē stoelganc hebbe
eñ daer vore geslen bothomeert Dese din
gen gebruyct in alle siectē des hoofts van
dē beginsel tot dat ghi vā die sweeringhe
vsekert zijt/wāt waert datter apostemaci
e toe quame/dz soude doot lijck zijn. Daerō
sul di wetē dz dese salue vā roosolye eñ ro-
sehonich gemaect/supuert alle sweringe
der hersene/oft en wort si daer doer niet v
dreuē so is die wonde dootlic. ¶ Als dā die
wonde gesupuert is eñ dat vel daer bouē
aē is tottē beckeneel gewassen/so doet dit
poed daer in/wāt het sterct de hersene het
maect die wonde heel/eñ vult de met ver-
schē vleesche. Mer tis seer goet dz ghi da-
re ouer legt eē grotē wondē plaester/oft is
dē plaester/of die plaester vā meester An
tehnꝰ vā ianua. Eñ dat poed wort aldus
gemaect ¶ Neemt Olibani/cyperi/nucis
cypressi/mirtillorū/mirre elcx eē once/fa-
rina orobi .ij. oncē. Dat al tsamē gepolue-
riseert eñ gebruyct in deser manierē. Ne-
met enē doec genet in wermē wijne/dur
ket diē wel wt/daer op sapt vā desen poe-
dere eñ legt dat in de wonde. ¶ Of maect
hē dit poed. Neemt/munia/wierooc/dra
gantū/gūmi araqici elcx een once. sangui
nis draconis/farina orobi/mirtillorū elcx
¶ Daer wt maect eē poed. Dits
goet in den somer/eñ dand in den winter.
¶ Eñ men mach daer af ooc salue makē mz
hersse/was eñ olye/gelijc alinē and saluē
maecket. Te wetē tot .xxiiij. onchen olye
doet .iiij. oncē was eñ .vi. oncē hersse/daer
ond menghet ouer twier .iij. onchē poeds.
¶ Wildi datse tvleesch doe wassen so doet
daer toe dit poed. Neemt/nucis cypressi/
galle/farine orobi elcx eē once/sanguinis
draconis/masticis elcx eē half ōce/eñ ma-
ket daer wt eē poed. ¶ Oft dit poed. Neēt
¶ Litargirū/thucia elcx eē once/thuris/ma-
sticis elcx eē half once/mumie/mirtillorū
galle/nucis cypressi/farina orobi elcx drie
dragꝰ. daer wt maect poed. ¶ Ofter geel
vleesch in die wonde wiesse/ so supuertse
met vnguentū apostolicū scōm auicēnā
daer op legt vā die ghesepde roosolye eñ
rooshonich. ¶ Is dbeckeneel nz gebrokē/

so en behoefdi nꝫ/dā saluet thooft mꝫ roos
olye en̄ boli armeni. En̄ opt hooft gelept
eē plaester gemaect vā nieu was en̄ mir-
tillē poed/wāt dat sterct die hersene en̄ be
scut die plaetse datter gheē vochtheyt toe
slaen en mach noch geen geswel. Hoe en
isser gheē beter in alle sterckingē des hoof
des daer dbeckeneel gebrokē is of nꝫ/of ge
wont of nꝫ. En̄ regiert hē also. Legt om de
stat die voornoēde olye alle dage tottē tiē-
sten/en̄ indē winter tottē achstē. En̄ hi en
sal geenē wijn drinckē/mer gerstwater/oft
water vā lactuwe of vā cauwoordē. Mer
is hi seer cranc/so geeft hē een ionc hoē ge
soodē met lactuwe en̄ cauwoortsaet/daer
na dꝫ hi ooc heet is en̄ in eē heet lant is/en̄
drinckē grouē wijn oft granaetappelswijn

¶ Also regyert hē.vij.oft.x.dagē/also lange
tot ghi voer die sweringe vsekert zijt. Da
re na hi sterc is geeft hē te etē vocht vlees
en̄ hamelē. Wāt vā die vochtheit des vlees
wast die herthz des beckeneels. Dā mach
mē hē geuen gebradē perē/faizantē/velt-
hoenderē/en̄ cleijn vogelkēs/mer hy moet
hē wachtē vā wijn tot dꝫ die wonde te vol
len geheylt is. Daerom geeft hē water te
drinckē (bisond indē hietē lieden en̄ landē)
daer een cruijm broots in gebroct/ wāt alle
dese dingē sterckē de mage. ¶ Als een mē
sche valt/geslaghē of geworpē wort/dꝫ hē
dbeckeneel ingebogē wort gelijc eē blutse
in eenē keetel/en̄ doer gheē teykē vinden
en cont dat het beckeneel is gebrokē/oock
dꝫ de hersen noch dat pānikel daer af niet
gedruct en wort. So laet hē afscheerē dat
hayr also ic voor geseyt heb/en̄ Neēt aloe-
paticū/sanguis draconis/mirre/olibanū/
root corael/elcx euē vele dats ghenoech is

¶ Dat mengt ond deen dand mꝫ wit vandē
eye/en̄ plaesterwijs daer op gelept tot dꝫ
hi geneest. Mer waert te seer gequetst/so
doet hē also ic v hier voore geleert heb dat
beckeneel op te heffen. ¶ Mer ind waerhz
so hebic.ij.kinderē genesen/deē vā.iiij.ia-
ren dꝫ vā een huys geuallē was/ dat and
vā.vi.iaren dꝫ met eē stuc bacsteens vā eē
huys geworpē was op zijn hooft dꝫ hē dat
beckeneel so seer ingebogē was/datmen
indē put leyde deē helft vā een hert gheso
dē ey lancx in tweē gesnedē/nochtā streec
mē die hant ouer die quetsure sond deyp te
genakē. Ic dede thayr afsnijdē mꝫ een sce
re/want mē dat in die holhz mettē scaerse
nꝫ afsnijden en conde. Doē leyde ic op die
quetsure eē epitraciū plaester.ij.strop dic
ke op een leer ghestrekē/dat liet ic daer op
liggen/en̄ in weynich dagē was dꝫ becke
neel ghelijc effen als te vorē. Mer dat en
geschiet nꝫ alleē doer die werckinghe des
plaesters/mer ooc doer die natuerlike he
te vochthz die dꝫ hooft des kindts grooter
wassen dede/dꝫ indē oudē niet so haest ge-
schien en mach.

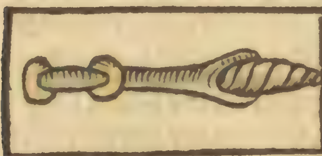

¶ Itē als eenē mēsche
zijn hooft geslagē wordt
mꝫ een kolue/stoc/clup
pel/sweert ofte and in-
strumēt daer af die mē
sche beswijmt en̄ pijn heeft dꝫ hi zijn sinnē v-
liesen wil oft vloren heeft/en̄ dat thooft hē
heel geswollē is/diē suldi aldꝰ helpē. Ten
eerstē flewbothomeert hē die hooft adere
op die hāt aē die self side daer die pijn alder
meest is/op dꝫ het quaet bloet also wtē ho
uede getrockē worde/oft laet hē mꝫ vento
sen achē optē necke/of achter dē elleboge

¶ Dā maect hē opt geslagē hooft eē plaeste
re vā malubladerē en̄ terwenzemelē/elcx
euē veel/ond deen dand gesodē mꝫ water
en̄ gestootē en̄ gemengt mꝫ een weynich
oudt berghēsmeer/en̄ plaesterwijs allsoe
werm opt hooft ghelept/driewerf des da
ges. En̄ en helpt hē dat niet so haste/so is
te duchtē dat het beckeneel ghebroken is

daerō slaet gade die tekenē int.xxvij.cap. vandē bruec des beckeneels. So snijdt hē die huyt op eñ siet of dat beckeneel gebrokēis. Ist dan gebrokē/so werct na dz.xxix. capit. Daer na suyuert die wonde mz vnguentū fuscū/oft met vnguentū apostolicū eñ vnguentū fuscū elcx euē vele. Of mz mel rosarū/oleū rosarū/eyerdoder/elcx euen vele/ond deen dand gemengt eñ een salue daer af ghemaect. Daer na vleescht die wonde mz vnguentū aureū scd̄m mesue/eñ die saluen op kerpie gestrekē eñ in die wonde ghelept/eñ ouer die wonde sal mē leggen die groen wondē plaester dat ic indē anthidotario settē sal.

Die capitaele instrumentē zijn.vi. eñ moetē vā elcker formē wesen drier hāde/groot/cleyn/eñ middelbaer. Eerst zijn der trapanē/welck zijn om gaetkēs te makē ō die lichtinge eñ opheffinge des beēs eñ zijn van diuersche manierē. ¶ Galienus maectse op die maniere vā eenē terebelle of spikelbore met eē omwidinghe wat wtschijnēde bouē dat scarpe eynde dz int terebel is. op dat doerborēde nz en valle op duram matrem. Also hier staet.

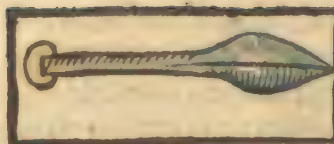

¶ Die vā parijs schouwende de menychte ō gaten eñ formē die wesen moetē na de dickheit des beēs/makē in die plaetse vā dier wtschijninge doer gheboerde trapanē op die scherphz eñ bequamē die mz eenō cauillē doer de gaten

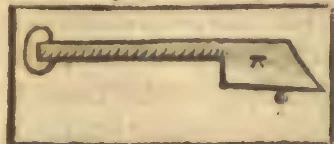
die veranderen de nae dye dickheyt des beens also hier staet.

¶ Die vā bononiē makense op de maniere van eenō lancē/wāt dz scerp deel mach ingaen/eñ dat breede vbiedt dz het scherp

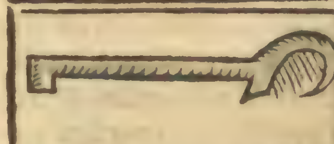
teghen den wille nz in en ghae gheliic hyer gefigureert staet.

¶ Daer zijn.ij. separatoria of schepdingen om te schepdē vā dz een gat totdē anderē/eñ zijn vā.ij.formē de eerste gallica oft wallshe

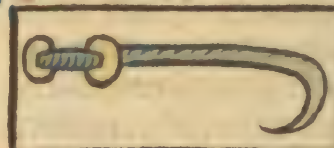
also hier staet

Die and vā die vā Bononiē gelijc dese die hier staet.

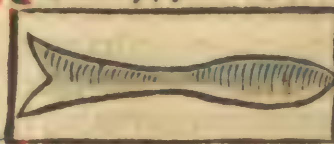

¶ Van dat eynde hier af machmen maken een eleuatorium of eenē opheffer.

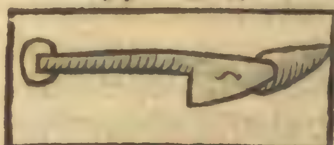
¶ Tē derdē zijnd eleuatoria of opheffers/om dz getrapaneerde of gescedē beē op te heffen/als hier.

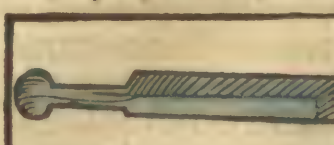
¶ Ten.iiij. zijnd ruginē om te vbreydē de snijdinghe/als zijn ruginē of scauē der timmerliedē/als hier.

¶ Ten.v. zijnd lenticularē eñ is eē instrumēt seer gepresen vā galieno/wāt het essent seer. Eñ scheit die scherpichedē die te schepdē zijn met stoutichz/met de lenticulare wtschijninge dyet int hooft heeft/eñ is in die maniere vā eē pēnemes mz eē lenticule in zijn scerpichz/

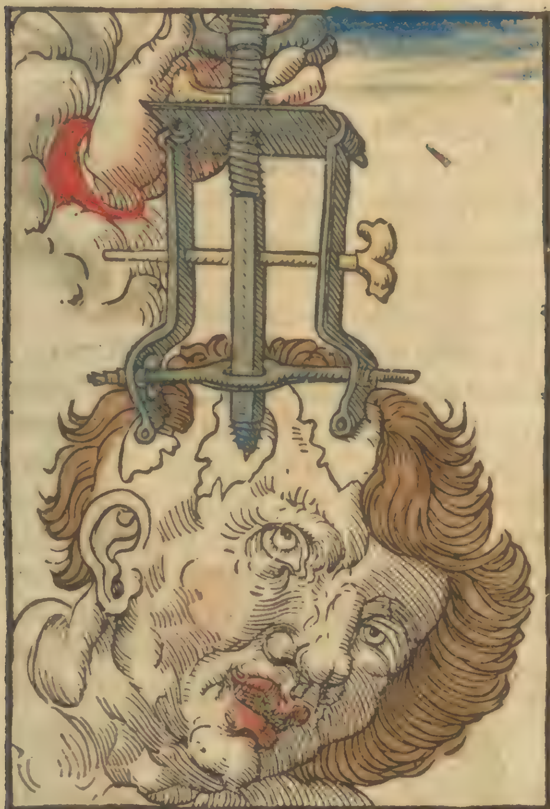

als hier. ¶ Ten.vi. is dē hamer om te slaē achtē dz lenticulaer/eñ sal wesen vā loode/dz in eē cleyn grootheyt swaer wege eñ sal doruer huydē dan yser/als hier.

Met desen instrumente suldi dat ghebrooken beckeneel wederom op heffenen alst in gheslaeghen is/ ende dat eē deel nederwaert gaet ende dat ander deel opwaert ende dye vijze ofte booer daer men mede in dat beckeneel booren sal/ dat moet seer scherp zijn/ op die maniere hier nae ghefigureert.

Dat voorghaende instrument dient seere wel om daer mette werckene aen de siden des hoofdes oft achter. Mer dit navolghende instrument dat dient vele beter mede te werckene boouen op dat hooft/ als dat beckeneel in gheslaghen is om dat wederom op te heffen/ gelijc hyer na ghefigureert staet.

Vā die wondē des aēsichtes. Capit. (xxxvij.

Die wondē des aēsichts salmē tsamē voegē sond napen/ eñ nemē mastic eñ drakenbloet gepoluerisēret eñ gemengt mz wit vandē eye ind dicten als honich. Daer in maect nat .ij. doeckeskēs also lanc als die wonde is/ die legt an elcke side der wondē eē eñ laetse droge wordē/ dā napt die doecxkēs an eē eñ legt optē naet dz poed vā drakenbloet/ ey ersca lenkalc eñ wit wierooc. Daer ouer legt werc genet in wit vandē eye mettē seluē poed gemengt/ so ic dz geleert heb it capi. vandē gemeinē wondē. Dā heyltse gelijc eē and wonde/ mz plaesterē/ saluē/ poede/ of mettē ballez. Mer daert nz mogelic en is eñ daer een vleeschachtich deel is/ daer salmē napen mz eenē draet mz die napinge der gescepdēd punctē/ eñ is dz deel droo

ge so salmē̃t napen mꝫ die napinge ð bōt
werckers. Is die wonde geschiet mettē
gescutte of mꝫ eenē pijl/eñ is dē pijl wtge
trockē dꝫ die wonde opēbaer is/soe ist ooc
de selue cuere. Mer is dꝫ pijlyser of dē bus
cloot daer in bleuē/so gaet tot v eygē ver=
stāt eñ totte cap. vā de wttreckinge der ge
scuttē/so yc geleert heb vandē gemeynen
wondē. Oft en mach dꝫ nꝫ geschiē/so wor=
de indie wonde gegotē roosolie/eñ dꝫ so lā
ge tot dat die nature bereyt dē wech zijns
wtganckx vtoont. Wāt dicwijls is gesiē dꝫ
eē mensche in hē gedragē heeft dꝫ heimeli
ke vborgē gescut/dꝫ na langē tijt die natu
re bi haer seluē wtgedreuē heeft. Mer alð
meest suldi wachtē eñ vmijdē dꝫ die won=
de des aensichts nꝫ geronpelt en worde

Vanden wonden der ooghen. Capittel. xxxviij.

Die wondē die indie oogē geschiē oft
daer ōtrent/de zijn seer sorchlic vā we
gē des geswels eñ des gesichts/desgelijke
ooc om die byheit der herssen. Wāt ic heb
dicwils ghesien vā sulckē cleynē wonde v
stopthꝫ des gesichts/dwelc ooc bekēt Au=
nemitꝰ/nꝫ alleē vā de wondē der ogē/mer
ooc vandē wondē ōgaens dē ogen tgesich
te dicwils vlorē wort. Ic swijge als die ge=
sciē in de substācie des ogē/dwelc genoech
opēbaer is. Wāt wort die vochthꝫ gequet
set/so volchter na die vderfnis der oogen
eñ haerð werckingē. Al ist dꝫ yc selue heb
gesien eē kint dꝫ in eenð tijt des auōts op
zijnð moeð schoot sat/eñ die vader vstoort
zijnde sloech mit zijn wtgetrockē cousen nae
die moeð/eñ sloech eē naelde vā eē nastel
in des kints oge/so dꝫ de naelde in des kin
des ooge bleef stekē/die daer na wtgetroc
kē wort. Ouer. xiiij. dagē dat wit des ogē
appels wt liep/seer bi eē half eyerschaele
vol. Doē was ic tot dē kinde gehaelt/eñ ic
druypte hē altijt in die oge dese navolgēde
waterē/Vinckelwater/rooswater/poleyp
water/ruytē watere/eufrasien water elcx
eē half once/wit vandē eye. v. dragꝰ. Ondð
deen danð geslagē eñ dꝫ kint wort siende
als voore. Desgelike eē kint vā. viij. iaren
wort ghescotē mꝫ een cleyn houtē pijlkē op
dꝫ sterrekē vā zijn oge dat mē daer in sach
eē grote vlecke/dꝫ kint holp ic ooc metten
seluē waterē dattet siende wort. Desgelij=
ke spreect galienꝰ in. iiij. de egusunto/dꝫ hy
een kint sach dat ghestekē wordt met een
griffie in zijn ooge dat wt den appel wa=
terachtighe vochticheyt liep/eñ dat wort
gecureert. Maer tghescheit selden. Noch
tans om dꝫ ic dat selue gesien hebbe moet
ic myt galieno daer af geuē waerachtich
getuychnisse/want die spermatijke deelē
wassen daghelijcx weder aen die kinderē
also ghi wel siet. Dees cuere is secundum
iesum/de materie te beletten datsi niet en
vloeye tot den ogen. Eñ en isser geē bloet
ter oogē wt gegaen/so doet ondð twoomoē
de water tuthiā eñ een weynich camfer.
Mer isser bloet wtgegaē/so salmense cue
rerē met sedengp/wāt dat heeft veel craf
tē daer toe. Eñ legt op de oge wit vanden
eye teghēs tgeswel. Mer niet lāge/want
het vstoppet tgesichte.

Wāt ic heb gesien eenē
man vā. xxx. iarē de ge
worpē wort mit eenen
steen aendē nose bi die
oge/dꝫ hē die oge groot
geswollē wordt. Eñ da
re op wort vā eenē slechtē barbier ghelert
ouer die oge een plaester die daer op bleef
een weynich langē tijt/des die man blint
wort van die langhe vstoppinge der ogē.
Auicenna prijst seere in desen deele/tge
uochelt van eyeren/gestooten eñ ghewre
uen in eenē morselsteen/inder manieren

vā een salue/eñ dese substācie alsoe gema
ket heet hi/cracht vā god gegenē. ¶ Als
yemāt gewont wort doer de ouerste oft ō
derste scelē oft lekēs der oogē dz si af han-
gē. So sullē die seer subtijlikē worden ge-
hecht mz eē gecromde naelde/als dat mit
eē rechte nz geschiē en mach eñ mpt eenē
gewastē sidē draet/om dz die oge des te mī
swelle/eñ daer op geleit eē cleyñ plaester kē
mz wit vandē eye/ghemenget mz eē wey
nich drakenbloet eñ wierooc/dz het plae-
sterkē nz en rake int oge/eñ dāgeheylt ge
lijc eē andᵉ ooghe. Oft ooc met dē balseme
nochtās dz daer af niet int ooge en come.
¶ Mer druypt altijt vāt voornoēde water in
die ooge ō die te beschermē. ¶ Itē coēt ye-
mande iet in zijn oge dz de oge quetst eñ hē
wee doet/gelijc stofsteenkēs/grups/zant/
caf of desgelijkē. Om die pijn te vdrijuē sal
mē in die oge druppē vrouwē melc oft ge-
meyñ soet water/wāt dz suyuertse eñ trect
daer wt dz daer in is. Oft en comet nz wte
so keert dē oochsceel om eñ sietghi dz soue
get wt mz eē siden doecrkē of mit eē cleyn
tapkē vā boōwolle. Oft houwet seer vast
so doeget wt mz eē cleyñ tapkē gemaect vā
herst/eñ druypt daer in vrouwē melc die eē
meeskē zuycht. Oft en condi dz niet ōkerē
so doet in de oge eē cleyñ wit swalusteenkē
dz loop alōme in die oge eñ brengt mit hē
wt datter in is. Oft ist vijsel of paellē vā ij
ser/so trect die ooc op eñ hout daer voor eē
stuc magnetē steen/die trect dat na hem.
¶ Wort yemāt gescotē/geslagē of gehou
wē in die ooge/dats heel sorchlijc. Nochtā
gaet voorts in alle manierē mz die saluin
ge der roosoliē van defensiuū also lāge dz
gheē aposteme noch gheswel daer toe en
sla. So merct dā hoe diepe dē pijl is. Dan
schict v eñ gaet voorts nae die voornoēde
regelē int gemeyñ capit. vā die wttreckin-
ge der pijlē. Eñ als hi wt is/so vult de wō
de mz roosolie gemengt mz eyerdoōᵉ/wat
werm/eñ suuert die wonde met mel rosa
rū/farina ordei/eñ farina fenugreci. Da-
rē na vleescht die wonde eñ heyltsi mit eē
groē wondē plaester oft iodē plaester/die
indē anthidotario staet. ¶ Of nv dz pijlij-
ser daer in gebleuē waer/so merct ghelijc
int cap. vandē hoofde gescreuē staet ¶ Ist
dā noot die wonde wijt makē/so doet also
yc geleert heb int capit. vandē engē won-
dē wijt te makē mz eē stuc sponciē/wāt dz
is eē heel saefte wijtmakinge. Eñ als die
wonde wijt genoech is/so volcht na de re-
gelē int capit. vā die wttreckinge der pilē
Oft laet dz stekē tot dz die nature wtdrijft.
¶ Wāt gwilhelmꝰ spreect dz hy eenē gesien
heeft die eē pijlyser eē heel iaer lāc in zijn
aensicht droech/eñ en ginc anders nz wt dā
vandᵉ naturē weghe/eñ daer na wort die
wonde gecureert/gelijc vādie wonde des
aensichts geleert is. ¶ Is yemāt in die oo
ge gestekē mz een naelde oft mit enē door
ne/so schict v mz allē dingē also ic voor ge
leert heb vandē defensiuū om die oogē te
strijckē/eñ heyltse mz desen nauolgēde co
leriū. ¶ Neēt Boli armeni. ij. oncē/thucia/
sanguis draconis/dragāti/gūmi arabici/
elcx eē once. Alle gepoluert/gemēgt met
xviij. oncē rooswatere. Dat al in eē gelas
gedaē/eñ eē vre gehangē in werm water
¶ Dā doet daer in. iiij. onchē granaetappel
wijn/eñ latet staē eenē dach. Daer na cole-
ret. Hier af doet telckē eē weynich in doo-
ge tsmorghēs eñ tsauōts/eñ legt daer op
dees plaester. Neēt Succi serpētine/succi
solatri elcx. iiij. oncē/boli armeni/dragāti
mirre/gūmi arabici elcx. iiij. dragᵐ. Polue
riseeret die te poluerisrē zijn. Eñ en condi
dz sap vā donderbaer nz hebbē/so neēt daer
voor rooswater/eñ voor nachtsca sap gra
naetappel wijn. Dit water heylt alle won
den dᵉ ogē/plaesterwijs mz doecrkēs daer

ouer geleit eñ bescermt die oge voor ouer
vloedige vochtich: dat geē swceringe daer
toe slaē en mach. ¶ Alsser bloet coēt in de
ooge vand wondē eñ slage daer toe prijst
iesuz eē iongher vrouwē melc eñ wit van
dē eye/drupuē bloet vā elckē vlogele ondē
deen dand gemengt/eñ daer in ghedrupt
eñ eē plaester vā een crūij broots gemaect
het/mz wijn genet eñ daer ouer geleit/noh
tās nz lange/dats seer goet. ¶ Oft en vgaet
dat nz so drupt in die ooge water vā ame
os eñ salgemme/eñ somēteert die oge mz
kokinge/ordei psopi sicci. ¶ Eñ en vgaet da
re met noch nz/so neēt scoō water daer in
ghestaē heeft root arsenicū. ¶ Oft neēt des
voorgenoēde waters vandē crupdē.ij.on
cē/thucie pparati eē half drag. coralli ru
bij/margaritaz nō pforataz elcx tderden
deel vā een drag. camfer.x.gerstē koornē
swaer/dragāti/gūmi arabici elcx.viij.ger
ste koornē swaer/ceruse lote/amidi elcx.v
gerstē koornē swaer/vrouwē melc/wit vā
den eye elcx eē drag. ¶ Ondē eē ghemēgt eñ
gebruyct tsavōts eñ tsmorgēs tot dz hi ge
neest.

¶ Van die wondē der oorē. Capi.xxxviij.

Is yemāt gewōt bi
oft i doorē/so is te vrezē
dat die hersene yet ge
quetst is oft die aderen
des ghehoors/ dz seere
sorchlijc is eñ doot lijc/
wāt zij die hersenen ge
quetst so ist dootlic. ¶ Ofē
dā die zenuē gequetst/
daer tgehoor aē leit/so
worthi doof. ¶ Daerō moet ty mz nerstich:
des gade slaen eñ dz den vriendē te kennē
gheuē. ¶ Is dā die wonde seer wijt dat si
hechtēs behoeft/so hecht si eñ legt daer op
dat poedē vā eyerscaelkalc/wierooc eñ dra
ken bloet/eñ ō die wonde eē defensiuū eñ
daer op werc genet in wit vandē eye.ge
mengt mit eē weinich drakē bloet/eñ wie
rooc. ¶ Eñ des.ij.of des.iij.daechs legt inde
wonde roosolie gemēgt mz eyerdod/om
de pijn te vsueten. ¶ Des and daechs daerna
sal die supueringe ghescliē mittē roos ho
nich/gherstē meel/termentijn/eñ somtijts
gemēgt mit mirre eñ sarcocolle/na dz de
wonde supuerēs behoeft. ¶ Oft heylt se mz
die groē wondē plaester of met die balsez
¶ Eñ hout dē regel mit latē eñ stoelganc op
dz des te min geswel oft sweeringhe daer
toe come. ¶ Is die wonde gescotē/so slaet
gade hoe diep dē pijl in gegaen is/wāttet
mach nauwe geschyē dē pacient en comt
vanderinge/also dz hy ouergeeft eñ beeft
mit enē crāp/dz daer is eē teykē des doots
eñ mz desen teykenē werdē hē die oghen
root/daerō ist quaet selckē wonde aē te ne
mē eñ te ondwinden. ¶ Oft wildi dat doen
doer grote bede oft doer and sakē/ so segt
zijn vriendē alle die teykenē eñ alle die ghe
legentheit eñ hē and nz te aenueerdē dan
voor eē doot mēsche/geen hope hebbende
hē te ghenesen. ¶ Dā maect die wonde wijt
so ic voor geleert heb/eñ bescermt de plae
tse mit defensiuū. ¶ Dā trect dat ijser wt mz
uwer tangē/so ic na die regel geleert heb
int.xvi.cap. ¶ Dā supuert die wonde als vo
re geseit is/doet vleesch wassen eñ dā heyl
letse als eē and wonde/eñ hout de oorden
metter dietē eñ regimēte/gelijc voor ghe
leert is. ¶ Eñ wacht hē vā wijn/wāt gheen
dinc en vderft die hersen eñ die aderē des
hoorēs als dē wijn/eñ daerō ist seer goet dz
die ghene die gewōt is int hooft hē wach
te van wijne.

¶ Van dye wonden des noosen. Capit.xxxix.

Den nose wort som
wijls gewont mz een sweert of snij
dende dinc/ ¶ Somwijls worthi gebrokē. ¶ Sō
tijts ontwee geslagē of gefroteert. ¶ Mer

hier salmē alleen sprekē vandē wondē eñ snijdinge mit wapenē/wāt dicwils comt deē toe vandē anderē/dwelc ic settē sal in zijn plaetse. Dē noese wort somtijts heel af gehouwē/sōtijts blijft hi hangēde an dz vleesch der lippē/sōtijts wort hi gewont dē langē wech. ¶ Itē wort dē nose heel af gehouwē so en mach hi nz weđ an geheylet wordē. Al seggē somige dz eē zijn afgehouwē nose in die hāt droech die daer na weđ aen geset wort eñ geformeert. Dwelke lāfranc⁹ voor eē logen hout. Mer is hy nz heel af gehouwē/eñ ist dē langē wech/eñ niet dore of dore/so vuecht die lippē der wondē tsamē/eñ hechtse wijslijc nađ manierē als ic voor geleert heb. Oft en mach hi nz gehecht wordē met eē rechte naelde so maect de naelde heet int vier eñ boecht se. Eñ legt indie noesgatē ronde wiecken vā werc of wolle of vā gansenplumē/dz dē etter sinē ghanc hebbē mach. Eñ legt op die hechtinge oft naet dz poeđ dat ghescreuē staet int cap. vā die hechtinge đ gemeyner wondē/eñ daer op wit vandē ey met wert gemēgt mz eē weynich des voregenoēden poeđs Eñ als ghi dz weđom op bindet/so heylet gelijc een anđ wonde mz wondē plaestere of mit die ballsez. Eñ slaet wel gade dz ghy hē fleubothomeert oft ventosen set achter aē den elleboge eñ op dē necke/dz hi sinē stoelganc heb eñ gene hitte daer toe en sla. ¶ Is hi ouer dwerse gehouwē of gewont tottē lippē des mōdes dat dē nose hanct/so vuecht eñ schickt dē nose weđ in zijn rechte stat ¶ Isse dwers gehouwē of gewont dz doer die noesgatē gaet tot de ouerste lippe des mōts. So set schict eñ vuecht dē nose weđom recht nae zijn natuerlike geschicth; dat die noesgatē gelijc recht op deen dand staē also si eerst stondē/eñ indē nose maect .ij. wieckē van was of pijpē vā gansepennē/dat is beter dat daer doer worde gesuuert dz hooft eñ die wonde eñ dz den adē behouden mach wordē. Eñ begint aen dz ouerste deel der wōdē te hechtē/middē op dē nose eñ hechtet daer na voorts opter sidē/allsoe dat der stekē altijt ōeffen eñ eenē dwersen vingere vā deen danđ zijn. Eñ op die hechtinghe salmē leggē poeđ vā wierooc/eyerschael kalck eñ drakēbloet. Eñ daer ouer werck genet in wyt vandē eye gemengt met eē weinich roosolye/daer opgeleit .iij. plumaciolē deen benedē eñ op elcke side eē/daer na gebondē/so ic seggē sal/eñ daer na salmē curerē mz plaesterē of ballsez/allso ic geleert heb. Eñ bescermt de wonde voor hette eñ toeuallē mit dees salue. Neēt nachtscta sap of donđbaer sap .vi. oncē/roosolye .iiij. oncē/boli armeni .ij. oncē/a zijn een ōce. Gemengt onđ deen danđ eñ legt dz ō die wonde Oft voortgemeñ wit vanden eye eñ dat poeđ van sanguīs draconis. Neēt een eyerdođ gemengt met dit poeđ. Neēt Dragantū/gummi arabici/boli armeni/elcx een dragma. Oft ooc dit nauolghende poeđ ghemengt met wit vanden eye. Neemt Farina orobi .vi. onchen/mumie/dragantum/gummi arabici elckx een once eñ legghet daer op.

¶ Behoeft die wonde gesuyuert te zijn/so suyuertse mit rooshonich gemengt met gersten meel. Daerna allsse gesuyuert is/ doet vlees wassen ist vā node/mz dē poeder vā wierooc. Daer na heylt die wōde mz dat poeđ ameis cypressi eñ gewasscē mz wermē wijn. ¶ Is hem die huyt vanden been ghehouwen/op dat die huyt te schoonder worde/heylt hem met dees nauolghende salue.

¶ Neẽt wierooch/mirre elcx eẽ once/farina
fenugreci.ij.oncẽ/hersse.vi.oncẽ/was.iij.
oncẽ/boõolie.xxiiij.oncẽ.Daer af maeckt
eẽ salue.Oft ooc mz dit poed ¶ Neemt ma
stix/wierooc/mirre/dragantũ/gũmi ara
bici elcx eẽ half once/farina fenugreci.ij.õ
cen/eñ maect daer af eẽ poed.Oft neẽt li
targiz gemengt mz roosolye.Dese salue
doet die wonde heylẽ.Nochtãs en suldise
daer op nz leggẽ de wonde en is wel gesu
uert eñ vol vleesch gemaect/dã doeget da
re op. ¶ Vã die bindinge der nosen zijn
veel tweedrachtẽ.Albucasis eñ auicenna
vant voordẽ Lãfrancuz eñ theodoric? vol
get hẽ.Mer henric? gebiet die te binden
mz.ij.bindẽ/Rogeri? eñ Wilhelm? bindẽ
hẽ mit eend bindẽ die int middẽ gesneden
is/dz dẽ nose daer doer gaẽ mach ind ma-
nierẽ van eenẽ peerts helfter.Henric? re-
pbeert dese alle eñ sept dat hi beter blijft
õgebondẽ.Wãt is die binde styf/so maect
se dẽ nose õgeschict/eñ slap pficeert si lut-
tel/eñ dese beide mogẽ scadẽ indẽ hals vã
bedruckinge eñ omkeringe eñ mz onghe
manierde beroertẽ.Dat ic al cleyn achte.
¶ Wãt also yc gesept heb vandẽ aensicht/so
en mach geẽ sekerd zijn dã de incarneren
de binde.Daerõ doet eẽ yegelic dz hẽ best
behaecht.Nochtãs salmẽ hẽ een bonetkẽ
oft huyue opt hooft settẽ/daer dẽ bant an
genapt sal wordẽ/om de genapde deelen
tsamẽ te houdẽ eñ die medicijnẽ oft droge
riẽ op de quetsure te houdẽ. ¶ Ist dz dẽ no
se vcout eñ vandert/so gebiet henric? dat
mẽ werm makẽ sal mz hitte der kieckenẽ
eñ op gerecht.Mer en mach hi nz opghe
recht wordẽ/so salmẽ afdoẽ/eñ curerẽ die
stat gelijc ic voor gheleert heb.Dat eerste
gebinde laet staẽ.iij.of.iiij.dagẽ.Daerna
sal hi tweewerf soaechs gebondẽ wordẽ.
¶ Mer wort hi mz die balsez gebondẽ/so bi-
det dẽ eerstẽ/dẽ.ij.dẽ.iij.eñ voorts alle da-
getweewerf. Eñ mẽ hoopt dã dz het beẽ
vandẽ nose gerestaureert wort bimẽ.xl.
dagẽ. ¶ In die brekinge of doerhouwige
des nosen craecbeẽ salmẽ indẽ nose stekẽ
dẽ vinger oft eẽ doerxkẽ/dz dẽ nose worde
opgerecht/eñ mitter and hãt salmẽ hẽ vã
buitẽ effen makẽ gelijc geseit is.Daer na
salmer in doẽ bequame wieckẽ eñ ooc da
re bi eñ daer op cussekẽs vã wercke genet
in wit vandẽ eye/eñ daer na gebondẽ eñ
geheylt gelijc voor gesept is.Oft mit dia-
quilõ placster eñ mz dẽ roeden poed dz in
tcapit.vã de bloetstelpinge staet.Eñ wor
det gemaect vã Colofonie/sanguis draco
nis/lapis ematitis/eñ cõsolida maioris.
¶ Eñ wort geinmalixeert mz olye vã rosen
daer af wort hi wel gehoudẽ eñ gebondẽ
Eñ als met dẽ bruec is stotinge of cõtusie
so cureert dz als de and.Itẽ is dz craecbeẽ
gebrokẽ dat cureert eñ maket vaste. ¶ Is
yemãde eẽ kerssesteẽ/ een eertbesie/eẽ bo-
ne/eẽ erte/oft yet ands indẽ nose comẽ/so
en salmẽ daer na nz tastẽ/want het soude
lanc so meer inwaerts gaẽ.Wildi hẽ hel-
pẽ so hout hẽ nosecrupt voor dẽ nose dz hy
niesse/so vlieget terstont wt.

¶ Vandẽ wondẽ des monts ¶ Capit.xl.

Den mõt wort zõ-
tijts doerhouwẽ
dz die kinnebacke af hã
get/Sõtijts dz hẽ die tã
dẽ wte wordẽ gehoudẽ
Sõtijts wort die bouẽ-
ste lippe gewõt.Eñ dat
geschiet in twee hãde
manierẽ/somtijts met
een sweert/eñ somtijts
mz een and snijdẽde wapen.Die and ma
niere dz eẽ wort ghestekẽ met eẽ dagge of
mz eẽ pieck/oft mit eenẽ pijl gescotẽ Mit
welcke manierẽ vã desen of ande dẽ mõt
gewõt is/suldi die wõde mz grote voorsie-

nich; hechtē/bisond den eerstē steec suldy sette aen die naeste stat des mōts/eñ achterwaerts naye/opwaers ghaē de nederwaerts of ter sidē/nae dz die wonde haer strect/op dz dē mont n; gerōpelt en worde oft eē ongeschicte forme als hi sprekende wort. Eñ legt opdē nayt oft hechtinge dz poed gemaect vā eyerschaelkalc/drakenbloet eñ wieroor/gelijc int cap. vand hechtingē gescreuē staet. Daer op legt werc of doeckē genet in wit vandē eye eñ eē wey nich vandē poed daer in/eñ gebondē. Dat salmē optē derdē dach wed af bindē ende daer op leggē eē groē wondē plaester oft dat groen iodē plaester dz ic indē anthidotario leerē sal/eñ legt ō die wonde eē goet defensiuū/eñ geeft hē wondē drāc te drinckē/de ooc indē seluē antidotario staet. Ge uet hē te eeten saefte spijse/op dz hi n; veel knuwē en derf/eñ ōbiet hē veel te sprekē.

Is hi gehouwē doer de kinnebac dz het kaecbeē daer die tandē in staē vā deen dāder hāgt/recht dz kaecbeē wed op eñ sciet hē die tandē neuē een mz enē siluerē draet vlechtēde an malcanderē. Dā hecht eñ regiert hē in alle manierē gelijc voorsept is. Meer maect eē kinne vā houte/daer ouer napt eenē doec/op diē doec papt .ij. of .iiij. doeckēs seer effen/eñ als die droge zijn/soe snijtse rōtom af vand vormē/so hebdi een hole vorme/daer in doet de kinne eñ nait aē elc eijnde een binde .ij. vingerē breet/de slaet aen dz hooft te samē/eñ wintse ooc ō dz hooft eñ naytse dā aen eē. Eñ wordt yemāt gehouwē doer dē mont dz hē die kinnebac vandē mōt af hangt/dz suldy stert nayē. Van de wondē des hals.

Als die zenuē of tenantē (Cap. xli in dē hals gesnedē of gewōt wordē soe hout dē hals seldē zijn vrye beroerte/eñ gaet de wonde tot aē des merchs wtgāc/dats dootelic eñ ōgeneselijc/wāt die siecte muche/dats des rughgraets merch) zijn gelijc de siecte der hersenē/gelijc ghesept is in secūda utilitate in anathomia. Meer en coēt die wonde n; tot dz merch/al isse cura bel: nochtās isse forchlikē om die quetsure der zenuē die ouer die side van nucha oorspronc nemē/vā dat gebrec der sinlich; eñ beroerte ō ledē daer de zenuē toe gesondē wordē. Daerō septmē als de quetsure coēt tot die reuersiue zenuē/so maectse eewige heesh;. Coētse tottē zenuē die neuē die orē gaen/so blijft die mensche altijt doof. Eñ de wondē der groter aderē eñ arterien zijn scadelic/wāt om harē grotē loop des bloedes haest wtgaet dē geest des leuēs. De wonde vā merp/dats daer die spijse doer gaet/eñ vandē roepere die zijn scadelic/om datsi hebbē den dienst des leuēs/mpts dē welckē si swaerlic zijn te heplen eñ vaste te makē wantsi zijn wegē der locht eñ der spisen eñ omgaē mit .ij. and aderen. Als u nu voorcoēt eē wonde indē hals die alleē in die huyt is/die suldi ghenesen alsoe geleert is in dat twaelfste capittele vanden cleynen slechten wonden. Maer is se groot datsi dat vleesch raecket ende daer met wondt/soe en heeftse nochtans gheē sonderlinghe cuereringhe dan datsi worde ghehechtet/dat is ghenaept/ende den naet ghesterckt mit dat poedere van wieroock/drakenbloet/ende kalck van eyerschalen/ende daer op ghelept werck nat ghemaect in wit vanden eye/mpt dat voreghenoemde poeder ghenet ende verbōden/ende daer na gheheplt met een groene wonden plaester oft ioden plaester/of metter balseme. Nochtans datsi worde ghedefenceert dat gheen apostema noch gheswel daer toe en sla. Ende dit is van den wonden die lancx zijn. Is die wonde dwers/dat die zenuē of bandē gewont zijn. Soe vuecht de deelē der zenuen tsamē eñ

hechtse dyepe mz ooc dat velleke̅ indē sne
de der wondē. Daer op legt dz voorgesept
poed vandē eperscaelkalc. Dā daer op ge
lept pierwormē gestotē/gemengt eñ ver-
bondē/gelijc int .xiiij. cap. staet bescreuen

¶ Sij die grote aderē oft arteriē gewont
so ist grotē twijfel of dz bloet ghestelpt sal
wordē/of de wonde genesen sal of nz/of de
mēsche steruē sal of nz. Nochtās ondstaet
dē loop des bloets te stelpē mz dat ghi die
ader hecht/eñ worde geplaestert mit dezē
epithimia/dz galien9 set in quito terapēt3

¶ Neemt wierooc eē deel/aloes eē half deel.

¶ Ond deen vand gepolueriseert/gemēget
mz wit vandē epe/inder dictē als honich.

¶ Daer in nat gemaect wit hasen hayr/oo-
uer die wonde eñ adere gelept. Oft gebru
ket dyt nauolgēde root poed dz Rogerius
set. ¶ Neēt Colofonie .iij. oncē/cōsolide ma
ioris/ lapidis ematicis/masticis/olibani/
sanguis draconis elcx eē once Alle cleñ ge
poluert eñ gebruict gelijc voorß is Ist sake
dat nz helpē en wilt/soe trect die adere wt
eñ vbintse also ic geleert heb int .xv. capi.
vā die stelpinge des bloets.

¶ Is die won
de achter doer dz ghebeēte/also dat die nu
cha (dats dz march indē rughgraet) gewō
det is/dats scadelijc/daerō en ondwindt v
nz lichtelic aē te nemē sulckē wonde te ge
nesen. Eñ wordi daerō gebedē/segt sinen
vriendē dz sulcke wondē sorchlic eñ dootli
kē zijn. Nochtās doet dz beste eñ indē begin
sel ghietter in heete of werme roosolie eñ
legter op roosolie gemengt mit eyerdod/
so mindt de pijn Alsse dā etter geeft/sal si ge
suuert wordē eñ geuleescht mz dees plae-
ster de Gwilhelm9 eñ Lāfranc9 setten eñ
guido volges. ¶ Neēt Rooshonich .vi. oncē/
gerstēmeel eē ōce/terbentijn/was/herst el-
kes .ij. oncē. wierooc/mastic elcx eē drag.ª
mirre/sarcocolle/mumie elx eē half drag.ª
oleū masticis .iij. dragma Daer af een sal
ue gemaect eñ op eenē doer ghestrekē/op
die nucha geleit. Wāt doer sulckē medicij
ne coemt die rechtuerdeginge der nucha/
de vliesinge der beroertē des lidts de daer
omgaende zijn die gequetste plaetse ooc be
teringe/dz dē cirurgijn ōmogelic dūct Mer
der naturē en is nz ōmogelijc als haer ge
holpē mach wordē mz de sterckinge doer
die goede medecine oft drogherie die daer
toe gesuuert is. Wāt doer die quetsinge d
substācien vā nucha/doergaet die hersse-
nē/also dat doer die quetsinge der nucha/
dē sin eñ sinlichz in elc lidt vlorē wort/ald-
meest als die wonde geschiet in de spondi
lē oft gratē der nierē eñ alle wondē of een
yegelike wonde in de plaetsen der musclē
eñ elcke wonde in die plaetsen der zenuē.

¶ Is de wonde lāc eñ is dz been gehouwē
of gewont datter eenich stuckxkē of stuc af
gescheidē is/vā nootswegē moet ghi dat
wt doē/ist mogelijc. Daer na hecht de wō
de/also ic dicwijls heb gesept. Daer na su
uertse eñ heyltse ghelijc een and wonde.

¶ Sijn hē die knoopē des rughgraets heel
doerhouwē/of dē ruggrait bouē bi dē hal
se/heeft hi dā zijn beroerte vloren/so is hem
sorchlic te helpē. Mer en heeft hi de nz vlo
ren/so helpt hē mz die sterckinge eñ suue-
ringe vandē Rooshonich/termētijn/fene
griecmeel. Daer af ghemaect eē plaester
eñ daer op gelept/eñ ō die wōde gestrekē
defensiuū eñ geheplt gelijc een and won-
de.

¶ Is die quetsuere doer dē roepere oft
doer dē crop/dats heel sorchlijc om .ij. ade
rē die aē elcke side vā dien comē die totter
hertē eñ totter longē comē. Als de gequet
set wordē dats heel sorchlijc eñ dootlic. Al
so gwilhelm9 de salicet o scrijft dz hy eenē
heer sach die geschotē was in eene vandē
voornoēden aderē bi dē roeper/eñ wt die
ader ginc eē cleñ dropel bloets/terstont so
sterf die here eñ die plaetse d wondē wort

heel swert eñ rochelde mit dallē seer so lā-
ge tot dꝫ hi sterf. Daer bi ūstont wilhelmꝰ
dattet bloet der aderē hē liepter longē eñ
ter hertē dꝫ het ūsticte. Eñ die meyninge
vandē seluē gwilhelmꝰ was datmē hem
gesleubothomeert soude hebbē aē beyde
die armē/en waer hē dē tijt nꝫ geweest te
cort. Daerō ist goet dꝫ ghi in sulckē wondē
dē siecken fleubothomeert. Hy sach oock
eenē ridder die in sinē hals gesteke̅ wordt
mꝫ eenē degē dat dē roeper ghewōt was.
Die ridď viel ter aerdē eñ bleef ligghēde/
Wilhelmꝰ meēde dꝫ hi doot waer gewest
wāt dē adē ongeuoelic was/eñ hi halp hē
also dat hi leuēde bleef. Desgelijc sach hy
eenē gheuangē man inď stat Tremō die
midts mistroost hē seluē die kele af sneet/
dē roeper eñ dē crop beyde ontwee so dat
hē die spijse weďom tē halse wtginc doer
die wonde eñ ooc dē adē. Doē bant hi hē
die selue deelē weder op malcanderē wel
vaste/eñ leyde daer op dit poeď. Neēt dra-
gantū/sanguis draconis/gūmi arabici el
kes euē veel/onď malcanderē gepoluert.
Met desen poeď eñ defensiuū eñ plumaci
olē/metter bindē so daer toebehoort/wort
hi genesen in eē maēt. Is die wonde in
desen deelē geschiet mettē gescutte der pij
lē/of gesteke̅ mit eē degen of desgelike. Js
dꝫ ghescut noch daer in/so salt saeftelic wt-
getrockē wordē na die regelē vā dꝫ .xvi. ca
pit. Of is dat gescut wtgetrockē eñ datter
dē loop des bloets is/dat suldy stelpen na
die leeringe vandē .xiij. cap. Eñ isser dē
loop des bloets nꝫ noch geen pijn/so laet v
genoegē mit eē cleyn wiecke die de wonde
dach eñ nacht opē houde/dꝫ ghi sien moe-
get of si alle pijne derft. Jsse dā sonď pijne
so heylt die wonde/Mer isser pijn oft een
beginsel des geswels/dā ist noot die heele
wonde te vullē mꝫ wermn roosolye/eñ daer
in gedaē eē cleynachtige wiecke/te voorē

nat gemaect in wermi roosolye gemengt
mꝫ eyerdoď/die wonde also op te houden
tot dꝫ den etter coēt. Dā salsi gesuuert wor
dē gelijc eē anď wonde/eñ geheylt mit de
groen wondē plaester oft iodē plaester of
balseme. Somwijls geschiet ooc dꝫ het
gescut doer dē hals gaet eñ raect dē roepe
re oft dē crop/hysophagꝰ eñ trachea gehe
tē/dꝫ nochtā die zenuē noch de aderē/noch
arteriē/niet ghewont en zijn/so en behoeft
die wonde anďs gheē cuere dā een ander
wonde. Vandē wondē die geschiē
indē scouderen oft tusschē die scouderē

Die wondē in deser (Cap. xlij.
plaetsen zijn seer sorchlic om die zenu
en de vanď herssen comē. Daerō is sulkē
wonde dootlic/nochtās na datsi diepe oft
ondiep is. Ghi sult ooc meerckē of die wō
de lancx is of dwers/eñ is die wonde dan
wijt/so hechtse eñ laet haer aēt neďste ein
de eē gaetkē open bliuē/daer doer si mach
gesuuert wordē vandē etter/eñ legt op dē
naet oft hechtinge der wondē dꝫ poeď ge-
maect vā drakē bloet/gūme vā arabiē eñ
dragantū. Js de wonde dā nꝫ diep so heylt
se mit die groen wondē plaester oft ioden
plaester of mit die balsem/gelijc eē anď wō
de. Mer is die wonde diepe dꝫ ghy die pij
nē der zenuē beducht/so legt tē eerstē inde
wonde Roosolie gemengt mꝫ eyerdoder.
Daer na legt alle dage die mūdificerende
plaester daer op die ic int voorgaēde seste
cap. gescreuē heb gemaect vā rooshonich
ghersten meel/Eñ somtijts mꝫ termentijn
mirre/sarcocolle. Eñ om de wonde sal ge
streekē wordē dat defensiuū/gemaect vā
bolo armeno mit roosolie eñ een weinich
azijn gemengt. Eñ als si wel gesuyuert
is/so doet tvleesch wassen/daer na heyltsi
als eē ander wonde. Js die wonde ghe-
scoten eñ dē cloot oft pijlyser noch daer in
steect/so sal die wonde wijt gemaect wor-

den eñ den cloot oft yser wtgetrockē wor
den/so ic geleert heb int.xvi.capit.hoe mē
die pijlē wtꝛecken sal. Als dā dē pijl oft y-
ser wtgetrockē wort/so doet in die wonde
roosolie gemenget mz eyerdodꝰ. Eñ altijt
om die wonde geleit dz defensiuū/also vo-
re staet/eñ des andꝰ daechs suuert die won
de. ¶ Ist dat in die wonde ghecoꝛrūpeert
vleesch wast/dat suuert wt mit vnguētū
apostolicū scđm auicennā/eñ alsse wel ge
suuert is/so heylse. Nochtās en suldi geē
sins achter latē dat purgerē met der fleu-
bothomaciē eñ stoelganc/mz eetē/mz drīc
ken/mit gemengdē wijn/na gelegenheyt
des tijts der cōplexien eñ des wesens van
dē gewondē mensche. ¶ Van den
wondē der scouderē/eñ opperste deel des
arms/bouē den elleboge. ¶ Cap.xliij.

Dese wondē gescie
dē in menigerhā
de formē eñ manieren.
Somtijts wort de scou
der bouē gewōt/dwers
somtijt lancx. Somtijt
wort dē arm lancx ghewont/eñ somtijts
dwers. Somtijts ist eē cleyn wonde/dat nz
meer dā de huyt gewont en is. Somtijts
ist eē grote wonde/dz niet alleen die huyt
gewont en is/mer ooc dat vleesch. Som-
tijts niet alleē dz vleesch mer ooc die zenu
en. Somtijts die aderē/Somtijt die arte-
riē/Somtijts die musclē/Somtijts dz ge-
beente oft die heel pijpe daer mit. Eñ dat
geschiet somtijts mit een sweert/somtijts
mz een dagge/somtijts mit gescut. Al dese
wondē moetē wetē ondꝰscheidelic te bin-
dē/want tet is eē lidt dz seer gebruyct wor
det eñ ooc dē mensce nootelijc is/bisonder
somigē hātwerckers/als smedē/timmer
mās/eñ desgelijke die mettē heelē armen
werckē. Daerō suldi wijslic bedenckē hoe
sodanige wōde ghebondē wordē na noot
trust des gewondē. ¶ Als nu yemāt gewō
det wort dwers in dē arm/so is te beduch-
tē dz de lāge musclē gewont eñ doersnedē
zijn eñ de zenuē de vandꝰ herten gaē doer dē
arm/dat hi daer na de hāt des seluē arms
nz machtich en is/eñ dz het lidt zijn beroer-
te vliest/wedꝰ den arm genesen wort of nz.
¶ Oft eē vwondinge der arteriē/der aderē/
daer doer dbloet nz wel gestelpt en mach
wordē vandē cirurgijn/als hi wel sond wil
lē. Desgelijc mz sulckē instrumēt dz steect
eñ valt op die zenuachtige tenantē oft bā
den by dz musculoos vleesch/so is te sorgē
voor dē cramp/eñ daer na die doot/als de
pijne gaet doer dz gequetste eñ gewonde
deel/so gaet dat doer dō gequetste deel op
in die hersene/eñ also brengt dē cramp de
bandē tot putrificeringe mit de scadelike
matrie. ¶ Het geschiet ooc dicwils dz doer
die wonde de geschiet.iij.vingerē benedē
die scouder eñ.iij.vingerē bouen eñ bene
dē den elleboge daer die plaetse is des lan
gen musculosen vleeschs daer die bandē
bloot zijn/in brengt veel eñ groote pijne/do
re welcker pijne beweecht wort dē cram-
pe/eñ doer den cramp die doot. ¶ Als die
wonde is na die lengde des adiutorij ofte
des ouersten arms die der scouder aen hā
ghet/die en is nz seer sorchlijcken. ¶ Die
doer die schouder gehouwen wort dat hē
den arm ontlidt is dat hy hē hanget/dien
is noot datmē hem seer wel hechte eñ die
hechtinghe wel voorsien worde/midts de
grootheit eñ swaerheit des arms/also yc
dicwijls gheleeret hebbe/eñ dan daer op
ghelept goet werc ghenet in wit vanden
eye/daer in ghemenget een weynich des
poedꝰs ghemaect van gōme van arabien
dragantum/drakenbloet. Dan gebondē
ende gheheylt ghelijc een ander wonde/
nochtans datmen hē een hert cussen ondꝰ
dē arm binde/op dz hi hē te rasscer worde.

Oft en helpt dat cussen niet/so salmē hē een
crucke makē/eñ hē den arm daer met op
rechtē also men hoochste mach. ¶ Is die
wonde dwers eñ dz die zenuē/oft die arte-
rien/of die and̄ aderen gewont zijn. So sal
se wordē gehecht eñ de pijn benomē/also ic
gheleert heb int .xiiij. capi. ¶ Oft die voor
noēde aderen tot eē bloedē quamē datter
veel bloets uter wondē eñ aderē ginghe
oft liepe. So sal ghewrocht wordē mit die
stelpinge des bloets/soe ic geleert heb int
xv. capit. vā die stelpynge des bloets/met
ooc die hechtinge oft napinge der zenuē/
alsoe ic geleert heb int .xv. cap. Eñ die siec
ke sal beschermt wordē voor de pijn mit goe
der dietē eñ rusten/eñ altijt om de wonde
gestrekē defensiuū vā Bolus armen⁹/ole
um rosarū eñ eē weynich azijn/al hebbē in
and̄ wonden vergeten/vergeetes hier niet. Eñ
dē naet behoudt mit dat poed̄ vā wierooc
drakenbloet/eyerscaelkalc/eñ mettē wit-
te vandē eye/eñ met dē plumaciolē gelijc
die and̄ wondē. Maer en heeft de wonde
niet veel gebloet/so bloetlaet hē ter aderen
of mettē ventosen/na dz hi sterck is/eñ be
hout hē sinen stoelgāc/bescermt hē mit de
fensiuū/also ic geleert heb datter geē apo
stemacie noch geswel toe en sla. ¶ Sijn de
zenuē der musclē also doerhouwē/so hech
tetse mit enē gewastē draet/eñ mit de roos
olie datter geen pijn toe en come. Daer na
bintse reynlic eñ suuertse/bisond̄ mit den
mūdificatiue dat tottē zenuē behoort/ghe
maect vā mirre/sarcocolle/termētijn/roos-
honich. Mer dese dingē en sullē niet gelept
wordē in die wonde/voor dat ghi versekert
zijt datter gheen apostemacie toe en slae
Daerom schict v daer toe mit laten eñ al-
le dingē also ic voor geseyt heb. ¶ Itē oft
in deser plaetsen doer de tsamē voeginge
oft hechtinge der zenuē/die pijn niet cesserē
en wilde. Als hē somtijts die settinge ofte
heylinge der zenuē als si tsamē geuoecht
zijn doer die hechtinge dat weerstaet/daer
doer de ond̄ste ledē gecrampt oft belet wor
dē dien die zenuē gedient hebbē. So ist vā
node dē steec of puncture opē te houdē eñ
de heel wonde te vullē mit roosolie eñ ey
erdod̄/vandē seluen ooc op de wonde ghe
lept/daer na gesuuert eñ geuleescht. ¶ So
met dē wondē in dees plaetse eē heet apo
steme/so doet also ic geleert heb int capit.
vandē regemente. ¶ Oft doer dat toedoē
der olyē eñ eyerdod̄ om die pijn te benemē
dat bloedē toe viele. Gelijc/oft ghi mit dra
gerien dbloet stelpē wilde/so quame daer
af pijn/eñ legdy daer op roosolie eñ eyer
doder/so bloedet. Nu moet dat bloet ghe-
stelpt wordē eñ die pijne verdreuen. Daerō
waer seere goet dat ghi dat hooft oft eyn
de der aderē mettē gloependē ysere caute
riseerde/so ic hebbe gheleert int .xv. capit.
Nochtās dat die lippē der wondē niet en
wordē geraect/eñ terstont daer op de roos
olye eñ eyerdoder die pijne te verdrijuen.

¶ Is iemant bouen dē
elleboge gehouwē do-
re dbeen/dien hecht mē
eñ verwaert die hechtin
ge met dat poed̄ vā ey-
erscaelkalc/drakēbloet
eñ wit wierooc/ende
wert mit wit vandē ey
e/gelijc eē and̄ wonde.
Dā salmē dē arm spal-
ckē totter wondē/somē
minst mach/op dat dye wonde locht heb/
datsi geen hitte en ontfa/noch geen swee-
ringhe ofte apostemacie daer toe en sla.
¶ Tottē wondē daer de beenē gebrokē of
doerhouwē warē liet ic makē eē houtē ho
le pijpe ond̄half spāne lāc/lancx in tween
geclouē/eñ deen side wedom tsamē lijmē
mit enē doec/datsi gelijc eē lanterne opgic

¶ Daer in lēpde ic dē arm/iiij.of.v.werf nz
die binde ōwondē/eñ in die pijpe een gat
gemaect tegen die wōde/so was dē heelē
arm oft been vsekert. Eñ ic liet de pijpe so
lange daer aē tot dz ic dat gebinde wed af
bāt. Mer des nz te min ic alle dage de wō
de vmaecte alsoot behoorde/veel meer ꝑ-
fijts gebruykēde mit der seluer pijpē dan
mettē spalckē. Somtijts liet ic de pijp bin
nē mz eenē velt ouertreckē eñ daer ouer e
nē linnē doec/op dz ic des te min bindē da
re toebehoenē soud. Wāt doer die menich
te derbindē geern hitte eñ apostemaci tot
sulckē wonde coēt/daer tegē ic gedurich
lijkē gebruycte defensiuū/eñ dede hē dz cō
trarie deel fleubothomerē eñ hiel hē een
goet regimēt/so ic dicwils ghesprokē heb

¶ Is die wonde gescotē/so treet dz ghescut
wte also ic v geleert heb int cap. vā die wt
treckinge der pijlē/daer na suiuert die wō
de eñ verliet die piū/ist noot. ¶ Ist datter a
postemacie tot sulckē wonde slaet/dz sou-
de seer sorchlic zijn oft ooc dootlic. Nochtās
helpet hē also. Sijn spijse sal wesen eē ame
donc papkē gesoden mit gerste water/oft
myt lactuwater/of eē amandel suppē/eñ
geeft hē wijn vā granaetappel/ofte agros
mz water gemengt. Mach hi nz ten stoel
gaē/so maect hē den stoelganc. Mer is hi
cranc of heeft hi lāge gelegen/so sal hi ion
ge hoendrē eetē/ghekoect mit de voornoē
de cruydē. Suiuert die wōde eñ geneest se
mz die groen wondē plaester of iodē plae
ster. Eñ op die apostemacie legt dees pla-
ster/om dz te rijpē eñ te maturerē. Neemt
die wortel vā hoochmalue/gesuiuert vā dz
binnēste hout/cleyn gesnedē/gekoct eñ ge-
stotē ondhalf once/fenegriecmeel/lijnsaet-
meel elcx.vi.oncē/dillensaet/camillebloe-
mē elcx.ij.onc. verckēsmeer dats genoech
si. Dat mengt ouer twier teend saluē/so de
maniere bewijst/eñ legt dz werm op dye
sweeringe. ¶ Ist sake dz hi geē plaester lij
dē en mach/so neēt roosolie/boli armeni/
aijn een weinich/opiū thebaicū/semen ius
quiami. Dat al wel cleyn ghestotē eñ daer
op geleit tot dz de piin vgaet. Eñ dā ghema
tureert/gesuiuert/geuleescht eñ geheylt.

¶ ¶ Vandē wōdē indē elleboge. ¶ ¶ Ca.xliiij

Die wondē die geschiē bi eñ ōden el-
leboge zijn sorchlijc midts die groote a
derē eñ zenuē die daer zijn/ wāt dz bloet sce-
re cumme gestelpt mach wordē. Niet alleē
dat bloet/mer ooc pijn/geswel/apostemē/v
teeringe/oft eēs deels crimpinghe/vā we
gen die bijheit der musclen.iij.dwerse vin
gerē bouē eñ benedē den elleboge. Desge
lijke vā binnē die beene mettē bandē/ade
ren eñ dispositie der plaetsen/dz daer seer
brengt ouervloedige vochtich der materi
en die daer in beslotē wort/want si en mo
gē nz also volcomelic gesuuert wordē als
si souwdē/doer sulckē vteeringe der materi
en wort die beroerte vloren. Daerō moet
mē tot dese wondē sorchfoudich zijn te stel-
pē dz bloet/eñ den heelē arm opwaers eñ
nedwaers bescermē voor die toelopende
vochtich die daer apostemacie eñ geswel
maect. ¶ Is dā de wonde wijt eñ lanc/die
sal gehecht wordē so ic geleert heb/eñ da-
re op geleit dz poed vā eyerschaelkalc. ¶
¶ Sijn die aderē gewont/die sullē gebonden
wordē gelijc int.xiiij.capi.geleert is. Des
gelijc of daer piin waer. Eñ ouer alle soda-
nigē gebinde sal mē leggē eenē vierdobbe
lē doec/nat ghemaect in warmē wijn/daer
in gesodē is dz crupt muysoor/rodē bunct
eē weinich/cōsolida maior. Eñ daer in eē
lange bindeghenet eñ dē arm daer mz v-
bondē/eñ dan op eē bert oft lade gebondē
¶ Dat bert sal zijn vandē elleboge totter hāt.
¶ Eñ als hi gaē mach sal dē arm gehangē
wordē in een hātdweel aendē halse gedra

gē/eñ de altijt lanc so hoger op bindē/om
dat dē arm des te wackerō woꝛden soude
Mer die paciēt en mach nꝫ veel gaē noch
staē/wāt doer sodanigē hangē des arms
soude daer in loopē dꝫ ouervloedich bloet
daer af hi swellē soude. Daerō gebiet hꝫ
stille te blijuen/wāt in desen wondē nꝫ be
ter en is dā dꝫ die paciēt houde de regelen
vandē wondē der iūcturē eñ hē stille hou
de/also ic noch leeren sal. Is indē ellebo
ge enē pijl of pijlyser/so volcht na dꝫ. xvij.
cap. also ic vooꝛ geleert heb mꝫ allē regelē
vā die wttreckinge. En wilt hi dā nꝫ lich-
telic na uwer believtē wtgaen/suldi hē wt
weyckē mit roosolie/eñ maect die wonde
wijt genoch/op dꝫ ghi dē pijl ghemackeli
kē wttreckē moecht Daer na vult die wō
de mit roosolie/ghemengt mꝫ eyerdooꝺ of
met dꝫ wit. Daer na sal die wonde gesup-
uert woꝛdē mꝫ eē mundificatijf dꝫ ic v lee-
rē sal indē anthidotario. Eñ als ghi seker
zijt/dā sal die wōde gheuleescht woꝛdē/ist
noot/eñ geheylt mꝫ die groen wondē pla
ster/of mit iodē plaester/of mꝫ die balsem

Vā allen wondē indē iuncturē/scou derē/ellebogē/hoop eñ knieē. Cap. xlv.

Als ic Jeronimꝰ brunswijc nv wille
heb te leerē vā alle wondē eñ haere
toeuallē oft accidentē te belettē eñ te cure
rē. So en ist nꝫ onbehooꝛlic te scriuē vā de
fablē der gemeyner berbiers de dē geleer
dē deser cōst eñ mi dicwils vooꝛgeleit woꝛ
den/vā den toeuallē siectē der wondē indē
iunctuerē sprekende/dꝫ dē gewondē men
sche loopt dꝫ lidtwater of zeuer. Vā desen
toeual ofte accidēte ic noyt geenē doctooꝛ
vondē en heb. Eñ die slechte berbierē niet
anders en wetē dā dattet is die vochtheit
die indē iuncturē liggēde is/daer doer die
beroerte des te lichteliker geschien mach
gelijc als vet gemaect of gesmeert woꝛdt
eenē haer oft ledt daer eē doere aē hangt.
O ghi dwase berbiers/hoe dicwils heb ic
eenē mensche sien gaē mt eē wonde ꝺ iūc
turē sulckē vochtich; so vele/dat e. xx. men
schē in alle haer iuncturē so veele niet en
haddē. Daerō suldi wetē dꝫ sulckē wonde
der iuncturē die ommuāgen zijn mit zenuen/
musclē/aderē/arteriē eñ bandē/die de iūc-
tuere eñ dꝫ gebeente om windē de zijn/van
sulckē quetsure oft wonde coēt pijn om ha-
re geuoelich; wille/diē toetreckēde eñ na-
volgende is alle natuerlijke vochtꝫ/niet
alleē inwendich doer de aderē en loopt dꝫ
glidtwater oft zeuer/mer ooc dat bloet eñ
vochtꝫ eñ swelt/daer doere dꝫ lidt aposte
meert. Eñ hoe daer meer materiē geson-
dē woꝛt die siecte te weerstane/hoe de siec
te meer vmeerdert woꝛdt. Als v nv toe
coēt eēn mit sodanigē wonde/hoe dat ge-
schiet is/het si in die scouꝺ ellebogē/hant/
vinger/hope/knie/knoesel of teen/eñ ghy
beducht dat sulckē ouervloedige vochtꝫ
of toeual daer toe slaen mocht. So moet
ghy ten eersten mercken oft die mensche
is vollijuich van ouervloedighe vochtic
heyt oft bloet/ende oft die grof is ofte sup
uer is. Daer na oft die wonde groot/cley-
ne/diepe/oft ondiepe is. Oft si ghehouwē
ghesteeken met een sweert oft dagghe/of
dat si gheschooten is. Oft den steeck open
is oft toe gheghaen. Oft die wonde veele
oft luttel ghebloet heeft ofte niet. Oft der
seluer plaetsen na by zijn die zenuen/dye
aderen/die arterien/oft musculees vlees.
Desghelijcke oft die wonde dwers oft lā-
ghes is. Oft si in een lidt is dat seer gebꝛu-
ket woꝛdt/ghelijc den elleboghe oft knye
daer aldermeest die grootste pijne ofte so
danighen ouervloedighe vochtichheyt vā
der natueren ghesonden woꝛdt. Daer na
oft de pacient ghehooꝛsaē oft weꝺspoꝛich
is/oft dat ghi zijns moet gade slaen of nꝫ.

wt sulckē poentē eñ articulē wort ghewo
nē die cuere deser siectē/ eñ die geschiet in
vierd'hande manierē oft formē. ¶ Tē eer
stē doer goet regimēt vā eeten eñ drinckē
slapē eñ waken/ eñ goede ruste/ daer doer
die natuere gesterct eñ gherechtuerdicht
wort sulckē siecheit teweerstane eñ te ver
drijuene. ¶ Ten. ij. doer aftreckinghe der
vochticheit eñ des bloets/ eñ dz geschiet mz
purgerē/ clisterē/ latē ter aderē/ ventoosen
te settē/ dat cōtrarie deel wrijuē ofte bindē
eñ den stoelganc behoudē. ¶ Ten. iij. met
achterwaerts drijuē eñ behoudynge des
vloets/ eñ dz geschiet mit repercusserē eñ
cōforteren doer wed'slainge/ eñ dat lidt te
starchē/ dat lopende bloet eñ vochticheit te
wed'stane. ¶ Ten. iiij. mpt resolueringhe
eñ vteeringe der materiē die daer gelopē
is. Dat geschiet doer saeftmakynghe der
wondē eñ te heylē die aderē oft zenuē des
lidts Doer sulckē beserminge cesseert de
nature vtē heelē lijue daer te sendene die
ouervloedige vochtheit. So is eñ wort ghe
stelpt die toelopēde eñ aentreckēde vocht
heyt tot sodanighē gequetstē lidt oft ledē/
doer haer pijn of geweelicheit/ die om wondē
zijn mit dē voornoēden aderē ¶ Als peman
gewont wort in eē iuncture oft na bi een
iuncture/ dat mē sorgē mochte dat dz glidt
water oft zeeuere soude lopē. Is dā de mē
sche ionc/ vollijuich/ vol bloets/ vol vlees/
eñ ouervloedige vochtheit. So sal hē die
mensce wachtē vā ouervloedelijc eetē eñ
drinckē. Hi en sal geen vleesch eetē/ eyerē/
slijmegē visch/ gecrupde spijse/ noch wijn
drinckē. Mer hi sal hē latē genoegen met
papkēs vā hauere/ gerstenrijs/ amandel-
melc vā zemelwater eñ daer af sopkēs ge
maect/ mer nochtans weynich. Hi mach
oor eetē ionge cleyn woutvogelkēs/ ionge
geytkēs/ nochtās luttel. Is hi crāc so geeft
hē ionge hoenderē/ nochtās weinich/ sinē
drāc sal zijn gersten water/ of eē weinich a-
gros mit water gemēgt eñ eē weinich ge
dronckē/ tweewerf tsdaechs/ soe verre als
hi dat mach. Hi sal indē dach wakē/ op dz
hi tsnachts slapē mach Hi sal dz lidt bene
dē die wonde hooger leggē dā die wonde
op dz deste betere ruste. En mach hi niet
wel slapē/ so strypct die slapē des hoofts/ de
polstader/ die handē/ eñ die noelgatē met
deser saluē ¶ Recipe/ unguentū populeū eē
half once/ olei mandragore eē drag. opii
thebaici eē half drag. corticis mandrago
re eē scrupel/ croci/ cassie ligne eē half scru
pel/ cere modicū/ aceti qd sufficit Fiat vn-
guentū scdm artē. ¶ Tē anderē suldi mer
chen of hi grof onreyn bloet heeft/ so mēgt
sinē dranc mit bernagie water/ mz grijse-
cū water/ mz siedē water dz int vlas wast
¶ Heeft hi dā veel bloets/ eñ die gewonde a
dere weinich gebloet heeft. Dwelc ghi be
kent doer de volheit der aderē/ rootheit des
aensichts/ volheit des lijfs/ ionchz/ wijdie of
engde der wondē/ doer dz vragē ende ant
woordē der geenre die daer bi hebbē ghe
weest/ so bloet laet hē aen die and' side dat
het bloet getrockē worde vāt gewōde lidt
¶ Mer en wilt hi nz latē/ so salmen hē noch
tāc ventosen settē sonder prickelē. Oft en
warē hē die vētosen nz wel te settē vtē va
de/ so sal dat and' deel gewreuē eñ ghebon
dē wordē/ also ic in desen nauolgēde capi.
seggē sal. Itē ghi sult oec gade slaē dat hy
alle dage hebbe zijnē stoelgāc/ ten minstē
eens Oft hijs dā nz van selfs en hadde/ so
salmē hē makē met suppositoria. ¶ Is dē
lichaē vol ouervloedige materie eñ hitte/
so salmē dat purgerē mpt purgacie ind' a
potekē gemaect/ sodanich/ dz daer doer dē
lichaē gherechtuerdicht worde eñ die toe
ere. kēde vochtheit der wondē eenē anderē
wech gekeert. Dat sal hē gegeuē worden
met cycorewater/ bernagiwater/ vinckel

water. En tvoornoẽde recept wort gemaket aldus. Neẽt cassie fistule electe noviter extracte.vi.oncẽ/dyapṙunis soluti.iiij.oncẽ/sirupi violati/miscis in forma liquida. Oft geesthẽ dese gelijc die voorgaẽde purgacie/die is eẽ weinich starcker. Neẽt dyacolicõ.iij.oncẽ/electe de succo rosarũ.ij.oncen.misce. Is hi cranc eñ flau eñ seer vstopt/dat ghi hẽ die voorghaẽde purgacie niet geuẽ en dorste of dat hi die niet innemen en wilde/so laet hẽ makẽ dese clisterie. Neemet violettẽ crupt/bingelcrupt elcx eẽ hãtvol/malue oft pappelẽ/hoochmalue/roõsche beete elcx eẽ half hantvol/water.vi.pont Dese laet tderdẽdeel vsieden Vã diẽ neẽt.xij.oncẽ. Daer toe doet honich vã violettẽ eẽ half once/olye.iij.oncẽ/gewreuẽ sout.ij.oncẽ. Ten.iij.bestaet dat lidt te bescermẽ voor dat toelopende bloet eñ vochtheit/eñ daerwaerts treckẽde zijwed achterwaert te driuẽ/dat lidt sterckẽde dẽ toevloeden te weerstaẽ. Dat ghescihiet mit repercussiuẽ eñ defensiuẽ/tsmorgẽs eñ tsauondes/also dicwils als ghi dlidt vmaect. Bisonder int beginsele salft dat bouenste deel rontõme mit deser saluẽ oft defensiuũ omtrent andhalf spãne lanc/bouẽ eñ ond de wonde.iiij.dwerse vingherẽ breet. Op de werde eñ om de wonde salmẽ werme digen leggẽ/also ic seggẽ sal. Eñ dat defensiuũ suldi altijt bi u hebbẽ wãt sonder sodanigẽ defensiuũ geen goet cirurgijn wesen en mach/dwelc alle de geleerde deser cõst in alle sakẽ gebruyckẽ te repercusserẽ bouẽ ander defensiuẽ. Neẽt roosolie.iiij.oncẽ/boli armeni.ij.oncẽ/terra sigillata/aziji elcx een once/camfer eẽ drag. nachtschadonderbaer elcx eẽ hantvol. Daer wt stotet sap eñ maecter af eẽ salue/eñ gebruyct die also ic voor geleert heb. Tẽ.iiij.suldi op eñ om de wonde leggẽ tgene dat de wõde vsuete eñ etter brenge/die pijn der aderẽ

vdrijue/de aderẽ heyle eñ weycke/eñ dat geschiet in.ij.manierẽ. Mer deen is veel beter eñ beter bevondẽ dan dand. Deene geschiet mit wermen eñ vochtmakinge der wonden eñ aderen. Die andere met coude eñ droochte eñ verteeringhe der vocht heyt. Maer den wermen eñ vochtmakẽden navolghen alle doctooren/al ist dat sy niet en scrijuen van dese siecte/dan alleen discrasia/aposteme/pijne/snijdinge eñ steken/der zenuẽ/aderẽ eñ arteriẽ/also ic geleert heb. Eñ die wondẽ die ghi also besorghen moet sulcken toeval toecomende al so ick gheleert hebbe/si zijn cleyne of grote. Mer veel meer geschiet dat inden cleynen wonden/bysonder inden steken/dan inden grooten om dat die wonde niet veele ghebloet en heeft/ende dat het bloet tot den seluen wonden dringet ende nyet wt en mach/daerom die zenuen aderen ende arterien die ghequetst zijn/te meer lijden eñ pinen toebrengen/niet alleen van des bloedes weghen/maer om sulcken cleyn heyt der wonden de medecijne niet comẽ en mach op die ghequetste aderen dye te versueten eñ die pijne te cesserẽ. Daerom waer seer goet datmẽ een sulcken cleynẽ wonde wijt snede/op dat die droogerie dare in gaen mochte. Eñ dat is mijnẽ raet/wãt yc daer in veel profijts vondẽ heb/eñ neemt roosolie eẽ once/sout gewreuẽ een half once/gedroochde pierwormẽ ghepolueriseeret andhalf dragma. Onder deen dander wel heet gemaect/daer in maect boomwolle nat/die legt daer op so werm als hijt lidẽ mach/eñ ouer de boõwol legt enẽ oudẽ linnẽ doec vierdobbel te vorẽ genet in wermẽ wijn dẽ bestẽ die ghi hebbẽ moecht/in eẽ mate/siedt dese crudẽ.wulle crupt/muisoor mittẽ gelẽ bloemẽ/rodẽ bijnoet/roõsche beete elcx eẽ half hãtvol. Doet daer in genet de binde eñ daer mit dat lidt

gebondē/ eñ die voornoēde regelē gehou-
dē. Dat sal geschiē.iij.dagē eñ na dē.iij.da
gē. Mer wildi hē wel oft haest helpē (hoe
wel mi dit nopt en heeft ghefaelgeert als
ic dz also gebruycte met dē voornoēden re
gelen) dat bekent wort die ūsnijdinge der
aderē/ eñ dat die medicijne nz heelijc daer
in en mach. Ist dā datmē v ghedogen wil
te snijdē eñ dē steec wijt te makē/ so suldy
dz doen so ic geleert heb int.xvi.cap. Mer
en wilt mē dat nz gedogen/ so gaet voorts
met die voornoēde medicijne/ tot dz hy ge
neest. ¶ Ist dat ghi dē steec wijt gemaect
hebt oft dz hi van hē seluē wijt genoech is
so salmē daer in gietē werm roosoly daer
pierwormē in gesodē zijn eñ weđ gesegē.
¶ Daer ouer salmē leggē boōwolle ghenet
in dit nauolgende recept. ℞ Neēt pierwor
mē ongedroocht/ grasertissen diemē vynt
onđ oude vochte steenē elcx eē onche. Die
stoot tsamē eñ mengetse mz.ij.oncē rooso
lie gemaect vā lijnsaetolie/ gewermt also
werm als hijt liden mach/ daer ouer plu-
maciole geleit eñ gebondē. ¶ Is die won-
de wijt groot eñ diep/ datter eenige aderē
oft zenuē gequetst zijn/ die salmē hechtē al-
so ic geleert heb int.xij.cap. Eñ in de won
de salmē gietē roosolye gesodē mettē pier
wormē eñ gemengt myt eē eyerdođ/ een
weynich gewermt/ eñ daer ouer ghelept
tvoornoēde recept vandē grasertissen/ da
re toe gedaē een once termētijn. Eñ ghe-
bondē in alle manierē so ic terstōt geleert
heb. ¶ Dese.iij.bindingē sullē geschiē.viij.
oft.x.dagē tot ghi heel seker zijt vā sulckē
toeualle/ dat bekent wort doer de voortco
minge des etters eñ geschicthz des gewō
dē lidts. Mer des nz te min hout die voor
noēde regelē voorts wt/ dā heylt de won-
de als eē anđ. ¶ Dander manier is als dz
glidtwater ofte zeeuer loopt dat die voch
tichz ghedroocht eñ ūstopt worde (mer ve

le beter heeft mi tvoornoēde geholpē) dat
mē die wonde wassche met menschē orijne.
¶ Ofte pierwormē in een glas gedaē wel ū
stopt/ met deech om wondē in eenē ouen
bi anđ broot gebackē eñ mit dz water die
wōde gewasscen. Oft noch veel beter mit
dē watere dat ghevondē wort tusschē die
schouderē van eenē os. Eñ als die wonde
so gewasschē is/ daer in dit poeđ geworpē
vā Roode mirre/ wit wierooc/ mastic/ dra
kenbloet/ griecx pec/ bolo armeno elcx ee-
nē veel/ onđ malcanderē ghepolueriseert.
Eñ maect dit recept. ℞ Neēt Boli armeni
eē once/ roodē aluyn eē half once/ wit van
dē eye so veel dats genoech is te makē in
der dictē als honich/ op eenē doec ghestre-
kē eñ daer ouer gelept. Oft dit recept. Bo
lus armenꝰ anđhalf once/ roodē aluyn eē
once/ stofmeel eē half once/ terwēmeel eē
dragma/ wit vandē eye so veele dats ghe
noech is/ als vore. Mer altijt hout de voor
noēde regelen. ¶ Het geschiet somtijt als
die wonde genesen is dz het lidt water oft
zeuere om dlidt lept eñ groot wort als ee-
nes menschē hooft eñ deen hupt blijft als
die anđ. Dien salmē dese vochtichept ver
teerē eñ resoluerē aldꝰ. Ten eerstē datmē
hem purgere mz pillule hermodactili/ of
mit pillule fetidis maioris. Tē anderē/ dz
men daer op legge vā buten datsi drooge
eñ ūteere. Eñ dat wort aldꝰ gemaect/ pla
sterwijs ouer dat lidt gelept tsauonts eñ
smorgēs/ eñ wel ūbonden mz eē lange rol
binde. ¶ Neemt boōolie.xxiiij.oncē/ dragā
tuz/ mastic/ gōme van arabiē elcx.ij.oncē/
boli armeni.iiij.oncē/ walt wortele.iij.on
cē. Alle onđ deen danđ seer reyn gestootē
daer toe doet wel geclopt wit vandē eye/
so veel datter worde inđ dictē als hoonich
dat met malcanderē seer wel ghemengt/
op eē doecxken gestreckē eñ gebruyct als
vore. Ghi moecht ooc daer toe doē Liciuz/

accricia/alumē succariūm elcx eē half onc. ist dat ghi wilt. ¶ Vandē wondē die geschiē benedē dē elleboghe tot op die hant. ¶ Capittel.xlvi.

Dese wondē en zijn n; also sorchlic als bouē den elleboge daer d; musculose vleesch meestē deel lept. Al ist d; oor.iij. dwerse vingerē beneden dē elleboghe die plaetse is des langē musculosen vleeschs daer die zenuē oft bandē bloot zijn/ dicwils inbrengē grote pijn eñ doer dē cramp die doot. Mer d; geschiet veel meer indē wōden bouē den elleboge. ¶ Alsdie wōde benedē den elleboge cleijn is sond' v'liesinghe der substācien/ so sal si ghebondē wordē al so ic geleert heb int.xij.cap. ¶ Is die wonde lancx ofte dwers datsi hechtēs behoeft so salsi gebondē wordē so ic int.xiiij.capit. geleert heb. Desghelike als si ghestekē is. ¶ Is dē arm doerhouwē so sal hi gehechtet wordē als eē and' wonde eñ in eē pijpe oft in spalckē geleit alsoe int.xliiij.geleert is/ eñ sal in eē hantdwele gehāgen wordē ¶ Eñ en worthi m; geē pijpe gebondē/ mer mit spalckē. So sal hi geleit wordē op een bert/ eñ ond' den arm opt bert eē cussekē gevult mit hop/ mer deswinters mit plumē/ thop om v'coelinge/ die plumē om die wermte Die gewonde sal eenē cloot inde hant houdē/ oft eenē rondē stoc de int bert recht op staē sal. ¶ Is de wonde in eē sodanigē lidt daer veel aderē bi deen dand' zijn/ bisond' die polstader/ so merct oft die ader veel gebloet heft/ heeftsi dā n; veel gebloedet/ so volcht na die regelē des.xv.capi.vā die stelpinge des bloets. Ist d; die wonde seer bloet eñ v d; bloet ouerloopt dat ghy midts dē bloedē n; gehechtē oft genapen en cont/ so sal dē arm hert gebondē wordē achter die wonde m; eē laetbinde d; geen bloet daer doer lopē en mach/ dā sal hi gehecht wordē na dat.xiij.capi.eñ dat bloet salmē stelpen na dat.xv.cap. Daer na sal de binde wed' af gedaen wordē eñ dē arm gelept d; de wonden; en hange/ also d; de hāt hoger ligge dā dē elleboge ¶ En wilt die wonde n; cesserē vā bloede/ so slaet ga de dese leeringē. Wāt ic ben geroepē gheweest tot eenē die gewont was bouē den knoop der hāt/ dien eē knecht ter stont gehecht hadde. Ic vraechde hē oft hi seer gebloet had/ hi ātwoorde neē. Ic liet de wonde ghebondē tot des anderē daechs/ doen bloede si wed'. Des derdē daechs ontbondick die wonde eñ dbloet quā seer snel wt gelopē doen binde ic de rasscelijc/ mer dat bloet liep eeuē seer. Doē bant yc hē op die ader mettē steen/ so int.xv.cap.staet eñ eē deel des steēs liet ic cleijn polueriseren/ met wit vandē eye mengē eñ mit werc op die wonde bindē/ doē wort die ader ghestelpt datter n; eē dropel wt liep. Doē hiet yc hē dē arm allso gebondē op eē bert liggē. Ter stont quā dbloet so ouervloedeliken indē arm dat hi daer af op lichte gelijc oftē yemant opgeheuē hadde/ eñ d; menichwervē. Doen vraechde ic hē oft hi dē arm allso op lichte/ eñ hi ātwoorde/ neen. Doē leide ic mijn hāt optē arm om d; hy stille liggē soude/ mer des n; te min hief hy op onder mijn hant Terstōt bant ic die and' hant m; eē laetbinde/ achter die hāt/ d; die hant gereet blau wort/ welcker bindinge na liep alle dbloet indē nyet gewondē arm/ doen lach dē arm eñ de wonde stille. Eñ als mi dochte d; het gebinde der hāt scadē wilde loste ic die binde eē weinich. Also liet ic de hant somige dagē gebondē/ nochtās niet te stijf oft vaste. Mer als ic dē gequetsten arm ōtbant om te v'maken so bondick die and' hant diewijle deste herd'/ eñ dat daer om/ wāt alsdie wonde.viij.dagē gestelpt had geweest/ meēde ic die wonde te v'makene/ eñ ic had die binde af gedaē vanden

gesondē arm/eñ terstont wort die wonde
wedom bloedēde. Doē bondick dē goedē
erm wedom/eñ terstōt stelpte dbloet. Da
re om ōthout desen regel/dz ghy somtijts
dz cōtrarie deel vint/so ic v int.xv.capi.ge
leert heb. ¶ Desgelike was ic geroepē tot
eenē iongē geselle die vonē den knie doer
zijn been gestekē was. Een andˀ meester de
dē hē een goede bloetstelpinge/nochtans
bleef die wonde bloedēde. Ic en begeerde
dē seluē meester in zijn sake nz te vˀstoorberē
mer ic merete dz die flauheit des ghewon
dē meerderde. Doē liep yc dē voornoēden
steen halen/eñ diewijle dz ic diē haelde/de
de ic eenē dienaer eē cleyn bernde netel sto
tē so cleyn als moes. Terstōt hiete ic dē me
ster zijn gebynde vā die wonde nemē eñ dz
bloet schoot vyngers dic wt die adere der
wondē. Doē leyde ic dē steen op die wōde
eñ poedˀ vandē seluē steē gemēgt mit wit
vandē eye rontom dē steē eñ die gestoten
netel bant ic daer op mit eē rolbinde datē
nz een dropel bloets wt en liep. Dit exem
pel geef ic v vandˀ duecht eñ cracht die ick
gesien hebbe doer dbyndē eñ werckē des
steens. Al is mi vˀweten geweest vā enen
die dē steen leyde op eē ader/nochtans en
stelpte dbloet niet/desgelijc mi ooc gesciet
is/terstont scrabde ic dē steen eñ hieldē da
re op/doē wracht hi also hi behoorde. Da-
re om ist goet dē steen ghepoueriseert eñ
daer op geleyt.

¶ Vā die wonden der hant eñ vingeren. Capit.xlviij

Dese wondē en zijn nz also dootlijc als
indē ellebogē/nochtās slaet geerne
daer toe sweeringhe/apostemacie eñ ghe
swel/daerō suldi v daer voore wachtē. Ist
vā dz die wonde hechtēs behoeft/so hecht-
se also ic v geleert heb int.xiij.cap.eñ ghe-
bondē als een andˀ wonde. ¶ Is die won-
de gescotē/so treet dē pijl wt/also ic geleert
heb int.xvi.cap. Eñ en heeft die wonde nz
veel gebloet/so flewbothōmeert hē eñ hou
det die regelē vā dz.xv.cap. ¶ Heeft hi vā-
der wondē grote pijn die nz cesserē en wilt/
so salmē makē dese medecine. Recipe/boli
armeni.ij.oncē/roosolie.iiij.oncē/opiū.xl
gerstē koornē swaer/azijn eē half once/bizā
saet eē dragˀ. saet vā wittē oel eē dragma/
nachtscha of donˀbaersap.iiij.oncē. Dat
op die plaetse geleit also dicwils tot dz die
pijn cesseert/ mer nz lāger/op dat nz te veel
en vˀcouwe/eñ heylt se daer na als eē andˀ
wonde. ¶ Wassen na die heilinge der wō
dē eenige buylē of knoddelē/also dz de iñc
tuere nz buygē en mochte/so salmē op die
buylē oft knodelē alle dage leggē dese pla
ster. Recipe litargirz ge

poluert.iiij.oncē/ oleuz
xx.oncē/mustilaginz fe
nugreci/mustilagis se
minz lini elcx.xvi.oncē
mustilagis maluistici.
viij.on/resine.xxiiij.ōc.
cere.iiij.onchē/oleū ca-
momille ondˀhalf pont
farine fenugreci/farie
seminis lini elcx.iiij.oncē/masticis/thurz/
elcx.ij.onc/verckēsmeer/hoendˀsmout gā
sen smout/eyndēsmout elcx.iiij.oncē. De-
se mēgt tsamē eñ maect daer af eē plaster
daer mit plaestert de buylē oft knodelē so
wordē si effen. Oft maect hē dese salue.
Recipe verckensmeer/gāsesmout/hoender
smout/eyndēsmout elcx.vi.ōc.was.ij.on.
litargirz.ij.oncē/ rooōlie.viij.oncē/farine
fenugreci/farine seminis lini elcx.ij.oncē
bdellij/opoponaci/thuris/masticis elcx
een onche. Daer af maect een salue. Met
desen saluē vˀgaet alle herdichz der iñctue
rē eñ die buylē ofte knodelē wordē effene
¶ Wort yemant zijn hant af gehouwen/
so salmē een leuende hoen op scoerē eñ ste
ken die stōpe daer in/so sal dz bloet stelpē.

¶ Daer na salmē de huyt hechtē oft nayen cruysswijs ouer die stōpe/eñ daer op werpē vtoornoēde poed vā wit wieroot/eyerscaelkalc eñ drakēbloet/eñ eē weinich vā tselue poed mit wit vandē eye gemenget mz werc daer op geleit. ¶ Js yemāt eenē arm oft hāt af gehouwē/ist dz eenych bee ind stompē steect dz eē weinich los is of nz dat suldi hueschlikē daer wt nemē. ¶ Oft ist dbeē ōeffen datter eenige scherph: wtsteket/so suldi die huyt achterwaerts strijken eñ snijdē de ōeffenh: af mit eē sage/dā suldi de huyt hechtē alsō ic v geleert heb. Dare na sal die wōde geheylt wordē gelijc eē and wonde mit bloetstelpinge eñ regimēte. Mer en vgeet nz te gebruykē bouē die wonde ō dē arm dz defensiuū/wāt v dz tot deser wondē nootlic is. Oft en wil dbloet vandē vootnoēden nz stelpē/soe legt daer op dit nauolgēde poed. ¶ Neēt boli armeni/papier gebrāt/wijsteē elcx euē veele eñ bintē wel vast toe dz het bloet stelp/eñ heylet als eē and wonde. ¶ Alsdie vingerē doerhouwē zijn/die salmē nettelic hechtē eñ bindē als eē and wonde. Mer men salsi leggē in pijpē vā vlier/eñ de genesen alsō ic dicwijls geseyt heb.

¶ Van dē wondē der borst. ¶ Capittel.xlviij.

Vandē wondē ind borste/hoedie ghe schiē of gesciet zijn spreect guido dz hē verwondert datmē alsō weinich bescreuen vint vā galieno/hali abbati eñ auicenna vā de gehoudē ledē. Si hebbē veel gesprokē vā die houdēde leden. Nochtās geschiē die wondē der gehoudē ledē in menigerhāde manierē/eñ hebbē ondscheit ind curen/na datsi geschiet zijn mit eē sweert/degen/schietē/oft dz yemāt doerstekē wordt mit eē lance oft piecke. Somtijts wort alleen die butenste huyt doer wōt tot op die holicheit/Sōtijts ist in die holh:/Sōtijts doer theele lijf. Somtijts wordē de binnēste ledē gewont/gelijc dz herte/oft die lōge oft diafragma/dats dz vel dat het hert vā die and leden scheyt. Somtijts en wordt dier geen gewōt/eñ is eē simpel wōde/sonder vliesinge der substācien. Eñ sodanigē ondscheyt is dē cirurgijn seer nootlijc te kēnen/om dz hi zijn cuere daer na mach werē te beschickē eñ te ordinerē. Want de oude doctorē en wordē nz eendrachtich vonden in deser cueren. Daerō behoort mi hier te scriuē eñ te leerē ten alō eersten dz ghi onderkennē cont die wondē eer ghi bestaet eenigerhāde cuere te volbringē. Tē eerstē als yemāt gewont wort in dye borst/is dz geschiet mz eē sweert of desgelikē/dz wort lichtelic bekent oft binnē doer gaet oft nz/vā wegen die grooth: der wondē. Maer als si geschiē mit eē dagghe oft pijl/dat is twijfelachtich te bekinnē oftsi binnē doer gaet oft nz/daerō behoefdi eygē teikenen om dz te bekennē. Eñ dz teykē dat die wōde doer die borst gaet oft in die diepte ofte holheit der borst/is alshē den adē wtgaet doer die wonde/alōmeest/als dē mont eñ die noesgatē des gewondē toe gehouden wordē/dwelc bekent wort mz eē cleyn wassen berrende keersskē voor die wonde ghehoudē/oft mz wolle of myt eē cleyn pluymkē an eenē draet gebondē/eñ voor de wonde gehandē/wāt ist doere so en mach dat pluymkē nz stille hangē voor die wonde.

¶ Die tekenē dz het herte gewōt is/zijn swertheit des bloets/vcouwinge der butenster ledē/ouervloedich: des sweets/cleyne onmacht oft sincopis minuta/eñ die plaetse der wondē is ond dz slinc māmeken/eñ sodanigē wonde en is nz goet aē te nemen ō te cuerē/daerō suldi die vliedē eñ dootlijc oordelē. Die teykenē dz die longe gewont is/zijn dat dz bloet datter wtgaet is root eñ schuymich/die gewonde wort hittich/hy hoest eñ wort bleec/eñ de plaetse der won

dē is aē derechte side Galienꝰ spreect/als
veel bloets sondͤ pijn wtgaet doer dē mont
dat is eē teykē dʒ die aderē doersteken zijn
Die teykenē dʒ dyafragma gewōt is/zijn
herich;des adēs in hē treckēde/strāge hoe
ste mit bloet eñ slijmich speecsel/de gewō
de heft grote pijn eñ weedom dͤ sidē/de plaet
se der wondē is by dē cleynē ribbē/eñ zijn
die toevallē oft accidentē groot/so ist doot
lijc. Wort dʒ bloet gestort indē buyc tegen
die nature/so moet dʒ vā nootswegē corrū
perē eñ sweerē. Eñ die teykenē vā dien zijn
swarich;der sidē eñ der cleynē ribbē/stin
ckende speecsele mʒ veel hoestē/eñ die siec
ke beghint te febricerē/eñ iamerīꝰ spreect
ooc dʒ den adē de wtē mont eñ wt der wō
den gaet stinct dat mēt nʒ lidē en mach/eñ
die doeckē stinckē die in dʒ geronnē vnnp
let bloet gestekē wordē. Eñ die wondē die
doer gaen aē dē rugge zijn scadelijker/dan
de voor zijn/om de aderē/arteriē/zenuē/roe
per/crop eñ banden des hertē die aen dier
plaetsen liggē/ eñ die quetsinge des mer-
ches en is ooc geē cleyn scade. Mer die wō
de indē rughgraet die nʒ diepe en is/en is
ooc nʒ scadelijc. Desgelike de dē ruggraet
nʒ en raect. Ist een cleyn wonde sondͤ ver-
liesinge eenigerhāde substācien/alle toe-
vallē deruende/de sal vͦbondē worden mʒ
werc genet in wit vandē eye/daer in ghe
mengt is eē weinich drakēbloet/wit wie-
rooc eñ eyerschaelkalc. Eñ des derdē dae
ges sal si wedͦom opgebondē wordē eñ ge
heylt mit die groē wondē plaester/of iodē
plaester/oft mʒ die balseme. Mer als ghi
die balsem gebruyckē wilt/so suldi die ge-
bruckē vandē eerstē tottē lesten/sonder vͦ-
bindinge mit wit vandē eye. Eñ altijt be-
sceremt die wonde tegē hitte eñ geswel mʒ
dē defensiuū vā bolo armeno/roosolie eñ
eē weynich azijn. Is die wonde groot dʒ
si hechtēs behoeft/so sal si gehecht wordē

eñ gebondē/so ic voore geleert heb. Daer
na sal si geheilt wordē gelijc eē andͤ wōde
mit die groē wondē plaester/oft iodē pla-
ster/oft balseme. Is die wonde so groot
oft diep gestekē oft gescotē/dat si binnē int
hole gaet. Vā sodanigē wondē spreect gui-
do/dʒ hem verwondͤt/dat galienꝰ/hali ab
bas eñ auicēna/so weinich vandē wondē
der gehoudē ledē gescreuē hebbē. Mer de
andͤ na hē scrijuen en wordē nʒ eendrach-
tich vonden. Wāt rogerīꝰ/brunꝰ/gwilhel
mꝰ de saliceto/lanfrancꝰ/willē dat sodani
ge diepe wondē nʒ en sullē vͦbondē wordē
oft dʒ bloet daer in gehoudē wordē. Mer
sullē open gehoudē wordē met wieckē eñ
tentē genet in roosolie eñ saluē/daer rō ge-
strekē dʒ defensiuū. Eñ ghi vͦsekert zijt der
toevallē/sal die wonde gesuiuert worden
mit wierooch/mirre/farine lupinorꝫ elcx
eē once/gesegē rooshonich.vi.oncē/camil
lebloemē.ij.oncē/wijn andͤhalf pont Alle
tsamē gemengt/in die wonde gespuyt/op
dat si gesuiuert worde/eñ slaet wel gade dʒ
ghi des nʒ meer in die wonde en spuyt dā
hi wel vͦdragen mach/eñ rolt dē sieckē op
eē tafel allesins eñ keert hē op die wonde
dat wedͦom daer wte lope. Mer en mach
hi dat nʒ meer vͦdragen alst eēs gesciet is/
so doet die wiecke wedͦ in die wonde eñ su
uertse mit die plaester hier na bescreuen/
gemaect vā rooshonich/mirre/wierooch
sarcocolle. Oft eē plaester gemaect vā ge
segen rooshonich/termentijn.vi.oncē/ger-
stēmeel dats ghenoech si. Dā sal si gesuy-
uert wordē mit die plaester eñ ghesleyde
wasscinge die de onsuuerheit na haer trec-
kende is/eñ daer bi blijuē si. Want worde
die materie daer in gehoudē/si soude loo-
pen totter hertē eñ tot dē anderē edelen le
dē eñ den mensce doodē. Mer theodoricꝰ
eñ henricꝰ willē dat si heel geslotē worde.
Eñ ist noot dat hi cranc is/so salmē hē ge-

uen sterckinge eñ confortheringe der natu
rē/ eñ houden hē daer aen. Wāt worde die
wonde nz haest ghesloten/ die natuerlike hit
te soude doer de wonde wtgaen/ eñ de cou
de locht die de wonde eñ dē mensce beder
uet soude daer in gaē.

Maer als Guido had
degemerct eñ v̄staē de
tweedracht der docto
rē in sulcker wonden/
heeft hi de bestaē te rei
nigen/ op dat ghi wetē
soudet waer nae ghi v
schyckē soudt in sulckē
cuere deser wondē. Eñ
seyt dz dat openbaerli
kē blijct vand' substanciē des dincx dz daer
ontfaet in der wonden der borst/ also wel
aent vorste deel als aent and' deel. Wāt si
zijn somwils wtwendich eñ nz doergaēde/
also ic voor v̄telt eñ gesprokē heb. Eñ zijn
inden wterstē vleepsche/ eñ zijn somwijls
doergaende/ eñ de zijn somwils slechte wō
den/ daerom dat die gehouden ledē nz ge
wont en zijn. Somwijls zijn die ghehouden
leden gewont/ als therte/ die longene/ dat
vel dyafragma dat het herte vandē ande
ren leden schept/ eñ van dier wonde comt
somwijls weinich bloets/ eñ somwils ve
le bloets. Eñ die wonden hebbē .ij. curen.
Eene vā binnen/ de ander van buten. Eñ
die wondē werdē bekent bi de voornoem
de teykenē/ also ic geleert heb vanden tei
kenē der wondē. Als v nv openbaer is
doer die voornoēde teykenē dat geen lidt
in wendich gewont en is/ oft dat geen ma
terie daer in en comt/ die sal mē sond' wiec
kē heylen/ mz plaester/ saluē/ incarnatiuū
plumaciolē in wijn genet eñ mit bindingē
die selden v̄andert wordē/ eñ die wordē al
so gecureert. Galienꝰ eñ die and' en doen
geen breed' v̄maninge vā sulckē wonden
om dat si weynich ond'scheit hebbē vandē
anderē wondē/ eñ in sulckē wonde en sal
geen wiecke geleyt wordē noch haer opē
houdē/ wāt die wieck wort gebruyct daer
vā node is eenige v̄gaderde materie/ dat
is weinich/ eñ die naturere resolueert eñ e
uacueert de. Als ghi

tot eenē geroepē wort
eñ indē eerstē als ghy
tot hē coēt/ beducht dz
hi inwaert bloet of in
waert gebloet heft/ dz
moechdy bekennē an
die rocchelinge die die
siecke indē lijue heeft.
En heeft hi dā nz seere
ghebloet/ eñ is dē loop
gecesseert. So heet dē siecken buckē op de
wonde eñ hē roerē in sulcker manyerē dz
het bloet daer wtgaen mach. Als dat ghe
schiet is/ so laet die wonde wieckē mit me
decinē oft droogeriē die na hē treckē/ gelij
ken als termentijn/ oft honich dat beter is/
wāt hi trect nae hē/ hi droocht eñ suyuert
Eñ bint hē mz plumaciolē vā werc/ noch
tās nz te stijf. Indē seluē dach doetē laten.
Des .iij. daechs clisteert de wōde mz dē wijn
gesodē so ic hier na seggē sal. Dā legt dē sie
kē op de wōde eñ doet daer in eē tamelike
wiecke/ dz si nz en kere dē wtgāc des gerō
nē bloets oft etters. Eñ die wiecke sal mit
eenē langē draet gebondē wordē dz si niet
en valle in die holhz der borst/ wāt de siec
ke daer af groote scade ontfanghē soude.
Ist er dē loop des bloets/ diē en suldi niet
stelpē/ tē waer dz dē loop te groot waer so
ist noot dat mē stelpe/ op dz hē zijn cracht nz
en ōtga. Als nv dbloet gestelpt is/ de la
tinge daer tegē ouer gesciet is/ eñ de cliste
rie d' wōdē volbracht is/ haest v mz d' wiec
kē eñ opleggingē des plasters de dz bloet
smilte eñ v̄drive eñ die pijn beneēt/ als dese

Neemt farine ordei.xij.oncē/farine fenu
greci.viij.oncē/flor camomille/absinthei
calamēti/gewreuē zemelē elcx.iiij.oncen.
Dats dbeste experimēt wt te trecken dat
bloet vanden gront des lichaēs. Als ye
māt binnewaert bloet doer de wōde. Tre
cket af die ondōste corste vā een broot alsoe
heet alst wtē ouen coēt/die crupm legt op
die wonde so heet als hi lijdē can eñ de sie
cke sal rustē opdie side der wondē. Dz doe
get also dicwils als hijt lijdē mach/tot dz
daer nz meer bloets in en is. Eñ mē sal hē
geuē dingen die heplē/als/Bol⁹ armen⁹/
terra sigillata/mpt water daer in gesodē
zijn roosen/sumach/balaustie/granorū mir
tillorū/masticis/citrinorū eñ desgelijcke.
Oft mē sal hē geuen tsamē heplende me-
decijnē/als terre sigillate/boli armeni elc
kes.ij.oncē/mumie.iij.oncē/sumach/citri
norū/sorborū/consolide maioris ⁊ medie/
elcx eē hantvol/eñ siedt dz in regenwater
oft water daer ijser in geblust is. Gaet
die wonde doer tottē binnēste ledē eñ dat
die gewont zijn/so ordelt die wonde dootlic
nochtās doet v beste/wāt die nature is zō
tijdē starcker dā ghi betrout. Daerō suldi
voorsienelick merckē waer die wonde in
gaet oft raect. Wāt waer si in die substāci
der hertē gaet of raect/so en ōtfaet die wō
de of dat herte geen heplinge/nz alleē wt
sake zijnr wondē/mer ooc om dz eenighe
arteriē nabuerscap metter hertē hebben.
Als die gewōt wordē/so comt de gae doot
dz het bloet der arteriē mettē leuēden gee
ste wedom gaet totter wortelē die nz leuē
de en is/eñ vrsmacht die natuerlijcke hitte
Oft als die wonde raect die substācie der
longē/die en mach nz wel geheplt wordē
oft si ontfaet geen heplinge/dā mz groote
wijsheit eñ behendichz eens wijsen cirur
gijns/eñ die wonde comt tot corrūperinge
eñ vnuplichedē/wāt in haer dē etter niet

gesupuert en mach wordē dā mz hoestē
mer dz hoestē maect die wonde wijt. Ooc
behoeuē die gewonde ledē te rustē/dat de
longe is weerstaēde/wātsi altijt in beroer
tē is. Die longe heeft ooc eē scherp subtijl
bloet/dz niet alleē dat quaet vleesch en ver
derft/maer corrodeert eñ eet ooc dat goet
vlees/also galien⁹ bescrijft. Desgelike die
medecine diesi heplē soude/om haer eert-
sche substācie nz comē en cā totter longē/
dā doer eenē langē wech/als doer die ma
ge/leuer.⁊c. in welckē wech haer heplen-
de cracht wort berooft. Al ist cōtrarie dat-
mē seit dat die medicinē diemē lect ofte in
swelcht sonā knouwē die rouhept vandē
wech der locht/trachea geheetē/dicwijls
saeft eñ glat maect. Mer dz geschiet doer
die waterachtige eñ vochtmakēde crach
te der drogeriē eñ medicinē. Oft de cracht
der locht maeckt dicwils glat eñ saeft die
ronthz vā trachea/eñ wort vteert eñ ver-
dwijnt ō haer subtile clepnhz/als si mach
gaē doer die enge wegē der geestē. Mer
de eertsche groue eñ vstoppēde medecine
die de heplinge brengē mach/de en mach
nz gaen totter longē doer de enge wegen
mer si moet gaē doer die voornoēde wegē
die lanc zijn/daerō si ooc niet haest geheplt
en mach wordē/des dpe siecke ghetrijcht
empetici/dats dat si etter spuwē/daer na
wordent ptisici eñ steruē. Als dyafrag-
ma geraect wort/dz en mach nz wel wech
bracht wordē/om dz altijt in onrustē is
wāt het is eē hantreyckinge der hertē/de
locht te geuē/gelijc die smit dē blaesbalch
opdoet die locht in hē neemt/eñ dē seluen
slutende/de locht wedom wtlaet. Het diēt
ooc dē viere/wāttet is eē lidt vol vlamme
kēs sonā eenich vleesch diēs werckingen
ten adē seer nootlijckē is/die ooc ghequetst
wort. Desgelijcke die wondē des ouersten
deels gaēde zijn als si zijn in die vorste deelē.

so wordē dicwils geraect die achterste dee lē daer die zenuē eñ musculoos vlees oorspronc is. Daerō de achterste deelē subtijl re eñ weepckere zijn vā wiens doergāc eñ quetsinge geringer eñ lichteliker der longē eñ der hertē scade toe gevoecht wordt.

¶ Is dā dat die wonde gaet tottē binnenste ledē/ eñ die teykenē voornoēt indie longene nz groot en zijn/ is dan die wonde wtwaerts cleyne/ die sal een weinich gewijt wordē/ nochtās nz seer/ dz ghi daer in moget doē v drogeriē/ ghemaect in een poeď vā mastic/ olibani/ dragāti/ gūmi arabici/ fenugreci elcx euē veel. Eñ zijn spijse sal zijn vā zemelwater te suppē/ gemengt mit penidiū/ eñ beueelt te rustē eñ stille te blijuē

¶ Is die wōde in diafragma eñ zijn die toe vallē cleine/ so ordineert hē spijse eñ dranc die dē hoest ōdrijuē/ ooc metter wieckē die nz groot en is/ genet in roosolie eñ eperdo der/ ghelijc die cuere vā een ander wonde

¶ Is die wonde binnewaerts/ also ic ghe seyt heb/ so ist goet dat mē hē geue te leckē oft te supgē eenige slimige eñ aēhangēde medecijne/ gelijc dyaspermeta/ dats dalď gewoonlicste de borst te sterckē/ oft dyacodion oft dyasimphicō. Eñ die butē sullen geleit wordē/ dz sullē zijn embrationes met wijn oft mit droghēde plaester eñ olie/ indē somer roosolie. Mer indē winter oleum nardinū eñ plaestere dz gemaect wort vā calcantiū/ eñ staet in p̄mo cathagenorū/ ꝯtrapalma genaēt. Eñ in q̄rto terapentis daer hi spreect vā die binnēste wōden/ int leste capi. ¶ En wordt die wonde der longenē oft der binnēster leden nz genesen in .iiij. dagē so en is hē nz wel te hulpē. Nochtās mach mē

hē op houdē mz dē regimēte/ so auicenna sept in .x°. seu tercie fegne/ vā die heylinge ď sweringē. Mer altijt weest gedachtich der cuerē dz die siecke op die wonde ligge eñ de wonde ōbonden worde dz het bloet eñ dē etter altijt daer wt gaē mach. Of en mach hi nz altijt daer opliggē/ so mach hi hē keren op danď side/ nochtās meest deel op die wonde. Mer die gemeyn medecinē oft drogeriē in allē inwendigē leden zijn te ōkiesene die meest ōsueten eñ saeftē eñ ōdrijuē de daer cōtrarie zijn/ als/ Erugo eris pompholigos/ litargirū/ cerusa eñ der gelijcke. Wāt also gesprokē is in tercio de cōplexionib9 ⁊ simplicib9 formocorū. Al ist dz die genoēde vast eñ heel makē die butēste leden/ nochtās so ōwecken eñ openen si eñ doē op die binnenste leden. Daerō ist dat wi willē ōkiesen die spijsen die wi int cicatrijs leydē eñ swelghen wyllē sonder knouwē/ so sullen wi nemē die suer eñ slijmich zijn/ als/ ypoquistidos/ balaustie/ galle/ psidie/ terra sigillata/ sumach/ rose. Eñ mē moetse coelē mit eenighe ōstoppende kokinge/ malorū citoniorū/ oft rube extremitatū/ oft mirti/ oft mz scherpē wijn eñ dare onď gemengt diadragantū. Wildi hebben dat wtpurgere/ so geeft hē een gemanierde wasschinghe/ daer toe is gekoectē honich van allen dat beste/ eñ gheneynlijck met allen sulcken medecinen is hoonych/ want het is dat organum haer der crachten.

¶ Bekendy doer die voorgenoemde teykenen dat in die doergaende wonden die materie binnewaerts gedescēdeert is. So en toeft niet haer wt te trecken/ also gwilhelm9 raet/ diens heele meininge is die heel wonde wijt te makē dat opēbaerliken eñ wel wtgaen mach dē etter eñ bloet/ eñ wiecken die wonde mit eē wiecke te voren genet in roosolie wtwendich breet dat si daer niet in en ga eñ daer om sal mēsi bindē met enē draet/ oft si daer in viele dat mense weder wttreckē mach.

¶ Eñ daer na ghebiet Rogeriꝰ dz die siecke
opdē rugge gekeert worde/dz mē de mate
rie doer die wonde wtdrijuē mach. Of al
soe Jameriꝰ gebiet salmē mz een clisterie
ghietē in die borst eē gemanierde quanti-
teyt vā wijn/eñ den sieckē om eñ wedom
kerē eñ de vochtīz wed̓ wttreckē/eñ merc
ket de gedaente eñ veelhz/eñ als ghi min
vint dā ghi daer in gespuit hebt eñ comet
so schoō eñ supuer daer wt alst was doen
ghijt daer in spuyte/so laet af eñ heylt die
wonde. Mer Albucasis gebiet dz ghy die
wōde op houdē sult mz out werc in de wō
de geleit/dz die vochtīz daer wtgaē mach
¶ Eñ heet dē sieckē liggē op de wonde/opdz
daer wt lope dz daer v̓saemt is. Albucasis
spreect alsgeledē zijn die .iij. of .iiij. dagē der
wondē/eñ dan dē sieckē geen bevinge der
hertē noch crāp toecomē en is/noch eng-
heit der borst of adēs eñ zijn dispositie goet
is/so weet dz de wonde gesont is eñ de na
tuere sterc/so mind̓t hē dat werc ofte wiec
ke met haer d̓ cureringe. Mer merctp na
uwē siin ind̓ inleggingē dz die siecke soda-
nigē medecine oft drogerie nz en mach lij
dē/soe mind̓t die wiecke daer in/eñ op die
wonde legt eē mūdificatiuū na dē sin een
der plaester/aldꝰ gemaect ¶ Neēt gesegē
roos honich .xxiiij. onchē/mirre/wyerooc/
sarcocolle elcx eē once/farine fenigreci/fa
rine ordei elcx euē veel/dats genoech si dic
ke te makē. Eñ dedy daer toe eē weynich
termentijn/dz waer seere goet ¶ Nadē raet
¶ Guidonis geeft hē drinckē/centorie/casto
rie/nepida/gariofilaet/pimpernelle/pilo
selle/tsoppē vā kemp/roy quoplē/reñuaē
suete hout elcx .v. dragꝰ. Dat werde gheso
dē mit honich eñ wijn/eñ geeft hē alle mor
gē een gobblet ¶ Is dē doergāc vand̓ wō
den twijfelachtich/noch en mach hi nz ge
opēbaert wordē mit wieckē genet in roos
olie/noch mit geē and̓ dinc/oft dz de siecke
nz en mach lijdē wasschinge noch wtdrij-
uinge des materien/eñ heeft swarichz eñ
opblasinge ind̓ siden eñ and̓ teykenē/dat
bediet dz die materie gegadert is op dya-
fragma ¶ Is dā de siecke sterc eñ gewillich
so raet gwilhelmꝰ dat ghi maect eē nieu-
we wonde mittē scarse/int ned̓ste deel ind̓
sidē des sieckē/tegens dē rughgraet tusschē
die .iiij. eñ .v. ribbe/of tusschē die derde eñ
iiij. ribbe/wāt diafragma wort gebuecht
mit haer cōtiguacie eñ biheit mettē ribbē
eñ met dē rughgraet/tot aē die .iij. eñ .iiij.
ribbe/eñ die reflectie oft buyginge moch-
te dē wtganc der materiē belettē/so dz die
cirurgijn meenē soude dat hi nz diep ghe-
noech gesnedē en had. Daerō ist beter dz
men snijde tusschē die .iiij. eñ vijfste ribbe
dā tusscen die .iij. eñ .iiij. Eñ als die snijdin
ge geschyet is/so legt eē wiecke ghenet in
werm roosolie tot aē dē gront/tot dat den
etter coemt. Eñ haest v dz dē tijt der v̓ma-
kinge cleñ si eñ cort op dz die locht nz in en
gae tot die binnēste ledē/eñ dat die wtbla
singe nz en quetse noch en crancke. Ende
als dē etter begint te oopenbarē/so salmē
supuerē die binnēste plaetse doer die nieu
wonde/mz wijn daer in gesodē is Camille
farine lupinorū/roosen/honich/alle te sa-
mē so veel dats genoech is/eñ werde ghe
coleert. Daer af spuyt eē pōt in de wonde
Eñ die siecke sal om eñ wedom ghekeert
wordē op de wonde also dz die selue korin
ge wed̓ wt gae. Daer na doet daer in een
wiecke mit rooshonich/eñ daer op dz mū
dificatiuum of dat groen wondē plaester
daer veel herst in is/eñ terstont laet sluitē
die oude wonde. ¶ Auicēna bescrijft. Als
ghi meent in pleuresi te wesen veel mate
rien die nz gesupuert en zijn in .xl. daghē of
min/die doē eenē mensche vallē in ptisim
eñ wtdroginge. Eñ daerō ist dan vā node
eē cauterie te geschiē mz eē cleñ gloeyēde

pster daermē mede doerborede borst inde plaetse des etters/op dz die materie gedro get worde/eñ allentkē salse wtgetrocken eñ afgewasschē wordē met honichwater eñ geholpē tot wttreckinge tot die buten ste ledē/eñ alsse gesuuert is/so gaet tot der heylingen. ¶ Isser anðs toe geslagē een gesweer. So salmē hē die ribbe aē een an der plaetse opē doen/so ic voor geleert heb aē die self side daer dē etter lept eñ latē diē wt gaē/des geen noot zȳ en soude behoe demē die wonde voor gesweer also ic gele ret heb. Slaet ooc gade als ghi die vocht hz wtlaet/dz dē sieckē nz en beswaer/wāt dē sieckē veele crachtē ontgaet. Eñ worde hē den geest des levēs gemindt/so volcht daer die doot geern na. Daerō slaet zijns wel gade/also dz ghi hē de wiecke ter rech ter tijt in steect/die genet is in roosolie/ge mēgt mit rooshonich dz hē die plaetse des te beter gesuuert worde. Eñ suuert hē ooc om die wonde met vnguētuz apostolicū/ wāt die salue suuert alle wondē. Daerna neēt wȳ eñ siedet daer in/mirre/granaet appel scel/ꝛ wasschet daer mz de wonde al le dage. Dā salsi gheheylt wordē mz eē gro ne wondē plaester eñ mit desen poeð ghe maect vā mastic/mirre/wierooc/sarcocol la/drakēbloet elcx euē veel/mz malcande rē gepolueriseert. Mettē wȳ sal die wōde gewasschē wordē eñ dz poeð daer in ghe worpē/de plaester daer ouergeleit eñ plu maciolen eñ ðbinden hē mit bindē inden wȳ genet eñ heyltse. ¶ Vā den manieren de wondē inð borst te bindē metter binde. Somige wordē gebondē datsi vlees ma kende zȳ/eñ die somige alleen dz si die me decine behoudē. Die eerste de vleesch ma ket/gesciet mit eē binde die breet en lāc is. Beginnēde vā die cōtrarie side der won dē/lependen eñ omwindēde die .ij. hoofdē op die wonde cruysvvijs/die ōwindēde al so dicwils dat genoech is/eñ napt de endē der bindē aen dz vorste deel/verre van der wondē. Also henric⁹ spreect/sullē daer an wordē gheknoopt .ij. cooredekēs dz deē op de schouð ga eñ dand onder de dye. Rogeri⁹ om de medecine te behoudē/maect eē bre de binde/die gegaet is aē deen eȳde/eñ aē dand eynde gesnedē/also dz die scouder in dat gat gha/eñ omwint die borst eñ come weðom daer hi begost/eñ metdē gesnedē arm der bindē/bint hē die scouder. Maer mach dz geschiē sonð snijdē eñ omwindē de die borst/so soude die bindinge lichtere zȳ/so hi sept. ¶ Om die apostemē onð die oocxelē wort si gebondē mz een gesneden binde/eñ dat eē deel wort gebondē de vor ste omwindēde onð die ander oocxele/eñ dand deel gaende ouer die scouder/wordt weder gebrocht doer die vorste side/eñ da re na gebondē onder die anð oocsele.

¶ Van die wonde der maghen mont oft put des herten. ¶ Capit. xlix.

DJe wondē de doer dlijf ghaē tot der magē die zȳ sorchlijc om veelðhāde saekē. Ten eerstē/wāt haer werckinge is dē lichaem seer nootlijc/want si is der eer ster digestiē een hantreykinge mz haer o peraciē/daerō en mach den lichaē sonder haer nz wesen noch ooc blijuē eñ als si ge wont is/so ðderft haer werckinge/tē wa re dat de wonde terstōt seer haest gheheylt worde/dz seer swaer om doē is eñ somtijt ōmogelikē/om dz si vol zenuen is eñ sonð vleesch/eñ datsi altijt is in beroertē. Mer is die wonde inð magen/nz groot aē vlees achtige plaetsen/so wortse weð gheheylt doer eenē goeden voorsienighē cirurgijn. Wort die mage doer wōt/dz bekendi doer den wtganc der spijsen de daer wt coemt eñ die plaetse der wondē is vore/so wordt die wonde doolic geacht. ¶ Js yemāt ge wont bider magē oft put der herten doer

die huyt eñ vleesch/so salmē die wōde hey len eñ bindē also int .xij. cap. staet. ¶ Is de wonde groot eñ wijt/oft geslagē met een sweert/so salsi gehecht/gebondē/eñ geheilet wordē/also int .xiij. capit. staet. ¶ Is de wonde int hole des lychaēs gegaen/sonđ die mage of eenich anđ lidt te quetsen/soe sal si gewiect wordē mz rooshonich/roosolie eñ eyerdoder/tot dz si begint etter te gheuē/dā salmense suuerē mitter plaester de int capit. der borst staet/daer nae salmē se vleeschē mit unguētū fuscū oft unguētū aureū scdm Mesue/die ic indē anthidotario settē sal. Oft mē salse wasschē mit den gesoden wijn van mirre eñ granaetappel schellē/eñ gestropet metden poeđ dz daer onđ staet/eñ een goede groen wondē plaster daer ouer gelept alsoe lange tot datsi geheylt wordt. ¶ Is die wonde in die substācie der magē/eñ datsi daer doer is/dat welc ghi bekent doer dē wtgāc der spijse/ so is die wonde dootlic. Is dan die wonde nz wijt/gelijc oftsi geschiet ware myt een dagge oft anđ scherp dinc/so salsi een weinich wijt gemaect wordē/eñ sal wordē genapt oft gehecht mit eē driecantige naelde eñ met eenē gewastē siden draet/bisonder alsi is indē vleeschachtigē deele/wāt waer si int ouerste deel daer die zenuē zijn/ so ware dē naet om nz Eñ opden naet sal men leggē eñ sapen dit poeđ gemaect vā wit wieroot/mastic/dragantū/gōme van arabiē elcx een dragma/drakenbloet/mummie elcx eē half dragma. Daer nae sal die buytē wonde ooc gehecht worden. Nochtans dat de ndraet daer die binnē wonde der magen met gehecht is/gelijc des pelsmakers naet/eens deels daer wt hanghe alshi hē van binnē lost/datghi hē moecht wttrecken. Eñ op den buytē naet sal worden ghelept dat poeder van drakenbloet/ wit wieroot/eñ eyerschaelkalc Dese buyten eñ binnen wonde sullē gheheylt worden als een anđ wonde. Nochtās ooc mit wondē drancke/die ic segghen sal indē anthidotario. Al ist dz lanfranc⁹ seyt dat die buyten wonde niet en sal geheylt wordē/ die binnen wonde en is eerste ghenesen. Mer dat en is nz goet/om dz die butē wōde mocht vandert wordē doer die coude đ locht/daer doere die heylinge der binnen wonde belet soude wordē. Wāt alsde binnē wonde nz haest geheylt en wort/so en heyltsi nēmermeer. Daerō moet ty naerstich zijn tot die heylinghe deser wonden.

¶ Is die wonde gescoten/so treet dē pijl wte also ic u geleert heb/eñ vult die wonde mz roseolie gemengt mz eyerdoder/ eñ bescermt die stadt mit dē defensiuū. Des anderen dages suldy daer op leggē die mundificerēde plaester also lange tot

dat die wonde wel gesuyuert is. Daer na sal die wonde gewasschē wordē mz dē wijn die ic heb leerē sieden int naeste voorgaēde cap. vā die suueringe der borst eñ heylt si daer na als een anđ wonde. ¶ Is de wōde gehouwē mz eenē sweerde/eñ isse wijt so hechtse/eñ opden naet legt dz poeđ van drakēbloet/eyerscaelkalc/wit wieroot. of dat poeđ dz gwilhelm⁹ set/vā drakēbloet dragātū/gomme vā arabiē elcx euē veel wāt het heylt die wōde tsamē Daer ouer legt werc genet in wit vandē eye gemēgt met eē weinich des voornoēdē hecht poeders. Daer na salmē de wonde suuerē mz roosolie eñ rooshonich/eñ dā geuleeschet mz dē gesodē wijn gewasschē/als int cap. vā dē wondē der borst/als daer eē sweeringe toeslaet/eñ daer ouer gelept dat self poeđ

eñ daer ouer geleit die groē wondē plaste
re tot dz de wōde wel geheplt is. Eñ hout
alle regelē mz eetē/mit drinckē/mit laten/
mit stoelgāc/also int cap. vandē wonden
der iunctuerē gheleert is. ¶ Van

dē wonden des buycx. ¶ Capit. x.

Die wondē des buycx geschiē dicwil
in dē houdēde deelē/dz is die een an
der dinc oft lidt in hē houdē. Eñ die zijn so
mige vore indē buyc eñ die somige achter
Die vore indē buyc zñ/dat zñ die webben
daer die dermē in liggē/eñ dz eē heet myr
rach/dand is dz dueimie pānikel/sisac ghe
heetē/dz lept binnē mirach/eñ hout in hē
die dermē. Ten dz achterste deel zñ die vijf
spondplē der nierē eñ dz vleesch daer ond
¶ Hoc geschiē die wondē in die gehoudē
deelē/gelijc in die moocke/indie dermē/in
die mage/inden nierē/in die moede/in die
blase. Daerō zñ die wondē des buycx som
wijls wtwēdich eñ gaen nz binnē eñ gaē
somwils binnē. Eñ die inghaē die zñ som
wils dz doer hē nz wt en gaet/eñ somwijl
dz doer hē wtgaet dz webbe oft zirbus eñ
de dermē of yet andš. ¶ Somige geschiē
in die gehoudē ledē als int webbe/of inde
mage/oft indie dermē eñ so voortsvandē
anderē. Eñ dese zñ de distinctiē of ondscei
dē vandē welckē genomē wordē die kēnis
sen eñ cuerē dē wondē. Eñ die wondē ge
schiē somwils mz eē sweert/somwils met
eē pieck/somwils mz eē pijl/somwils mit
eē dagge/eñ mz al tgene dz snijdēde of ste
kende is. Daerō zñ somige wondē cleyne
somige groot/somige wijt/somige einge.
Somwils zñ die dermē lancx geclouē/sō
wils dwers ōtwee ghesnedē eñ somwils
nz meer dā gestekē. Alle dese poentē eñ ō
derscepdē suldi werē eñ ondkennē/eer gy
sulckē wonde sult bestaē te cuereren eñ te
heplē. Eñ dese nauolgende zñ de tepkenē
daer bi ghi bekennē moecht welc lidt ge
wont is van buytē eñ van binnen. ¶ Die
tepkenē dat die wondē des buycx nz doer
en zñ/wort bekent doer tgesichte eñ proe
uē/als daer nz wt en gaet. ¶ Die tepkenē
der wondē oft steec datsi binnē ing.. ē/dat
bekētmen als die proeue diep binnē igaet
eñ als zirbus/of die dermē/oft eenich ander
dinc daer wt gaet. ¶ Die tepkenē dz zirbus
lange wt geweest heeft eñ vandert is/dz
is als zñ substācie wort gesien eē weinich

vuuplt swert eñ stinct.
¶ Dat tepkē dz de der
me gewōt zñ/is als die
vuylhept eñ dē drec da
re wte gaet. Eñ oft die
grote dermē of die clei
ne dermē gewont zijn
wort bekent doer die plaetse der wonden
wāt bouē dē nauel zñ die cleñ dermē/eñ ō
der dē nauel die grote. ¶ Die teikenē dz de
mage gewōt is/heb ic geseit int voorgaē
de capi. ¶ Die tepkenē dz die leuer gewōt
is/dats wtganc des bloets/eñ die wonde
is aē die rechte side. ¶ Die tepkenē dat de
milte gewont is/dat is wtganc des stāc/
eñ die is indie slincke side. ¶ Dat tepkē dz
die niere gewont is/is wtganc vā water
achtich bloet. Nu heb ic v gegeuē de teike
nē eñ kennisse eend yegelijker wondē die
geschiet is indē binnenstē eñ butenstē dee
lē des buycx. Vandē welckē galienus spree
ket dz die quetsure eñ hechtinge scadelijc
ker eñ swaerd is in die mpddē des buycx
dā indie siden/wāt de deelē/om die muscu
lē/zñ meer treckēde eñ de dermē meer wt
lepdende dā die andere. ¶ Die wondē die
niet binnē doer en gaē/die en hebbē geen
bisond cuere/mit bindē/hechtē/supueren
vleeschmakē/eñ heplē mit die groē won
dē plaester of mettē ballsem/gelijc eē and
wonde/also int. xij. eñ. xiij. cap. geleert is.
Desgelike de binnē doergaende wonden

allsēr geē lidt gewont en is/dā alleē datsi gaen doer mirach eñ sifac/die werdē in dʼ seluer manierē gecureert als vore/dā dz si een bisondʼ hechtinge hebbē. ¶ De hechti ge des buycx gesciet in menigerhāde ma nierē. Wāt galien? gebiet dat hechten oft napē also. Dat aldʼeerst worde gesupuert die wonde eñ mirach/wāt bi hē seluē/om dat geē vlees en heeft/en kant nz geheplt wordē/daer en soude eenē bruec na volgē ōde slapheit des nz rechtē vleesch mirach

¶ Ten eerstē steect die naelde doer de eē lip pe der wondē/eñ raect sifac/daer na inwē dich doersteect mirach/eñ knoopet op die wōde. Jndē anderē steec laet de naelde in gaē doer deē lippe eñ doer dz heel mirach eñ sifac/eñ werde wtwēdich gheknoopt/ eñ gaet so voort tot theel gehecht is. Mer galien? set noch eē andʼ maniere/eñ albu casis hout de eñ volcht hē na. Si is ooc ge meyne eñ lichter/mer nz also seker. Eñ is dz ghi alle die boordē der.ij.lippē nz mal- canderē hechtē sult mit dē steken eñ kno- pē/eñ maect also veel knoopē eñ stekē als ser behoeuē. Die.iij.manier set albucasis mitter naeldē te stekē eñ te hechtē/also ge sept is/eñ laet die naelde daer in steckē eñ dē draet omgewondē/also gheleert is int. xiij.cap. Die.iiij.maniere houdē lāfranc? eñ henric?. Eñ ist dz ghi sult stekē eē nael de mettē draet butē inde lippe der wondē eñ doersteect dz heel mirach eñ sifac inwē dich/also dz dese steke recht geordineert si/ daerna tē anderē deele wedʼwt/eñ snijt af die.ij.endē/nochtās dz si lanc genoech blij uē. Daer na steect noch in sulcker manie- rē/eñ laet spaci eēs dwersen vinger groot dien draet snijt ooc af/dā strijct die.iiij.en- dē te samē/eñ also gesciet wt.iiij.stekē ee- nē knoop of strick/eñ also gaet voorts die heel wonde. Wāt door dese hechtinge dat zenuachtich sifac dz geen vleesch en heeft

mit die hulpe vā mirach eñ der buicstēr wondē geheplt wort/eñ die bindinge mit der bindē der borst is hier bequaem/daer om wort si hier gebruyct indē wondē des buycx de doergaē eñ daer geen lidt gewō det wort noch wt en gaet. ¶ Als de dermē gewont zijn/dats doodlijc/nochtās mogen die wel genesen als si lanx zijn gewōt. Mer ist dwers eñ dz si ontwee zijn so ist doodlijc.

¶ Js dan die wonde des buycx nz wijt ge noech/so salmē die wijt makē alsoe ic hier na seggen sal/eñ die dermē voorsienliken wt te treckē eñ napē na der behoeftē/mit een pelsmakers naelde eñ nz mit die hoof den der formikē/al ist dz eenige die prijsen also albucasis scrijft/wāt si is vʼdriet elic eñ on pfitelijc in deser wondē. Mer eenighe als rogeri?/iameri?/theodoric?/ legghen vlierpijpkēs in die dermen ondʼ den naet om dz dē naet niet vʼuuylē en soude. Mer die andʼ/als wilhelm? vʼtrect/leggē eē deel des roepers van een dyer daer in/also die vier meesters seggē. Mer lanfranc? noch guido en dunct dz niet pfijtelic/wāt de na ture is geneycht tot wtdrijuinge der vreē der dingē/dz wtdrijuēde eñ wech nemēde vandē naet/eñ also en helpt dat nz den sel uen daerom dat geleyt was. Mer betere ist als die dermē gehecht wordē/gelijc ge sept is/dz si vā die onsuuerhz gesuuert wor dē/eñ dat mē terstont op dē naet legge dit poedʼ gemaect vā mastic/dragantū/gōme vā arabien elcx eē once/drakenbloet/mu- mie elcx eē half once. Dā salmē de dermē wedʼom in doen also ic hier na segghē sal.

¶ Daer na salmē die buytenste huyt eñ ooc dat webbe daer die dermē in liggen hech ten oft napen/also ic gesept heb/eñ buytē op dē seluen naet legghē dat poeder dz dē naet behout. Wilhelm? de saliceto sach ee- nē ridder die hē seluē mit een mes in sijnē buyc stac dat hē die dermē wt liepē/eñ de

derme̅ ware̅ lanc ghewont/tot de̅ seluen
wort gehaelt ottebanꝰ va̅ papia/ de hem
dleuen o̅tsepde/wa̅thi wilde he̅ die derme̅
wed in doen mer si ware̅ so geswolle̅ dz si
nz ingaen en wilde̅. Doe̅ quame̅ des siecke̅
vriende̅ aen gwilhelmu̅ he̅ bidde̅de dathi
den siecke̅ visitere̅ wilde. Alshi he̅ sach soe
washi ee̅ weinich bescae̅t. Mer hi geboot
te brenge̅ werme̅ wij̅/want de̅ tijt was te
cort/om een water te bereyde̅ gesode̅ met
anijs en̅ camille. Metten wijn wiesch hi
die derme̅/daer wtginc de̅ drec. Doen nay
de hy die derme̅ terstont alte male weder
toe en̅ op de̅ naet leyde twoornoe̅de poed/
en̅ wilde he̅ die derme̅ wed in doen/mer si
ware̅ geswolle̅/en̅ die wonde was enghe
¶ Doe̅ sneet hi die wonde wijder ope̅ mz ee̅
scaers en̅ die derme̅ dede hy weder in/en̅
naype he̅ dat webbe weder toe en̅ ooc die
huyt/en̅ also ghenas hi de̅ selue̅ ridder die
noch menich iaer daer na leefde en̅ ae̅ zij̅
vrouwe ee̅ kint maecte. ¶ Gaet die leuer
ter wonde̅ wt en̅ is si in haer substa̅cie die
pe gewont/so vliest si haer heele werckin
ge/daero̅ is si dootlic/wa̅tmen die wonde
nz heyle̅ en mach o̅ de ouervloedichz des
bloets dzeen materie is der leuend geeste̅
en̅ alle̅ crachten ee̅ fondame̅t/daerom de
me̅sche vderuen moet. Mer en isse in gee
ne̅ deelen of toebehoorte̅ gewont/so sal sy
wed in gedaen worde̅/en̅ die wonde ghe
heylt als een and wonde. Oft is si ee̅ wey
nich gewont/nochta̅s nz seer/so salsi ghe
heylt worde̅ doer eene̅ goede̅ cyrurgy̅/ge
lijc ee̅ and wonde/mer si moet haest gehe
let worde̅ eer si vandert worde/die wijle si
versch is. ¶ Is die milte gewont/so moet
wel ondsocht worde̅ in welc deel haerder
substa̅cien si ghewont is. Noc oft va̅ haer
een deel waer af gehouwe̅/so vuult noch
ta̅s dat and deel die plaetse der heeld mil
te̅. Ten waere dat die porri dwers af ghe
houwe̅ waren/oft dz die wonde der milte̅
hert worde/want somwijls wt sulcke̅ wo̅
den der milten coemt die water sucht/oft
naevolcht eewige cranchz der magen/en̅
hangt die milte wt/so salsi wedom in ghe
daen worden. ¶ Gaet

zirbus wt/dats dz web
be/en̅ ist ghecorrumpe
ret en̅ swert/so benaut
dat gecorru̅peerde deel
mit eene̅ stric/also gali
enꝰ spreect/en̅ snijt dat
deel achter de̅ stric ofte
bant/na dz ondste eyn
de der neyghinghe̅ des
buycx/buyte̅ latende die einde̅ des stricx/
ende die drapen vandie ghesepde napin
ghe der dermen/op datsi wtghaen moge̅
als die wonde ghesupuert is. Als da̅ den
naet oft den bant in zirbus ghemaeckt is
so brenghet den zyrbus oft webbe weder
inden buyck/ende napt terstont die won
de des buycx/also ghesept is/ende en laet
se niet oopen tot dat die binnenste wonde
is ghcheylt/also Jamerius ende Rogeri
us ghebooden hebben/ende daer in heeft
hem Lanfrancus na ghevolcht/ende dye
sake is dese. Want niet en quetst die bin
nenste leden ende natuerlijcke hitte so see
re als die rakinghe van die butenste loch
te/van die welcke verandert wordt/ende
verwerft eenen anderen te eual van pij
ne ende herthept der dermen/ daer af sy
moghen crampich worden/daer na daer
af steruen. Ende oock die oopene wonde
die van nootsweeghen groot was tot der
werckinge̅/bereyt die dermen om altoos
wt te loopen/dat is seer schadelijc/na ga
lienuz in sexto formacorum. ¶ In die
wonden der derme̅ wort van somige̅ seer
gepe̅sen clisterie va̅ straffen swarte̅ wij̅ die
werm is en̅ aldmeest alsi heel gegaet zij̅

Alle zij spijsen tot aē dē.viij.dach sullē dū-
ne zijn/ also dz si nz en putrificerē noch ouer
uloedicheidē makē/ mer cōsoliderē/ eñ da-
re toe prijsen die.iiij.meesters dit poeder.
Legt terwe zemelē een nte in werm wate
re. perst die dā wte/ eñ doet daer toe poeđ
vā Amidonc/ dragantū/ gōme vā arabiē/
drakenbloet/ waltwortel/ hasenhair. Dat
geeft hē alle dage.ij.of.iij.weruē. Eñ is
die cracht cleine/ so salmē hē geuen hoenđ
sop/ eñ worde daer in geleit dragantū/ gō-
me vā arabiē/ dz ware seer goet/ eñ water
daer in gesoodē is wierooc/ mastic/ eñ dat
prijst ooc seer gwilhelm9 eñ somige ande
re/ als rogeri9. Wort yemāt gestekē oft
gewont dz hē die dermē wtcoomē/ als die
nz haest in gedaen en wordē/ dz si onsime-
rē eñ v̄anderen vanđ locht eñ swellē. So
salmē nemen werm water daer in gheso
dē zijn camillebloemē eñ anijs/ of mit wer
mē wijn die nz wel rijpe is geweest/ also lā
franc9 sept. Daer in salmē nat makē een
grote sponcie/ eñ v̄wermē die dermē daer
met. Dan salmense saluē met roosolie eñ
doense wedom indē buijc. Eenige/ als ro-
geri9 eñ theodoric9 snijdē iongebraetuerc
kē oft anđ beesten indē middē ontwee/ eñ
leggē die also werm op de dermē/ dat doē
si so lange ende dicwils tot dz die dermen
werm wordē/ ontswellē/ eñ weđ ingaen.
Hebbē die dermē op die eerde gelegen
datsi vuyl zijn. So salmē die leggē in wer
me geytemelc eñ daer mz scoon makē eñ
weđ inden buyc doē. Sijn dan de dermē
geswollē eñ opgeblasen/ of is die wōde vā
selfs so cleyn dz die dermē nz inghaē en mo
gen. So gebiet galien9/ wilhelm9/ lāfran
c9 eñ die ander/ datmen snijde die wonde
des buycx also seere datmē die dermē we-
derom in brengen mach. Tot dese snijdin
ge is bequaē dat instrumēt genaēt/ sarm
gacoria bicops/ crom gelijc eē zickel/ voor

inđ cromden snidende
mer op die eyndē nyet
scerp. Eñ die forme be
scrijft ons Albucasis in
dz soauyger figuerē so
hier staer. Die siecke sal liggen opden
rugge nochtās dat hi metdē rugge tegen
die wonde hooch ligge. Eñ die cyrurgijn
sal voorsienlic snijdē dz die anđ dermē ooc
niet wt en loopē/ eñ doen die dermē de wt
zijn weder in. Die cyrurgijn moet ooc hebbē
eenē bequamē v̄standigen dienaer die vā
buten mit dē handē driuende die dermen
eñ begrijpe die heel wonde eñ ōtdecke de
voorsienlikē allenskē doer de midsen. Dā
snijt daer in/ eñ doet die dermē weđ in/ eñ
hecht oft naeyt die wonde also ic voore ge
leert heb. Daer na sal dē naet eñ die won
de bescermt wordē/ also galien9 spreet mz
formacis de genoēt worden/ sanguinilētz
die in anderē ledē die wondē vaste makē/
gelijc als zijn de poederē die dē naet of hech
tinge houdē/ plumaciolē mz wijn/ plasterē
eñ ander droogeriē die vleesch makē. Die
bindinge buytē te bindē sal genomē wor
den wt die bindinghe der borst. Coemt
daer pijn vā die snijdinge eñ vā die hechtin
ge/ gelijc dicwils gesciet/ also auicēna spre
ket in.iij.canone/ van die cuere der water
sucht/ dat inđ snijdingē billicx pijn eñ steer
te comt. Daerō ist goet dz daer ingegoten
worde/ olye vā dille oft camille. Eñ op die
plaetse der snijdingē salmē leggē een pla
ster gemaect vā lijnsaet/ hoochmaluusaet/
fenugriec elcx eenē veel. Eñ eenige als hē
ricus/ die pijne eñ opblasinge te v̄drijuen
sieden wijn mit sout daer toe doēde also ve
le zemelē dz dicke worde/ dat doē si in eenē
sac eñ leggē die so werm als hi lijdē mach
daer op/ so dat hi dz heel deel der pijnē be-
decke. Somtijts wort daer toe gedaē die
voornoēde olye. Eñ v̄wandelt dz also dic-

wils tot dz de pijn cesseert. ¶ Die materie
die indẽ huyc gebleuẽ is die nz wt dẽ naet
gaen en mach/daer op en is nz seer te ach
tẽ/wãt dier en mach nz veel zij/wãt die le
den niet seer bloetachtich en zij/also gwil
helm⁹ spreect/die nature resolueert die eñ
v̇teert die eñ sendtse tot die liesenẽ/daer se
gecureert wort als and̉ apostemẽ ind̉ sel-
uer stadt. ¶ Vã die wonde der
blasen eñ nieren. Capit.li.

DIe wondẽ die ge
sciẽ in dezẽ plaet
sen eñ ledẽ/die geschiẽ
somtijts inde houdẽde
deelẽ eñ somwils inde
gene die daer wt gaen
Sõwijls zij de sorchlic
eñ somwils nz sorchlic
¶ Die wõdẽ die gesciẽ
in die houdẽde deelen/
als ind̉ huyt eñ ooc int
vleesch die hebbẽ die cuere als die wondẽ
int.xij.eñ.xiij.cap. ¶ Mer de geschiẽ inde
gehoudẽ wondẽ/als zij die nierẽ/die blase
die moed̉/dz zij leden de dẽ heelẽ lichaẽ die
nẽ/sond̉ wiens diẽst dz lichaẽ nz wesen en
mach/eñ dese en hebbẽ geen sonderlinge
maniere die wondẽ te genesen/dã de ledẽ
die indẽ huyc zij. ¶ Dat teykẽ dz die blase
gevont is/dz wort bekent doer dẽ wtgãc
der orijnẽ eñ doer de stat in pectine. ¶ Dz
teykẽ dz die moed̉ gewont is/bewijst ooc
dye plaetse ond̉ den nauel eñ wtganc des
bloeds. Eñ wort ghecureert als and̉ won
dẽ mit napen/eñ aldermeest bidẽ halsen/
wãt die zij meer vleesachtich/eñ daerõ zij
si beter vast te makene. ¶ Die wondẽ der
nierẽ en werdẽ nz geheylet/wãtsi gespijst
wordẽ metdẽ waterachtigẽ bloede dz der
heylinghẽ weerstaende is/ ooc õ datsi na
haer treckẽde eñ wedom vã haer geuẽde
altijt in beroertẽ zij/wãtsi zij weghẽ daer
doer de orine coẽt. ¶ Die gewõde blase en
õtfaet geẽ heilige aẽ haer/õ dz eẽ zenuach
tich deel is sond̉ vlees eñ altijt ind̉ beroer
tẽ die orijne tõtfaen/te behoudẽ/eñ weder
te geuẽ/al is si onder die vochte lichamen
nochtãs wortsi droge gesacat/des nz te min
wordtsi ghebruyct mz dẽ vochtẽ daer af si
gern wort gebetẽ eñ vuyl gemaect. Mer
die wondẽ indẽ hals d̉ blasen daer si vlees
eñ bloet heeft/die worden eend̉ warachti
ger genesingẽ genesen/also mẽ siet als dẽ
steen daer wte gesnedẽ wort. Mer die int
hole der blasen gewõt wort/daer si vlees
noch bloet en heeft/als de orijn daer wt co
met dats dootlic/nochtãs hechtse/eñ legt
op die naet of hechtige dese plaester. Neẽt
rooshonich.xxiiij.oncẽ/wierooc/mastick/
dragãtuz elcx.ij.onc/cleij gepoluert eñ mz
dẽ rooshonich gemẽgt. Eñ legt om de wõ
de defensiuũ eñ heyltse/eñ hi sal hẽ wach-
tẽ van drinckẽ so lãge tot hy wel genesen
is. Nochtãs als ghy tot enẽ geroepẽ wort
de in sulckẽ plaetse gewont is/ist dz ghi in
v lãdt zijt eñ langẽ tijt enẽ goedẽ lof mits
uwe goede werckẽ gehadt hebt/so segt de
vriendẽ dat die wonde dootlijcken is/den
siecken belooeft altijt die ghesontheyt/eñ
gebiet hem inden eersten te biechten als
een die steruen sal/eer hem die crachte õt-
gha ende die sinnen verwanderen. Daer
na suldi met uwe goede wercke wercken
als oft ghi gheen twijfele en hadt zijnder
ghesontheyt. Want die natuere dicwijls
doet dat den cyrurgijn onmoghelijc wa-
re te gheloouen/aldermeest als si hulp he
uet mijt een goet werck/nochtans en sul-
di gheen goede teykenẽ gelooven die den
siecken dicwijls geschiẽ. Want hypocras
spreect dat ghi/ofte wie hy is/niet gheloo
uen en sult dẽ siecken die sond̉ oorsake be-
tert/gy en sult ooc nz wesen dz quaet teikẽ
sond̉ orsake/wãt dese bedriegẽ duc eñ weel

Hiertond' suldi altoos blijuē in v vast pposo
ste oft pronosticacie des doots tot dz de sel
ue siecke ganslijc is gestoruē oft ghenesen
Maer sidy in vreēde landē cirurgijn/so en
ond'wint v nz in geend'hande manierē de
curacie vā sodanighē wondē/noch ooc so
wat sorchlic is en suldi nēmermeer bestaē
noch geern hebbē. ¶ Vā die wondē
der roedē eñ cullen. ¶ Capit.liij.

Die wondē die in desen plaetsen ghe
schiē zijn seer v'scrickelijc eñ te vresen
om haer subtijle cōposicie eñ om haer ede
le eñ nottruftige werckinge. Nochtās al
is de roede des mās gewōt lancx of dwer
se eñ die wonde nz groot en is/so wordt si
gecureert mit die hechtinge/poed'/ader la
tē/eñ mit voorsienichz der dietē/als eē an-
der wonde. ¶ Js die wonde dwers dat sy
heel af gehouwē of gesnedē is/so is de wō
de ald' sorchlicste om dz daer zijn veel aderē
arteriē/eñ zenuē. Daerō die mensche som
tijts sterft eer dbloet ghestelpt wort/noch
tās in deser sakē de pijn te v'sueten geschiet
mz werm roosolie/mz saluinge om de sca
melheit/dats ond' den nauel/bouē die sca
melheit eñ om dē periconiā/dats tusschen
tfundemēt eñ die scamelhz. Eñ bernt die
plaetse mit eē heet gloepēde ijser ganslijc
eñ heel ō die wonde/op dz dē loop des bloe
des gestelpt worde/eñ dat den crāp v'mijt
worde die daer vand' pijnē comē mochte.
Ghi moecht ooc wel dē genoēden steē de
int.xv.capi.staet daer op houdē oft ooc dē
steen gepoluериseert/eñ daer ond' gemēgt
drakēbloet/wit wierooc/eñ aloepaticū el
ckes euē veele/mit wit vandē epe gemen
get eñ op enē doec gestrekē/oft eē pluma-
ciole die in de middē een gaetkē heeft also
groot als een eerbesie/eñ die plumaciole
daer op geleit mz dz gaetkē comēde recht
te ge i die pijpe ofte dē wech der orijnē/op
dz de orijne daer doer wtgaē mach. Daer
ouer sal mē bindē eñ achter om dz desensi
uū leggē. Eñ mē sal hē alle morgē/alle no
ne/alle auonde goedē wondrāc geuē/ diē
ic indē anthidotario settē sal. ¶ Die won-
dē die indē cullen geschiē v'deruen eñ bren
gē die cullē haest geheelic te niete/des die
generacie benomē wort/al en is die men
sche in geend' sorgen der doot. Eñ die cure
vā desen is gelijc die cuere vandē gemey-
nē wondē. ¶ Van dē wondē tusschē
dē hopē eñ des ned'sten eijnde des rugghes
¶ Capitt.liiij.

Desse wondē en zijn nz
seer sorchlijckē/ten ware datsi seere
groot waren dz die zenuē metter hupt eñ
vleesch gewont warē dz die selue zenuē te
cort wordē/so wort die mensce hinckende
¶ Wort die wonde geslagē mit eē mes of
sweert of der gelijcke eñ is de wonde dan
cleine/so sal si gebondē wordē so ic geleert
heb int.xij.cap. ¶ Js die wonde wijt datsi
hechtēs behoeft/so salsi gebondē worden
na dz.xiij.cap. eñ geheylt als eē and' won
de mz groen wondēplaester of ballez/allso
ic v dz dicwile geleert heb. ¶ Js de wonde
gestekē mz eē dagge So sal si mz eē tame
like wiecke gewiect wordē die te vorē ghe
net is in werm roosolie eñ eē weinich ep-
erdod'/oft ooc daer in gegootē so verre als
mē mach/tot dz die wonde begint etter te
geuē. Daer na salsi gesuuert eñ ghehepl
wordē als eē and' wonde. Ghi mocht my
vragē eñ ooc begrijpē/waerō ic so veel eñ
dicwils geleert heb roosolie in die wondē
te doen/eñ ic dz v'boden heb int.xij.eñ.xiij
capit. Daer op āntwoorde ic/om dz ghi des
te sekerd' sout zijn in uwē goeden werkē eñ
des te min eenigerhāde accidēt oft toeual
daer toe slaē soude vā heete apostemacie
oft geswel/wāt tis dē cirurgijn veel nutter
eñ eerlijcker sulkē toeual te voorsiene eñ
te v'hueedene/dā dz comt eñ mē dz v'driuen
moet. Wāt d' oliē nature doer haer werm

te die si vandē viere heeft oft ōwerft/is:ō-
sueten/saeftē/rechtuerdigē/eñ openen/bi
sondē die enge eñ gescotē wonden. Wāt so
haest als enē steec of wonde tot haer rech
te natuerlike digestie oft etter coēt/selden
eenigerhāde toeual oft accidēt toecomen
mach. Daerō gebiede ic v ooc sōwils daer
toe te doē een weinich eperdoō/op dat die
wonde daer met eē weinich gesuuert sou
de wordē eñ dat dē etter comē soude. Mer
tware altijt seer goet dz sulckē roosolie ge
maect worde vā onrijpe oft seer groē boō
olie/wāt die roosolie eñ sulckē boomolye
in hē hebbē een cleñ bitinghe mit stiptica
Wāt de heel rijpe boōolie is goet te matu
rerē/de middelmatige/te resoluerē/eñ de
onrijpe te cōsoliderē. Is die wonde ghe
scoten in desen deele/So sal dē pijl wtghe
trockē wordē na die regelē vāt.xvij.capi.
of wtgewepct mpt die roosolie/eñ om die
stadt gelept dat defensiuū. Dā sal si gesup
uert wordē mz deser saluē eñ daer na ghe
heplt mit die groē wondē plaester. Eñ de
salue wort gemaect vā rooshonich.xij.on
cē/fenugriecmeel/lijnsaetmeel elcx.iiij.ō-
cen/olpe vā camillē/gerstēmeel elcx.ij.on
cē. Dese legt daer op/wāt het beneēt de pi
ne seer/het suuert/eñ theschermt die plaet-
se vā sweeringe. Sijnē dranc sal zijn gerstē
water mz petercelíwortelē gesoden. Hou
det hē die regelē mz latē eñ stoelganc wāt
die seer nootelic zijn in dese wondē/eñ beue
let hē dz hp hē in rusten houde/wāt onder
alle dingē nz beter en is dā dat hē die ghe-
wonde mēsche stille houde. Wāt dicwijls
vā cleyne wondē groot gebrec comt/dz al
leē geschiet wt vachtinge sulcker wondē/
dz also nz en geschiet alsmē des wel gade
slaet. Daerom weest in deser sakē voorsie
nich.

Vandē wondē inō dpen/
dat is in dat dycke des beens bouen den
knye. Capittel.liiij.

Die wondē der dyen oft int dicke des
beens/weō si zijn gehouwē of gescho
ten/si zijn sorchlickē om die musclē die daer
zijn/also dz si seer geern dootlic zijn. Dese wō
den hebbē luttel onōscheit van dē wondē
der armē/also guido sept/dā alleen diē p̄-
nosticacie dat si geern dootlic zijn eñ datter
gerne toeslaen quade toeuallē. Daerō/is
die wonde cleyne so sal si gebondē wordē
na inhout des.xij.cap. Is se groot dz si hech
tēs behoeft/so sal si gehecht wordē also int
xiij.cap/geleert is. Op die hechtinghe sal-
mē leggē dz poedere van drakēbloet/wit
wierooc/eperscaelkalc/eñ laet dz een eñde
der wondē open/daer doer haer die won
de suuerē mach. Dē eerstē dach legt in die
wonde eperdoō mit roosolie om te suyue
rē/eñ altijt om die wōde dz defensiuū. Als
de wonde wel gesuuert is/doetse vleeiscē
eñ heyltsi dā mit groen wonden plaester
Ghi moechtse ooc vā dē beginsel mpt die
balsem genesen. Is de wonde so diep dz
die musclē doerhouwē zijn oft doerstekē/so
hecht die musclē mit eenē ghewastē siden
draet/eñ daer na die hupt. Bloet de wō
de te seer/so sal dat bloet gestelpt worden
also ic geleert heb int.xv.capit. eñ legt op
de hechtinge dat poeō vā wit wierooc/ep
erscaelkalc/eñ drakēbloet/eñ om die won
de dz defensiuū/eñ in die wonde eperdoō
mit roosolie gemenget. Eñ als ghi wel se
ker zijt datter geen sweringe toeslaen en
sal/so legt eerst daer op dat mūdificatiuū
oft groen wondē plaester. Is die wōde
diep eñ enghe eñ bloet si seer/so stelpt dat
bloet also ic geleert heb/eñ fleubothome-
ret hē daer tegē/eñ legt hē dat defensiuū
daer ouer. Ghi moet ooc wetē dat ghy
nēmermeer in geenrehande aderachtich
musculoos vleesch eenyge wieckē doē en
sult om die wonde open te houdē. Wāt in
sodanigē wondē grote scade coēt vanden

wieckē. Daerō wort in die stat vanđ wiec
kē in die wonde gelept roosolie/tot dz mē
wel seker is datter geen sweeringe of an
der quade accidentē oft toeuallē toecomē
en mogē/eñ dā sal die wonde wordē gesu-
uert eñ gheheplt/als vore. ¶ Eñ heeft die
wōde nz seer gebloet/so sal mē hez latē/eñ
houdē sinen stoelganc eñ regimēt mz ee-
tē eñ mit drinckē/also dz int cap. vandē re-
gimēte geleert is.

¶ Van die wonden der knie. ¶ Capit. lv.

Seer sorchlic eñ do-
telic zijn dese wondē
om de geuoelichz eeni
ger zenuē die daer zijn
wāt die knien hebben
de grootste inbindige
der benē eñ der bandē
cordarū eñ neruoꝝ/eñ
zijn aen die neđste stadt
tot die welcke die voechz haest neđcoemt/
daerō zijn alle dese wondē scadelic. Wāt A-
uicenna sept dz die wondē die geschiē aen
dē knie bi die schene die zijn quaet/ō deswil
le dz hē somwils toecomē quade toeuallē
daer si seldē af vlost wordē. Eñ dese won-
dē hebbē weinich onđscept tusschē de wō
dē der armē/der handē eñ der voetē/dā al
leen die pnosticacie dz die wondē aē deser
plaetsen seer sorchlijc zijn/bisonđ als die zijn
op.iij. dwersse vingerē na bi dē knie/ō die
edelheit der plaetsen/so comt of toeualt ee
nigen toeual die vandē goedē cirurgijn nz
en mach gebetert wordē/so dz dicwils die
siecke vā eene so cleynē wonde sterft. Des
gelijke ooc dz achterdeel alđ wijslicste ver
sien moet wordē om die.ij. zenuē de vandē
hoofde doer dē rugghe eñ achter doer die
beenē in die zolē der voetē treckē. Och hoe
veel eñ dicwils heb ic grote toeuallē gesiē
vā sulcken cleynē wondē die mē weynich
gade sloech eñ heel vachte/eñ mi seluē eñ
veel anderē misuallē zijn. Daerom behoert
di mit grote naerstichez eñ meerđ sorchfol-
dicheit te aēmercken dese wondē eñ na te
volgen dat.xlv.cap. dz dē heelē gront sept
eñ tfondamēt vā sulckē wonde der iūctu-
ren/bisonđ vandē glidt water oft zeuer/so
dat de somige noemē/die regelē des seluē
capittels gade slaende also ic v daer gele-
ret heb/eñ en vgeet gheen dinc te volbren
gen na die regelē des seluē capi. Bisonder
dat hē die siecke stille houde eñ dz gewon-
de lidt in rustē houde/hoe cleyn dz die won-
de ooc is. Eñ hoe die wonde cleynđ is/soe
veel te meerđ sorghe ghi daer toe hebben
moet/wāt hoe die wonde cleynđ is/so den
cyrurgijn meerđ scande gesprokē wort als
hy misualt. Daerō volcht die selue leerin-
ge tot dz ghi die wonde brengt totter rech
ter digestiē/dat ghy seker zijt vā allen toe-
uallē. Nochtās en betrout haer niet/mer
gaet voort eñ volcht de edele cuere tot dat
ghi volbrengt de heel genesinge der won
dē.

¶ Is de wōde gesco
ten/ so weypt dē pijl wt
mz die werme roosolie
also ic dz geleert hebbe.
Wāt de selue olie inder
wondē doet alsoe veel/
als oft daer een wiecke
in gesteckē ware/eñ mē sal de wonde altijt
sterckē mit dē defensiuū. Men sal den siec
ken bloetlatē eñ sinē stoelganc onderhou
dē. Eñ als ghi seker zijt dz geen sweeringe
daer toe slaē en mach/so suldi die suppuerē
mit vnguentū apostolicū scđm auicennā
¶ Daer na sal si gheheplet worden met die
groen wondē placster als een ander wō-
de. ¶ Merct ooc ofter eenich been van dē
anderen gescheyden is dat scheyt hē elkē
¶ Dan hecht die andere deelen te samen eñ
laet si aen dz neđste deel open/so dat si daer
doer alle dage mach ghesuppuert worden

Eñ dē eersten dach legt in de wonde eyer dodē gemēgt m̄ roosolie. Des andō daechs suldise suuerē. Daer na vleeschtse eñ heyletse als een andō wonde. Vā die wondē der schenē. Capit.lvi.

In der schenē zijn veel zenuē die vanō her sene nedcomen/ daerom zijn die wondē der schenē seer sorchlikē/ m̄ alleen ō die selue zenuē/ mer ooc om de musclē die tot .ij. dwerse vingerē beneden die knie zijn/ midts den welckē veel menscē vā sulckē wonde bederuē. Eñ daerō is die wonde geschoten so salmē dē pijl wtreckē als int .xvij. cap. geleert is. Als dē pijl wt is salmē inde wōde gieten werme roosolie/ eñ ō die wonde dz defensiuū. Daer na als ghi seker zijt dz daer gheē sweeringe toe slaē en sal/ so supuert die wōde eñ heyltse daer na. Js seer luttel bloets wt die wonde gegaē/ so neurt bathomeert dz cōtrarie deel/ eñ behout hē sinē stoelganc alsoe ic geleert heb int .xlv. cap. eñ hi sal drinckē gemēgden wijn. Jst dat de wonde seer bloet/ so stelpt dat also in dz .xv. cap. geleert is. Dā sal die wonde gesuuert wordē/ eñ behoeft si hechtēs soe sal mense hechtē eñ op de hechtinge dz hecht poedō leggen/ eñ heylē die als eē andō wonde. Vandē wonden indē knoesele des voets. Capit.lvij.

In den eerstē zijn dese wondē sorchlic om dz dē knoesele tsamē gevoecht is vā veele cleyn beenkens/ daerō als hi gewont is en mach hi nīmēr weder gestelt wordē in zijn rechte positie also hi eerst was. Tē anderē om dz dē seluē knoesel tsamē geuesticht is m̄ vele edele zenuē/ eñ als die gewont wordē so is hē swaerlic te helpē. Js die wonde geschotē/ so salmē die plaetse wel wieckē m̄ roosolie. Als de stat wel geweict is/ so trecket dē pijl wt eñ dā ghiet in die wonde roseolie. Eñ als de wonde seker is vanō sweringē/ so salsi gesupuert wordē. Daer nae salmense heylē m̄ groen wondē plaester. Eñ hout altijt die regelē/ so ic geleert heb/ mit laten/ stoelganc/ eñ alle dinghē. Mer is die siecke seer cranc/ so moech op hē wel geuē een iont gesoodē hoen m̄ agros/ eñ geeft hē gemēgeden wijn. Js die wonde gehouwē eñ is si seer wijt/ soe suldi dat gehouwē been inwendich suuerē eñ de wōde weder toe hechtē. Eñ zijn die zenuē doerhouwē so hechtse tsamē/ daer na die huyt eñ op dē naet legt dit poedō ghemaect van drakēbloet/ dragātum/ gōme vā arabien elcx euē veel. Eñ indē mont der wondē sal mē leggen roosolie eñ rooshonich tesamē wel gemengt/ dat doet .iij. of .iiij. dagē/ eñ om die wonde dz defensiuū. Daer na supuert die wonde eñ heyltse mit groen wōden plaester/ gelijc eē andō wonde. Vande wondē die ghescīē opden voet eñ inden teenē. Capit.lviij.

Als yemāt toecomt die aē dese plaetse gewont is. So merct oft die wonde is gesteckē/ geschotē/ gehouwē/ oft dat si dwers is oft lancx/ oft dē pijl doergaet oft m̄. Eñ steect dē pijl noch in dē voet so trecket dē wt/ so dz int .xvi. cap. geleert is. Oft sorch ghi datter pijn toeslaen sal om de veelheit der aderen die indē voet zijn. So sal hi wtgeweyct wordē mit dz ghy die wonde vullē sult m̄ werme roosolye/ eñ indē mōt der wonden legt roosolie mit rooshonich gemengt eñ om die wonde legt dz defensiū gemaect vā roosolie/ boli armeni/ aā een weinich. Eñ als ghi vsekert zijt vā gesweer/ suuert die wōde eñ heyltse mit grone wondē plaester oft met ioden plaester. Js die wonde gehouwē/ eñ bloet si seer/ suldi dbloet stelpē/ so ic int cap. vā de bloet stelpinge geleert heb/ eñ hechtse eñ bintsi also geseyt is int .xiij. cap. Eñ op die wonde sal geleyt wordē dat poedō van wit wierooc/ drakēbloet/ eyerscaelkalc/ eñ om die

wōde salmē strijkē woorscreuē defensiuū
¶ Daer na sal mēse suuerē eñ heylen als eē
andꝛ wonde. Nochtās dꝫ den voet altijt ho
ge worde gelept eñ natuerlijc werin ghe
houdē/ op datter die vochtheꝫ nꝫ in en loop
¶ Hout hē sinē stoelgant eñ regimēt mit ee
tē eñ drinckē/ so ic geleert heb. Ghi sult ooc
wetē dat die eedel zenuē vā die herssene co
mē/ oft dan dē voet doerhouwē ware dat
ghi des te meer nerstich eñ sorchfoldich zijn
moet. ¶ Vā alle fracturē oft brue
kē der beenē int gemeyn/ hoe mē die wedꝛ
rechten eñ heylen sal. ¶ Capit. lix.

Als ic nv geleert heb vā allē wondē
hoe die geschiē oft geschiet zijn in die
oplossinge des gheelē/ dat is indē wondē
der weycker ledē/ als indꝛ huyt/ vlees/ ade
rē tot op dat gebeente. So is ooc nootelic
te scrijuē vā die oplossinghe der beenē die
daer zijn die hertste deelē des lichaēs. Al ist
dꝫ galien' alle oplossinge der beenē na de
griecsche tongē eenē bruec noēt. Nochtās
heeft die latijnsce tonge ondꝛscheit indꝛ oplos
singē der beenderē. Wāt alle tgene dꝫ ghe
houwē wort mit eē sweert oft desgeliken
als vleeisch eñ been doerhouwē is/ wort
geheetē een wonde mꝫ dē bruecke. Maer
wāneer dat been mꝫ eē plomp instrumēt
als/ mit eē kolue/ stoc/ steen/ is geslagē/ ge
vallē/ geworpē/ van hē seluē oft andꝛ liedē/
dat wort geheetē eenē bruec der beenderē
¶ Eñ sulckē oplossinge geschiet in meniger
hande manierē/ daerō ontfaet si vā auicē
na veel namē/ so hi set int gemeyn cap. van
dē bruecke. Mer lanfranc' deylt alle brue
kē der beendrē in driē/ daer doer dye andꝛ
manyeren in desen wercke alle bewesen
wordē. Wāt somwils breect dꝫ beē dwers
dat in dē bruec noch mꝫ dē bruec geen stuc
noch stuckskēs en zijn/ eñ dat es ghemeynlic ee
nē bruec geheetē. Somwils wort dꝫ been
gestotē/ geslagen/ gequetst/ als dꝫ ongelijc
breect/ splintert/ brockelt/ dꝫ deen stuk oft
meer stuckē hē vandē anderē scheyt of ghe
sceydē wort/ eñ dā wort hi genoēt frustra
lis oft eenē gebrookē stuckachtighē been
bruec. Somwijls en wordet nꝫ dwers noch
stuckachtich gebrokē/ mer dꝫ beē splijt oft
scueert lancx/ dā wordet genoemt apertu
ra oft eē scuere. Mer die ondꝛsceyden sulc
ker bruecke eñ formē des opgelostē beens
het si gesnedē oft geslagē/ en wort nꝫ geno
met vā die werckende sake/ mer vā de dis
posicie die daer af bleuē is/ om de woordē
galieni in q̄rto terapētici. Wāt van dꝫ we
sen waer mꝫ die geschiet zijn/ het si met een
sweert oft slach te bekennē/ en wort nꝫ ge
nomē die cureringhe/ mer alleē die betey
kenende disposicie die daer bleuē is vā die
nature der particulē zijn die daer bewisen
die cureringe/ wāt die disposicie besluytet
in haer dꝫ wesen des dincx/ eñ sinē toeual/
eñ die nauolgēde disposicie. Daer af wort
gesprokē dat sommigē bruec is slecht eñ som
migē cōposijt. Den slechtē bruec na galie
nū is sommich dwers/ sommich lācx. Eñ
vā beyde dese also lāfranc' spreect/ is die
somich volbracht/ gelijc als yemāt eē heel
been breect/ eñ die somige nꝫ volbracht/ dꝫ
nyet gebrokē is dā dat half deel. Die selue
zijn somich gelijc oft effen/ somich oneffen/
stuckachtich/ eñ scherpachtich. Hier is so
mich in eē been/ eñ somich is in .ij. vgader
de beenē. In die vgaderde beenē is die so
mich mit eē wonde/ somich myt pijnē/ so
mich mit apostemē/ somich mꝫ oneffenheꝫ
eñ knoedelē des beens/ eñ also voorts vā
den anderē. Mer die genomē worden vā
die nature der particulē/ na Albucasis/ zijn
somich indē beenē der nasen eñ inden bee
nē der kinnebackē/ somich indꝛ vorcken/ so
mych indē ermē/ eñ also na deen dandꝛ/ eñ
wt sulckē ondꝛsceyden wordē genomē die
cureringen. ¶ Die teykenē der fracturen

oft des brueck/na halp abbatis eñ na lan-
franc⁹/wed hi is na die breyde oft diwers
zijn den gesichte eñ dē ůstande genoech oo
pēbaer. Wāt daer wort gesien in eeniger
hande manierē des beens tsamē vouwin-
ge eñ buyginge oft eenige oneffenh;. Eñ
al en vanderet haer die forme indē eersten
n;/also dat ghi niet en cont gesien dē brue
ke/so wort hi nochtās bekent/na rasis eñ
auicēna/doer dat tastē des beens met der
hant/als ghi hoort eē crakinge oft geluyt
des beēs/als ghi d; gebrokē is tsamē wrij
uet eñ metter hāt daer ouer wrijft. Eñ de
pijn des beens alst geraect wort eñ die on
machtich; daer af betuyghē dat. ¶ Als in
de fracture oft bruec stickē oft splinterē zijn
also yc geseyt heb/so geuoeldy indē bruec
een stuc oft meer dat inō ordeninge n; en
is/oft d; hē niet en wilt laten schickē/wāt
si dat vleesch stekē dat om dē brueck is/eñ
op die ghebrokē stat geuoelt die siecke een
steecte/alrō meest als ghi de stat dwingt of
druct metter hant. ¶ Dē bruec na die leng
de des beens oft die scuere is qualijcker te
bekennē dan dē diwersen/nochtās wort hi
bekent/wāt dat lidt wort grouer eñ dicke
re inō dieptē/also d; ghi ooc metter tastin
gen geuoelt des beens ōnatuerlike groot
heit/eñ die siecke en mach ooc n; dat lidt
geenē gewoonlijkē arbeyt doē. ¶ Eē beē
dat diwers heel ontwee breect/dat is qua-
der eñ sorchlijker te binden eñ te genesen
dā d; lanck ghebrokē is/eñ daerō als den
bruec gheheylt wort is hi altijt oneffen/alrō
meest als dē bruec is in een been diē geen
anō been toegeuoecht en is/ghelijc in die
vorste armpijpe eñ inō schenen. ¶ Den
bruec oft fracture bi die iūcture/is swaers
eñ quaetst om bindē/want men hē n; wel
bindē en mach/eñ daer blijft dicwils swa
rich; der beroertē eñ herth;. ¶ Die fractu
re mit pijne eñ vderswille des vleeschs/eñ
die veel vochthedē heeft/die is quaet/wāt
si en mach n; wordē gherestaureert voor
dat die gebrekē zijn gebetert. ¶ Den bruec
mit een wonde heeft een sondlinge cuere
want mē moet inō bindē gaten latē/daer
doer die heylinge der wondē geschiē mach
nae haerō behoeften.

¶ Als eenige fracture
geschiet is/hoe die lan
ger onghebondē blijft
so si sorchlijker eñ qua-
der is/wāt diē bruecke
wort hert eñ de ydelh;
wort vuult met weēde
substancie/daerō in de
restauracie behoeuē si
grote sterch; der bindi
gen/eñ die grote sterch; is sorchlijc ter hit
ten eñ ten crāp/so auicēna seyt. ¶ Voorts
aēgaende de lanch; des tijts in welckē de
ghenesen sullē wordē/is te wetē d; het bec
keneel geneest in .xl. dagē/d; been ō nosen
in .xiiij. dagē/de ribben in .xx. dagen/eñ so
voort gelijc mē hier na seggē sal. Mer die
ouch; des mensce benemet sulckē gewoō
likē tijt der heilingē. Jameri⁹/auicēna/eñ
hali abbas seggē d; die sake waerō de bee
nē tragen of merrē gecōsolideert te wordē
zijn menichfoldyge vocht makige n; heet
watere eñ dicke vmakinge/haestich; inō
beroertē/luttelh; des slijmigē bloets/nau
wich; der bindingē die belet d; het lidt n;
geuoet en wort oft weerstaē en mach die
stucken der beenderen. Daerom spreeckt
auicenna dat die wedersettinghe gemin
dert wort/in die heete lieden/in die lieden
die van siecten becomen/eñ in de oude lie
den. Want in die seer oude lieden en ghe-
schiet geen wedsettinge. Eñ gene d; wedō
settinghe des lidts beteykent/is cōpositie
tot zijnen ghelijcken ghesellle ghecregen
eñ weelde eñ oopenbaringhe des bloets/

dat die nature wtiaecht met nerstichz tot
die fracture. Eñ daerō wort gesept dat die
swellinge des lidts sonđ grote pijne/na đ
bindingē/eñ die ōtswellinge na dē tijt der
weđsettingē/is een goet teykē. ¶ Mengaē
de die genesinge eñ bindinge der fractue
ren seggē galienꝰ eñ auicenna datter zijn
iiij. bisonđ meyningē. Die eerste is gelijc
makinge of effeninge des gebrokē beens
¶ Die anđ/dz gelijc gemaect been te behou
dē. Die .iij. is die bindinge mettē gate. De
iiij. is beteringe der accidentē oft toeuallē
¶ Mochtās eer ic gha tot die bewijsinge hoe
die selue meyningē volbracht sullen wor
dē/sal ic v geuē somige leeringē die noote
lijc zijn totter werckinge des wercs. Deer-
ste is dat voor al bereyt sullē wordē alle di
gen die tot de weđsettinge nootelic zijn. Tē
tweedē die bequaē plaetse eñ bequaē die-
naers. Tē .iij. wit vandē eye dats genoech
si/eñ olie vā roosen eñ eenē doec daer inne
genet/groot na die groothz des lidts. Tē
iiij. drie bindē lanc eñ breet na dz lidt. Ten
v. werc dz saefte eñ wel gehekelt is/genet
in oxicrata eñ wtgedruct also Rasis sept.
¶ Tē .vi. spalckē die effen eñ glat zijn/vā buec
ken oft denē hout/of vā hoorne/of vā yser
oft vā leere/lanc na dz lidt/ij. oft .iij. dwer-
se vingherē ouer die fracture/also albuca
sis sept/oft meer ist noot/also dz si die iunc
ture nz en raken noch quetsen/in die mid
dē dickere dā op deindē/eñ dier sal so veel
geleyt wordē als dē nootdruft eyscht/dat
heel lidt omgaende/die eene vā dandē ee-
nē dwersen vinger/mit doeckē gedect eñ
in wit vandē eye ghewasschē. Ten .vij. ist
dz noot is/datmē hebbe pijpkēs mit coor-
dekens gebondē/bisonđ so veel alsghi be
hoeft na die lengde des lidts/die spalcken
sullē gebondē wordē mz die coordekēs eñ
met die pijpkens/om daer met te restrin-
geren eñ te bindē dat genoech si/daer na
laet doer al die pijpkēs een stockē gaen/
op dat si nz om en kerē eñ dz die bindinge
niet los en wordē. Ten .viij. datmē hebbe
een suspensoriū oft canabulū/daer in dat
lidt recht eñ vast werde ghestelt. Ten .ix.
een bedde daer die siecke op worde geleyt
eñ ist noot so sal dz eē gat hebbē daer doer
die siecke zijn genoech makē mach/eñ daer
om sal een coorde hangē bouē dat bedde/
dz hi hē daer mit kere oft doe dz hē believt.
¶ Die anđ leeringe is/vā die effeninge of
gelijcmakinge mz .ij. dienarē oft knechtē
daer af deē houdē eñ treckē sal dat lidt aē
deē einde/eñ die anđ aen danđ eyde/recht
op dz die wtschijninge nz en breke/eñ mo
gen si nz wel mettē handē gelijc treckē eñ
dat gebrokē lidt streckē/so sullē si hebben
eenē riem daer toe gemaect oft eenich an
der dinc/also ons ypocras gheleert heeft.
¶ Mer twaer sonđlinge goet datmē eē vij-
se oft winde had daer toe gemaect/ō daer
mit dz been vā een te vijsene of te winden
tot dat gebondē is/eñ dat fautsoen vā die
selue winde oft vijse staet op danđ side ge
figureert. ¶ Die .iij. lee
ringhe/is dz die behou
dinge die daer geschiet
doer die bindinghe eñ
stickinge dz die geschie
saeftelic eñ sonđ pijne.

¶ Galienꝰ sept die gene die de bindige doet
eñ dz daer toe behooret/die sal v'kiesen die
manierē eñ figure die alđ onpijnlicste is/
wāt geen dinc en is so seer eē sake der ver-
derffenisse des lidts als de pijn die comt vā
die ouerbindinge eñ ongemanierde schic
kinge. Daerō merct dat guido sept/desge
lijke ic ooc gesien heb veel ledē de ontfunct
wordē mz estiomena eñ putrificeerdē/da
re af waerscout ooc rasis dē cirurgijn/wāt
de bindige die slap is/de en hout dz beē nz
eñ die te vast oft te stijf is/die brengt pijn/

eñ en laet dat levē nꝛ comen tottē lede. Dē tijt der opbindingē sal zijn dat hi dꝫ wel lijdē mach/ also de meester rasis sept. Eñ gelijc gesept is so heet hypocras gebruyckē ij. bindē in die bindinge der fracturē des beens. Want die eerste vā die plaetse der fracturē opgaende/ de belet dꝫ nedcomen der materiē. Die and᷑ is vand᷑ seluer plaetsen neđgaende/ die druct dye materie wt. Eñ dese. ij. bindē vwaren eñ vsterckente samē dꝫ been dat gebrookē is/ eñ vbieden alle apostemacie eñ flegmoenē daer aen te comē/ gelijc gaken᷒ spreect. Nochtās en is dat nꝛ ghenoech ten si datter die derde is/ die geuondē is om die plumaciolē te vwarē eñ haer met te besluitē/ so heet hi gebruyckē een cerotū/ voor dwelcke die roos olie gelept wort. Is die fracture mꝫ een wonde/ so raet rasis dꝫ dē bant indē eerstē slap zij sal eñ opten. vij. dach stijuer eñ vaster. Int eerste eñ int leste slap/ wt vresen der apostemaciē. Die bequame schickige geschiet in. ij. manierē/ also galien᷒ spreeket. Ten eerstē wt gemeend᷑ mepningen/ dꝫ si is sond᷑ pij. Tē. ij. van de nature eñ gewoonhꝫ des lidts/ eñ dese. ij. manierē worđ gelijkelic volbracht als die natuerlijke eñ gewoōlike figure des lidts sond᷑ pij is/ eñ daer af wacht hē die siecke dꝫ hi hē vmide. Eñ daer zij vondē canabula eñ suspensoria/ dꝫ zij ophangende eñ werckelike instrumētē die te sterckē/ vestigē/ eñ seker te houdē. Die. iiij. leeringe is/ dꝫ indē begisel gelept sullē worđ goede effen spalckē of yet and᷑s in de stede vā diē/ nꝫ ō te dwingē/ mer alleē om tond᷑houdē/ tottē. vij. dage/ eñ als die vreese ḋ apostemaciē vgaet/ dā sullē daer goede stercke spalckē aen gedaen wordē/ om te dwingen eñ om te ond᷑houdē. Mer ic heb in gewoōten indē eersten te ghebruyckē die goede spalcken ende des so veel te slapper eñ te losser te bindene/ datter gheen gheswel oft apostemacie toe en sla. Dat doet totten lesten dꝫ die fracture wel vaste eñ sterc is/ ende en wetet niet te haest int afnemen/ gelijc auicen na seit. Die. v. leeringe is vandē tijt der vanderingen oft ander werf te verbindē/

eñ is dat die vanderingen nz geschiē en sal
(ten si dz die fracture nyet wel gerecht en
ware oft dz daer yet vreēts in ware) voor
op dē tienstē/of.xv.of.xx.dach/ia als die bi
dinge geschiet metter olien. Mer geschiet
die bindinghe mettē poed/also ic leerē sal
tot opten.ix.of.x.dach/eñ so hi later opge
lost wort so quader/gelijc rasis sept. Mer
hebdi twijfellinghe vā die rechtinghe/so
moechdi dat vanderen binnē.vij.dagen/
eñ eer/oft somwils in.x.dagē/want dā en
isser noch geen por⁹ wordē/eñ isser dā yet
te effenē dat moechdi effenē. Coemt daer
pijn/of apostemacie/oft ioecte/oft scorftheȝ
so moechi optē derdē dach vanderē. Mer
andᵉs en salmē nz oplossen voordē.vij.da-
ge/ten waer dz die aenhangende vuylhe-
dē wt der lijdend particlē getrockē mostē
wordē oft als die porosacie nz wel en ghe-
schiet. ¶ Die.vi.leeringe is vā die genera
cie der porosaciē/dz is als die.x.daghē na-
kē dat het por⁹ te wassene begint/so salmē
dat regiment vsterckē. Eñ galien⁹ spreect
datmē den lychaē spijsen moet met spijse
daer goede vochtheidē af comē/eñ niet al
leene goede/mer ooc slijmige/daer meest
dē bant oft cōglutinacie der fractuerē wt
wort gegenereert/so auicēna sept. Gelijc
als rijs/terme/gesodē hoofden eñ voeten
stoppende wijn. Hi sal hē wachtē vā alle dz
subtijl maect eñ dat het bloet vbrant/als:
subtilen wijn/looc/aiuyn/mostaert/eñ wel
rieckende specerie. Eñ rasis sept/dat men
t regimēt subtijl makē moet int beginsel/
geenē wijn drincken/dē buyc soluerē ende
bloetlatē/so wort de apostemacie belet/eñ
alshi daer af vry is/dā sal hi weder keren
tot zijn gewoonlic regimēt. ¶ Als nv vcla-
ret zijn die selue leeringhē/so is hier weder
te gane tot dē voornoēden.iiij.meyningē
Die eerste is gelijcmakinge des beens eñ
wort vuult mit rechte wtstreckinghe des
lidts eñ des nedᵉ gedructen beēs ophessin-
ge eñ dat vheuen neder druckē sondᵉ pijne
tot dz die hoofdē der beenē in haer natuer
like stadt gebracht wordē. Die andᵉ wort
vuult mz eē goede tamelike bindinge na
menigerhāde meesters. Wāt somige bin
dē die fracture gelijc/sondᵉ die te spalcken
tot optē.v.of.vi.dach. Somige andᵉ bepla
sterē hē eñ leggen plumaciolē vā doeckē/
gelijc meester peter/of vā werc/gelijc the-
odoric⁹/eñ binden eñ spalckē daer op. Eñ
dese beyde zijn scadelijc/ wāt dᵉ plumaciolē
soude also veel zijn/moetē datter geē rechte
bindinge geschiē en soude mogē/eñ in dē
slaep mocht ooc dz lidt vschietē. Mer gui
do volcht na eñ hout hē aen de voornoēde
leeringē/eñ also. Indē eerstē merct dat de
pijn vdreuen worde/dz lidt nochtās bewa-
rende. Ten tweedē/dz in de bewaringe dz
porus of die cōglutinacie om die fracture
ghegenereert worde. Eñ indē derden dat
dz lidt vwarende gesterct worde/eñ dz tot
zijn gewoonlijke werckinge wedᵉ ghehulpt
worde. ¶ Die eerste ordineringe wort al
so volbracht. Als de fractuere dwers is/eñ
zijndᵉ geen stucxkēs wech te doene/So sal
die fractuere gelijc getrockē eñ gehouden
wordē vā twē dienre/eñ rechet eñ vuecht
die gebrokē beenē datsi tegē malcanderē
staen eñ doet na die ordineringe de ic v le
ren sal. Sijndᵉ stucxkēs ghescheydē die dat
vleesch steke eñ zijn die vast āhangende/
die dwingt tot haer eerste stat eñ vuechtsi
tsamē/eñ bint dz wel. Makē die beenkēs
dē muscelē pijn eñ volchter apostemacie na
so is noot op die plaetse twleesch te snijdē/
eñ de stekende beenē wt te doen/dz goede
wedᵉ te brengē/eñ dz lidt te genesen/also ic
v leerē sal. Isdat vlees gefrotteert mz der
fracturē des beens/so sal dz been gebondē
wordē mit roosolie eñ daer op geworpen
dat poedᵉ van mirtillē besien/ eñ ouer die

olie eñ poeđ salmē leggen dē doec ghenet
int wit vandē eye eñ in roosolie eñ saefte-
likē bindē. Mer is die fracture sonđ pijn
eñ sonđ beenstucxkēs eñ wel geeffent/so
salmē dz die wyle die dienaers noch hou-
dē/bindē mit eenē langē breden bant nae
die grooth: des lidts/sonđ eenich middel.
¶ Oft alsdaer eenige doeckē tusschē gelept
wordē (gelijc galienꝰ doet) die en sullē niet
so grof zijn datsi die bequame bindinge be-
lettē/eñ sullen genet wordē in wyt vandē
eye mit roosolye gemengt. Eñ begint op
die fractuere te bindene/metter bindē op
eñ neđ gaende/genoech begrijpēde van-
dē gesondē deele/eñ op die fracture sal dat
seer effen eñ sonđ pijne gebondē worden
¶ Op dē bant salmē leggen enē.ij.dubbelē
doec oft werc genet eñ wt gedruct dye dat
heel lidt begrijpe/dat die eyndē der spalc-
ken dat lidt niet en quetsen/eñ nayt dien.
¶ Daer op legt die spalckē die van hout oft
leer gemaect zijn/eñ dan bindet mettē pijp
kens. Dā sal die siecke in een stille plaetse
eñ vast gelept wordē dz hi ruste. Eñ ist vā
node so sal die siecke des anderē daechs ge
latē wordē. Sijn regiment sal dunne ghe
maect wordē in dē buyc in die eerste dagē
¶ Die bindinge en sal nz vandert wordē in
x.oft in.xv.dagen tē waer dz die fractuere
nz wel en waer berept/of datter yet anđs
toe quame/gelijc voorgeseyt is. Eñ dā na
dē.iij.oft.iiij.dach/sal hy op gebondē wor
dē eñ die vmakinge sal geschiē/eñ sal we-
der gebondē wordē als vore. Waert sake
dz den tijt te heet ware oft datter een ghe-
swel oft aposteme ware/of datter yet an-
ders toesloege/ooc dz de mensce so out wa
re dat hi selue sorchfoldich ware dat hi die
fracture wachtē eñ vmijden conde/so mo
get ghi die olie gebruickē. Mer waer ghi
sulcker sorgē ontlast zijt/so sal dit poeđ ge
maect wordē dat ic dicwils gebruyct heb/
eñ groot ꝓfijt daer af gesien/eñ wort ghe
maect vā Bolo armeno/waltwortel elcx
iiij.oncē/fijn suuer gerstē meel.vi.oncen.
¶ Onđ malcanderē gemēgt/Eñ dedy daer
toe walstēē.iij.oncē/dien heb ic altijt daer
toe gebruict eñ wort gebracht wt switsen
¶ Ic heb gesien eenē cirurgijn die beroemde
hē als eē mensce eenē arm oft beē ghebro
kē had/dien wilde hi genesen in.viij.dagē
eñ om dz te bewijsene sloech hi mē eenē hont
zijn been ontwee/doē mengdē hi vooꝛnoē
de poeđ mit wit vandē eye/dz leyde hy op
des hōts been eñ spalctet/ouer.viij.dagē
dede hi de spalckē weđ af eñ die hont was
ghenesen. Daerō is mijnē raet alsulcken
steen in deser cuerē nz achter te latē. Dat
poeđ heeft ooc die nature/al waert dattet
been indē eerstē daer onder swolle/so ont-
swilt dz weđom seer corts daer onđ. ¶ De
anđ ordineringe wort vuult/dz na die.xij
oft.xv.dagen als die materie des porꝰ be-
ghint te comē/dwelc mē bekent doer dye
cesceringe der pinē/alsser geen aposteme
toe en coemt eñ doer goede vwe des lidts
¶ So sal dē bant af gelost wordē eñ dat lidt
met werm watere gewasscē wordē. Dan
legt daer op eenē doec gestrekē eñ bindet
mz alle dē gebinde der bendelē eñ spalckē
so vooꝛ staet/mer eē weinich vaster. Ma-
ket dat regimēt grooter ist noot. Die frac
ture sal gesalft wordē eñ vmaect te.vij.of
te.ix.dagē oft meer/tot dz dbeen wel gebō
den is mettē poro/dwelc bekent wordt by
die beroerte/bi die ōtswellinge eñ tijt zijn
der vastmakinge toecomst. ¶ Die.iij.oor
dineringe is dz dlidt alle.iij.daghe sal ghe
wasscen wordē mit goedē wijn/daer in ge-
sodē zijn/roosen/alsene/eyckēhout. Eñ ge
bonden mit werc indē wijn genet eñ wt ge
druct/mit.iij.of.iiij.spalckē. Dā sal dat lidt
weder allenskēs gelept wordē tot zijn ge-
woonlike werckinge/eñ ten lestē salt ver

ſaeſt worden met dyalthea oft oxicrotio.
¶ Die.iiij.ordineringe wort volbracht na
diē dat die toevallē geſchiē/gelijc ofter pijn
oft apoſtemacie ware. Waer dā die pijne
of die apoſtemacie groot/ſo ſal die vdreuē
wordē/eer dat gebondē worde mit dē lan
gen bendele die daer toe behoort. Oft wa-
re dz gebondē na zijn rechte behoorte/eñ dz
daer heete apoſtemacie oft onlijdelike pij
ne toe ſloege/daer mit wort die cyrurgijn
gedwongē dz lidt te ontbindē/dē toeual te
beterē/der natuerē te hulpē te comē/eñ dz
lidt ōgebonden eñ los te latē tot dz die toe
uallē oft accidenten vdreuen zijn. Daerō ſo
moetty die pijn vdriuen (alſo lāfranc9 ſept)
mit die ſaluinge vā wermer rooſolie. Ofte
na guido/mit wolle genet mz rooſolie eñ
azijn/daer ouer gelept. ¶ Conter ſcorthe-
de/oft bijtinge/oft ioecte/ſo ontloſt die bin
dinge eñ maect dz been vocht myt werm
water daer in geſodē is eē weinich ſout/dz
lidt daer mede geeinbroceert eñ opgego-
tē van hoge/oft mit unguentū albū of po
puleon geſalft/alſo voor ſtaet. Als dā alle
deſe toeuallē ceſſeren/ſo keert weđ totter
bindingē des lidts. ¶ Iſſer een wonde eñ
zijnđ ſtuckkēs inne/de ſalmē wttreckē eñ
heylē die wonde alſo ic geleert heb int ca-
pit. vā die quetſinge in dē beene. Daer na
gaet totter cuereringe der fracturē/als ic
geſept heb. Eñ als ſi etter maect/ſalmē eē
gat maken inđ bindē/daer doere die won
de geſupuert mach wordē/na haer der be
hoeftē. ¶ Vā die brekinge oft frac
ture des noſen. Eñ vā die brekynghe des
beckeneels heb ic geleert int capit. vā die
wondē des hoofts. ¶ Capit.lx.

DAt been des noſen wort ſomwilſ ge
brokē/ſomwils neđ gedruct/ſomwi
lē tſamē gedwongē. Welcke brekinge alſ
men haer int tijts te hulpē comt/ſo ōtfaet

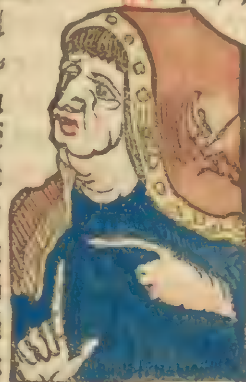
ſi de weđbrengiuge. Mer als dat nz en ge
ſchiet/ſo moet dz eewelijc alſo bliuē. Daer
om alſo haeſt als dz gebrec geſchiet is/ſoe
iſt noot dz terſtont opgericht worde. Wāt
liet mē dat alſo vherden/alſmē dz daer na
weđ rechtē wilde/ſoude den ſieckē te veel
pijnē geſchiē. Daerō recht dz weder alſoe
¶ Steect dē vinger der ſlincker hant naeſt
dē duym/indē noſe/oft dē cleynē vingher
aē die ſlincke hāt tot aē die plaetſe der fra
cturē doer eē vandē noeſgatē daer ghi alđ
beſt in moecht comē/eñ met đ rechter hāt
druct op die fracture alſo dz ghi met dē in-
geſtekē vinger opheft als ghi mit de rech
te hāt druct/eñ vuecht dz been weđ in zijn
rechte ſtat. Eñ als ghi dē noſe gelijc gema
ket hebt/ſuldi daer in makē eē wiecke vā
was/daer in gemengt ſi een weinich des
poeđs vā maſtic/eñ drakēbloet ſeer cleyn
gepolueriſeert/ghemaect gelijc eē kerſſe/
eñ indē noſe gelept. Mer wilhelm9 placē
tin9 maect eē harde wiecke gemaect van
werc/ghenet in rooſolie eñ beſapt mit dit
navolgēde poeđ gemaect vā Bolo arme-
no.ij.oncē/mirtillor.iiij.oncē/drakēbloet
dragantum/gomme van arabien elckes
een half onche. Neemt ooc doecken ende
plumacioolen in wit vanden eye ghenet
ende dat poedere daer op gheſaeyet/daer
op alleſins ghelept na die forme des noe-
ſen/alſo ic gheleert hebbe int capitte. van
die wonde des aenſichts. Oft en condy dē
vingher inden noſe niet gheſteken/ſo ma
ket een wiecke van houte eñ ghedect met
out linnē doec/ghenet in rooſolie/ende in-
den noſe gheſtekē/daer myt druct dē noſe
opwaerts eñ myt die andere hant neder-
waert gelijkelikē tot ghi dz been weđ brē
get in zijn rechte ſtat. Dā bintē mz wit van
dē eye eñ metten poeđ/alſo ic heb geleert
¶ Eñ ōđ die plaetſe ſtrijct dz defenſiuū vā bo-
lo armeno/rooſolye eñ azijn een weynich/

gemengt mit nachtscasap/dz doet alle da
ge. Eñ als de bindinge gesciet is so fleubo
thomeert hē op die hāt of prickelt hē opde
scouderē. Het hē ventosen eñ ondhout hē
sinē stoelganc mz suppositorië eñm: cliste
rien/wāt dz dē siecken seere vlicht. Eñ als
ghi hē andwerf wilt vbindē so vnieut die
wiecke mit versch roosolie eñ mit dz voor
noēde poed. Mer opten nose legt dz voor
noēde poed vā dragantū mit wit vanden
eye gemengt eñ vmaect dē nose alle drie
of vier dagē. Is dē nose mz die brekinge
seer gewont/so hecht die huyt te samē/soe
ic geleert heb int cap. vā de wondē des no
sen. Eñ op die wonde legt dz poed dat int
selue capi. staet/eñ heyltse also ic daer ooc
geleert heb. Verbint de wonde alle dage
tweewerf/eñ hout dz selue regimēt mz ee
tē/mit drinckē/eñ bysond sal hi roodē wijn
drinckē met water gemēgt. Vā
die fracture oft brekinge der kaecbeendrē

Als dat kaecbeē gebrokē Cap. lxi
is/so suldi uwē vinger der slincker
hant settē ond den mont des sieckē eñ brē
gen eñ vuegen hē dz kaecbeē effen opmal
canderē mit uwe rechte hāt/dwelc ghi be
kent als des pacients siecke tandē wel ge
lijc eñ effen staen mit die gesonde tanden
Dā neemt enē goedē .v. of .vi. dobbelē ster
kē siden draet die seer wel gewast is of ee
nē clepachtigē coperdraet die te voorē ge
gloeyt is geweest eñ wedom vā selfs cout
wordē daer met vlecht die tandē aē deen

dand/gelijc kenē tuij
also hier gefigureert
staet. Eñ als dat ge
daen is/so neēt poedē
dat hierna staet/gemengt mit wit vandē
eye/op eenē doec gestrekē als eē plaestere
eñ gebondē so ic geleert heb int capi. van
dē wondē der kinnebackē. Oft legt hē da
re op plumaciolē vā seer dobbel linnē doc
ke. Daer op legt spalkē vā leere. Dā sal
mē bindē mz een binde die achter dē hals
beginne comēde opde kinnebacke eñ we
dom comende ond de oorē achter dz hooft
te bringen eñ werde aē dz voorhooft ghe
bondē/eñ ist noot so ōwindet dicwijls ind
seluer manierē tot dz die binde wel vaste
is. Eñ dat poed wort aldꝰ gemaect/ Neēt
mumie/mastic/boli armeni/dragagantū
gōme vā arabiē elcx eē once/ond malcan
derē gepoluerisceert. Fleubothomeert hē
terstont of prickel hē tusschē die scouderē.
Ondhout hē sinē stoelganc mit supposito
rien alle dage/eñ strijct om de fracture dz
defensiuū alle daghe. Sijn spijse sal zijn bier
enbroot/werm moeskē/of dunne papkēs
tot dz hi wel vsterct. Hy sal gherstēwater
drinckē eñ daerna sal hi roodē wijn drinckē
Eñ dē tijt der vastmakingē oft genesingē
is .xx. dagē/na auicēna eñ albucasis. Is
ser een wonde die sal gehecht wordē eñ de
tandē gebondē in aller manierē so ic gele
ret heb int capit. vā die wondē der kinne
backē. Also salsi gebondē wordē op dat de
bant de tandē nz en hindere/wāt tes noot
datmē alle dage de wonde visitere/eñ dat
mē ooc alle .iij. dagē die tandē versie eñ dē
bant. Sijn eetē eñ drincken sal zijn/also ic ge
leert heb. Van die fracture des
hals eñ der rugbeendrē. Cap. lxij

Paulꝰ seyt/gelijc A
uicēna eñ hali ab
bas ooc betuighē/dz in
die spondilē oft rugbeē
derē seldē fractuere oft
brekinge comt mer dic
wijls eē te samēwrinn
ge/al seyt albucasis cō
trarie. Mer Paulꝰ eñ
hali abbas vstondē dz
in haer ronthedē. Mer vā sterke slagen
wordē si geplettert eñ gebrijselt/eñ dat is

dootlic. Eñ daerõ dz dien somwils na vol
gẽ quade teykenẽ/toeuallẽ eñ quetsinghe
der nucha des rughgraets merch/dz van
die hersen descendeert doer dẽ rughgraet
wãt de hersen nz en lijt noch lidẽ en mach
Daerõ seyt Paul⁹/hali abbas eñ albuca-
sis/wat toeual oft pÿ toecoemt der nucha
eñder zenuẽ dz brenct geern dat paralisis
der handẽ/alst in die ouerste spondilen is.
Mer is die pÿ oft accidẽt in die neðste spõ
dilen/so coẽt dz paralisis in die voetẽ/so Al
bucasis seyt. Als ghi dã siet dz die siecke nz
wel kackẽ noch pissen en mach alsoe hi dz
begeert/dats heel dootlic/gelijc albucasis
seyt. Daerõ en salmẽ nz werckẽ in die cue
reringẽ vã dien. Als daer geen sulcken
toeual en is/ so sal die cuere vã dien zÿ die
ðdriuinghe der apostemẽ eñ der pijnẽ eñ
saeftmakende/dẽ heelẽ rugge te saluẽ mz
werme roosolie/sonð opdie fracture. Mẽ
sal hẽ terstont fleubothomerẽ aen dandð si
de/op die hãt/neuẽ den duyme. Daer nae
wuecht mit uwer hãt die beenẽ eñ knopẽ
op malcanderẽ alsoe ghi alðbest moecht/
eñ op die seerichz legt dese plaester gema
ket vã Cicermeel/oft boonẽmeel/oft molẽ
stofmeel. xij. oncẽ/mastic/dragagãtuz/gõ-
me vã arabiẽ elcx. ij. oncẽ/mumie/boli ar-
meni elcx eẽ once. Onð malcanderẽ ghe-
poluueriseert eñ gemengt gelijc eẽ plaeste
re. Daer na salft rõtom die seerichz dat de
fensiuũ sonð azÿ/eñ ðmaect hẽ alle. iij. da
gen. Die siecke sal ligghẽ op zÿ een side of
opten buyc/eñ onðhout hẽ sinẽ stoelganc
Isser eẽ wonde myt die fracture/eñ isse
wijt dats dootlijkẽ/nochtans hechtse. Eñ
zijnð eenige beenẽ gesceydẽ die scheyt ge
heelijkẽ. Eñ op die hechtinge legt dit poe
der ghemaect vã drakenbloet/mastic/dra
gantũ/gõme vã arabien/mumie elcx een
once. Dat poluueriseert al tsamẽ seer cleyn
Eñ ouer dat poeð legt dese plaester gema
ket vã mastic/dragantũ/drakenbloet/ gõ-
me vã arabiẽ elcx eẽ once/mumie. ij. oncẽ
rooshonich. xij. oncẽ/gerstẽ meel. vi. oncẽ.
alle tsamẽ wel gemengt/eñ opdie wonde
geleyt/eñ om de wonde dz defensiuũ Dat
doet so lange tot dz het been wel gheuesti
get is. Onðhout hẽ sinẽ stoelganc eñ regi
ment vã eetẽ eñ drinckẽ also dat behoort.

Van die fracture des vorbeens eñ der sconderbladerẽ. Capit. lxiij.

Die fracture ofte brekinge vã die vorcke der borste gaet somwils wtwaers/zõ wils binewaers/som wils staet gelijc ofte ef fen eñ nochtãs ist ghe brokẽ. Het gene datge lijc of effen staet of wt waerts gaet/is lichte-

likẽ neð te druckẽ. Des
gelikẽ ooc als geẽ deel binnewaerts noch
butẽwaers getrockẽ is. Mer als deẽ deel
binnewaert ghewekẽ is/dã is die wedset
tinge swaer. Alser geen deel in gebogẽ
en is/so salmẽ den arm seer ophouden eñ
mẽ sal de beenẽ op malcãderen rechtẽ eñ
setten dz si effen eñ ghelijc staen. Dã suldi
hẽ bindẽ mit wit vanden eye/muelenstof
meel/gerstẽmeel/bolus armen⁹/wel cleyn
gepoluueriseert/onð malcanderẽ gemẽgt
ghelijc een plaester/eñ plaesterwijs daer
op geleyt/eñ daer ouer legt eenẽ vilt. Eñ
ghi sult dat ðwaren myt eenẽ viercanten
cloot mit eenð hielen/gelijc dz behoort/oft
mit plumaciolẽ in wit vandẽ eye ghenet
Eñ alshi dã wel gebondẽ eñ wel ðwaert
is gelijc dat behoort/so salmẽ hẽ maken eẽ
hert cussen of enẽ cloot vã doecken eñ bin
den hẽ die onð den arm also hoge alsinen
mach/eñ hangẽ dẽ arm in eẽ handdwele
aendẽ hals. Dat gebinde laet liggẽ tot dẽ

derdē oft .v. dach/ eñ voorts tot .viij. dagen
v. oft .vi. wekē. Dan ōbint hē alle dage eñ
ten lestē legt daer op eē occicrociũ plaeste
re. ¶ Is die fracture in gedruct/ so ist noot
dz v dienaer dē arm op houde mit de ocxe
le eñ hē strecke/ eñ dattē een and teghē hē
trecke/ na thooft oft tot dē slaep/ eñ druckt
eñ vuecht hē myt die hant in die stat daer
hi behoort. Daer na bint hē also ic geleert
heb/ oft mit plumaciolē van werc of doec
genet in wit vanden eye/ eñ daer op ghe-
slaept dit poed gemaect vā Bolo armeno
ij. onc/ mumie/ mastic/ draganti/ gōme vā
arabiē elcx eē once. Dā neemt dē doec mit
wit vandē eye eñ poed eñ legt op die frac
ture. Dā snijdt een leer ind formē als dat
been is/ eñ bint dz been tsamē mit die voor
noēde genette doeckē oft plumaciolē/ leer
eñ poed. Dat gebynde laet also liggē drie
dagē. Dā fleubothomeert hē op die hant
eñ ondhout hē sinē stoelganc. Om de wō
de strijct dz defensiuũ alsoot vore staet. Hi
sal gerstwater drinckē eñ eetē dat die beē-
derē sterct/ als zijn verckēsvoetē de seer wel
gesodē zijn eñ amedonc papkēs/ so dz die
vochtheder spijsen die beenē hert make.
¶ Eñ sodanige zijn goet in alle ghebrekē der
beenbrekingē. ¶ Is die fracture of brekin
ge mit eē wonde/ so recht hē dat beē also ic
geleert heb/ eñ hecht hē die wonde/ also dz
ghi alle dage daer toe sien moecht sonder
hindnisse des gerechtē beens/ alsoe dat nz
wed vā deen dand en ga/ eñ legt op de wō
de voornoēde poed. Die beendrē die ald?
gerecht zijn en behoeft nz meer dā alle drie
daghe eenste besiene/ mer die wonde alle
dage. Daer nae legt in die wonde roosho
nich mit dat voornoēde poed/ also dz haer
die wonde daer af suuere. Als si gesuiuert
is/ doetsi vleeschē eñ heyltsi als eē and wō
de. Mer alle dage strijct om die fractuere
dat defensiuũ tot ghy ōsekert zijt voor die
sweeringe. Fleubothomeert hē/ ondhout
hē sinē stoelganc/ eñ als hi sterc is geeft hē
roodē gemengdē wijn. Sijn spise sal zijn grof
vleesch/ wāt vandē grouē vleesche coemt
veel vochthedē die die beenē tsamen hout
gelijc als verckēsvoetē/ velthoenderē/ fay
santē/ capuynē/ hinnē/ eñ desgelijcke.

¶ Vā die fracture of brekinge der scoude ren. Cap. lxiiij

Als dat scoudbeen
gebrokē is/ sal een dienre dē siecken
houdē. Dā suldy mit v een hāt die fractue
re begrijpē/ mit uwer and hant dz schoud
been/ eñ treckē die beenē wed op malcan-
derē gelijc. Dā legt op die fracture die pla
ster die ic hier voor geleert heb/ eñ om die
plaetse dz defensiuũ. Ouer de plaester leg
get plumaciolē vā vieruoldige doeckē/ eñ
ouer dat duenne werckē legt spalckē vā
leer gemaect eñ vā wilgē hout ind groot
heit als dz scoudbeen is/ ouer die spalcken
legt genet werc eñ bindt hē dan wel. On-
derhout hē sinē stoelganc eñ ōbint hē alle
drie dagē. Eñ als hi wel gheuesticht is/ so
salft hē mit dialthea/ oft met der saluē die
ic hier na scrijuē sal int cap. vā die brekin-
ge der ribbē. Eñ den tijt zijnd vastmakin
gen is .xx. dagē/ also albucasis bescrijft.

¶ Vā die brekinge des beēs bouē den elle boghe. Capit. lxv.

Die bouenste pijpe
des arms/ genoe
met adiutoriuz/ als die
gebrokē wort/ dz gescie
det in menygherhāde
manierē. Sōwils wort
die gebrokē dwers ontwee. Sōwils lācx/
¶ Somwils na bi der iunctuerē/ dat so veel
des te herd is te genesen. Wāt hoe die fra
cture naerd der iuncturē is/ so die herd eñ
swaerd is wed te genesen. Daerō wil ic v
geuē die leeringe eñ maniere hoe ghi een
yeghelijcke fractuere/ die in eene sulcken

pijpe gheschiet/handelē eñ helpē sult/opdꝫ
ic hier na des te min behoeue te scriuē/vā
een yegelike in bisondˀ. ¶ Ten eerstē suldi
die fracture bekennē aldˀ. Ghi sult bestel
len dꝫ ghi hebt.iij.dienaers oft tē minsten
ij.die eene sal dē sieckē houdē bouen by dē
arm neuē die oxele oft scouder/dē andˀ bi
der hant eñ dē elleboge/eñ heetse eē wey-
nich treckē/so dꝫ die siecke dē arm nꝫ vroe
ren en mach. Daer na met beyde dē han-
dē grijpt de bouenste pijpe na bi dē ellebo
ge/eñ beweecht hē lichtelikē aen alle sidē/
tot dat ghi hoort eē gelupt oft crakinghe/
oft dꝫ ghi siet eē buyginghe/oft dꝫ ghi siet
dat dē arm tsamē vallē wilt/oft dꝫ hi leyt
ongelijc/oft dat hi heeft eē hoochde of een
wtschininge. Als ghi dā die fracture also
bekent hebt/so suldy bereydē alle dingen
die v nootelic zijn om sodanigē werc te vol-
brengē. Ten eerstē suldi hebbē v poedˀ dat
ic geleert heb int.lix.cap.dat ghemaect is
vandē walsteē/walt wortele.ꝛc. Daer na
wit vā eyeren/bendelē/spalckē/naelden/
pijpkēs/alle tgene dꝫ ghi behoeft/eñ roos
olie/so die oudˀs ooc dicwils gebruyct heb
bē. ¶ Als ghi dā alle nootelike dinghē be
reet hebt/eñ is die bouēste arm pijpe ghe
brokē/so set dē sieckē op eenē setel. Mer ist
eē been/so legt hē op eē effen tafel/eñ heet
eenē dienre dē sieckē wel vast houdē ouer
dē buyc/eñ den anderē bi der scoudere/eñ
dē.iij.bydē arm benedē dē elleboge/eñ
gebiet hun datsi altoos stijf houdē tot dat
ghi hun liedē beueelt te treckē. Dā neemt
dꝫ voornoēde poedˀ gemaect also yc geleer
ret heb int.lix.cap.also veel dats genoech
si/dꝫ mengt mit dē witte vā eyerē eñ doet
daer toe ooc alluyn also groot als eē oker
noot/eñ ruert dꝫ seer wel ondˀ malcanderē
gelijc eē pap. Dā neēt enē goedē tweevou
dighē linnē doec die so breet si dꝫ hy benedē
ende bouē de fracture seer bi eē vierēdeel
eendˀ ellē breet si/dꝫ is tsamē omtrent een
half elle breet/oft na dat de mensce groot
of cleyn is. Den seluē doec sal zijn een elle lāc
oft lāger/indˀ manierē als ic gescreuē heb
vandˀ breydē. Dien doec bestrijct ouer die
een side eñ legten op eē banc. Ghi sult ooc
hebbē eene rolbinde/omtrent.ij.vademē
lanc eñ omtrent eenē vingere breet/opge
wondē. Die sal ooc omtrent eē elle bestre-
ken zijn metten voornoēden dingē/die legt
neuen den anderē ghestreken doec. Daer
na suldi hebben goede dunne spalckē indˀ
manieren als ick daer af gescreuē heb/eñ
die sullen geregē zijn mit cleyne coordekēs
bouen/in die midden/eñ beneden/noch-
tans dat si so gesnoert zijn als somige mās
haer wambeysen rigen/dꝫ die coordekēs
buytē op dye spalckē comen/die spalcken
legt ooc neuen dē doeck. Ghi sult ooc heb
ben drie stercke pijpkens vā gansebeenē/
oft vlier pijpkēs/eñ elck pijpken ghebon-
den met een goet starc coordekē/eñ een ef
fen stocxken dat door die pijpkens ghaen
mach. Eñ als ghi dat also bereet hebt So
gebiet den dienre/die hem bouē hout on-
der dē arm oft bi den arm/dat hi stijf hou
de. Eñ gebiet dē dienaer die den arm oft e
been/byden elleboghe/oft hant/oft voet
heeft/dat hi gemanierliken eñ stijf trecke
eñ strecke. Eñ inꝫ dien dat hi treet/so rech
tet dat been oft den arm effen ghelijc we-
der op deen dander. Ende slaet wel gade
dat den knye/oft elleboghe/of die hant/
oft den voet/oprecht sta ende rechte. En-
de als ghy met uwe platte hant ouer dye
fracture strijct dat ghy bouen noch onde-
re gheen hoochde noch wederstoot en ge-
voelt/als ghy mit der hant rontomme al
lesins strijckende zijt. Hoe merckt dan ist
dat den arme ende die hant ofte voet/dye
breyde van een strop/langer is dā den ge
sonden arm ofte been/so eist gherechtych

nochtā so verre als die siecke bonē mettē beenē gelijc ligge. Wāt ic heb gesien eenē goedē meester die eenē bant/meenēde dz het gebrokē been lāger ware dā dz gesonde/eñ bant hē also. Doe hi hē opt bedde gelept had/was hē dz been veel te cort. Doen vraechde hi mi/hoe dat comē mochte. Jck antwoorde hē seggēde/ghi hebt hē eerst bonē mit dē hopē ongelijc gelept/daerō sidi bedrogen geweest. Daerō merct mz naer sticht als ghi hē bint dz ghi hē recht lancx dē berde legt/eñ als hi alsoe gestrect is eñ gelijc lept mettē hopen/so merct ooc of de schene des beēs eē cromde heft/wāt somige menschē hebbē die schenē slim of crom dwelc ghi aē zijn gesont been merckē eñ besien sult. Eñ als ghi dā alle dingē op dz alder beste besien/gestrect/begrepē/die crōhept aēgemerct hebt/v ghereetscap daer mit ghi begeert te werckene nevē malcā deren hebt/so ic v dat hier voor merckelic geleert heb. So ghebiet dē knechtē of dienarē dz si altoos stijf eñ vaste houdē/eñ dz si hum voor bevē wachtē/also verre als sp mogen. Oft en betrout ghp hē liedē dz nz te doene/so neemt.ij.and/opdz ghi v werc des te beter volbrengē moecht. Daer nae slaet om dz beē den gestrekē doec dat hi gelijc eñ effen ligge sond eenige rimpelē/dare na die rolbinde/ eñ ten lestē die coordekēs metten pijpkēs. Eñ als dz ghedaē is/so drapet dz overste pijpkē ōme eñ steeckt dz stocxkē daer door/daer na drapt dz and pijpken/daer na dz derde eñ steeket tstocxken dore. Ghi sult ooc wetē dat dz middelste pijpkē over die fracture aldērhertst ghedrapet zijn sal/want drapdemē die wterste hert eñ dz middelste slap/so soude dz bloet loopē ond dat gebinde eñ apostemerē eñ swellē des te eer/daerō sal dmiddelste eerste gebondē wordē. Whildp nu ooc wetē oft recht ghebondē is/eñ oft die fracture recht staet op malcanderē. So vraecht dē sieckē oft hp eenige steecte of pijn heeft in die fracture oft int been. Sept hi dā dat hi geen pijn daer in en heeft/eñ dz hē duncte dz hi daer op wel gaen soude/eñ dat ghp siet dz het gebrokē been eē wepnich langer is dā dat gesonde/so is dz eē seker tepkē eend waerachtiger bindingē. Js de schene des beens crom/gelijc eenē boge eñ nochtās effen int overstrijckē mitter hāt/also ic geleert heb/so vult die cromhz met plumaciolē oft wilt/op dz die spalckē gelijc liggē dz besiet ooc aē dat and been oft dat crom is oft nz. Eñ den arm of beē sal ooc in eē houten lape liggē/also ic gheleert heb int.lix. cap. Eñ slaet gade dz hē den arm altijt ligge dz hi in die hāt nz sien mach eñ dē voet dz hijer binnē sien mach. Wāt altijt na de genesinge setmē dē voet slimso dat mē vā butē siet eñ in de hāt binnē daerō wacht v daer voor ind bindingē/wāt ic daer af vele scadē gesien heb. Mer die oudē/als wilhelmus/desgelike lāfrancus/als pemāt enē arm gebrokē is/seggē dz ghi die fracture bekennē sult aldus. Legt v eene hant op die fracture eñ die andere hant onder die fractuere. Eñ een dienre sal dē sieckē houdē bi den arme eñ bi den elleboge.

Dan suldi den arm suverlijke bewegen/ghelijc ic voore gheleeret heb/so hoordp terstont daer aen oft hi ghebrooken is. Eñ is hi ghebroken so moget ghi terstont dees plaester daer op leggen die ghemaect is van boonenmeel of cicerenmeel/of gerstenmeel/of muelēstof meel.xij.oncen/mastic/draganti/gomme van arabien elcx twee oncē/mumie/boli armeniaci elcx een once metten witte vā den eye ghemenget/eñ een plaester daer af ghemaect ghestrecken op eenen doeck

also ic voor geleert heb/eñ dz lidt gestrect
eñ gebondē mit spalckē/mit cordekēs/mz
pijpkēs/in alder manierē so ick voor gele
ret heb. Maer ghi sult wachtē dz ghi mijt
geenrehande dinc te vaste bindes/wāt da
re af grote scade comt/dat dicwijls eē heel
lidt daer doer verderft/so datmē t af moet
snijdē/eñ dicwils ooc die doot nauolgēde
is. Eñ daerō is ooc seer goet dz ghi dat de-
fensiuū bouē om dē arm oft ō dz beē strijct
dat lidt te bescermē vā alle toeuallē oft ac
cidentē die daer toe soudē mogē enichsins
comē/gemaect vā Roosolie/bolo armeno
a ij/nachtscha sap oft donderbaer sap. Fleu
bothomeert hē terstont eñ onderhout hē zij
nē stoelganc. Hi sal ooc dē arm dragen in
eē hantdweel/eñ zijn heilinge is in .xiiij. da
gē. ¶ Is hi ghebrookē mit eender wondē/so
slaet gade oft daer eenich been gescepden
is/dat suldi te vollē sceydē/alsoe ic geleert
heb int capit. vandē wondē des arms. Al
ist dat somige cirurgijns meenē dz de siecke
steruē soude/ō dat hē dz merch ontgaet/dz
nochtās nz en is/wāt gelijc dz vlees wast
vā dage te dage/also wast ooc dat merch.
¶ Daerna sal die wonde gehecht wordē/ge
lijc int .xiij. cap. is geleert/alsoe dz ghi alle
dage die wonde besien moecht/de spalckē
daer na schickē dz die wonde onbedect bli
ue/daerō salmen die spalckē daer na snij-
dē. Eñ op die wonde salmē alle dage sapē
dit poeder gemaect vā mastic/dragagantū/
gōme vā arabien elcx .ij. oncē/drakēbloet
mumie elcx een ōce. Dit poeder heeft die na
ture dat heylt/dat die beenē sterct/eñ dat
cōglutineert. Eñ ouer dit poeder dz mundi-
ficatiuū gemaect vā rooshonich gesegen/
xij. oncē/gerstēmeel oft moolenstof .vi. on
cē/eñ des voornoemdē poeders .iij. onchen.
¶ Daer af een plaestere gemaect eñ alle da
ge op die wonde geleyt. Eñ als de wonde
wel gesuuert is salmē die heylē met groē
wondē plaester eñ mit dyt poeder gemaect
vā Cypresnotē/galappel/mumie/wieroo
ke elcx .ij. oncē/seer cleyn ghepolueriseert
dz doet vleesch wassen/eñ daer ouere legt
dat groen wondē plaester. ¶ Van
die fracture des arms benedē dē elleboge
AEngaende de fractu ¶ Cap. lxvi
re des onderstē arms is onderscheit/ō
dat daer .ij. pijpē zijn. Somwils breect de
eene alleē/eñ somwils brekē si beyde. Sō
wils wordē si neder gedruct dat si gebogē
wordē int vleesch sonder brekē also gwilhel
mus placentinus spreect. Eñ de fracture der
onderster pijpē is quader dan der bouēster pij
pē/also auicēna eñ albucasis sprekē. Maer
als si beyde breekē dat is noch quader. Dat
bekentmē mit dz tastē/ist dattet craect als
men metter hāt daer op tast/so isse gebro-
ken/eñ en craecket nz/soe is si neder gedruct
eñ gebogen/mer nz gebrooken. ¶ Als die
.ij. pijpen gebrokē zijn/suldy twee dienaers
hebbē. Die eene sal hē by dē elleboge hou
dē eñ dander bi der hant/also dz die siecke
hant nederwaerts kere teghens der aerdē.
¶ Maer als si gebondē wort/en sal si also ne-
derwaerts nz gedragē worden/maer so ic
hier voor geleert heb. Maer alder meest moe
ty bereet hebbē alle dingē die v noteliç zijn
also ic voor gheleert heb. Eñ als dat al be
reet is/so neemt dē siecken voor v/eñ heet
die dienaers hē houdē/alsoe geseyt is. Dā
vuecht die beenē mit uwer hant saftelij
kē op malcanderē ten bestē dz ghi moecht
eñ slaet gade dat ghy hē nz te wee en doet
mijt die wedersettinge der beenē. Wāt van
sulcken pijne loopt die vochtheit al tsamen
tottē arm/eñ mocht daer na sweerē of sul
cken vderfenisse daer toecomē van alsulc
kē herten handelinghe dz sorchlikē zijn sou
de oft dootlijc. Als ghijt dā na v beste weder
gerecht hebt/so neemt eē grote lange bre-
de binde/die net in roosolie eñ ductse we

derom wel wt/daer mit omwint dē arm/
wāt dat behoet dē arm voor vochtich; eñ
voor swceringhe eñ ooc d; die plaester die
mē daer op leggē sal aen dē arm nz en hā
ge/daer af dē sieckē pijne comt/het benēct
ooc die pijn bouē alle dinc. Daer na bint hē
also ic bouē geleert heb. Mer dē iongē oft
die hē nz wel en wachtē noch hoedē en cā
die vbint mettē poed eñ wit vandē eye/al
so ic voor geleert heb. ¶ Js de een pijpe ge
heel eñ die and gebrokē. So pcedeert ge-
lijc oft si beyde gebrokē waren/also ic vo-
re geseyt heb/dā alleene dat ghi nz so veel
spalckē en behoeft. Eñ als ghi hē wel hebt
gebondē/so fleubothomeert hē terstōt eñ
ondhout hē sinē stoelganc. Als alle dese di
ghen geschiet zijn/so sal mē den arm eñ elle
boge saluē mit dē defensiuū/op dat mē der
sweeringhē vry si/eñ hanct dē arm in een
hātdweel aen dē hals/of legt hē op eē bert
daer eē cussen op lygge/d; waer beter/tot
hi .ij. oft driewerf vmaect is/tot d; ghi ooc
seker zijt d; geen sweerynge daer toe slaē
en mach/eñ ooc d; die siecke des te min be
swaert worde/eñ dē arm sal also ghelept
worden d; die hāt ooc op d; cussen ligghe.
¶ Js daer eē wonde metter fracturē. So
slaet gade dat ghi die beenen wed rechtet
also ic voor geleert heb. Sijn daer eenighe
beenē gescēydē die suldi te vollen scheydē
Dā snijt de spalckē daer na/eñ bindet wel
dat ghi toter wondē sien moecht. Hechtsi
ist dat si hechtēs behoeft/eñ laet aē de wō
de eē eynde open/daer doer haer die vocht-
heit suuere. Legt op dē naet d; voornoēde
poed eñ die voornoēde mundificerēde pla
ster die ic int naeste voorgaende capit. ge-
leert heb/eñ d; defensiuū daer om. Eñ sal
gheheylt wordē gelijc een and wonde/also
ic dat int naeste cap. heb geleert. Desgelij
ke geeft hē ooc zijn eeten eñ drinckē eñ ond
hout hē sinē stoelganc/also dat voore is ge
leert. ¶ Vā die fracture of brekin-
ge der rasetē/eñ der vingerē. Cap. lxvij
Opter hant zijn .iiij. beenderē eñ in elc
kē vinger .iij. Welcke beenderē/om
haer cleynh; eñ sterchēyt/seldē gebroken
wordē. Nochtās alst geschiet d; si brekē/so
slaet gade dat ghi die wed brengt/rechtet
eñ tsamē voeget ten ald besten d; ghi mo-
get. Mer albucasis raet d; de hāt gestrect
sal wordē op eē tafel eñ wed bracht eñ ge-
richt sal wordē met drucken/eñ sal beplae
stert wordē mit der plaesterē de ic geleert
heb int .lxv. cap. Eñ ghi en behoeft in dese
brekinge dē doec met der roosolie nz op te
leggē/mer alleē die plaester/of d; poed vā
walsteen dat ic geleert heb int .lix. cap. ge
mengt mettē wit vandē eye. Die plaester
legt ouer beyde siden vand hant eñ op de
hant mit spalckē eñ met werc na die leng
de eñ breyde vand hant/also d; ghi hē op
dat beste bindes eñ hē de hant recht besor
get eñ spalct. Op die hāt werc oft eē effen
bert d; die .iiij. vingerē nyet malcanderen
begrijpe. Die vynghērē eñ die palme der
hāt sal wordē gewult met werc of mz doec
kē/eñ bint hē wel also d; die spalcken reyc
kē tot halfwege dē arm/buytē eñ binnen
Als d; geschiet is/so salft hē den heelē arm
tot om dē elleboghe mit dē defensiuū also
dat voorgeleert is. Dā hanct dē arm in eē
hantdweele oft in eenē doec aen den hals
Oft zijn die vingerē gebrookē/so maect die
spalckē also lanc als de vingerē eñ also ve
le langere dat si tot middē in die hāt comē
eñ bintse mz die plaester de ic geleert heb
int capitt. vā die bouenste pijpe des arms
Dese beenē sal mē alle .iiij. dage vmaken
eñ telckē saluen mit dē defensiuū. Laet hē
eñ ondhout hē sinen stoelgāc. ¶ Js de fra-
cture oft brekinge mit eē wōde/so vmaect
die wonde alle dage/eñ legt op die wonde
eñ op die fracture eenē doec genet in r oos

olie eñ gedruct in dꝛ poeď van munie/dꝛa
kē bloet.xē.gelijc ic geleert heb int.lxv.ca
pit.eñ dieselue plaester daer ouer. Het is
oec goet dat mē de gesonde vingerē mꝫ de
gewonde binde/dꝛ in anderē ledē nochtās
also nꝫ en is. Mer ic heb in gewoonheden
opē pijpkēs te maken vā grootē vliere da
re ic die vingerē in dede leggē Mer tis se
re goet dat ghi die bint mꝫ malkanderen/
wāt als die gesonde vingerē op eñ toe ge
daen wordē/so vcrijgen die gewōde wac
kerheit mettē gesondē. ¶ Vā de fra
cture eñ brekinge der beenderē inde borst
Capitel.lxviij.

Men sal wetē dat indꝛ borst.xij.vij.beendꝛē eñ de selue beē
derē zijn geuesticht met.vij.ribbē eñ mijt
cartilaginē/daerom slaet gade aē welcke
stat dꝛ beē gebrokē is/also dꝛ ghi mꝫ uwer
hant daer op tast/craecket dā so ist gebro
ken En ist nꝫ gebrokē/mer ist seer gebogē
so slaet gade oft hi bloet spuwet/spuwt hi
dā bloet dats eē heel quaet teykē/wāt het
bediet datter eenige aderē ghebrokē zijn.
Mer en is dat nꝫ eñ ist andꝰs ghebrokē/so
neēt uwe hant eñ druct aē die hooge stadt
dat been weď in. Oft set op die fracture of
brekinge een grote ventose sonď pijckē/dꝫ
trecket dbeen weďom wtwaerts. Eñ als
dat gedaē is op dꝫ beste dat ghi moecht/so
legt dese plaestere daer op/wāt die cracht
heeft datsi alle ingesonckē beenē weďom
voorwaers brenget. Neemt cicermeel/of
boonēmeel.xij.oncē/ dragaganti.ij.oncē/
gōme vā arabien.ij.oncē/bolꝰ armenus.
iiij.oncē. Alle wel cleñ gepoluerijseert/mit
wit vandē eye gemengt eñ eē plaester da
re af ghemaect eñ ghelept op die plaetse.
Vermaect hē alle.iij.daghen/eñ terstont
als ghi hē gebondē hebt/so suldi hē fleubo
thomerē die leuer ader op de hant tusschē
den cleinē vinger eñ den goutvinger. Eñ
salft hē die plaetse mit dat defensiuū/mer
daer en sal geenē azijn bi wesen/wāt hij en
soude aē die stadt nꝫ goet wesen. Wāt den
azijn is seer cout eñ die beenē zijn daer subtij
le/daerom laet dē azijn wt blijuē. Behou
det hem sinen stoelganc/eñ steret hem die
plaetse met deser saluen. Neemt mastic
wierooc elcx een onche/mumie/bolus ar
nus elcx.ij.oncē/fenegriecmeel.iiij.oncen
was.ij.oncē/herst.iiij.oncē/boomolie.xij.
oncē. Smelt dat was eñ herst metter oliē
bi tvier/dan coleret eñ die anď substanciē
doet daer in gepoluerijseert eñ menghet si
wel gelijc dat behoort. Daer mijt salft die
stat alle dage eens/eñ hout hē mit etē eñ
drinckē/also ic voor geleert heb. ¶ Vā
die brekinge der ribbē. Capit.lxix.

Aengaende de brekinge der ribben
salmen wetē datter.xij.
ribbē zijn/vij. heele/eñ.v
halue/dye.v.halue mo
gen niet ghebrokē wor
den na bi den rugghe. Maer die ander se
uen moghen wel tot menigher stadt bre
ken/nochtans met onderschept inder bre
kinghen. Want somwijls worden die ge
cromt eñ gheboogen datsi niet en brekē
Somwijls gaet een deel binnenwaerts/
ende somwijls een deel wtwaerts. Som
wijls is die fractuere dootelijcken eñ een
langhe duerende seerheyt. Somwijls nꝫ
dootlijc eñ haest ghenesen. Eñ dat wordt
bekent doer dese naebescreuen teykenen
aldus. ¶ Ten eersten/dat ghy mijt v plat
te hant tast op die ghebroken stat/isser dā
yet ghebrokē/so gheuoeldi een oneffenhꝫ
eñ craeckinghe onď die hant. Eñ en heeft
hi dan anďs geenē toeual/so is hi genese
lic. ¶ Ten anderē/als ghi also tast/geuoel
di dā een inbuyginghe of eē groeue dꝫ die
ribbē ingebogē zijn/dats quaet. Oft dā die
ribbē so diep inne gheboghen waren dat

si eenige binnēste ledē drucken of quetstē/
dat waer doothc oft lāge durende quale.
Dwelc bekent wort doer belettinge des a
dems/bloetspuwē/hoestē/steectē/eñ pine
ind' siden/vandē welckē gheern comt een
sweeringe der ribbē. Dese wed'bringinge
is swaer/wāt gemeēlic als si brekē/so scoe
ren si oft buygē dz eē deel binnewaers/dz
swaer is wed' te brenghē tot zijnd' stat. Al
seggē eenige dz die siecke eetē sal spijse die
opblasinge oft wint makē/dz den wint of
opblasinge die ribbē wtwaert dringē sou
de in haer plaetse te gane. Eñ eenige seg-
gē datmē daerop ventosen settē soude/vā
welcker treckinge die rybbe wt getrockē
soude wordē. Mer nochtās is somtijts te
vreesen dz doer die werckinge meer scadē
toecomē mochte/daerō zijn die oude docto-
ren tweedrachtich in deser curē. Wāt ha
li abbas/auicēna/Albucasis eñ veel and'e
hebbē menigerhāde cureringe gegeuen.
Wāt auicēna eñ albucasis gebrukē alleē
wolle/olye/poederē/eñ bendelē. Rogeriꝰ
brengt die wed' mit gesalfdē handē/mz aē
cleuendē dingē indē bade oft bi den viere
eñ daer na maect hi die vast mit apostoli
cū. Mer brunꝰ doet dat mit ond'scept wāt
die wtwaerts zijn die vuecht hi effen oft ge
lijc met dē handē/eñ beplaestert eñ spalct
die alsoot behooret/mer die binnewaerts
geboghē zijn maect hi vocht. Auicēna met o
lie eñ wolle in diē die cleyn is/mer de groot
is/die opent hy eñ trectsi wt. Gwilhelmꝰ
de saliceto maectse effen mettē handē/mz
wit vandē eye/meel/eñ mz dingē daer op
geplaestert. Lanfrancꝰ pcedeert als roge
rius/mz meer dā dz hi gebiet datmē hē mz
zijn hoesten eñ niesen helpe die ribbe wt te
trecken. Eñ guido pcedeert ghelijc brunꝰ
als die fracture wtwaert gaet. Daer nae
beplaestert hi die mit wit vandē eye/mpt
meel eñ mit anderē ꝯglutinatiuē/mz goe
de vlockē oft mit werc/eñ spalctsi mit enē
leerē soel/eñ vestichet die plaetse mpt eenē
langhē bendele. Eñ int eynde v'soet hi die
fractuere mit dyalthea oft mpt oxicrato.
Mer als si binnewaerts gaē/so pcedeert
hi gelijc rogeriꝰ eñ lāfrancꝰ. Eñ ist vā no-
de so opēt hi die fracture oft hi set daer op
een ventose. Daer na doet hi op de side in
die.iiij.of.v.eerste dagē/eñ om die pijn te v'-
driuē eñ om die apostemacie te v'biedene/
wit vandē eye eñ roosolie mit werck. Dā
bint hi haer mit eē lichte bindinge alleen
om die medecinē te ond'houden. Dā regie
ret hi die fracture met eē plaester die van
boonēmeel eñ vā honych is gemaect. Eñ
int eynde v'soet hi de mz dyalthea eñ mz ox
icrocio. Oft als ghi die wed' gerecht hebt/
so legt daer op dese plaester. Neēt Cicerē
meel/oft boonenmeel/oft molenstofmeel
xij.oncē/mastic/dragāti/gōme van arabi
en elcx eē onc. mumie/boli armeniaci elcx
eē once. gemengt mz wit vandē eye. Legt
dat daer op eñ salft die stat rōtom mit dat
defensiuū sond' a zijn. Dā bindet/eñ dē bāt
laet alsō lyggē.iij.dagē. Fleubothomeert
hē terstont op die hāt/eñ ond'hout hē sinē
stoelganc. Doet hē hooch liggē oft op den
buyc. Eñ alsse wel geuesticht zijn/so salft hē
mit deser saluē voor die dyaltea eñ oxicro
cio. Neemt herst.vi.oncē/was.ij.onchē/
bdellij/apoponati elcx eē onc. mastic/wie
rooc elcx.ij.oncē/drakēbloet/ mumie elcx
eē once/boomolie.xvi.oncē. Weyct bdelli-
uz eñ oppoponatū/mer na in die olie. Da
re na smelt dē herst/was eñ die olie onder
malcanderē/eñ doet die and' dinghē daer
ond' gepoluerīseert/eñ mengtse seere wel
ond' malcanderē. Daer mz salft alle dage
die stat/wāt dese salue v'drijft die pijne eñ
beneemt alrehande hertheyt. Als ic nv voor
gesept heb dat vā die opblasinge eñ wint
makinge oft ventosen te settē meer scadē

is te vreesen dã profijt/mit die self medeci
ne te doene. Al ist dat lanfrancꝰ sulckẽ cu-
re reprobeert. Nochtãs so volcht hi die zõ-
wils mit ondscept also. Somwils wordẽ
die ribbẽ geneycht indẽ lichaẽ/eñ die ven
tosen geset indẽ beginsel/dꝫ doer sulckẽ set
tinge der vẽtosen dẽ lychame te bevuchtẽ
is meerd scade toe te comẽ dã hulpe. Wãt
ten eerstẽ in alle sulckẽ siecheydẽ toecomt
geern heete apostemacie eñ oock cout oft
and geswel/nochtãs nꝫ so veel als die hee
te apostemacie. Daerõ/hoemẽ inden eer
stẽ daer meer trect/so die nature daer mer
sendt alle quade vochtḣ. Hierõ suldi aen-
merckẽ of die siecke volliuich is so doet hẽ
fleubothomerẽ de basilica daer tegẽ ouer
aen dand side/daer na aẽ die self side daer
dꝫ gebrec is. Maer en is hi nꝫ volliuich/so
pcedeert als rogeriꝰ/iamericꝰ/eñ lanfrã-
cꝰ/de hãt gesalft mit termentijn/of gesmou
ten peck/oft and aẽclevende dinc/eñ indẽ
bade oft bi eẽ vier/op dꝫ ingebogẽ deel ge-
leyt/eñ die and hant dat opgheheuẽ deel bi
newaert te druckẽ/eñ mit treckinghe des
adiutoriũ oft armpijpe vandẽ lichaẽ/met
hoestẽ eñ inhoudinge des adẽs/rasschelic
die hant op getogẽ/so dicwils als hi hoest
eñ dẽ adem inhout/so trect y die ribbe wt.
Mer en mach dꝫ niet geschiẽ/eñ die siecke
nꝫ en is volliuich/dat ghi vreesen moet/so
salmẽ pcederen gelijc auicẽna mꝫ dꝫ settẽ
der vẽtosen. Eñ als die ribbẽ wed gerecht
zijn/so salmẽse bindẽ met werc ghenet met
wit vandẽ eye gemengt met meel/oft mꝫ
die plaester vã numic/also ic voor geleert
heb. ¶ Als ghi dã aldꝰ gearbeyt hebt eñ
die pijne nꝫ en cesseerde/dat ghi die ribbe
nꝫ en moecht wede wttreckẽ eñ den hoest
die pijne/de steecte/vmeerderẽ/eñ die cort
sen toequamẽ/eñ die bloetlatingẽ gesciet
zijn. Soe moet y op die ribbe snijdẽ eñ dat
vleesch vand ribben ontdeckẽ eñ mꝫ uwẽ

instrumentẽ die ribbe wed op rechten eñ
opwaerts treckẽ/om die toevallẽ te doen
cesseren. Daer na suldi die wonde heylen
gelijc een and wonde. Eñ hi sal t regimẽt
houdẽ gelijc eenẽ pleutericus toebehoort
tot dat die cortsen eñ die accidentẽ ofte toe
vallen cesseren. ¶ Van die
fracture der hopen. Capit. lxx.

Dit been wort ge-
broken vã slagẽ/
oft van vallen also dat
somwils geclovẽ wort
na die breyde eñ die kã
ten oft eynden daer af
wordẽ ghemindt/mer
selden alsoe guido seyt
Somwils wort dꝫ bin
newaerts gedreven dꝫ
daer af coemt pijne eñ vscrickinghe daer
dicwils die minderinge der dyen wt vol-
get. Eñ dit is swaer ghenoech om wed te
brengen. Die fractuere vã desen wort be-
kent bi dat tastẽ metter hant als si daer o
ver gestreckẽ wort eñ datter wat oneffens
is so dat daer yet knorselt. ¶ Ist dã gesple-
ten/so istgenoech dat mẽ daer op legge de
plaestere vã boonẽmeel/mastic/dragagã
tum.&c. de ic hier voor geleert heb. Pluma
ciolen vã werck oft vã linnẽ doec eñ spalc
kẽ. Eñ dan vbondẽ om dlijf/alsoe dat telc
ker reysen als dlijf omwondẽ wordt/den
bendel gehecht oft genaeyet worde/eñ telc
ker reysen eẽ spalcke daer op geleyt. Diẽ
bant laet liggẽ .v. daghẽ/ten waere dꝫ die
siecke cranc worde/oft eenich accident toe
quame. Ghi sult hẽ ooc fleubothomeren
tusschẽ den cleynẽ vingher eñ dẽ gont vin
ger/eñ ondhout hẽ sinen stoelganc also dꝫ
hi dunne blijue in sinẽ buyc. Maer behẽdi
doer die voornoẽde teykẽ dꝫ dbeen gebro-
kẽ is/so ist noot dꝫ dbeẽ ned gedruct worde
eñ op deen dand gerecht eñ gewrecht met

hulpe uwer dienarē. Ten eerstē als dit gedaē is legt daer op die voorē placstere eñ plumaciolē. Eñ die spalckē sullē so groot zijn datsi dat heel beē mit deen dandā begrijpen Ouer die spalckē legt andā spalckē met genet werc wel wtgedruct. Daer ouere v ge binde geordineerlijkē na v heel vermogen. Hi sal gesalft wordē mz dat defensiuū. Dē bant suldi latē liggen tot ouer dē .iij. of .iiij dach. Ghy sult hē fleubothomerē eñ prickelen optē rugghe/ eñ hout hē mit etē eñ drinckē/ alsoo ic hier voor dicwijls gheleert heb. ¶ Van die brekinghe der pijpen bouen den knye. Capit. lxxi.

Als ghi doer dat tastē bekent dat dit been gebrokē is/ so merct oft gebrokē is sondā wonde of mit eē wonde. Ist gebrokē sondā wonde/ so slaet gade dat ghi alle dingē gereet hebt die v nootelic zijn/ also ic v geleert heb int .lix. cap. wāt het behoeuet een grote sterckinge/ als auicēna sept So sal dā dat been weā in gerecht wordē in alrē manierē alsoo ic dat ondscepdelijckē geleert heb int .lxv. capi. vā die brekinghe des arms oft beens. Als dat been weā gerecht is eñ gelijc op deen dandā staet/ so sal mē eenē doec netten in roosolye eñ om dat been windē. Oft dat poedā vandē walsteē so ic in die brekinge des arms geleert heb Wort dā die olie gebruyct so suldi gebruykē die plaester gemaect vandē bonēmeel also ic voor dicwils geleert heb/ mz wit vā den eye op eenē doec gestrekē. Daer ouer lange bendelē/ spalckē/ coordekēs eñ pijpkēs/ alsoo ic merckelikē geleert heb int .lxv capit. vā die brekinge des arms bouē dē elleboge. Dwe bindē eñ spalckē sullē oock also geordineert zijn datsi dbeen wel besluytē eñ te samē houden. Slaet oec gade dat ghi dbeen mz te stijf en bint/ dat hē daer af geen geswel en come noch geenē scade en geschie/ eñ daer na grote vsterckinge/ dat alle dootlike tekenē zijn. Als nu alle dz also geschiet is/ so heet dē sieckē neā liggen/ also dat hi hē geensins verroerē en mach Men sal oec weten dat die ouds discordeerē hoe die siecke liggē sal. Maer rogeri?/ albucasis/ eñ gwilhelm?/ leggē hē op een effen plaetse oft bedde/ eñ omwindē dbeen allesins mit doeckē eñ werck/ dat en prijst guido mz. Mer eenige andā/ gelijc meester peter heeft .ij. lange houtē totten eñde der voetē die met linnē laken vwondē/ eñ binden daer op met .iij. oft .iiij. bandē. Mer eenige andā/ als auicenna/ brun?/ eñ rogeri? spalckē die mit .ij. lange spalckē tot opten voet eñ ooc daer in gebonden. Mer somige als lanfranc? eñ die ionghe meesters/ leggen dbeen in een lange lape tot aen dē voet Eñ al ist datsi in desen alle discorderē nochtās meenēsi alle dat het gebrokē beē gelijc eñ effen ghelept sal wordē dat in ruste sonder eenich letsele/ dat mz en worde ghe roert/ noch hē tot geender siden en neyge Eñ daerom vermaent rogerius dē wercmeester dat nae die lengde rechte eñ ghe sont ghehouden worde. Eñ ooc tot meerder sekerhept/ so lept romanus den sieckē op een smal bedde dat ondē een gat heeft dat hy sonder opheffen zijn gewoech daer doer doen mach/ eñ bant de te .iij. of te .iiij steden aen die bedtsponde/ eñ den voet aē een colomne/ datten die siecke niet te hem waerts en mocht trecken. Maer Cupdo bant hem mit langhe spalckē tot aen den voet/ eñ dan lepde hi hē noch somwils in een lape eñ bant onder aen dē voet eē gewichte van loot. Als dit nu al is geordineret/ soe sal gehoudē worden dat gemeyn regiment (also ic geleert heb int .lix. cap.) mz fleubothomerē/ stoelganc/ etē eñ drinckē Men sal hē vmaken alle .iiij. oft .vi. dagē/ ten ware dat hy lanck so crancker ware/

eñ telcker reysen als ghi hē vbint suldi dz been besien hoet gedisponeert is eñ en ist nz oprecht gestelt/so slaet gade dz ghi dat wedom recht formeert eñ hē zÿ rechte forme gevet/daerō slaet dz gade altÿt inden eerstē/wāt waert dat v oude/tsoude swaer lÿckē te rechtē zÿ. ¶ Isser eē wonde eñ isse groot/so slaet gade ofter eē been gescrepdē is/dz neēt wech/dā napt de wonde eñ legt optē naet dz poed dat opden naet behoort dz int .xiÿ. cap. ghescrevē staet. Eñ als ghi dat lidt wel opdeen andē gerecht hebt/sul di hebbē brede dinne spalckē na gelegētheit der wondē/dz die spalckē die wōde nz en raeckē/als ghi dz been bint. eñ ooc datmē die wonde alle daghe mach besiē. Op die wonde legt dz voornoēde poed datmē op dē naet lept/eñ opdz poed legt dese mūdificerende plaester. Neēt rooshonich gesegen .xÿ. oncē/gerstēmeel oft molenstofmeel/of der gelÿke .vi. oncē/eñ des poeds datmē opden naet lept .ÿ. oncē/dz mengt ondō malcanderē. Eñ als die wonde mz de self plaester gesiniert is/so vleescht si ende heyltse mit groē wondē plaester eñ mz desen poed. Neēt Cipresnootē/mumie/wierooc/galappel elcx .ÿ. oncē. Dat poed optē naet maect alsō. Neēt drakenbloet/dragagantiū/gōme vā arabiē elcx evēveel/al onder eē gemēgt. ¶ Vā die fractuere eñ brekinge dō knyescÿvē. Capit. lxxÿ.

Die knie sciue wort somwils gebrokē na die lengde eñ somwils na de brede/nochtās wort si aldō meest omgedraeyet oft ōgekeert. Eñ dz wort bekent mit tastē eñ metten ghesichte. Nochtās in welcker manierē datsi gebrokē is/so recht de wed met uwer hāt/na uwē vmoghen. Eñ als ghi dat been wed opgerecht hebt/soe legt daer op die plaester vā dat gerstēmeel oft boonēmeel/oft drakenbloet. Mer dē doec mit die roosolie genet en suldy daer op nz leggē. Eñ als ghi hē dese plaester daer op gelept hebt/so legt daer om dz defensiuū. Daer na suldy daer op leggē plumaciolē vā werc. Daer na spalckē alsō dz die stadt vast sta. Daer ouer salt mettē bendel seer wel gebondē wordē eñ mit garē genapt. Fleubothomeert hē opdie hāt tusschē den cleynē vinger eñ dē gouwinger. Maect hē sinē stoelgant eñ hout hē zÿ regiment/ alsō yc voor geleert heb. ¶ Vā die brekinge der schenen. Capit. lxxiÿ.

In der scenē zÿn .ÿ. beenē oft pÿpen/die brekē somwils beyde/somwils breect die grote/eñ somwils breect de cleine. Als die grote gebrokē is/so gaet die fractuere achtēwaert. Is die cleyne gebrokē/so gaet die voorwaerts. Eñ die groote is scadelÿcker dā die cleyne. Mer als si beyde gebrokē zÿn/dats aldō quaetst. So ist noot elic dz ghi alle die ghereetscap bi v hebt/die ghy totter werckingē behoeft. Dā suldi hebbē .ÿ. dienarē. Eenē die hē biden knye houde die andō sal hē houdē bÿ den voet. Eñ heet die .ÿ. dienaers treckē in aldō manierē alsō ic dat geleert heb int .lxv. cap. vā die brekinge des arms. Tastēde metter hāt oft gelÿke staet. Besiende oft gebrokē been eē wei nich langer is dā dat gesonde/desgheliÿke oft vā naturē crom is. Dat bindēde myt dē doec in roosolie/oft mz dat poed vandē walsteen/mettē bindē eñ spalckē/mer die spalckē sullē langer zÿ in de brekinge des beens dā in die brekinge des arms/mettē coordekēs eñ pÿpkēs. Ghi sult hē ooc vragen/gelÿc int selue capi. staet/op dat ghy bekennē moecht oft hi recht gebonden is oft nz. Eñ slaet wel gade dat ghi hē niet te stÿf en bindet/vandē welcken soude moegen dē siecken comē groote scade/pÿn/ eñ vsérickinge/want het soude hē dat paralisis mogen brengē/eñ hi mocht ooc vā die herde bindinge dat lidt vliesen. Daerom

is mijnē raet dat ghy v wacht vā sulcken herdē bindinghe/ eñ slaet oec gade dz ghi die stat bescermt mettē defensiuū. Flebo tomeert hē opdie hāt/ eñ hout hē sinē stoel ganc/ eñ ghi sult hē ōbinden alle. iij. oft al le. iiij. dagen. ¶ Is dat been gebrokē mit eenē wondē/ so slaet gade ofter eē been ge scepdē is/ dā suldi tē vollē af scepdē/ eñ en acht nz al gaet dmerch daer wt/ mer slaet gade dz ghi die wonde napet. Dā recht dz been wedom op deen andē eñ maecket v spalckē dat ghi alle daghe totter wonden moecht sien. Tot dese brekinge des beens heeft men oec een bysonder maniere dat been te spalckē. So dat mē een hole forme maect na die grooth: eñ lengde des beēs/ daer dz been in gelept wort mettē binden Dese wonde is seer dotelic eñ ghi en derft die fracture nz so seer achtē als die wonde Mer tes seer notelijc dat mē die wōde be hoede voor sweeringe eñ voor vochtheyt mettē defensiuū eñ mettē mundificatiuū also dz geenē vloet der vochth: noch geen sweeringhe daer toe en come/ wāt die siec ke soude daer af moghē steruē. Daerō ist notelic dat mē alle dage eens of tweewer uē daer toe sie/ eñ telcken mach mē die bee nē lichtelikē rechtē sond pijn/ ist noot. Op dē naet oft hechtinge suldi werpē dz poed vanē hechtingē dat ic dicwils gesept heb Dā regiert eñ heplt die wonde ghelijc die wondē die mit die brekinghe indē arm of in die scouderē zijn. Eñ in eetē eñ drincken/ also ic voor gesept heb. ¶ Vā die brekinghe des beens in die versen

Capit. lxxiiij.

Dat beē der verseme en breect nz wāt tis een hert beē eñ tis bescermt van dē banden/ also guido bescrijft. Mer gwil helm⁹ sept oft geschiede dat brake/ dz sou de mē bekennē myt tastē/ wāt als mē daer op tast so wijcket/ eñ dz geschiet somwijls vā vallen oft vā slagen. Dā helpt hē ald⁹. Neemt/ boonēmeel/ oft gerstēmeel/ oft ci cermeel/ oft molenstofmeel. xij. oncē/ ma stic/ dragagantiū/ gōme van arabiē elcx. ij oncē/ bolus armen⁹ eē once. Alle cleē ghe pulueriseert/ daer af een plaester met wit vandē epe gemaect/ op die fracture geleit eñ ouer die plaester/ spalckē met werc be lept. Daer ouer den bendel eñ telcken om slach metter naeldē eñ draet gehecht. Eñ dē bendel saldē voet heel bewindē eñ thal ue been. Halft dē voet mz den defensiuū/ eñ hout zij opeta also ic geleert heb.

¶ Vā die brekinge oft fracture des beens op dē voet. Capit. lxxv.

Rasseta (is dat beē des voets) wordt seldē gebrokē. Eñ alst ghebrokē wort/ so ist te genesen swaerlic/ gelijkē auicēna scrijft eñ dic wil comē daer toe qua de toeuallē. Dese frac ture wort lichtelikē be kent mettē gesichte eñ oec met tastē. Als ghy die brekinge wel bekent/ scrijft albucasis dat ghi dien helpē sult ald⁹. Set des sieckē voet op deerde eñ recht de beenē ten bestē dz ghi cont. Dā spalctē mit eē breede spal ke na dē soel des voets/ eñ legt op die frac ture die voornoēde plaester vanden poed gemaect mz wit vā dē epe gemēgt. Ouer de plaester legt spalckē mz werc in wit vā den epe genet/ eñ dā suldi dē voet settē op eenē sole vā houte. Om dē voet salft dz de fensiuū/ dā sal hi ghebondē wordē eñ doet hē aen eenē scoe vā vilte/ eñ flebothome ret hē. ¶ Isser eē wonde/ so bint hē alle da ge eēs/ eñ legt op die wonde dese plaester. Neeēt mastic/ dragātiū/ gōme vā arab. elcx ij. oncē/ mumie/ bol⁹ armen⁹ elcx eē once.

Dat menghet al te samē mit rooshonich eñ maect daer af een plaester/daer mz sal die wonde gesmeert wordē. Daer na vleeschetse eñ heyltse m: groē wondē plaestere/eñ ouer die plaestere eē doec ghenet in werm roosolie oft in wermē wijn/wāt den wermē wijn doet sterckelic vleesch wassen alsmē ouer dat poeđ aen die plaester lept.

Sijn spijse sal zijn also ic voor ghesept hebbe

Die iuncturē der teenē wordē weđ ghe recht eñ gheeffent gelijc die iunctuerē der vingerē/also halp scrijft.

Vā dat buygē der beenderē sonđ brekē. Cap. lxxvi.

Het geschiet somwils vā vallē oft vā slagen dz sommighe beenderē/die morwe zijn/buygē oft crōmen sonder brekē. Welcker weđbrenginge/als dz aenđ wangē is/so legt v hant eñ vingher die wtwaert te druckē/also yc geleert heb int cap. vā die brekinghe der ribbē/eñ die anđ hant sal gesalft wordē mit termentijn oft peck/eñ wtwēdich daer op ghelept eñ inwendich saeftelikē wtwaert ghedruct/eñ die hāt wtwendich snel getrockē. Desgelijcke doet ooc in de buyginge der ribbē Mer in die buyginge des beēs der schenē oft des arms suldi gebruykē tamelike bindinge eñ eē stercke spalcke/also dz die druckinge helpe tot der rechtingē des beens.

Dat beē sal ooc allenskēs gestrect wordē/also dz het lidt te vorē sal gebaept zijn in water daer in ghesodē is camille/pappelen/hoochmalu/fenegriec/lijnsaet/eñ ghesalft mit olie vā lelien/oft m: hoenđsmout/eñt vogelsmout. Eñ ghelijc dz dicwils beuondē is gheweest/so helpt veel datmē op die buyginge lept eē stuc vā eenē oliphāts tāde/wāt die cracht des yuorē beens is dz de beenē na hē trect/eñ also getrockē neemt dz weđ zijn forme.

Vā die dislocacie oft wtledinge eenđ yegelijker iūctuerē int gemeyn. Capit. lxxvij.

Die dislocacie oft wtledinge/also auicēna seit) is eenē wtganc des beens wt zijnđ natuerlijker plaetsen daert in vgadert is. Daer bi te vstaen is na zijn intencie indē eerstē boec/dz die vgaderinge der beenderē is vierderhande/dwelc ooc also houdē lāfranc9/wilhelm9/eñ alle ander doctorē/eñ eē yegelijcke vgaderinge met sinliker figuerē eñ formē. Die eene is nae die maniere eenđ sagen in deen danđ ghetant/gelijc dz worptafelbert in deen danđ gesnedē eñ gevuecht dz swert int witte/eñ dat zijn die .vi. beenē des beckeneels die int hooft zijn. Die anđ is/also deen beē in dz ander staet eñ daer in gevuecht is/gelijc dye tandē in die kaecbeendrē. Die .iij. is die aēhangēde oft lenēde/also dz een beē houdēde oft lenēde is aen dat anđ/gelijc die .vij. beenderē aē die tafel der borst. Die .iiij. is dat been dz mettē beene gebondē is/daer door die beroerte des lichaēs gesciē mach

Eñ dese vgaderinghe des beēs mettē beene heet eyghentlijkē een iūcture oft lidt/ōdeswille dz door die vgaderinge deř been mach beroert wordē sonđ zijns gesellen beroerte. In dese leste vgaderinge mach gerechte dislocacie geschien. Mer bidē anderen vgaderingē en gesciet dz niet/mer dare mach wel geschiē een separacie oft versaeftinge die niet properlikē genoemt en wort eē wtledinge. Eñ de wtledinge is somich perfect eñ volcomē/om deswille dat het beē heelijc wt sinē gelijkē deele of vgaderinge gaet/eñ de wort genoēt eē gerechte wtledinge. Somige is onvolcoomē oft onperfect/om deswille dz dbeen n: geheelijc wter iuncturē oft vgaderinge en gaet eñ die wort vā auicēna genoēt een buyginge. Somige wtledinge en gaet wter iunctuerē n:/mer dē bant of die bindinge daer af wort wtgerect oft vlangt/eñ dese wort geheetē een vlanginghe des bāts. Die

wtledinge geschiet in vierd'hande manie
rē/voorwaert/achterwaert/ binnewaert
eñ wtwaert. Hoc is die somige slecht/die
somige cōposijt/oft gemaect mit eē fractu
re/pijne/eñ apostemacie/somige mit hert
heit. Eñ vā desen ondscepdē wort die cue
re genomē. ¶ Die sakē der wtledingen zijn
somich wtwendich/als vallē/slaen/of on
bequame wttreckinghe. Somich inwen
dich/als die slijmachtige of mustilagino
se humoor die in dz lidt gehoudē is. ¶ Die
teykenē der wtledingē des lidts te beken
nē worden somwils genomē vandē genē
die hē weeselic aēhangē/gelijc vand cōpo
sicien ofte tsamēsettingē die die wassinge
heeft/oft een hoochde/oft holych: aen dat
and deel tegen die rechte gewoonh:. Die
somige wordē genomē vandē geenen die
toevallich aenhangē/gelijc vā pine eñ vā
swarich: der werckend beroerten. Die te
kenē doer gelijckenisse alst mit gelijkē ge
nondē vuegē wtgetrockē wordē/also avi
cenna/hyppocras eñ galien? segghē in sex
to amphorismor. Welcke vā die wtledin
ge beduuct eñ belet wordē/die werdē oock
wedbracht eñ ingeset ¶ Die cōposijte wt
ledinge met eē wonde/pijne of apostema
cie/de is swaer eñ scadelijkē/so dathet lidt
daer doer somwils crom blijft sond wed
brenginge/gelijc galien? scrijft in quarto
terapent?. ¶ Die oude vherde wtledinge
is seer swaer eñ nalijcx onmogelikē te cu
rerē. Daerō alst mogelijc is/sal dat haest
lijc/nochtās gemanierlikē/in gestelt wor
den/oft avds wort die oplossinge vandert
int lidt daer de wtledinge geschiet. ¶ Die
wtledinghē zijn somich licht weder in te
stellen/gelijc in die iuncture der hant. So
mich is swaer wed in te stellen/ghelijc in
de iuncture des ellebogē/der voetē eñ der
vingerē. Sommige is middelbaer/gelijc
der scouderē eñ der hopē. Mer die wtledi
ge in die welcke gebrokē worden die boor
den oft kantē eñ holichz der beenderē/die
zijn die quaetste. ¶ Die incominge des wt
geledē lidts wort bekent als gehoort wort
een crakinge des inghaēde beens/eñ als
mē siet dat die natuerlike figure wedghe
bracht is/eñ geschiet tot haer gelijcke. Itē
die gemeyn cuere eñ wedbrenginge van
allen wtledingē der iuncturē zijn.iiij.sond
die leeringe die ic v gegevē heb int cap.vā
die gemeyn beenbrekinghe. Die eerste is
der iuncturē wedsettynghe. Die.ij.is een
vastmakinge des lidts dat wed in ghesei
is. Die.iij.is bescerminghe voor die pijn eñ
apostemacie Die.iiij.is beteringe der toe
vallen. ¶ Deerst wort in.iij.manierē vol
bracht/alle dinghē bereet hebt die ghy be
hoeft/also ic geseyt heb int.lix.cap.van al
len fracturē der beendrē int gemeyn/ eer
ghi begint dat lidt weder in te stellē. Ten
anderē dat ghi dat lidt nz bayet noch was
schet/gelijc avicēna seyt/op dz daer geē a
postemacie en come/noch dz daer gheē be
lettinge der instellingē en geschiede gelij
kē lanfranc?/eñ wilhelm? de saliceto seg
gē/dat somige indē eerstē als die wtledin
ge versch is in die insettinge oft wedbren
gē des wtgeledē lidts/dat wtghelede lidt
leggē in werm water eñ dz doensi lāge/eñ
daer na instellē si dat. Dat en suldi nz doē/
wāt dat lidt wort daer af vlockē eñ weyc/
eñ disponeert na hē te nemē die overvloe
dich:daer doer die holich: des wtgaendē
beens gevult wort metter materiē die da
re de tsamē settinge nz en laet geschiē (ten
ware dz die wtledinge veel dagē geschiet
ware) dā mach mēt baden in werm wate
re daer in ghesooden zijn/pappelē/camille/
hoochmalu eñ fenegriet. Tē derdē mz wt
treckinge des lidts/indrivinge des ingaē
de lidts/eñ wed vullinge der holich: saef
telikē eñ sond pijn/also veel alst mogelic is

¶ Die .ij. intencie wort vervult in .ij. manie-
rē. Ten eerstē. Als die insettinghe licht eñ
cleyn is geweest/ so is allēē genoech datmē
daer op legge eenē doec in roosolie genet
eñ daer met gesalft/ eñ ouer diē doec werc
genet in wit vandē eye/ eñ mit eē binde v'-
bondē also dat behoort. Die and' maniere
als dat lidt groot eñ sterc is/ die insettinge
swaer is/ eñ ghi sorcht dz wed' wtgaen sal/
so en is nz allēē dat voornoēde ghenoech/
mer ghi moetet beter besorghē/ daerō sal-
mēt saluē eñ daer ouer leggē dese plaeste-
re. Neemt molenstofmeel .vi. deelē/ drakē
bloet/ wierooc/ masticx/ sarcocolle elcx een
deel. Alle gepoluuriseert mz wit vandē ey
gemengt/ op eenē doec ghestrekē/ daer op
geleyt eñ plumaciolē vā werc eñ vā doec.
Ist dā van node so salt gespalct wordē mz
leere eñ gebondē mit eenre bindē van lin
nē doec na de behoorte des lidts/ styf/ eñ in
sulcker manierē dz tot geend' siden wyckē
noch neygē en mach/ eñ dz dē bant dwin-
ge dat vast si/ nochtās also dz vā die vastic
heit des bāts geenē quadē toeual daer toe
en come. ¶ Die .iij. intencie wort vervult mz
fleubothomerē eñ purgeren/ so verre alst
noot is/ eñ een goede subtyle dyeta int be
ginsel tot dz die pyne eñ apostemacie ver
dreuē zyn/ dan sal die stercker wordē also yc
voor geseyt heb int .lix. cap. Eñ comter ge
nen toeual/ so sal dz eerste gebinde bliuen
tot optē .x. dach. Mer somige latent totdē
v. oft .vij. dach. Eñ int eynde sal dlidt wor
dē gesterct mz embrocierē eñ kokingē vā
roosen/ alssene eñ mit baendoeckē/ oft mz
oxicrocio. Eñ dz lidt sal saeftelikē wed'ghe
bracht wordē tot zyn eerste sterchz/ crachte/
eñ werckinge. ¶ Die .iiij. intencie wort v'-
uult. Als daer zyn toeuallē/ oft pynē/ of apo
stemacien/ dz die verdreuen wordē eer die
dislocacie weder in gestelt worde. Want
vā der handelingē waer te vreesen dat dē
cramp oft quade toeuallē comē mochten.
Eñ dat geschiet mz wolle genet in werm
water eñ lynsaetolie/ eñ dan wordet wed'
bracht gelyc albucasis seyt. ¶ Is die dislo
cacie mit eend' wondē/ so salsi terstont we
der in gestelt worden/ eñ die wonde sal ge
cureert wordē eñ ghenayt ist vā node/ eñ
men sal haer latē een gaetkē om te suppu
rē als si etter maect. ¶ Is die wtledinghe
mz een fracture/ so bereyt ten eerstē de wt
ledinge eñ daer na die fractuere/ ist dz mo
gelyc is. Mer en ist nz mogelyc/ soe sal die
fracture bereit wordē/ eñ als die vast wor
det soe bereyt die dislocacie. ¶ Is die dislo
cacie out eñ datter herthz is/ soe suldise ba
den also ic voor geseyt heb/ salftse mz dyal
tea eñ plaesterse mit dyaquilone magno
oft met gekemde wolle genet in musila-
ginib9/ dat is/ slym vā pappelē/ lynsaet/ fe
negriec/ pappelwortelē/ ghesodē eñ gesto
ten mit smeer. Eñ als die stat wel gewey
ket is/ so treckt hē dat lidt weder in eñ bin
det also ic voor geleert heb.

¶ Van and' wtledingē oft dislocaciē des kaecbeens

Capit. lxxviij.

Dat kaecbeē wort
somwils v'saeft/ sōwils
crāpich/ somwils ghe-
disloceert. Eñ die dislo-
cacie geschiet in .ij. ma-
nieren. Die eene is dat
voorwaert wtē lede gaet/ eñ dan blyft dē
mont opē/ als in die v'saeftinghe. Die and'
geschiet achterwaert/ eñ dā gaen de bouē
ste tandē ouer die ond'ste eñ dē mōt mach
niet open gedaen worden/ als indē cram-
pe. ¶ Die teykenē der wtledingē sond' die
gemeyn teykenē/ zyn: dat die tanden niet
ghelyck op malcanderen en moghen co-
mē. Eñ also auicenna eñ halp abbas seg
gen/ en worden die niet haest weder in ge
stelt/ so wort dz hert eñ brengt cortsen/ pyn

eenē colerĳkē vloet eñ quade toevallē/tot
dz dē mensche doot binnē.x.dagen. ¶ Als
die wtledinge achterwaert gheschiet/soe
wortsi ald9 wed in gestelt. Dat hē een die
naer zĳ hooft houde/dā steect uwē dupin
in sinē mont wel achtērwaert eñ die and vi
gerē ond den kinnebacke/druct mpt uwē
dupin neerwaerts eñ mit stercke treckin
ge na v so heffet op mittē vingerē/eñ ruct
se na v datse wed in come/daer nae salftsi
mit dyalthea. ¶ Geschiet die wtledinghe
voorwaert. So leggē wilhelm9 eñ lāfrā-
cus eenē sterckē bendele ond de kinne die
si heel begrĳpe eñ eenē kneuel indē mont
also diep alsmē can/dā treect die eyndē der
bindē stĳf opwaerts eñ hout v knye optē
sieckē eñ die siecke sal mz dē scouderē hoo-
ge liggē/gelĳc iameric9 seyt/also wordet
wed in gebracht bi gods hulpē. Dan legt
hē dese plaester daer ouer vā boonēmeel.
xij.oncē/draganti/mastic/gōme vā arabi
en elcx.ij.oncē/boli armeni. Alle wel ghe-
poluerisee rt/ond malcanderē gemēgt mz
wit vandē eye/ghestrekē op eenē doec eñ
daer ouer gelept. Dā bindet mit eē tame-
lĳke bindinge eñ ōmaket telckē ouer den
anderē dach. Eñ dz pleecht vast te wordē
binnē.xij.dagen of daer ōtrent. Legt hem
op eenē vastē hooftpoel. Hi sal eeten mor
we sopkēs eñ papkens dz hi niet knouwē
en derf. ¶ Heuet langē tĳt wten lede ghe
weest eñ ist hert wordē. So suldi dat badē
eñ weyc makē mit werm watere eñ olie/
eñ mit and bequame dingē als ic indē na
sten capit. hier voor ghesept heb/so keeret
wed in zĳ stat. Coēt dā daer toe quade toe
val/so helpt hē na dat des nootelĳc is. Eñ
tegen die pĳn/scheert hē thooft/dā salvet
mit werm roosolie achter die oorē/dē hals
eñ onder die armē. ¶ Van die
dislocacie oft wtledinghe des hals eñ der
rughbeenderē. Capit.lxxix.

Die beenderē des ruggē wtledē som
wils volcomelĳkē eñ somwils niet
volcomelikē. Eñ haer wtledinghe is som
wils wtwaerts eñ somwils binnewaert
somwils ter siden/somwils in die ouerste
spondilē: eñ maect eē squinancie die bult-
achtich is vā voore/somwils in die ondste
somwils in de middelste/eñ dā maect een
bult optē rugge. ¶ Die teykenē der wtle-
dingē zĳ mettē gesichte eñ mettē geuoelē
opēbaer. Eñ mē iudiceert dat alle wtledi
ge der spondilē oft rughgraet scadelic is/
eñ quaet wed te brengē van weghē der ze
nuē eñ nucha. Eñ aldmeest die binewaer
des geschiet/wāt mē machsen mz wel hade-
len. Die wtledinge der ouerster spondĳlē
scadet der swelgingē. Die middelste/dē a-
dem. Die ondste/dē stoelganc eñ der orinē
Nochtās is die eene veel scadeliker eñ do-
teliker dā die and/also ic v hier segghē sal/
eñ altĳt is die wtledinge des rughgraets
twĳfelachtich eñ sorchlikē/hoe die coc ge
schiet. Die eerste spondilē des hals zĳ mit
bandē seer gebondē aen die beenderē des
hoofts/eñ dese bindinge is lichter ind be-
roertē dan die and om die menichfuldige
beroerlichz des hoofts. Eñ die addicie tus-
schē den lestē graet des hals/dats den.vij.
graet eñ dē.viij. dat is dē eerstē als die rib
ben beghinnē/daer tusschē is ooc last om
die beroerte des hals. Daerō gheschiet in
dese.ij. addiciē der spondilē oft ruggraets
lichtelĳcker wtledinge dā in eenige van-
dē anderē/eñ haer wtledinge is seer sorch
lic. Eñ als die addicie disloceert/so wort dz
geheetē een onthoofdinge eñ doot dē mē-
sche snellĳkē/om dat dē ingedructē graet
dē aderz weert/of vbiedt den leuē sinē noot
druft. Als die addicie tusschē de.viij.eñ.vij.
spondĳle disloceert oft wtledet/so wort dē
wech des eetēs eñ des drinckēs vstopt/eñ
ooc wort dē wech der locht geraect. Als bi

newaers der acht spondilē wtledinge ge-
sciet/so v̇liesen die ledē die benedē zijn haer
sinlichz eñ beroerte/om die v̇stoppinghe
eñ quetsinge der zenuē eñ nucha/daer do
re die sinlijchz eñ beroerte altijt coēt/daer
om ist vā node die terstont wed̉ te brengē.
Als die beenē indē hals wtē lede zijn/so nep
get dz hooft voorwaert oft achtēwaers/eñ
die siecke en mach nz sprekē/eñ diē suldi al
dus helpen. Ghi sult hebbē eenē dienre die
dē sie. kē houde mit die een hāt ond̉ de kin
ne des sieckē eñ die and̉ aēt hooft eñ hē dā
ouer beyde siden wel vatte/dā set den siec
kē v hant achter optē hals eñ heet dē dien
re dat hy hē dz hooft opwaerts drucke/eñ
die wijl dat hi druct suldi mz uwer hāt ooc
ned̉waert druckē/also lange tot ghi dē sie
ckē die beenē wed̉om in gedruct hebt. Als
die eerste spondile wtē lede is/en wort die
niet wed̉bracht terstont sterft die mensce
eñ dit is die maniere die wed̉ te brengē na
albucasis/hali abbatis/avicenna/eñ lan
francus. Dat hooft sal wijslijkē getrocken
wordē mettē handē eñ mit eend̉ bindē eñ
legt hē eenē kneuel oft stoc indē mont/dā
trect hē opwaert metter kinnē/oft met dē
hayre/oft mettē oorē/eñ die scouderē sullē
in gedreuē wordē neerwaert metenwoetē
eñ sal tot beyde stedē getrockē wordē met
groten v̇stande/oft met coordē oft mit an-
derē instrumentē Als dē.vij.graet vā den
achtstē graet wtē lede is/so en is nz lange
te toeuē/eñ gaet die wtledinge seer binne
waers/so doot si dē mensce terstōt eñ wort
selden geholpē/nochtās bestaet die cuere/
nz meer dan dat ghi hē die scouderē neder
waerts druct eñ dē hals trect/alsoot geseit
is. Gaet die wtledinge wtwaert/dz noch
tās selden gesciet/dat wort gheholpē met
der hāt die wtschininge sterckelijc ned̉ ge
druct also ghi best moecht: mit die streckī-
ge des hals eñ ned̉druckinge der scouderē

Als die wtledinge gesciet benedē dē acht-
sten graet eñ dat hi heel binnewaerts is/
dien is doorlijc eñ en wort nēmermeer ge
holpē. Mer en is hi nz heel binnewaerts/
dā alleen dz hi die nucha druct/soe v̇liesen
die ond̉ste ledē die sinlicheit eñ die beroer-
te. Eñ als die binnewaerts ghesciet/hoe
wel dat si gecureert wort/so wort dz noch-
tans altoos bultachtich. Nochtās isser eē
cuere der spondilē die bultachtych wordē
is/dat ghi die indruct ten bestē dz ghi mo-
ghet mettē handē oft myt eē houten bert
daer toe geordyneert eñ gemaect. Eñ als
ghi hē also geholpē hebt/sal dese nabescre
uen plaestere daer op gelept wordē eñ ge
boudē. Recipe. Neemt roosolie.ij.oncē/mumie/
mastic/boli armeni/dragagāti/mit illorū
gōme vā arabien elcx.ij.oncē. Dat tēpert
al tsamē wel ond̉ deen dand̉ met wit van
dē eye ghemengt ind̉ manierē dat dunne
worde/daer in net doeckē eñ legt die daer
op/daer ouer legt.ij.spalckē met werc ge-
maect die ooc daer in genet zijn/daer ouere
bint hē dat saestelijkē. Daerna fleubotho
meert hē op die hant/eñ maect hē dē stoel
ganc. Hi sal eetē papkēs mz eyerē gesodē
eñ een cruum broots in gerst water genet
Hi sal water drinckē daer krieckē in geso-
den zijn ofte gerste. Men sal hē alle.v.dage
v̇maken/eñ de siecke sal liggen opwaert/
op dat de wtledinge ghedruct worde. Eñ
het pleecht vast te wordē in.xx.dagē.

Van die wtledinge der ribbē. Cap.lxxx

Als eenē de ribbē wten lede zijn/so en
behoeft mē nz and̉s dan dat mē mz
der hant die beenē der ribbē wed̉ in rech-
te/eñ als si wed̉om in gerecht zijn/so legt hē
daer ouer de voornoēde plaester genet in
wit vandē eye eñ wtgedruct/nochtās eer
ste in water gedruct. Daer na.ij.spalcken
daer ouer wel gebondē/nochtās nz te vast
dz die siecke daer af nz te seer beswaert en

wo:de. Also bint hē.ix.daghen eñ altoos
daer ouer dz voo:noēde defensiuū. Regie-
ret hē ooc mit eetē met drinckē gelijc voo:
gesept is. ¶ Wille eenyge ōeffen knodelē
aend stat comē/so salft hē alle dage mz de
ser saluē. Neemt olie.xij.onchē/was/fene
griecmeel elcx.ij.oncē/herst.vi.oncē/bote
re.iiij.oncē/wierooc/bdellij eē once/eyndē
smout/hoend smout elcx eē once. Alle tsa-
mē seer wel ond malcanderē gemengt o-
uer tvier/eñ die stat daer mit gesalft. We-
tet dz dese salue alle knodelē der ledē v driij
uet eñ maectse effen also dz si de beenē der
ledē wed brengt te rechte. ¶ Van
die wtledinge der gabelē oft desbeens in
der scouderen. ¶ Capit.lxxxi.

Dit been en comt
heelick wtē lede
niet/mer twort v saeft
eñ ontwijct. Mer hoe
dat gesciet/men moet
dat been metterhāt te
hulpē comē eñ met de
voo:genoēde plaester
daer ouer/eñ ooc daer
ouere cussekēs vā fijn
werc/daer na spalckē.

eñ alle daghe dz defensiuū. Eñ regeert hē
mz laten/mit stoelganc/mit eetē/mz drinc
ken/ghelijc voo:s is. ¶ Isser eē wonde die
hecht eñ legt daer op dit poed. Neēt ma-
stic/dragagātu:/gōme vā arabien/drakē-
bloet elcx.ij.oncē. Daer na mūdificeert de
wonde mz dese plaester.ix.dagē eñ vlees-
schet si. Neemt rooshonich.xij.oncē/fene
griecmeel/oft gherstēmeel/oft molenstof
meel.iiij.oncē/wierooc/aloes elcx eē once
¶ Eñ als die wonde gesupuert is/so heyltse
met dē seluē poed/oft met die beyde. Sijn
eeten eñ drinckē sal zijn also ic dicwils ge-
screuē heb. ¶ Vā die wtledin
ge der scouderen. ¶ Capit.lxxxij.

Al ist dat auicēna nz meer en set dan
ij.manierē vā wtledinghe der scou
derē. Daer die eē af is aē die vo:ste side na
die ocxele die dicwijls geschiet/eñ die and
vā achter die seldē gesciet. Nochtās set Al
bucasis eñ alle meesters dz si in meer ma-
nierē gedisloceert wo:t. Wātsi dislocceret
in die busse der scouderē in.iiij.manieren.
¶ Tē eersten/also gemeÿlijc geschiet/dz den
bout des arms neerwaert af wijct. Tē an
derē/dz hy voo:waerts schiet na dz vo:ste
deel. Tē derdē indie middē opwaers/mer
achterwaerts en mach hy wtē leden nz co
mē/ō die addicie oft toedoeninge des scou
derbeēs. Die eerste wtledinge wo:t open
baerlikē oft sekerlikē bekent/doer tgesich
te eñ tastē/als geuoelt wo:t dat hooft des
bouts ond die ocxele eñ op die scoud eene
holicheit gesien. Die and wo:t bekent vo
re aen een sondlinge wtschininge eñ ach
een holicheit. Die derde die opwaerts ge
schiet wo:t bekent/dz hi den ellebogē van
den lijue niet brenghen en mach/eñ indie
ocxele een holicheit eñ op die scouder een
hoochde ¶ Die maniere dat wed in te stel
len is/alst een ionc kint is oft een ionc mē
sche eñ dat gerechte scouderbeen wten le
de is. So neemt dat met v slincke hant eñ
maect een vuyst mit uwe rechte hant/die
set den kynde onder in die ocxele op dē ad
iutorium/eñ also met der vuyst heffet dat
kint op gelijc oft aen eenich dinc hinge/so
comt dz been weder in zijn stat. ¶ Die and
manier is. Alst een groot out mensce is dz
hē die cyrurgijn nz opheffen en cā So heet
dē pacient optē rugge liggē eñ men sal ee
nen ronden cloot van houte/omwonden
doecken/leggen onder die ocxele op de wt
schininge des bouts. Daerna sal die cirur
gijn metter versem stijf terdē optē cloot eñ
nemē des siecken hant eñ trecken die ned
waerts eñ druct metter versē ned waers

also comt dē bout wed in zijn rechte stadt ¶ Die derde maniere/is:dat die siecke sal getrocke worden met dē arm ouer eenen stoc die in die middē hebbe eenē cloot met doeckē omwondē/eñ beyde die eyndē des stocx sullen yewers inne vast gemaect zijn hooger dā een mensche lanc is/eñ die siecke sal op een scabel staē/dan salmē zijnen arm ouer den stoc treckē eñ mettiē die scabelle ooc van onder zijn voetē treckē/so salt weder in gaen metter hulpē gods. ¶ Die iiij. manier geschiet in alder manierē mz eenē leeren gelijc mettē stoc. Alle dese setten hali abbas/albucasis/auicenna ende brun⁹. Mer rogeri⁹ genoecht beter guido om dat hi nz en set dā vandē voet eñ vand vuyst mit dē stoc/eñ die and metter leeren ¶ Die. v. maniere gheschiet mettē instrumente dz hier ond gefigureert staet. eñ dz in alder manierē ghelijc ghi dat sien moeget in die selue figure. Mer dand wtledingen worden in gestelt/met reckē/met trecken/met indruckinge der hant/oft met eenē doec/ghelijc lanfranc⁹ sept. Eñ en mogen si niet weder in ghebracht wordē om datsi langewien lede geweest zijn eñ hert is/so salment vocht maken eñ weyckent/eñ brengent weder in. Eñ als dat weder in gestelt is/ghelijc ic dat gheleert hebbe/so genoecht mi/rogeri⁹ die sept. Dat hi in die eerste. iij. dagen/vander pijnē wegen/berept worde mit eenē subtijlen doeck eñ werc ghenet in wit vanden eye/daer nae met die plaestere van molenstofmeel/draken bloet. etc. also ic voor gheleert heb. Eñ men sal hem onder den arm leggen eenē cloot van doecken oft van wercke/ eñ binden hem wel vaste mz eenen bendele de vijf vingeren breet sy eñ al so lanc als dat betaemt.

¶ Van die wtledynghe oft dislocacie des elleboghen. Capit. lxxxiij.

Die wtledinge des ellebogē/na auicēna/is somwils groot somwils cleyn

Na albucasis eñ alle dē anderē/ so gaet hi
somwils voorwaert wt eñ somwils achtē
waert. Mer rogeri⁹ en maect geen mēcie
dā vā die gene de voorwaert wtgaet/ wāt
die geschpet aldmeest. ¶ Die teykenē der
wtledingē zijn/ swarichz inder beroertē eñ
onmogelike bringinge der hāt totter scou
derē. Den elleboge comt swaerlikē wten
lede eñ wort swaerlikē wedd in gestelt/ om
der bandē wille eñ onderschept der beenen
Eñ die bovēste pijpe coemt seldē wtē lede
wāt si geen groot onderscept en heeft. ¶ Vā
die insettinge eñ cuere set auicēna.ij. ma-
nierē in te stellen die wtledinghe die voor
waers geschiet. Die eene dat mē mz de eē
hant die scouder houde/ eñ mit dand hant
indriue dz wtgegaē is/ mz stijf achtē waert
slaē op dē elleboge met gesalfder hāt myt
olie tot dat wedd in gaet. Rogeri⁹ set dē sin
vand bindē. Eñ Lanfranc⁹ de voorwaert
oft achterwaerts gaet cureert hi mz strec
ken eñ ophangē oft mit draghē eenich ge
wichte. Mer guido/ alssi voorwaert ghe-
schiet doet hi die in mettē knye/ eñ die ach
terwaerts geschiet metter hāt/ also auicē
scrijft. Desgelijke dedē Roman⁹ eñ Bohe
mi⁹ die geluckige weddsetters warē. Mer
dē sin mittē knye oft versez dien eygēscap
behoort tot die wtledinge die voorwaerts
geschiet. Eñ de maniere is/ dz ghi hē eenē
breedē langen bendel om dē arm slaet/ dz
de.ij. eyndē achterwaert gaen/ dic heet ee
nē dienaer in beydē handē houden/ eñ die
siecke sal aen die voetē gebondē wordē eñ
gehoudē/ dan heet hē den arm streckē/ eñ
als hi wel gestrect is/ so heet dē dienre mz
den bendele achterwaerts treckē/ eñ den
arm sal raschlic vandē meester voorwaer
des tot de scouder wordē beweecht. ¶ De
maniere mettē knie. Dē arm sal wel ghe-
strect wordē eñ stijf/ dā druct in mittē knie
dat wt is gegaē eñ brengt dē arm tot der
scouderē. Mer alst achterwaert wt is/ so
is goet dat mē den arm buyge eñ wringe
eñ een weynich dwers ophefte eñ draye/
ghelijc iameric⁹ bescrijft. ¶ Van zijn cuere
vast te makē/ so volcht na in allē dingē al-
soe ic indē naestē voorgaendē cap. geleert
heb/ nz meer dā dat dē arm aendē hals sal
gedragē wordē/ eñ allenskē opwaerts ge-
bondē/ tot dz die hāt aen die scouder comt
Hi sal alle.iiij. dagē verbonden wordē eñ
telcken dz lidt gebogē. Eñ het pleecht bin-
nē.xv. dagen vast te worden. ¶ Vā
die wtledinge der hant oft des knoops bi
der hant. Capit.lxxxiiij.

Lichtelic wtledē die
beenderē der hant
eñ lichtelickē wordē die
weder in gestelt/ alsmē
de haeste te hulpē comt
Mer als si enigē tijt wt
dē lede blijuē/ soude haest eē apostemacie
heffen/ om die sinlichz eñ gevoelichz/ dan
soude die mit groote swarichz weddbracht
mogē worden. Eñ haer wtledinge gesciet
aldmeest voorwaert oft achterwaert. Eñ
die heele intencie deser cueren staet op de
wel streckinge/ treckinge eñ beroerte der
hant eñ neddruckinge. Mer nochtās hey
let Lāfranc⁹ eenē yegelikē vinger bisond
treckēde/ op dz die hant heel inga. Mer ic
heb ind gewoontē dz yc neme des siecken
slinckē arm in die hāt stijf bi dē knoop/ eñ
nā den middelstē vinger des sieckē in mijn
rechte hāt den seluē vingere treckende eñ
streckēde/ eñ dien treckēde druct ic mz der
hāt de wtscininge daer tegē mittē vinger
ond/ oft mettē duym bouē/ eñ also gaet dz
seer lichtelic in. Eñ in die vastmakinge en
is geen cuere dā also ic voor ghelecrt heb.
Eñ nae iameric⁹ leeringe wort si geheylt
in.xij. dagen. ¶ Meer eē wonde/ so bint hē
dat mē alle dage eens daer na sien mach.

¶ Vã die wtledinge oft dislocacie der vin
Die wtledinge (gerẽ ¶ Cap.lxxxv
der vingherẽ geschiet lichtelijkẽ/eñ
lichtelic wordẽ si wed' in gestelt. Mer wor
dẽ si ghefrotceert oft v'saeft oft in welcker
manierẽ dz geschiet/so helpt hẽ ald9. Stre
ket die vingerẽ also ic int naeste cap. gele-
ret heb/eñ legt daer op dese plaester. Neẽt
boonẽmeel/of hauerẽmeel.xij.oncẽ/mas-
ticz/dragagãti/gõme vã arabiẽ elcx eẽ on
ce. Maect daer af een weecke plaester mz
wit vandẽ eye eñ legget daerop eñ bindet
daer om/dat laet gebondẽ tottẽ.iiij.dach/
eñ dã bint hẽ wedom tot dz hi genesen is.

¶ Vã de wtledinge des beens d' hopẽ.
Avicenna seyt/als de (¶ Ca.lxxxvi
wtledinge der hoopẽ binnewaerts
eñ voorwaert geschiet/so wort dz beẽ lan-
ger dan and's/eñ die siecke tert opdẽ heelẽ
voet/eñ en mach nz voorwaerts buyghẽ/
wãt dat hooft der dyẽ is in ghegaen in de
liessene/eñ in dz buytenste deel opẽbaeret
eẽ holicheit. In die wtledinghe die achter
waert eñ buytẽwaert geschiet/wordt dat
beẽ te cort/eñ de siecke en mach die versez
niet settẽ op die eerde/eñ die holichz oopẽ-
baert in die liessene eñ de wtschininge wt
waert. Hoemẽ die weder insettẽ sal(al ist
dat die meesters veelo'hande cuerẽ eñ ma
nierẽ der wed'brengingẽ scrijuẽ)nochtãs
wordẽ die alle tsamẽ tot eene of tot tween
gebrocht. Wãt den gemeenẽ sin nae albu
casisis seer profijtelijc tot allẽ manieren.
¶ Eñ is dz die siecke vast gehoudẽ worde mz
dẽ scouderen/oft werde gebondẽ ouer die
scouderẽ aen die wortele der dyẽ mit eenẽ
strick aẽ een winde/eñ met eenẽ anderen
bant bouẽ den knye aen die selue winde.
¶ Dã salmẽ omwindẽ de die dye wt recken
metter windẽ/eñ myt der hant die dye in
rechtende tot dat si wederom in ghe set is.
¶ Dẽ eerstẽ eygenen sin tot die wtledigẽ
die binnewaert eñ voor geschiet/is dat de
siecke getrockẽ worde/eñ als dz bi die lies-
sene wtgegaen is/mettẽ voeten in gedre-
uẽ worde of mettẽ knye. Dẽ anderẽ eyge
nẽ sin der wtledingẽ die wtwaers eñ ach
ter geschiet/is dat die siecke desgelijcke ge
trockẽ worde/eñ als die hoochde wtwen-
dich mettẽ knye wort gedruct dat de holic
heit wtwaert worde getrockẽ. ¶ Om de-
se dislocacie lichtelic wed' in te settẽ/salmẽ
hebbẽ een tafel langer dã die zyecke is/eñ
makẽ aen eẽ yegelijc eynde een winde. Da
re na midden ond' dẽ rugge eñ op dẽ buyc
sal die siecke aẽ die winde gebondẽ wordẽ
met eẽ lange hãtdweel/eñ met een ander
sal hi gebondẽ wordẽ optẽ knye eñ omwi
det metter dweelẽ de heel pijpe tottẽ voet
eñ worde ghebondẽ aen die ander winde
¶ Dan salmẽ beyde die windẽ õme drayen
eñ den sieckẽ dat been wed' in rechtẽ. Eñ
den sin die nae die insettinghe te bindẽ eñ
vast te makẽ geschiet gelijc in die wtledin
ge des adiutoriũ/nz meer dan dz dese veel
vaster gebondẽ sal wordẽ.

¶ Van die dislocacie ofte wtledinghen der knye-
schijuen. ¶ Capit.lxxxvij.

Na dien als dit ge
schiet salmen dẽ
siecken heeten op bey-
de die voeten staen/eñ
hum dã vastehondẽ tot
beyde siden dat hi niet
en valle dã druct mit v
rechte hãt de schijue we
dom in haer stadt. Als
dat geschiet is/bint hẽ
mit die plaester vã Ci-
cer oft boonẽmeel/gelijc ic v gheleert heb
¶ Eñ verbindt hem alle vier dagen ¶ Isser
een wonde dier doet also ic v geleert heb/
met binden/metten defensiuum/mit fleu
bothomerẽ/met eeten eñ drincken.

¶ Vā de dislocacie oft wtledinge der knie

Die knie coēt lichtelic ¶ Ca.lxxxviij wtē lede eñ wort lichtelic weđ in ge stelt/eñ zÿ wtledinge gesciet in allē mani erē sonđ voorwaerts/wāt de schÿue dat be let. Hi gaet ooc dicwils weđ in allo haest als die siecke optē voet tert. Mer alshi al so nz weđ in en gaet/so sal die cirurgÿ enē dienre hebbē de dz been trecke/eñ die wÿl hi trect so recht hē dē knie weđ in. Dā legt daer ouer eenē doec genet in roosolie/eñ o uer dē doec die plaester vā boonemeel/eñ drakēbloet/allo ic dz dicwils hier voor ge leert heb. Daer ouer salmēt bindē mit ee nē langē bendel eñ dunne plamacie van wert ghenet mz wit vandē eye. Oft in die stat des doecx metter oliē/sal dz poeđ mÿt dē walstrē gemēgt wordē/mit wit vandē eye/gelÿc int.lix.cap.staet/daer ouer ghe bondē wordē allo ic geseit heb. ¶ Js in de self stat eē wonde/die salmē bindē datmē alle dage daer toe sien mach. Eñ hout hē mit etē eñ drinckē/soe ic voor geleert heb ¶ Men mach ooc die wtledinge oft disloca cie der knie eñ des knoesels lichtelic in set ten mit eē winde/so dese figure dz bewÿst.

¶ Vā die wtledinghe oft dislocacie des voets. ¶ Ca.lxxxix

Die wtledinge des voets geschiet lichtelÿc eñ wort ooc lichtelikē weđbracht/mer swaerlÿkē wort dz vast gemaect ō de menichfoldichz der beendrē die de iuncture makē/eñ alle sins mach hi wtē lede comē mer alōmeest buytewaert eñ binewaert Daer de teikē af zÿ/wtscininge eñ ōgewoonlike holheit pÿ/eñ afneminge der beroertē. Nochtās in welcker manierē de wtledinge gesciet is/so recht die beenderē weđom ten alder bestē dz ghi moecht eñ so ghi gelÿcste cont ¶ Mer ghi en moecht dz niet te seer streckē wāt van sulckē sterckē streckinghe soude die pÿn so groot wordē datter eē sweerin ge oft apostemacie toeslaen soude Daerō suldi dē voet saeftelÿkē streckē herwaert eñ ghinswaert keren/eñ metter eenđ hāt die hoochde weđ in drucken tot dz hi weđ in zÿ stat comt/eñ als ghi hē wel geeffent hebt/so windt hē om dē voet eenē langen

doec die wel ghenet si in werme roosolie/
wāt dat starct die aderē en̄ beneemt de pi
ne. Ouer dien doec legt de plaester vandē
boonē meel en̄ drakenbloet die int capitt.
staet vā die insettinge des beens. Dā salft
dat been met dē defensiuū/alsoe dꝫ die stat
bescermt worde en̄ datter geē apostema-
cie toe en sla. Mer ouer die plaester suldy
leggen plumaciolē vā werc en̄ daer ouer
spalckē. Daer na suldi hē wel bindē en̄ dē
voet hoge legghē/op dat hē dꝫ been des te
beter houde voor die sweeringe. Men sal
hē vbinden alle.iiij.oft.v.daghen/en̄ den
voet in rusten houden.xxx.oft.xl.daghen
wāt daer wort dicwils gedwaelt in de we
der gebrachte deelē des voets/daer ō slaet
gade dat hy in rusten en̄ stille ghehouden
worde. ¶ Van
die wtledinghe des beens op den voet.
¶ Capittel.xx.

Men behoeft in deesen anders nꝫ te
doene/dā datmen de beenē weder in rech
te. En̄ als dat geschiet is/so legt dese plae-
ster daer ouer. Neemt Cicermeel oft rog-
genmeel.xij.oncen/drakenbloet/masticx/
dragaganti/gomme van arabien elcx.ij.
oncen/boli armeni/mumie elcx een once.
Dese tempert alle tsamen mit wit vandē
eye. Dan bint hē/mer nyet te stijf/en̄ salft
den voet mittē defensiuū. Ten lesten salft
hē met dyalthea/en̄ daer ouer een oxicro-
ciū. ¶ Itē is een been/eenē voet/eē scou
dere/een hope/eenē knie/oft eenich ander
lidt wten lede/en̄ is dat vhert om dat lan-
ge wten lede gheweest heeft en̄ wildi dat
weder in setten/so neemt lijsaet en̄ duyuē
mes/dat maeckt seer reyne datter gheen
strop/hout/pluymen/noch grups in en si
dat siedt met geyten melc seer wel in enē
pot. Dat strijct op eenē doec en̄ legget op
die seerheit/so wort dat in.iiij.uren weeck
Dan stelt dat lidt behendelijcken in myt
eenich vanden nauolghendē instrumen-
ten. Wilt dan die iuncture oft lidt bliuen
te weeck/so maect eenen doeck nat in vlie
tende water/en̄ slaet dien om dat lidt/soe
wordt dat weder hert.
¶ Vanden herden/stijuen en̄ crommē le-
den/na die genesinge. ¶ Capitt.xxi.

Het gheschiet somwijls dat na de ge
nesinghe als een wonde is geweest
in een lidt oft iuncture/dat crom/stijf/oft
hert wordt. So suldy die selue iunctueren
oft lidt embroceren/dat is baden en̄ wer-
me maken oft saeft maken met oude olye
ende met werm watere/dat ghemanier-
delijcken werm is/ghelijck melc dat eerst
ghemolcken is/en̄ dat lidt met een groote
sponcie baden. Daer nae suldi dat lidt ba
den met pappelen/hoochmalu wortelen.
v.oft.vi.dagen. Daerna neemt eenich vā
den navolgenden ghecontersfeytē instru-
menten dat gene dat ter seluer iunctuerē
geuoechlijcst is. Ende streckt dat lidt alle
daghe een weynich/daer nae saluet myt
der saluen die hier na dese badinghe staet
¶ Ten anderen suldi sieden hamels hoof
den en̄ voeten/daer met suldy dat lidt ba-
den ¶ En wilt hem dan dat lidt niet schic
ken inden bade/so maeckt eenen doec nat
in dat selue sop/dien legt om dat lidt ende
embroceret oft bayet daer mede. Oft ma
ket een groote sponcie int selue sop nat en̄
legt die al werm daer op. En̄ soe dicwijls
als ghy hem also bayet oft voornoemde
daer op legt/alsoe dicwijls suldy een vier
maken van saechmeel/en̄ den arm oft dꝫ
been daer by laten droghe worden. Ende
als ghy dat lidt ghedroocht hebt/soe salft
hem dat lidt bi een vier vā saechmeel mit
dese salue. Neemt swijnensmout/dassen
smout elcx.viij.onchē/hoendersmout/calue
rē merch/versce boter/oleū nucis iudaice
oleum sisamini/olie van suete amandelē/

¶ Slijm van hoochmalinve/slijm van lijn saet/slijm van fenegrieck.iiij.onchen/sto racis calamite/bdellij gūmi/ysopi humi de elcx een once. ¶ Die smouten suldi smel ten eñ si en sullen niet zijn ghesouten. Eñ als si ghesmolten zijn/dan doet die olyen eñ slijmen daer in/eñ maeckt daer af een salue. ¶ Een ander schoone weyckinghe.

¶ Diedet lijnsaet eñ.xij.vi gen/dan neemt heue oft desem/duyuēmes/twee ghebraden ajuynē/mos taertsaet/gherstenmeel elcx euen veel/ os stoot al tsamen in eenen morselsteen. Da re toe doet dan een weynich boomolie os een plaester worde/ende legghet hem die plaester daer op. Dese plaester is oock seer goet tot alle sweeringhen. Ende en mach hi in deser siecten niet ten stoel ghaen/soe maect hem dit badt. ¶ Neemt pappelen waterkersse/paridane/edera arborea/ca millebloemen elcx een hantuol. Die doet alle tsamen in een sacxken ende kocse in water. ¶ In dat water sal die siecke baden tot aen den nauel/so gaet die sweeringhe doer den stoelghanc oft doer die orij ne. Ende ist dat also wtghaet/soe suldi gherste in water koken mit een weynich honich ende gheeft hem dat te drincken/soe wordt die stadt ghepurgeert eñ ghesuyuert.

¶ Instrumēt ō crōme beenē recht te makē

¶ Instrument om cromme armen recht te maken. ¶ Q ij

¶ Vandē dwijnendē leden. ¶ Cap.xcij.

TEn eerstē suldi de iuncture oft dz lidt met water vā die rodebernende netelē wrijuē met eenen wullēdoec/drie ofte iiij.daghē/eñ alle dage drie oft vier werf. ¶ Ten anderē suldi hē ventosen settē om die zeerhz/eñ die weder af treckē/dat doet doc.iij.of.iiij.dagē/sond picken. ¶ Ten.iij Ist datter grote pijn is int lidt/so suldi hem dit water makē. ¶ Neēt die leuer/dz herte/ eñ die longe van een swert kalf/daer ond capt sauie.ij.hantvol/dā stort vā des seluē calfs bloet daer ouer dat vocht worde/dat doet in enē alinbic eñ distilleert daer water wt/daer met suldi dat lidt alle dage.ij. oft.iij.werf wasschē/eñ het helpet. ¶ Ten iiij.suldy hē in een badtstoue stellē/als die voornoēde stuckē geschiet zijn/eñ setten hē wederom ventosen op dz lidt/gelijc voore gescreuē staet/eñ picken hē/mer dā en set die ventosen niet meer op/eñ salft hem in die gepicte gaten eñ dat lidt ouer al mz dese salue. Neemt gebrandē wijn/gūmi eufor bij/lanc peper/alle gepoluериseert/eñ mēget onder een dz niet te dicke en si/daer na legt hē die plaester op die zeerhz/eñ geuet hē alle drie dagē een versche. ¶ Een and goede plaester ten seluē. ¶ Stoot kreeftē metten schellē metdallē/dā strijct dat op eenē blauwē wullen doeck/eñ legt dat opt lidt/so wort dz lidt vol bladerkens eñ salft hē dat lidt met de voornoemde salue. Eñ dees plaester wort haest vuyl stinckende/daerom moetty alle.iij.dagen een versche daer op leggē. ¶ Een and versocht experiment ¶ Bindt om dat lidt daer ōdwijnt een harē zeel eñ laet daer aen soe lange als hijt lijdē mach/dat doet ten minsten.iij.of vier werf in.iij.dagen. Daer na stelt hē in een badtstoue eñ set op dz lidt ventosen ouer al daert ōdwijnet eñ laetse hanghen/eñ als ghi die afneemt en setse nz meer op/eñ salft hem myt dese salue. Neemt vnguentū agrippe/arragon/marciaton elcx.viij.oncē/castori olie/mostaertsaet olie van elcx.ij.oncē/ieneuer olie.vi.onchē/lauwer olie.iiij.onchē/ hontsinout twee oncē. Die set alle tsamē

in een panne opt vier. Dan doet daer in lanc peper/euforbiu͂ elcx een once/wit mostaertsaet een half onche. Dese sullen alle ghepoueriseert zijn/en̄ dan ghyet daer op goeden ghebranden wijn dat nz te dycke en worde/en̄ laet dz sieden onder deen dand en̄ salft hem daer met.

¶ Dese salue salmē ten lestē ghebruycken ten ōdwijnendē leden

¶ Stoot wel cleyne dat crupt en̄ wortel vā die wilde sanickele indē meye met meysche boter/ende latet staen drie daghen/dā suldijt saeftelijkē sieden ende doer eenē doec coleren/het brengt vleesch en̄ bloet. ¶ Eenē baendoec nae dat ghi dz lidt wederbracht hebt.

¶ Neemt was.iiij.oncē/mastic/armoniaci/reśine de pino elcx een once/castori olie/camil olye elcx een half once/fenugrieck/alssene/walschen comijn elcx een dragma/azijn.viij.oncē. Poueriseert al dat te poueriseren is/en̄ maecter een plaester af

¶ Een supuerlijke const ten seluē

¶ Doet een loochketelkē vol werm water/dat hanct een mans lengde hooghe of hooger bouē den pacient/en̄ die paciēt sal sitten ond dat loochketelkē en̄ sal dat verdwijnende lidt in een becken leggē oft in eenē emmer oft in een and vat/op dat die plaetse nz nat en worde daer ghi sittē sult. Dan salmē dz craenken eē weynich kerē so dat altijt deen druppe na die and valle op dat dwijnende lidt / Wāt van sodanigē druppinghe en̄ opvallende werm water trect dz bloet na dat vallē des wermē waters/en̄ die wermte comt in dz lidt/en̄ dat heet dā eē embricacie. Daer na salft hē dz lidt mit die voorß salue en̄ legt hē een werme plaester daer ouer. ¶ Een experte plaester tottē seluē dienende. ¶ Neemt reśini de pino/dats wittē herst/terbentijn/swert pec elcx euē veel. Dit smelt ond deē dander/en̄ doet eē weynich mumie daer ond/na uwē gedinckē/na dat ghi des veele of luttel maect. Dat strijct op eenē doec van boomwolle en̄ die plaester legt hē op dz lit. Mer dees plaester en suldi ouer die drie urē daer op nz laten liggē/wāt si trect dz bloet sterc daer toe/en̄ wort ooc hert en̄ gheinficeert/daerō salmen die dicwils vāderē. En̄ telckē alsmen de vanderē wil let salmense ōwermē in eē potkē en̄ daer op leggē. Mer eer ghi de plaester daer op legt suldi die voorß salue setten in een potteken oft in eenych tinnē vaetken neuen tvier Dā suldi v hant en̄ die salue wermē en̄ wriuē hē den arm oft and lidt seer wel metter saluē. Daer na wermt de plaester ouer tvier en̄ slaet hē dien allso werm om dē arm/so wordi merckelikē siende dz het lidt toeneemt. Ghi moecht ooc dz watere vand calfsleuerē/gelijc voor staet/ghebruken in alder manierē ghelijc die salue en̄ ooc werm/so ist gerechtich. Mer vander plaester suldi wond sien. ¶ Ic soud ooc scrijuē hoemē die ledē slaen soude mz roedē of mz netelē/gelijc dz die gemeyn verbierē doen Mer ic heb daer af so luttel pfijts sien comē/dz ic daer af nz scrijuē noch seggē en wil. Daerō neem ic indē beghinsel voor die netelē en̄ roedē. Netelwater met eenē doeck en̄ wrijue dat lidt daer mz ghelijc voor staet in desen cap. En̄ wat ic hier scriue/dat heb ic selue ghebruyct. En̄ de leste zijn die stercste. ¶ Als eenē de aderen te cort zijn nad heylinge. ¶ Neēt de blase met ō orijnē vā een wilt swijn. In de blase doet ooc vā zijn smout/en̄ hanct de so ind sonnē.xiiij.dagē oft meer. So comt daer af eē salue/daer mz salft de zeerhz. ¶ And

Neemt Swerte zeepe.iiij.oncẽ/vier ep erdoders/wortelẽ vã witte leliẽ reyn ghe stootẽ.iiij.oncẽ/clauwẽ smout vandẽ voe-ten der rynderẽ. Die roert seer wel onder deen dand omtrẽt een vre oft meer. Daer met salft hẽ dat lidt daer tghebrec is neuẽ een vier/eñ het sal beterẽ.

Hoe mẽ dat bloet stelpen eñ vteeren sal als yemãt gevallen heeft oft geslagẽ is met een kolue/stoc/oft and' instrumẽt. Ca.xxiij

TEn eerstẽ int beginsel als eẽ mensce gevallẽ heft dz ghi sorcht dz het bloet stollẽ sal/so doet hẽ terstont aẽ die ald'naeste plaetse eẽ goede fleubothomacie/ende maect hẽ dit poed'. Neemt mumie/terre sigyllate/boli armeni elcs eẽ once. Daer af geeft hẽ alle dage tsmorgẽs een dragma/ v.of.vij.dagen/met.ij.oncẽ wegebreewater/dat doet tgeronnẽ bloet scepdẽ eñ stoppet die wegen daert wt loopt. Wildy dat het bloet gescepdẽ worde/soe geeft hẽ van dit nauolgende poed' telckẽ een drag.ª mit ij.oncẽ keruelwater. Neemt mumie een once/sperma ceti.iij.drag.ª terre sigillate/ boli armeni elcx een half once. Wildi dan dat ind' orijnẽ wtga/so doet daer toe oogẽ vã creeften eẽ half onche/hecht kijffel een dragma. Wildi dã hebbẽ dat met dẽ stoelganc wtga/soe laet daer wt dẽ bol9 eñ terra sigyllata/eñ doet daer toe reubarbara een half once/dz drijft dat gheronnẽ bloet doer dẽ stoelganc wt. Is die siecke arm dz hijs nz wel betalẽ en can/soe doet voor die reubarbere sterc9 de muris eẽ half onche daer in/eñ geeft hẽ des ond'half drag.ª mz keruel water eñ moerbesie water/tecken eẽ once lau gemaect. Als een mensce geronen bloet heeft inder magẽ oft int ingeweye/so laet hẽ maken dese pillẽ/eñ is hy sterc so geeftse hẽ teenemale/mer is hi crãcke so geeftse hẽ te tweemale. Neemt reubarbara een dragma/mumie.viij.gerstẽ koornẽ swaer. Daer wt maect pillen met wijn. Mer dẽ armẽ mensen als die gevallen zijn datsi gheronnẽ bloet bi hẽ hebbẽ/of dat ghy dese voornoẽde stucken nz hebbẽ en conde/dien geeft Lindẽ koolen/creefts oogẽ/keruelcrupt gedroocht elcx eenẽ veele/een poed' daer af gemaect/des poeders salmẽ geven eẽ half once met eẽ weynich azijns. Oft geeft hẽ pierwormẽ ghestootẽ met eyckẽ kolen/gemenget mit azij/doer eenẽ doec gestrekẽ eñ ghedroogchde rube tinctorũ.iiij.gerstẽ koornẽ swaer.

Hoe mẽ eenẽ mensche helpen sal die vã sodanighen vallen ghecranct is.

Capit.xxiiij.

ALle mensche die gevallẽ zijn die gecrijgen eẽ engheit om die borste vand' vochtẽ die nauolgende eñ treckende is tot die binnenste pijne Als die gefleubothomeeret is/d'bloet ghestelpt/geresolueert/wtgedreuẽ is/salmen hẽ geven Syrupe violarũ/diadragantuz frigidũ/lolac de papauere/succer penidiarũ. Van dien sal hi nuttẽ tsmorgẽs eñ tsauonts telckẽ een dragma. Dit recept wort gemaect inder apoteken/eñ scrijuet ald9.

Recipe/ Specierũ electuarũ de gumis siue species een dragma/specierum diadragantum frigidum twee dragma/dyapenidiarum/manus cristi cum perlis an.vi dragma/syrupi violarũ een dragma/succer penidiarum drie dragma. Als yemant so swaerlijc valt/ghestote oft geslagen wordt dat hi daer af seer braect eñ overgheeft/dat hẽ die spijse die hy eet niet in blijven en wilt/So salmen hẽ geuẽ Sirupi citoniorum te drincken tsmorghens eñ tsauonts/eñ salven die mage van buyten met oleo mirtilli/eñ oleo macis/eñ op die salvinghe salmen stropen root corael ghepolueriseert. Oft gheeft hẽ Sucker violaet een once ghetempert met bolo armeno.xx.ghersten koornen swaer/mz de

se na bescreuen syrope gemaect van Bernagie bloemen/hertstonghe bladerẽ/wegebree elcx een once/gesoden met een pōt waters op die helft eñ ghecoleert/daer in gedaen supcker.iiij.oncẽ/witte lelien water.iij.oncen/scabioesen watere.ij.onchẽ/want dese syrope maeckt ooc wijt om die borst ¶ Als yemant valt oft gheuallen is dien veel bloets af gegaen is/dat hi mits dyen seer ghecranct wort/so neemt/ghelẽ oochsteen/boli armeni/balaustie/sanguinis draconis/lacca elcx euen veele. Polueriseeret al tsamen/eñ geuet den siecken te drincken.iij.dragma vanden seluen poed met water daer in ghesoden is sumach.x gersten koornen swaer. Want dese medecine stelpt dat bloet haeste eñ verdwijnet so verre als die siecke stoppende spijse eet

¶ Hoe mẽ den ghenẽ helpen sal die geuallen is oft gheslagẽ wort dat hẽ dbloet rinnet eñ dz vleesch gequetst wort. ¶ Ca.xcv

Nv ist tameliken den.iij.sin te beginnẽ hoe dz ghi eenẽ helpẽ sult te bescermẽ eñ te vestighẽ die ghequetste stadt vā buten dz geene apostemacie geswel oft anderẽ quaden toeual toe en slae.

¶ Ten eerstẽ of iemāt van hoge so geuallen oft geworpen ware/oft also seere geslagẽ ware dat hi zijn sprake vloren hadde/oft al hadde hi zijn sprake niet vloren dat hi noch tās dwaeslijkẽ eñ vreemde dinghẽ sprake so is te wesen dz hẽ die hersene eñ die ledẽ des hoofts gequetst zijn. Want auicēna seyt dz dẽ sin des vstants bewijst gesontheit der hersenẽ. Nochtās is notelic dz ghi vsueckt oft hi doot oft leuende is/dz ghi bekennen sult doer dz tastẽ des polst/hẽ aenroepẽde mit den oorẽ treckende/oft dẽ adẽ doer die noesgaten vtgaet/weer of gekemde wolle voor dẽ mont eñ noesgatẽ gehoudẽ. Eñ ghi siet sulckẽ teykẽ die goet zijn oft dz hare die borst ruert/so maect hẽ niesende mz peper eñ eufotbio/wrijft hẽ die ledẽ met azijn eñ ruyte/maect hẽ bloedende mit niesen. Eñ als hy in eeniger manierẽ leuẽde wort/so fleubothomeert hẽ also ic geleert heb eñ clisteert hẽ. Ist dan in die hersenẽ/so volcht na die leeringe der frotceringhe des hoofts. Mer is dẽ heelẽ lichaē gefrotceert/so salft al die gequetste plaetsen met roosolye of mirtillẽ olie/eñ stropter op poeder vā mirtillen/gelijc ooc geseit is vandẽ wondẽ metter frotceringẽ. Mer eenighe begrauẽ hẽ in werm mys eñ latẽ hẽ daer sweetẽ/eñ dat helpt hẽ. Mer halp abbas eñ auicēna die windẽ den sieckẽ in een scapes ofte hamels huyt die eerste versch eñ werm af getrockẽ is eñ besprengẽ hẽ een weynich mit gestotẽ sout/daer laten si hẽ also in liggẽ eenẽ dach/so is hi des anderẽ daechs gesont. ¶ In die vtreckinge des bloets hebbẽ die wertmeesters gewracht na dẽ raet halp abbas/dz die stat eerst gesterct wort mit eenẽ doec in cout water genet daer op geleyt. Mer ic heb gewoonlikẽ in dz water veel souts gedaen eñ mz eenẽ blauwen wullẽ doec indẽ eerstẽ dicwil daer op geleyt/dz het gheronnẽ bloet heel gerepercusseert worde. Wāt dat maect de stat vaste. Eñ als hy sterc is/so maect den lichaē sweetende met heete dingẽ. Eñ en helpt dat niet/so vteeret indẽ manierẽ na bescreuẽ/wāt het vsaeft die pijn des geronnẽ bloets eñ opent die sweetgatẽ. Neemt dialthea.ij.oncẽ/boli armeni eẽ onche/olie vā mirtillẽ/olie van camillẽ/olie van roosen olie van dillen elcx drie oncẽ/mirtillen gepolueriseeret twee oncẽ/was.iij.dragma

Smeltet al tsamē ond' deendand'/dā doet
die poederē wel cleyn gepoluerisseert daer
in eñ daer mit suldi hē saluen. ¶ Desgelij
ke doet dese medecine de dicwils is v̄sochT
geweest doer die scole vā bononiē/eñ ald'
meest wie ghestagē is/als die slaghē nz te
diep en zijn. So neēt een afgetrockē werm
scaepshupt eñ legt daer op/sout gepolue
riseert.ij.deelē/kersaet gepoluerisseert eē
deel/eñ die hupt salmē den sieckē also wer
me ōme slaē. ¶ Om dz geronnē bloet te v̄
teerē. Neemt/veneetsce zeepe cleyn ghesne
dē.iiij.oncē/gebrandē wijn.iij.oncē/vnguē
tū dialthea.ij.oncē. Onder deen dand' ge
smoutē/eñ daer met ghesalft tsauonts eñ
tsmorgēs. Mer zijn die slagē seer groot dat
die hupt geswollē is. So suldi die hupt op
snijdē eñ dat bloet wt treckē. Dan digere
ret/mūdificeert/eñ heplet als een and' wō
de. ¶ Eenē dranc de dat vleesch binnē on
der die hupt heplt eñ dat gheronnē bloet
doet sceydē. Neēt/sarcocolle albe eē drag°.
sumach.ij.dragma/alumē cisi eē dragma
rube tinctoꝝ.xl.gerstē koornē swaer/we
gebreewater/eñ wijn in mastic gesodē elcx
xij.oncē/honich.vi.oncē. Dat menget al
onder deendand' eñ vandē dranc geuet dē
sieckē alle morgē nuchterē eñ tsauōts spa
de telcken.iij.oncē. ¶ Is eē mensce swaer
lijkē geuallē opten rugge/oft geslaghē/of
gestotē/dat hē nochtās nz ghebrokē noch
wtē lede en is/eñ grote pijn heeft. So suldi
iij.sister zemelē sieden in enē ketel mz wa
ter/eñ rueret wel ond' deendand' tot dz die
zemelē droge worden/dā doet daer toe eē
mate boterē of zane vā melc/dat suldi occ
siedē tot dat nalijcx droge wort. Dan doet
dat in een moelde daerment deech in de
semt/eñ legt den sieckē daer in op sinē rug
ghe also werm als hp dat lijdē mach. Eñ
alst cout wilt worden/so doet werm daer
toe wten ketele Dat doet smorghēs/tsnoe
nes eñ tsauonts/drie dagē Eñ telcken als
hi wt comt eñ droge wort/so salft seer wel
met vnguentū dpalthea/eñ wrijuet hem
ooc seer wel indē lichame. Het waer oock
seer goet dat ghi daer toe deet walwortE
le. Het en is ooc geen beter dinc inden be
ginsele als pemande een lidt is ghequetst
ghestootē oft geuallen/dan dat mē kemp
saet wel stoote/een wepnich waters daer
toe/eñ ware dat water van opuaersbeck
dat waer seere goet/dat legt hē.ij.vinghe
ren dicke tusschen twee doeckē op die quet
suere/eñ telcken alst droge is/so legt ande
re daer op/het gheneest sonder pijne.

¶ Als pemant int aen
sichte gheslagen is/ dz
blau wordt/so bestrijct
die blauwe plecke twe
of drie werf met dz sap
van die wortel ghehee
ten wplde saffraē wor
tele/ oft neemt dat sap
van sigpllum salomo
nis een drag°./vnguen
tum album een onche
wit vanden epe een half once. Die tempe
ret wel onder malcanderen ende
bestrijcket die blauwe plec
ken daer mede/des
morgens/des
noenes eñ
des
auonts/so gheneest si.

¶ Hier is volepndt dat hantwerck der
Cyrurgijen. Ende hier na beghint dē An
thidotarius/daer in geleeret wort hoe mē
menigerlep plaesteren/saluen/poe
deren/olpen ende wondrancken
maken sal.

Nde indẽ eersten om te ma-
ken een apostolicũ plaester/
na dẽ anthidotariũ Nicolai.
¶ Neemt Litargirũ.xij.oncẽ
griecx pec/root was elcx.iiij.
oncẽ/eyckẽ mispel/wit was elcx.ij.oncen/
armoniacuz/magnetẽ steen elcx ondhalf
once/mastic/wit wierooc elcx.ij.oncẽ/ter-
mentĳ/galbanuz/bdelliũ/mirre/gebrant
coper/sarcocolle/coperslach/dipthan/lan
ge hoelwortel/spaensgroen/oppoponatũ
elcx.iij.dragma. Dat litargirũ suldi stotẽ/
daer toe doet.viij.oncẽ boomolie eñ latet
sieden op eẽ vier tot dz stolt gelijc was als
ghijt op eenẽ steen drupt/dã doeter toe dẽ
termentĳ/dat wit eñ root was/als dz ghe
smoltẽ is/so doet daer in den galbanũ/op
poponatũ/bdelliuz/sarcocolle/eenẽ nacht
in azĳ geweyct/gesoden/ghecoleert/daer
in gedaen/eñ dã die plaester vandẽ viere
gedaen/dã salmen die gõmen daer in doẽ
eñ alst lau wordt salmẽ al de and stucken
daer in doẽ deen naden anderẽ gepoluerí
riseert/eñ rueret tot dz cout wort/dã rollẽ
daer af gemaect. ¶ Een oxicrociuz
plaester dz nicola⁹ in sinẽ antidotario be-
scrijft/diwelc een goet cyrurgĳ behoort al
tijt te hebbẽ. Neẽt Soffraen/schip pec ge-
coleert/griecx pec/nieu was elcx.viij.onc.
termentĳ/galbanum/armoniacũ/mirre
mastic/wit wierooc elcx.ij.oncẽ eñ.iij.dra
gma. Die plaester maect ald⁹. Smelt dat
was/scip pec/griecx pec eñ termentĳ ond
malcanderẽ/als die ghesmoltẽ zĳ/so doet
daer in galbanũ/armoniacuz/eenẽ nacht
in azĳ geweyct/gesodẽ/gecoleert/daer in
gedaen/dã salment wed siedẽ tot dz den a
zĳ nalicx in gesodẽ is eñ ruerent wel ond
deen dand/dan doet daer in de and stuckẽ
gepoluerijseert eñ rueret tot dat cout wilt
wordẽ/danghietet op eenẽ coudẽ steen eñ
dẽ steen sal gesmeert zĳ met olie vã laurẽ/
eñ werct dẽ soffraen daer in/eñ als hi ge-
heelikẽ daer ingewrocht is/salmẽ daer af
rollen makẽ. ¶ Een dyaquilõ pla
ster na dẽ anthidotario mesue. Neemt Li
targiri.xxiiij.oncẽ/olie vã blauwe leliẽ/o-
lie vã camillẽ/olie vã dillen elcx.xiij.oncẽ/

lijnsaetslijm/fenigriecslijm/hoochmalu wor-
telē slijm/slijm van vigen/sap vā prios/sap
vā mer ribelē/smout gesodē vand wollē de
den scapē tusschen die beenē hanct/vogel
lijm of viscus querci elcx.xxv.oncē/termē
tijn.vi.oncē/wittē herst/gelu was elcx.iiij
oncē. Polueriseert dat lytargirū seer wel
eñ koket met de olie/slijm/eñ smout tot dz
stolt gelijc was als dat op eenē steen drup
pet. Dan doet daer in dz was/herst/eñ ter
mentijn. Eñ als dat ghesmoltē is/so roeret
tot dz cout is. Daerna maecter rollē af mz
olie vā witte lelien.

¶ Een baen doet plaester die seer goet is tot allen iunc
tuerē die wtē lede zijn oft ten lever die vdwij
nen/oft die met quade coude vochtichz be
laden zijn/die vteeret eñ brengt dz lidt in zijn
rechte gewoonlijke cracht. Neemt was.vi
oncē/herst.iij.oncē/mastick.ij.oncē/armo
niacū/galbanū/wit wieroot elcx ondhalf
once/olie vā bevergheyl/olie vā camillen
elcx eē once/meel vā fenegriec/meel vā al
sene/meel vā walschē comijn/meel vā ca-
millebloemē cleyn gepolueriseert/elcx een
dragma/azijn.v.oft.vi.onchē. Smelt den
herst/was eñ de olien ond deen dand. Dā
doet daer in den galbanū eñ armoniacū
in azijn geweyct eñ gecoleert. Eñ tē lestē
doeter in die and stuckē wel cleyn ghepol
ueriseert/eñ roeret tot dz cout is.

¶ Die goede groen plaester die die nieu-
we cirurgijnē gebruykē/eñ heylt alle ver
sche wondē sond wiecken/eñ tis een mun
dificatiuū/een cōglutinatiuū/eñ een cōso-
lidatiuū. Dese plaester wort vā veelē ver-
scheydelijc gemaect. Eenighe nemē veel
herst eñ luttel was/eenige veel was ende
luttel herst/eenige herst eñ was euē veel
eenige geenē herst met dallē. Daerō suldi
weten/als ghi wilt hebbē dat dese plaeste
re meer heyle dā suyuere/gelijc nootlijkē
is in die wondē des hoofts eñ in eene sim
pele wonde sond verliesinge der substan
cien/so ghi meer was neemt indē gewich
te/also veel herst neemt min indē gewich
te/dat altijt die.ij.bi haer gewichte blijuē
¶ Als ghi wilt datsi meer suyuere eñ den et
ter na haer trecke/gelijc in de diepe eñ ge
steken wondē die veel etters makē/so sul-
di meer herst nemē dan was/so ic gesept
heb. Wildy datsi vlees make eñ diene tot
allen wondē daer yet vloren is/ so neemt
herst eñ was elcx euen veele. Wildi dat si
huypt make eñ die wonde slupte/so neemt
alleen dz was eñ geenē herst. Eñ als in de
se plaester veel herst is eñ was/so wort sy
geheetē mundificatiuū eñ attractiuū. Js
daer veel was eñ luttel herst inne/so wort
si geheetē conglutinatiuū. Js daer in euē
veel herst eñ was/so wort si geheetē incar
natiuū. Als daer in geenē herst en is/mer
alleen was/so wort si geheetē consolidati-
uū. Aldus hebdy conglutinatiuū/te samē
lijmende/mūdificatiuū r attractiuū/suy-
uerende eñ na hē treckende dē etter/incar
natiuum/vleesch makende eñ die vloren
substancie wed vullende/cōsolidatiuū/te
heylen eñ huypt te makē. Eñ dese plaester
wordt ghemaect aldus. Neemt Resin de
pino/dat is witten herst/maechden was
elcx twee pont/termentijn een half pont/
bulherst die schoon eñ suyuer is gelijc ter
mentijn/hertensmout elcx.xij.oncē/griecx
pec.viij.oncē/sarcocolle groot ende cleyn
elcx.iij.oncen/mastick/wit wierooc elcx
iiij.oncen/dragagantum/gomme van a-
rabien/galbanum/armoniacum elcx on
derhalf once/storacis calamite twee oncē
storacis liquide.iiij.onchen. Ende nemet
tsap van deesen cruyden die ghy hebben
moecht. Wintergroē cleyn eñ groot/sanic-
kel/sindauwe/heydēs wontcruyt cleyn eñ
groot/waltwortel/matelieuē/consolida mi
nor/biuoet/wechbre groot eñ cleyn/betoni

adermenge/waltmeester/balderion/gar
we/ſauie/vbena/mupſoor. Vā deſen crup
dē neemt.iij.matē ſap/nz min/mer meer/
iſt dat ghijt crijgē moecht. Wāt tot elc pōt
der ſubſtācien vā dees plaeſtere behooret
volcomelikē.iij.pont ſaps/dz is een mate
Dat ſap/reſin de pino/was/hertenſinout
herſt/eñ colofonia ſuldi in enē keetel ſiedē
ouer twier ſond vlāme oft root/tot dz die.ij
deelē zijn in geſodē. Dan doet daer in den
termentij/mer die gōmen/als:dragagan
tū/gōme vā arabiē/galbanuz/eñ armoni
acū/ſullen eenē nacht in rooſazij geweyct
weſen. Eñ alſt eenē wal of.iij.geſodē heft
ſuldi die and gommē gepolueriſeert daer
in doē/eñ ſiedet wedom.ij.oft.iij.wallē eñ
ten leſten doet daer in ſtorax liquida eñ ca
lamita. Wildi dz noch beter riecke/ſo doet
daer toe benſim.iij.onchē. Wildi dat ſeer
wel rieckende hebbē/ſo doet daer toe.ij.of
iij.oncē oleuz de ſpica. Eñ als dz geſciet is/
coleret door eenē doec/eñ latet eenē nacht
ſtaen. Des anderē daechs ſnijt die ſchijue
in.iiij.deelē/dan nemet wten ketel eñ ma
ket daer af rollē mit goede nieuwe rooſo-
lie. Wildi dat deſe plaeſter ſchoon groen
worde/ſo doet daer toe ſap vā nachtſcha/
vā vliere/vā celidonie/elcx eē mate. Daer
mit laet die plaeſter wedom ſiedē/mer nz
lange/wāt hoe die langer ſiedet/ſo ſi bleec
ker wort/mer deſe cruidē en zij nz ſo heplt
ſam als die and. Nochtās doē ſomige me-
ſters deſe ſapen daer in eñ ſi en wetē nyet
wat duechdē oft cracht de hebbē. Dat ſap
vā nachtſcha vercoelt eñ reſolueert/ daer
door vſaeftet ooc/deſgelijke doet ooc vlier
Mer celidonie ſap mūdificeert eñ ſuuert
Daerō als ghi veele herſt in die plaeſtere
doet/ſo moechdy deſte beter daer toe doē
dat ſelue ſap eñ mirre.ij.oft.iij.oncē/ſo ſu-
uert deſte meer. Want nemmermeer en
mach gheē goet ꝯſolidatiuū geſcien/ſond
een mundificatiuū/wāt dat mundificati-
uū is dē ſluetel vandē incarnatiuū eñ con
ſolidatiuū.

Een goede Jodē plae
ſter ten verſchē wondē. Neēt wit was.iiij
pont/reſin de pino (dats wittē herſt) terbē
tijn elcx.ij.pont/rooſolie eē pont/maſticx/
wit wieroot/mirre elcx.ij.oncē/verſce ro-
ſebladerē.iiij.oncē/rooden wijn een mate.
Eñ van al deſe crupdē neemt die ghi heb
bē moecht/wyntergroē/ſindauwe/ſanic-
kel/waltmeeſter/herba tunici/bethonie/
heydēs wontcrupt/cōſolida minor/griſe-
con/weechbre groot eñ cleyn/opuaerſbec
valeriane vā elcx euē veel datter genoech
ſi/goedē wijn dats genoech is. Stoot die
crupdē eñ druct dz ſap wt/dā ſtort den wijn
op dz crupt datſe ouervloedych zij/eñ laet
ſe wel ſiedē/dan druct ſe door eenē doec eñ
doet dz ſap eñ wijn in enē ketel/daer in doet
dat was/termentij/herſt eñ olie/dā ſuldy
die rooſen eñ dē roden wijn ſieden tot dz eē
blauwe vlāme geeft/dā druct die ooc door
eenē doec eñ doetſe inden ketel eñ latet al
tſamē ſieden omtrēt.v.of.vi.uren/dan ſet
tet vandē viere ende latet cout wordē/des
anderē daechs ſmeltet wede eñ doet daer
in dē maſtic/wieroot/eñ mirre gepolueri
ſeert eñ latet enē wal ſiedē/dan latet cout
wordē/ſo hebdi gerechtich ioden plaeſter
dat ſond weyckē alle wondē heplt.

Gracia dei gelijc meeſter peter de arge
lata die ſet int boec vandē vleeſchmaken
dē medecinē. Neemt wittē herſt/wit was
armoniacū elcx.xij.oncē/termentij.vi.on
cen/galbanū/olibanū/maſtic/clarē ſupue
ren wijn elcx een once/ronde hoelwortel eē
half once. Weyct die ghene die te weyckē
zijn in wijn daer in gheſoden is/bethonie/
verbena/cōſolida maior eñ minor/ſancto
rie/beuernelle/ypericon/opuaerſbec/elcx
een hantvol. Alle deſe ſtuckē ſuldi ſiedē in
den wijn tot dz dē wijn nalijcx vſooden is/eñ

maectse voort mit vrouwē melc so si beho
ret. Dese plaestere doet vleesch wassen eñ
heylt/si is gemeyn tot allen wondē eñ frac
tuerē der beenderē/eñ die cirurgijs vā nu
ter tijt prijsen die seer. ¶ Emplau
strū attractiuū/dats mūdificatiuū/vandē
duytscē een trecplaester genoēt/om dat si
na haer trect dē etter eñ onreynicheit der a
postemacie/der vlceracie/der sweeringen
der onreyner wondē. zc. Neēt wittē herst
eē pont/maechdē was eē half pont/hertē
smout. viij. oncē/termentijn. iiij. oncē/sarco
colle. ij. oncē/mastic/wyt wieroot elcx een
once/mirre/aloe succotrini elcx eē half on
ce. Smelt dz was/dē herst/dz hertēsmout
ondr deendandr eñ coleret doer eenē doec. Ē
dā doet daer in dē termentijn eñ die ander
stuckē gepoluteriseert eñ roosolie. ij. oncē/
eñ rueret tot dz cout wort. Wildijt root heb
ben/so doet daer in. ij. onchē cenopere ghe
poluteriseert. Wildi dat scoon gelu worde/
so doeter in een drag. soffraen gepoluteri-
seert. Wildijt groen hebbē/so suldi daer in
sieden der cruydē sap des voorß groenen
plaesters. ¶ Een plaestere die wt
trect pijl yser/panchier maelie/eñ wat vā
yser in des menscē lichaem steect. Neemt
apostolicū nicolai de hier voor indē anthi
dotario staet. ij. oncē/orientschē magneet
steen de zijn cracht heeft eē half once/wittē
diptan een drag. hasensmout/kēpsaet oli
e een half once. Smelt die plaester/smout
eñ olie/seer saeftelijkē ondr deendandr/dan
stellet vandē viere eñ doet de andr stucken
daer in wel gepoluteriseert/eñ rueret wel
tot dz cout wort. ¶ Een plaester dz
wttrect doren/splinter/gelas/beē/oft wat
sodanigē dinc indē mensche is. Neemt dy
aquilon plaestere wt desen anthidotario.
iij. oncē/magnetēsteen een half once/wor
tele vā polipodion/witte diptan wortele/
rietwortele elcx ondrhalf dragma/hasen
smout ondrhalf once/olye vā kempsaet eē
onc. Daer af maect eē plaester allso ic voor
geseyt heb. ¶ Een weec plaestere
de mūdificeert eñ suuert die vuyle wondē
die vuuldt zijn eñ geputrificeert vleesch heb
bē oft veel etters geuē. Eñ is vandr eppen
genoemt/mūdificatiuū de apiū/eñ heeft
gebruyct wilhelmus/lanfrancus/henricus de
monte villa/guydo/eñ alle cirurgijs van
parijs. Neemt Eppēsap. ij. oncē/gerstē of
terwē meel. iij. oncē. Die suldi siedē mz eē
saeft vier tot dat dic wort gelijc eē weycke
plaester. Eñ als daer toe gedaē wort allez
sap/so en latet die wonde nz fistelerē noch
omgaens etē/gelijc den kanckere. Heeft
die wonde hitte/so salmē daer in doē. wee
ghebree sap ofte sap vā crasula. Eñ waer
daer toe Fycbonē meel oft fenegriet meel
so cuereret veel starcker drogende/so theo
doricus eñ bruno te vstaen gegeuen hebbē.
¶ Die maniere hoemē sommige
saluē maken sal die dē cirurgijn van noode

eñ behoeflijckē zijn.
Unguentum aureum
na dē anthidota-
rio mesue/die alle ver-
sche wondē mit vleesch
vult eñ heylt. Neēt ghe
lu was. xij. oncē/goede schone boom olie on
drhalf pont/termentijn. iiij. oncē/grieckx pec
wittē herst elcx. v. oncē/wyt wieroot/ma-
stic elcx. ij. onchē/soffraen eē drag. Smelt
dat was/olie/grieckx pec/ondr deendander
eñ doet den termentijn daer in/dā settet vā
den viere/eñ mengt die ander stuckē daer
in ghepoluteriseert alst nalijcx cout is/ eñ
roeret tot dat cout wort. ¶ Un
guentum apostolorum also avicenna die
bescrijft/die den fistel suyuert eñ rechtuer
dighet ende alle onreynne wonden van-
den gheputrificeerden vleesche sondr pijn
eñ schict die datsi mogē vleesch genererē.

Neemt witte herst/wit was elcx eē once oppoponatū/spaensgroē elcx eē half onc. armoniacū een once/langhe hoelwortel/ wit wierooc elcx ondhalf onc/mastic/mir re/galbani elcx een once/bdellij/litargiri ix.dragma/boomoly indē somer ondhalf pont/eñ indē winter.ij.pont. Nepickt gal banū/armoniacū/oppoponatū/ bdellium/ drie dage in azijn. Dā suldijt smeltē eñ sie den/dā doet daer in dē herst eñ dz was/eñ als die gesmoltē zijn/so doeter toe de olie eñ termentijn/eñ die and stuckē gepoluerisee ret.

¶ Een witte salue na dē anthi dotario nicolai. Neemt lootwit.iiij.oncē litargir.ij.oncē/wit wierooc.iij.dragma/ mastic.ij.drag^a. Poluerisceert elc stuc bi hē seluen/dā mengt dz lootwit mz eē weinich olye/daer na doeter in dat litargirū/daer na dē mastic eñ wierooc/eñ roeret altijt met eenen stooter telckē een weinich roos water daer in doende/eñ alst beghint dic te worden/soe doet meer olien daer toe eñ telcken eē weynich rooswatere/dz doet so lange tot het te dicke noch te dunne en is.

¶ Unguentū album conferatū na rasis/dat is rasis witte salue. Neemt boō olie onderhalf pont/gestootē lootwit een pont/wit was eē half pont/cāfer.iij.drag ma/drie eyerdoders. Dat suldy al in eenē mortersteen stootē eñ ten lestē doet daer in den camfer gepolueriseert.

¶ Unguentū basilicon magnū nae dē an thidotariū mesue/ eñ is een groote hulpe den wondē indē welcken hitte is/eñ bouē al indē wondē der zenuē/die suyuertse eñ doet vleesch wassen. Neēt wittē herst/wit was/ossen ruet/swert pec/vogels lijm/mir re elcx.iij.oncē/boomolye datter genoech si. Daer af maect eē salue alsoot behoort

¶ Unguentū dyalthea na dē an thidotario nicolai. Neemt hoochmalue wortelē.ij.pont/lijnsaet/fenugriec elcx eē pont/squille een half pont. Die salmē wel wasscen/dā salmē die wortelē/lijnsaet/fe negrieck eñ squalle stootē ende leggen die in.iiij.pont waters.iij.dagen/op den.iiij. dach suldijt op twier settē eñ latent sieden tot dat begint dic te wordē. Dā doeget lāc saeme in eenē sack/eñ als ghijt wt wringē wilt/so doet daer toe een weinich heet wa tere/soe dat dē slijm daer wt wel come/vā dien slijm neemt.iij.pont/daer toe doet boō olie.iiij.pont/dā latet siedē tot dz den slijm vteert/eñ doet daer in was eē pont/eñ als dz gesmoltē is/so doet daer in termentijn/ galbanū/gummi edere elcx.iiij.oncē/eñ ten lesten/griecx peck/herst elcx een pont. Eñ alst cout wort eñ stolt/so doeget lichtelijkē wt eñ vwaret.

¶ Unguentum de fensiuū eñ repercussiuū. Dese salue gebru ken alle meesters gemeijlic tot alle won dē tot beenē eñ tot apostemaciē. Want sy sterct/bescermt eñ weert/dz geen sweerin ge/geswel/noch apostemacie totter won dē oft fractuerē der beenderē comē en mo ghen/allinē die daer ōme strijct/eñ weert dat geputrificeerde vleesch. Neemt rooso lie.iiij.oncē/boli armeni.ij.onchē/terra si gillata/azijn elcx een once/camfer [illegible] drag^a. nachtsca/dondbaer elcx eē hantvol. Stoo tet die stuckē ende wrijftse mettē sape allso cout gelijc een witte salue.

¶ Unguentū egipciacū/bescreuen vā galienus rasis/eñ albucasis/eñ wort seer gebruyct nu ter tijt vandē nieuwē cyrurgijnen om saeftelijkē te mundificerē eñ af te nemen alle onsuiuerhz. Neemt/honich een pōt azijn eē half pont/spaensgroē.ij.onchē/al luyn eē once. Dese suldi alle tsamen siedē by een vier tot dat die salf root wort. Dese salue ghewint oot.iij.verwen vander ko kinghen. Een weynich ghekooct is si gro ne. Wel gekoct is si root. Te seer ghekoct is si swert.

¶ Unguentū fuscū

Dese salue supuert/doet vleeysch wassen
eñ heylt. Neemt Boomolie een pont eñ
iiij.oncē/was.viij.onchē/griecx pec/schip
pec/resini de pino elcx.iiij oncen/mastick/
galbanū/wit wieroock/termentij/mirre
elcx.ij.oncē/oppoponati/armoniaci elcx
een once. Smelt die olie eñ was in eē pan
ne/dan doeter in tschippec eñ griecx pech
eñ als dat gesmolten is/so coleret doer ee
nē doec. Die weycke gommē suldi weyc
kē in azij/coleren eñ doetsi daer in. Eñ ten
lesten doet daer in die gepolueriseerde gō
men eñ termentijn eñ roeret tot dat cout
wort.

¶ Vnguentū papuleon na
dē anthidotario nicolai. Welcke populier
salue veel berbiers hedē sdaechs cōtrarie
maken eñ anders dā die behoort. Wāt zō
wijls doen si daer toe botere eñ somwijls
cruydē die heylende zijn/eñ leggen die met
carpie in die wonde/contrarie des geens
daerom si die gebruyckē eñ contrarie die
crachte der populier saluē: Wāt die popu
lier salue heeft aen haer te vercoelen eñ die
sinlicheit der ledē te benemē/dats die ghe
voelicheit der pijnē te benemē/daerō en sal
die niet anders gemaect wordē dan also hier
na volcht. Neemt Populier bottē onder
half pont/swijnēsmout.iiij.pont/die stoot
onder deen dander eñ laet dat staē tot ghi dese
navolgende cruydē hebbē moecht. Te we
ten. Swerte oelbladerē/braemblader en
die vorste tsoppen/doelwortel bladerē/bil
sencruit bladerē/nachtsca bladerē/knabe
cruyt bladerē/muerpeper bladerē/lactu
we bladerē/violette bladerē/donderbaer
groot clyssenbladerē/cruyscruyt bladerē
elcx.vi.oncē. Dese cruydē stoot al tsamen
met dat gestootē smout eñ botten/eñ laetse
also.viij.dagē staen. Dā suldi daer op gie
ten een mate wijns eñ latet dan siedē in ee
nē ketel tot dat den wijn ingesoodē is. Dā co
leret doer eenē doeck.

¶ Een salue
die in alle cōplexien doet vlees wassen in
versche wondē. Neemt wit wierooc/ma
stic/aloepaticū/griecx pec/gebrande hoel
wortel/preos/sarcocolle elcx euē veel. Da
re af maect een salue mit olie eñ was.

¶ Een salue die vleesch doet wassen in de
wondē der ionger liedē. Neēt Termentij
die niet gewasschē en is.ij.oncē/rooshonich
een drag. enē eyerdoder/boomolie eñ was
dats genoech si/eñ daer af maect eē salue.

¶ Een salue die de wondē der ion
ger kinderē supuert eñ daer in vlees doet
wassen. Neemt Terbentij den alder witstē
die niet gewasschē en is.iiij.oncē/eenē ey
erdoder/een weynich gerstē meel/eñ ma
ket daer af een salue.

¶ Een salue
die supuert eñ vleesch doet wassen in dro
ge cōplexien. Neēt schip pec wel gewasschē
met goede looge.vi.oncē/roodē honich.ij
oncē/spaensgroen een half drag. eenē ey
erdoder/gerstē meel dats genoech si/ende
daer af maect salue.

¶ Een ander
salue die vleesch doet wassen in versce wō
den. Neemt Terbentij.iiij.oncē/honich eē
half once/poeder van wit wierooc scorsse eē
dragma/sofferaen een derdēdeel van een
drag. roosolie eñ was dats genoech si/eñ
maect daer af een salue.

¶ Een salue
de dē etter supuert eñ vleesch doet wassen
in die wondē. Neēt Termentij/geseghen
rooshonich elcx.iiij.oncē/mirre/sarcocol
le elcx.iij.dragma/gersten meel een once/
eenē eyerdoder/sofferaen eē half dragma
mengt al onder deen dander eñ koket ghema
nierlijkē/eñ ten lesten alst lau is doeter in
den eyerdoder.

¶ Een salue die die
wondē etter doet geuen. Neemt Termen
tij.iij.oncen/hertensmout of hertē merch
ij.oncen/roosolie een once/wit wierooc eē
half once.

¶ Een salue die ver
sche wondē doet etter geuen/alsmen se da
re in legget. Neemt Termentij.iiij.oncen

was/roosolie elcx .ij. oncen. Die smelt on-
der malcanderē. En̄ als ghise gebruyckē
wilt/so maect een weynich werm en̄ legt
se met carpie in die wonde/so sal si haeste
ezer worden geuende. ¶ Een and' et-
ter salue ten verschē wonden. Neemt her
tensmout/termentij elcx .iiij. oncē/roosoli
e/wit wierooc/mastic elcx een once.

¶ Een salue als yemande eē lidt wten le-
de is geweest/oft dat gewontis gheweest
en̄ datmē na der heylinghen dat lidt niet
buygen en mach. Gelijc lanfranc⁹ scrijft
dat hi de altijt bi hem hadde en̄ groot pro
fijt daer met ghedaen heeft aen veel iunc
tueren die gebroken warē en̄ weder gene
sen/die nochtans eenē langē tijt crom en̄
stijf bleuen die veel cirurgijns tot gheene
buyginghe noch beroerte brengē en con-
den/die heeft hi hier met wederbracht/en̄
heeft dese salue genomē wten boeckē Ra-
sis/mer hi heeftse gebetert. Neemt Hert
smeer .vi. onc/eyndēsmout/gansensmout
hinnensmout elcx .ij. oncē/oude boomolie
viij. oncē/fenegriec meel/lijnsaetmeel elc
kes .ij. oncē/ bdellij/oppoponati/mastick/
wierooc elcx een once. Die gommē suldy
in wijn weyckē en̄ daer na mengen onder
die olie en̄ smeer/en̄ doen daer toe eē wey
nich was en̄ termentij. Daer na doet die
and' gommē daer in gepolueriseert ende
roeret tot dat cout wort.

¶ Hier na volcht die maniere om somige
poederen te maken die dē cirurgijnē van
noode en̄ behoeflijcken zijn.

EEn root poeder dat seer droocht en̄ v'
biet dat gheputrificeerde vleeisch te
wassen. Neemt Peerlemoer gebrant/pō
folix/litargirij/drakenbloet/boli armeni/
terre sigillate/coperslach elcx een once/cā
fer een dragma. Wt desen stuckē stoot een
suptierlijc poeder. ¶ Een root poe-
der tot allen wondē en̄ fistelē als si van dʒ
geputrificeerde vleesch ghesuppuert zijn/en̄
tot den wondē inden hoofde. Neēt griecx
pec .iij. onchē. wortelē van waltwortel/la-
pis ematicis/drakenbloet/mumie elcx eē
once/mastic/wit wierooc elcx een half on
ce. Daer wt maeckt een poed'. Dit poeder
moechdy wel sond' scade ghebruyckē als
die herssene bloot leyt/en̄ swerte pimper-
nelle een dragma. Dit poeder suldi sayen
op carpie die in wijn genet is/en̄ leggent
daer op. ¶ Een root poed' dat bloet
stelpt/en̄ indē wondē vleesch doet wassen
Neemt Drakenbloet/wit wieroock/aloe-
paticū/sarcocolle elcx een once/yreos een
half once. Daer af maect een poed'.

¶ Een saeft poed' dat afneemt wten won
den dat ouervloedyghe gheputrificeerde
vleesch/na lanfrancū. Neemt Hermodac
tili/ronde hoelwortel elcx een once/spaens
groē een half once/Daer af maect poede.

¶ Een root poede dat profijte
lijckē is op den naet der wonden dat hi bli
ue en̄ het houdt die lippen der wonden bi
een/het stelpet dbloet der wonden en̄ hey
let die/gelijc albucasis en̄ lanfrancus scrij
uen. Mer voor den leuenden kalc neemt
guydo also veel bolus armenus. En̄ hali
abbas also veel sandale. En̄ ick so veel ey
erscaelkalc die ghewasschen is en̄ weder-
omme gedroocht. Neemt wit wierooc .ij.
oncen/drakenbloet een once/leuende kalc
een once. Na guido bolus armen⁹ eē onc.
Na hali abbas sandale eē onc. Na mijnd'
leeringhē/eyerscaelkalc eē once. Daer af
eē poed' gemaect. ¶ Wilhelm⁹ de
saliceto maect een and' poeder op dē naet
te leggē dat seer goet is/ende mi ooc seere
wel behaecht. Neemt Drakenbloet/dra-
gagantum/gōme vā arabien elcx een once
Daer af maect poed'. ¶ Dat hoge expe
rimenteert poed' totter bloetstelpinghen/
dat die walsche cyrurgijns ghebruycken

eñ heplt metter bloetſtelpingen. Neemt
Drakenbloet/boli armeni/terre ſigillate
elcx eẽ once/pſidie/granaetappel bloemẽ
accacia/ypoquiſtidos/cypreſnotẽ elcx een
half once/mumie/maſtic/wierooc metter
ſcorſſen elcx.iij.dragma/menſchẽ bloet ge
brant een once/haſen hayr gebrãt.iij.dra-
gma. Maect daer af poedr. ¶ Een
andr poeder dat bloet ſtelpt. Neẽt Catha
pladis/eperſcalẽ daer kieckenẽ wt gecro-
pen zijn/mos vã een dootſhooft opten kerc
houe/clepne bernde netelẽ/van elcs euen
veel/gedroocht eñ gepoluerijſeert.
¶ Een poedr dat droocht/heplet/hupt ma
ket/eñ den etter belet. Neemt Aloepaticũ
ſarcocolle elcx.ij.oncẽ/drakenbloet/ſcorſſe
van wierooc/rõde hoelwortel/calmei pre
parati/onſer vrouwẽ ijs elcx een half onc.
granaetbloemẽ/balauſtie/pſidij/centorie
thucie preparate/coperſlach/cypreſnoote
elcx een drag.ª lijnẽ doec gebrant een half
drag.ª camfer eẽ dragma. Dat poluerise
ret al tſamen ſeer clepne.
¶ Hierna volcht die maniere om ſomige
olien te makẽ die gemeẽlikẽ elcken cir.r
gijn nootlijckẽ eñ behoeflijckẽ zijn.
Oleuz camomille/dats olie vã camil
len/die is den cyrurgijn ſeer nootelijc
want ſi reſolueert eñ v̓drijft pijne Neemt
Camillebloemẽ in braechmaent een põt/
boomolie.iij.pont geſegen. Stelt die te ſa
men in eẽ gelas inder ſonnẽ.xiiij.daghen
Dã coleret eñ doeter eẽ pont verſce camil
le bloemẽ in/eñ ſtellet inder ſonnen.xl.da
gen in die hontſdagen. Dã coleret.
¶ Oleum benedictũ dat alr̓beſte om te v̓
wermẽ die vercoude ledẽ dien dz merch v̓
cout is. Welcke olie dat glidtwater oft zee
uere ſtelpt. Hy heplt verſche wondẽ/fiſte
len/den kancker/den wolf/eñ droocht loo
pende ſeerẽ. Mer ghi moet die makẽ mit
groote voorſienichz ald̓. Neemt Hoenio

lie een pont/termentijn/lauwerolie elcx eẽ
half pont/caneel.iij.oncẽ/groffels nagelẽ
ij.oncẽ/euforbij/galbani/bakelaer/gumi
edere/armoniaci/oppoponati elcx een on
ce/laudani.viij.oncẽ/wit wierooc/caſtori-
e/ſpice nardi/lignũ aloes elcx een half on
ce. Poluerijſeert dat te poluerijſerẽ is ende
die and̓ ſmelt. Daer toe doet tychelſtuckẽ
geſtootẽ eñ gloepẽde ghemaect een pont
eñ diſtileert per alembicũ/alſo geuet drie-
d̓hande Ten eerſten/dwatere/daer na de
olie/dat derde gelijc der rechter balſeme.
Eñ hout elc biſonder. ¶ Die alder
beſte balſeme ten verſchẽ wondẽ diemen
hebbẽ mach maect ald̓. Neemt. Lignũ a
loes.ij.onchẽ/oppoponati/reſini de pino/
bdellij/galbani/armoniaci/maſticis/ſar-
cocolle/gumi elempi/olibani/mirre/ben-
ſium/oleũ lauri/oleum benedictuz/lauda
ni elcx.iij.oncen/carpo balſami/xilobalſa
mi/appobalſami/in zijn ſtat moechdi ne-
men oleuz balſami elcx een once/ſangui-
nis draconis een half onche/caſtorij/ſpice
nardi/galganti/cubebe/macis/cynamo-
mi/cardemumel/grane paradiſi/corticis
citri elcx een dragma/olei terbentini/alſo
veele indẽ ghewichte als der andere alle.
Diſtilleret al tſamen per alembicum De
ſe balſeme heplet verſche wonden eñ ſtel-
pet terſtont dat glidtwater of zeeuere als
ſi oprecht ghemaect is.
¶ Een ander balſeme ten verſchen won-
den. Neemt Olibani/armoniaci/ſtoracis
calamite/ſtoracis liquide elcx.iiij.onchen
maſticis/colofonie/dragagãti/gumi ara-
bici/bdellij/gumi elempi elcx.ij.oncẽ/mir
re/euforbij elcx een half once/gumi edere
ſerapini/gumi ficuum/oppoponati/ben-
ſiũ/dats gumi cedri/viſci querci/gumi/nz
dz hout/ſanguĩs draconis/aloepatici/mu-
mie/xilobalſami/carpobalſami/boracis/
verticꝫ elcx eẽ onc.laudani mũdati.iij.on.

serapini/aspalti elcx eē once/olei rosarum. ij.pont/ olei laurini/ terbentini rubij elcx een pont: olei masticis/olie vā camillē elc kes eē half pont. Vā die voorß balseme Je neuer olie/brem olie/violettē olie elcx.viij oncē. Die wepcke gōmen weyct in azijn/ die anđ poluerifeeret. Dā suldijt al tsamē sieden in balneū marie. Eñ als ghi siet dz die gōmen op dē gront vandē glase sitten willē/so ist ghenoech. Wildi dā dat hebbe die verwe eñ wesen des natuerlijkē balse mes/so doet daer in eē half once ořiens ge stotē soffraē/so doetet sterckelic vlees was sen. Wildi datse scoon groē worde/doeter in.iij.oncē spansgroē cleyn gewreuē. Eñ ten lestē doet daer in dē termentij eñ ole um terbentini. ❡ Olie vā casto rie die den cirurgijn seer profijtelijc is. Neme met boomolie.vij.oncē/castorie.iij.oncē/ Die suldi in eē gelas doen eñ in balneum marie siedē/omtrent.iij.vren dā vwaret.

❡ Olie vā lelien. Neeñt boomo lie.v.pont/witte lilybladerē een pont/roo sen een half pont/mastic.iiij.oncē/soffraē ij.oncē. Dē mastic sal ghepoluerifeeret zijn. Doeget al tsamē in eē glas wel ghestopt/ eñ stellet in die sonne.ix.dagen. Op den.x dach suldijt sieden in balneū marie/dā co leret. ❡ Oft neemt boomolie.xij.oncē/ witte lelibladerē.iiij.oncē. Eñ maket als voor. ❡ Olie van mastick. Neēt mastic vi.oncē/oleum sisamini.xviij.oncē. Dat sul di sieden in balneū marie tot dz den wijn heel verteert wort. ❡ Oleū nenu farisdie den cirurgijn seer notelic is/wāt het vercoelt den mensce seer wel. Eñ wordt gemaect gelijc die olie van camillē. Mer men neemt voor de camille bloemē witte zeebloemen/welcx crupt heeft breedebla deren eñ swemt op dwater.

❡ Olie van roosen/sonder welcke gheen goet cirurgijn wesen en mach/daerō suldi die wetē te maken in deser manierē. Neme met/duyfstensap/water daer roosen in ge soden zijn elcx een pont/oleū sisamini ghe wasschē/ oft die alder onrijpste boomolie die ghi hebbē cont.iij.pont/roosbladeren een pont. Stellet indie sonne.xiiij.dagen Dan suldijt siedē in balneū marie tot dat dwater eñ sap vsoden is. Daer na coleret eñ doet wedom so veel roosen/watere/eñ sap/daer in: als voore/eñ stellet wederom xiiij.daghen inder sonnē. Daer na suldijt siedē in balneū marie/als voore. Dā cole ret/eñ stellet wed inder sonnē.xl.dagē.

❡ Olye van vliere/oft olie van violettē eñ al le anđ olye die vā bloe mē gemaect wort/ope suldi ald? maeckē. Ne me met der bloemē of dat crupt eē pont/ eñ daer op.iij.pōt oliē. Dat set in die sonne omtrēt.xl. dagen. Dā ghesodē in balneum marie eñ wt

ghedruct. Mer die olie vā vlier sal nz mer dā.iij.dagē in die sonne staē/oft anđs sout corrūperē. ❡ Hier na volcht de ma niere hoemē sommige wontdranckē makē sal die den cirurgijn nootelijkē zijn/om die gewonde menschen te helpen.

Eenē dranc tot al len wonden/als een mensche doerste ken is/die hem vā bi nen gheneest sond ee nich poeđ of anđ sub stancie. Nochtās ist seer goet datmen op die wonde legge een groen wonden plaestere/op dat die won de suyuer ende reyne ghehonden worde. Ende dien dranck wordt aldus gemaeckt

heue eylof ſlimeri bladen oft ameriboom al een dinck ist

Neemt yeuebladerē die aē eē eycke is ge
waſſen.iiij.oncē/wintergroē dz groot eñ
cleyne/ſanickele/ſindauwe/heydēswont
crupt elcx.ij.oncē/matelieuēcrupt een on
te. Deſe crupdē ſuldi alle cleỹ cappen eñ
doetſe in eē tinnē kanne. Dā ſtort daer op
ondꝰhalf mate wijns den alderbeſten die ghi
hebbē moecht eñ een halue mate waters
Dan ſuldijt ſiedē in balneū marie omtrēt
iij.vren/eñ latet alſoe ſtaē den heelē nacht
ſondꝰ die kanne op te doene. Des anderen
daechs doet daer toe.viij.oncē ſuycker.
Is hi int hooft gewont/ſo doeter toe beto-
nie.ij.oncē/ſauie eē once/lauender eē half
once. Is hi in die borſt gewont/ſo doet
daer toe Caliſſihout.ij.oncē/polipodiū eē
once/yſope een half once. Is die ſiecke
heel flau eñ onmachtich/ſo doeter toe bu-
gloſſen bloemē/bernagiebloemē elcx een
once/rooſen eē half once. Heeft die ſiec
ke ſeer grote hitte/ſo doet daer toe Violet
ten.ij.oncē/flores nenufaris een half onc.
Is hi in die ſlincke ſide gewont/ſo doet
daer toe Leuercrupt eē once/waltmeeſter
eē half once. Is hi in die ſlincke ſide ge
wont na bi die/ſo doeter toe Hertſtonghe
ij.oncē/tamariſcen bladerē een half once
Heeft hi geenē ſtoelganc/ſo is noot dz
ghi hebt Senibladerē/caſſie fiſtule elcx.ij
oncen. Is hi diep gewont/ſo doet daer
toe Celidoniwortelē.iiij.oncē. Eñ als ghi
dat tottē eenē deele gebruickē wilt/ſo laet
die andꝰ wt. Eñ geues hē/tſmorgēs/tſnoe-
nens/eñ tſauonts/telckē.iiij.oncē te drinc
ken. ¶ Eenē anderē ſondꝰlinghen goe
den wondranc die waerachtelikē geexpe
rimenteert is/diemē den ghewondē men
ſche geeft als die wonde nz dootlijkē en is
die heylt hi eñ drijft wter wondē/binnen
xiij.dagen/alle onſuyuerhz eñ alle gebro-
ken been/eñ heylt die wonde. Neēt Rop
quoolē/peterceliſaet/auerrone/reỹuarn/
eertbeſicrupt/bladerē van rube tinctorū/
herba ruberti/wegebree groot eñ cleyne
eppebladeren/kempſaet. Alle tſamē met
wijn geſoden:eñ een luttel honychs daer
in gedaen. Des morgēs eñ tſauonts ghe-
dronckē telckē.iiij.oncē. Eñ waſchet daer
met de wonde:eñ legt een root quoolblat
daer op. ¶ Een ander wondranc.
¶ Neemt Piſnpernelle/ſanickel
waltwortel/adermenge/ yſope/reỹuarn
groot weghebree/eertbeſiecrupt elcx een
hantvol. Die ſuldi ſieden in wijn oft in wa
ter/eñ doet daer toe een weynich azijn eñ
honich/deſen dranc cureert die wondē bi
hē ſeluen. ¶ Een andꝰ goedē won-
dranc. ¶ Neemt Heydens wont-
crupt/ſindauwe/ſanickele elcx.xij.oncen:
wintergroen/eertbeſiecrupt elcx.vi.oncē
eghelcrupt/adermenge/bethonie/ roodē
byuoet elcx.iiij.oncē/walt wortel/pimper
nelle/repontica/pierwormē/garwe elcx.
iiij.oncē/mumie gepolueriſeert.iij.oncen
gheſcupmdē honich een half mate. Daer
toe ſuldi nemē.ij.matē goeden wittē wijn.
Die cruidē ſullē gecapt worden/dā doetſe
met dē wijn eñ honich in eenē grootē pot.
Den pot ſuldi mit een deckſel ſtoppē eñ toe
limē/eñ maect bouē int deckſel eē cleỹ gaet
ken dz een weinich locht hebbe. Dā ſuldy
dz ſiedē tot dat het derdē deel in geſoodē is
Van dien drāc geeft dē ſieckē des morgēs
eñ tſauōts telckē eenē lepel vol/ſo geneeſt
hi. Deſen dranc ſuldy u waren in eē tinnē
vaeckē oft in een gelas. ¶ Eenen
dranc die gheronnē bloet wtdrijft met die
orijne. ¶ Neemt Sindauwe/vinc
kel/eel ſaui/peterceli elcx eē hantvol/yſo
pe/vinckelſaet/aniſſaet/wortele vā man
dragora elcx.ij.onchē. Dat al tſamē ſuldy
ſieden in.ij.pont waters/eñ geues dē ſiec
ken te drinckē. ¶ Eenē anderē
dranc ten ſeluē dienende. ¶ Neemt

¶ Celidonie sperma ceti/stercus de muris.
¶ Dat polueriseert al te samen. Dan suldy in goeden wijn sieden die wortel van grote carden ende eel sauie bladeren elcx een hantvol/tot dat het derdendeel versoden is. Ende als ghi dat wilt ghebruycken/so neemt des drancs een glaesken vol ende menghet daer ondere des voornoemden poeders.iij.haselnooten groot. Ende wil dijt stercker hebben/soe neemt keruelwater/cicoreywater elcx twee oncen/stercus de muris een weynich. Menghet al onder deendandere ende gheuet hem drincken.

¶ Eenen costelijcken wōden dranck.

¶ Neemt Wintergroen/sindauwe/waltmeester/muysoor/waterkersse/brunelle/cleyne weghebree elcx een hantvol/rupte/byuoet/celidonie elcx twee hantvolle. Des eedelen heyden wontcruyt onderhalue hantvol/sanickele/eerenbreke elcx een hantvol/eel sauie een halue hantvol/serpentine/witten dypthan elcx twee onchen/castorie/mumie/roode mirre/alssene elcx een halue onche
¶ Doeghet altemale in eenen pot ende doet daer goeden wijn inne. Dan dect den pot ende vermaecten mit deech van mele. In den dersel maect een gaetken ende steect een houten tapken int gaetken Dan laet dat derdendeel in sieden ende trecket somwijls dat tapken wte dat ghi riecken moghet alst ghenoech is. Van desen drancke gheuet den siecken tsmorghens ende des auonts telcken eenen lepel vol. Ende al wordet die siecke redelijcken te passe/ des en sal hijs nyet te min nemen/ende sal in zijnen ghemeynen dranck telcken.iij.oft.iiij.druypkens vanden seluen menghen.·.

¶ Eenen dranck als yemant eenē ribbe ontwee gheuallen heuet/die de borst suyuert/wijt ende los maket.

¶ Neemt Creefts ooghen ghepolueriseert een dragma/dyapenidion een onche/diadragantum een halue onche. Dese wrijft cleyne in eenen mortiersteen. Dan doeget daer toe onser vrouwen dystelwater/ sonneweruelwatere. Ende maect dat duenne/ende geuet hem des morghens ende des auondts te drincken.

¶ Eenen costelijcken dranck totten hooft wonden ende ander wonden.

¶ Neemt die middelste schoorsse van waltwortele ende scraepet dat swerte af Die grote sanyckele elcx een half ey groot. Die.ij. knoopt in een doekesken ende leggetse int derdendeel van eene mate wijns ende laet si daer in ligghen omtrent ses uren. Daer af gheeft den siecken te drincken des morgens ende des auōts telcken eenen lepel vol/ eñ niet meer/wāt den dranc is sterc. Ende net een doekes ken ofte quooplblat inden dranck/ ende legt dat op dye wonde/ weder sy is int hooft oft in anderē leden des lichaems.·.

¶ Hyer is voleyndt dat handtwerc der Cyrurgijen met den anthidotario/Ende is gheprent tot Utrecht/op den hoeck vā sint Martens toorn/ Inden gulden Leeu Bi mi Ian Berntß. Anno M.CCCCC eñ.XXXV. Op sint Ponciaens auont.

recd + referred

to Cy. Sgt Rands.

7/13/21

